ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ - ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ
Β΄- Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

(Ανθολόγιο κειμένων)

Ειδική έκδοση

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ - ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ Β΄- Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
(Ανθολόγιο κειμένων)
Ειδική έκδοση 2016-2017
Ειδική έκδοση 2017-2018

Συγκέντρωση - επιμέλεια υλικού:
Μαρία Παπαλεοντίου, Φιλόλογος (Ειδική έκδοση 2016-2017)
Δρ Κάκια Παπακυριακού Δημητρίου, Φιλόλογος (Ειδική έκδοση 2017-2018)

Εποπτεία:
Δρ Λεωνίδας Γαλάζης, Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων

Σχεδιασμός και ηλεκτρονική σελίδωση:
Χρύσης Σιαμμάς, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Επιμέλεια Έκδοσης:
Μαρίνα Άστρα Ιωάννου, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός:
Χρίστος Παρπούνας, Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ - ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ
Β΄- Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

(Ανθολόγιο κειμένων)

Ειδική έκδοση

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Α΄ Γενικού Λυκείου, ΙΤΥΕ «Διόφαντος», 2012

- Αλέξανδρος Σούτσος, «Επιστολή προς τον βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα» (απόσπασμα), 288-291 8
- Ιάκωβος Πιτσιπίος, *Ο Πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνος* (απόσπασμα), 311-315 12
- Κωστής Παλαμάς, *Ο δωδεκάλογος του γύφτου*, 413-415 17

2. *Ανθολόγιο Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας για το Λύκειο*, Υ.Α.Π., Λευκωσία 1998

- Τ. Σ. Έλιοτ, *Τα τέσσερα κουαρτέτα* (απόσπασμα), 53-55 22
- Ράινερ Μαρία Ρίλκε, «Οι Ελεγείες του Ντουίνο»: Έκτη ελεγεία (απόσπασμα), 64-66 26
- Ονορέ Ντε Μπαλζάκ, *Μπαρμπα-Γκοριό* (απόσπασμα), 113-120 29
- Βίκτωρ Ουγκώ, *Η Παναγία των Παρισίων* (απόσπασμα), 121-127 37
- Σαρλ Μπωντλαίρ, «Spleen», 128 και 130 44
- Χάινριχ Μπελ, *Οι απόψεις ενός κλόουν* (απόσπασμα), 186-190 46
- Μιγκέλ ντε Θερβάντες, *Ο Δον Κιχώτης* (απόσπασμα), 240-245 51
- Χένρικ Ίψεν, *Το Κουκλόσπιτο* (απόσπασμα), 326-332 57
- Χένρικ Ίψεν, *Οι Βρικόλακες* (απόσπασμα), 333-337 64
- Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Έγκλημα και Τιμωρία* (απόσπασμα), 384-391 69
- Αντόν Τσέχοφ, *Θείος Βάνιας* (απόσπασμα), 396-403 77
- Μαξίμ Γκόρκι, «Ένα κοριτσάκι», 404-406 85
- Αλεξάντρ Μπλοκ, «Στρόβιλοι από χιόνι», 407-408 88

3. *Νεοελληνική λογοτεχνία Γ΄ Γενικού Λυκείου - Θεωρητικής κατεύθυνσης*, ΙΤΥΕ «Διόφαντος», 2012

- Διονύσιος Σολωμός, «Ο Κρητικός», 15-29 92
- Ποιήματα για την Ποίηση:
  - Εισαγωγή, 57-58 107
  - Μαρία Πολυδούρη, «Μόνο γιατί μ' αγάπησες», 72-73 109
  - Γιάννης Σκαρίμπας, «Χορός συρτός», 74-76 111
  - Κ. Γ. Καρυωτάκης, «Σταδιοδρομία», 76-77 113
  - Γιώργης Παυλόπουλος, «Τα αντικλείδια», 89-90 115
- Γεώργιος Βιζυηνός, «Το αμάρτημα της μητρός μου», 121-156 117
- Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Όνειρο στο κύμα», 159-180 153

4. Άλλες πηγές

i. Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1988

- Στεφάν Μαλλαρμέ, «Όραμα», 35-36 176
- Ζαν Μορεάς, «Ρόδα της Δαμασκός…», 74 177
- Πωλ Βαλερύ, «Η κλώστρα», 100 178
- Πωλ Βαλερύ, «Τα ρόδια», 103-104 179

ii. Αρθούρ Ρεμπώ, *Μια εποχή στην κόλαση*, Αθήνα, Γαβριηλίδης, 2013

- Αρθούρ Ρεμπώ, «Άλλοτε αν θυμάμαι…», 17, 19 180

iii. Κωστής Παλαμάς, *Σατιρικά γυμνάσματα*, Δεύτερη σειρά: 18, Άπαντα, Αθήνα, Μπίρης, χ.χ., τ. 5

- Κωστής Παλαμάς, «Ονειρεύομαι, πλάθω, ζω το στίχο…», 268 181

iv. Ι. Γρυπάρης, *Σκαραβαίοι και τερρακότες*, Αθήνα, Εστία, 1928

- Ιωάννης Γρυπάρης, «Δικό μου φως», 65-66 182

v. *Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού*: http://www.snhell.gr/references/quotes/writer.asp?id=106

- Γεώργιος Δροσίνης, [Δε θέλω του κισσού το πλάνο ψήλωμα] 183

vi. Λίνος Πολίτης, *Ποιητική Ανθολογία*, Αθήνα, Δωδώνη, 1982, τ. 7

- Ρώμος Φιλύρας, «Ο πιερότος», 105-106 184

vii. Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Α΄ (1896-1918)*, Αθήνα, Ίκαρος, 2000

- Κ. Π. Καβάφης, «Απ' τες εννιά», 67 186
- Κ. Π. Καβάφης, «Το πρώτο σκαλί», 101 187

viii. Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Β΄ (1919-1933)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1963

- Κ. Π. Καβάφης, «Από υαλί χρωματιστό», 50 188
- Κ. Π. Καβάφης, «Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας», 99 189

ix. Κ. Π. Καβάφης, *Ανέκδοτα ποιήματα (1882-1923)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1968

- Κ. Π. Καβάφης, «Θεόφιλος Παλαιολόγος», 131 190
- Κ. Π. Καβάφης, «Ποσειδωνιάται», 145 191

x. Οδυσσέα Ελύτη, *Το Άξιον Εστί*, Αθήνα, Ίκαρος, 1989

- Οδυσσέας Ελύτης, *Άξιον εστί, Τα Πάθη, Ανάγνωσμα Έκτο*, 65-67 192

xi. *Ανθολογία Νεοελληνικής Ποίησης, Για την Τρίτη Λυκείου*, Υ.Α.Π., Λευκωσία 2015 (ανατύπωση)

- Μανόλης Αναγνωστάκης, «Ποιητική», 293 194

xii. Ανδρέας Παστελλάς, *Χώρος διασποράς*, Αθήνα, Δίφρος, 1970

- Ανδρέας Παστελλάς, «Τοις εντευξομένοις», 55 195

xiii. Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης: Ποιήματα 1959-1969*, Κύπρος, 1970

- Μιχάλης Πασιαρδής, «Η Ποίηση», 81 196

1

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Α΄ Γενικού Λυκείου

ΙΤΥΕ «Διόφαντος», 2012

Αλέξανδρος Σούτσος

Επιστολή προς τον βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα

[απόσπασμα]

Το απόσπασμα από το ποίημα *Επιστολή προς τον βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα* δείχνει μια αντίληψη για την ποίηση που μεταφέρουν στη μόλις απελευθερωμένη Ελλάδα οι Φαναριώτες, και κυρίως ο Αλέξανδρος Σούτσος. Η αντίληψη αυτή οδηγεί στην έμμετρη δημοσιογραφία, συχνά σατιρική και πηγάζει κυρίως από το ρομαντικό Γάλλο ποιητή Βερανζέρο.

Η *Επιστολή* του Αλεξ. Σούτσου είναι μια δημόσια έμμετρη επιστολή που απευθύνει ο ποιητής στο νεαρό βασιλιά Όθωνα, όταν ο τελευταίος φτάνει στην Ελλάδα (Ναύπλιο) το 1833, και περιέχει πληροφορίες για τον τόπο και συστάσεις. Το απόσπασμα είναι και μια έμμετρη Ιστορία (η πρώτη) της ως τότε ελληνικής λογοτεχνίας.

Εις τον ωραίον Βόσπορον, εις της Τρυφής τα στήθη,
η ποίησις της νέας μας Ελλάδος εγεννήθη.
Εκεί ο Αθανάσιος,* ο νέος Ανακρέων,
ωραία πρώτος έψαλε τα κάλλη των ωραίων·
οι στίχοι του εις ανθηρούς λειμώνας εμπνευσμένοι
κι εις των ρυάκων τον τερπνόν ψιθυρισμόν γραμμένοι,
των ρόδων και των μυρσινών την ευωδίαν έχουν,
και φυσικοί ως ρεύματα γλυκών ναμάτων τρέχουν.
Στου οίνου την αμέριμνον ζωήν παραδομένος
και Βάκχος εις την τράπεζαν κισσοστεφανωμένος,
της μέθης όταν την χαράν εντέχνως ζωγραφίζη,
τας ιδικάς του ηδονάς εις έπη καλλωπίζει.

Ο Αθανάσιος: ο λυρικός ποιητής Αθανάσιος Χριστόπουλος, γενάρχης των φαναριωτών ποιητών.

Μ' αρχαίαν γεννηθείς ψυχήν, μ' αρχαίον χαρακτήρα,
την λύραν όταν έλαβεν ο Ρίζος* εις την χείρα,
στας ακοάς μας ήχησε γενναία μελωδία,
κι εστρέψαμεν τα όμματα στ' αρχαία μας μνημεία.
Είν' άπορον πώς γεννηθείς εις δουλικάς ημέρας,
προ χρόνων τόσων έγραψεν ιδέας ελευθέρας.

Ο Ρήγας, μάρτυς πρόδρομος της ιεράς μας πάλης,
μνημόσυνα μας άφησεν εμπνεύσεως μεγάλης·
σκοπόν λαμπρότερον ποτέ δεν έλαβον αι Μούσαι
παρ' όταν του Τυρταίου μας η σάλπιγξ αντηχούσε.
Τα θούριά του άσματα μας πυρπολούν ακόμα,
και βρέχομεν με δάκρυα του τάφου του το χώμα.

Του Απουλήιου* μιμητής πιστός ο Περδικάρης,*
αστείος είν' ενίοτε, αλλά του λείπ' η χάρις,
κι εις τον Ερμήλον του συχνά του Αριστάρχου* τ' όμμα
ευρίσκει τον αδάμαντα κρυμμένον εις το χώμα.

Ο Κάλβος και ο Σολωμός, ωδοποιοί μεγάλοι,
κι οι δύο παρημέλησαν της γλώσσης μας τα κάλλη·
ιδέαι όμως πλούσιαι, πτωχά ενδεδυμέναι,
δεν είναι δι' αιώνιον ζωήν προωρισμέναι.

Η ποίησίς μας έλαβε και νεύρα κι ευγλωττίαν
στου Οδοιπόρου την λαμπράν και τραγικήν μανίαν.
Ο Οδοιπόρος,* θησαυρός ποικίλων νοημάτων
και νέος κόσμος ιδεών, εικόνων κι αισθημάτων,
με δυνατήν και ηχηράν οργάνων αρμονίαν
εκφράζει του Δημιουργού την παντοδυναμίαν.

Ρίζος: Ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής, πατέρας του ποιητή Αλέξανδρου Ραγκαβή.
Απουλήιος: Λατίνος ποιητής (2ος αι. μ.Χ.).
Περδικάρης: Μιχαήλ: Λόγιος ποιητής από την Κοζάνη (1766-1828).
Αρίσταρχος: Αλεξανδρινός φιλόλογος, μελετητής του Ομήρου.
Οδοιπόρος: «δραματικόν ποίημα» ή «λυρικόν δράμα» σε 5 πράξεις του Παναγιώτη Σούτσου: αδελφού του Αλέξανδρου (1827).

Κι ημείς τας αδυνάτους μας και πρωτοπείρους χείρας,
κ' ημείς εδοκιμάσαμεν στο τόξον της Σατύρας,*
και ψόγους δεν ελάβομεν της τόλμης μας μεγάλους.
Ευχόμεθα εις ποιητάς δοκιμωτέρους άλλους
τον δρόμον που ανοίξαμεν να τρέξωσιν αισίως.
Γλυκύτατος και κάρπιμος θα με φανή ο βίος,
εάν περί την δύσιν μου ιδώ πολλούς αστέρας
να λάμπουν εις του Παρνασσού τους φωτεινούς αιθέρας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε τους ποιητές στους οποίους αναφέρεται ο Αλέξ. Σούτσος και τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδει· να συζητήσετε τη γνώμη του για τον Κάλβο και το Σολωμό. Πού επικεντρώνονται οι αντιρρήσεις του;

Σατύρας: Ποιητική συλλογή του Αλέξ. Σούτσου (*Σάτυραι*, Ύδρα 1827).

Αλέξανδρος Σούτσος

(1803-1863)

Φαναριώτης ποιητής. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και κατέβηκε στην Ελλάδα επί Καποδίστρια. Δημοσίευσε πολλές συλλογές και συνθέσεις, συχνά με σατιρικό χαρακτήρα, όπου μιμείται τον Γάλλο ρομαντικό ποιητή Βερανζέρο, ενώ το έμμετρο αφήγημά του *Περιπλανώμενος* έχει ως πρότυπό του το έργο *Τσάιλντ Χάρολντ* του Μπάιρον. Πέθανε στη Σμύρνη.

Συμεών Σαββίδης (1859-1927), **Βάρκες στα νερά του Βοσπόρου** (π. 1903-8)
Εθνική Πινακοθήκη

Ιάκωβος Πιτσιπίος

Ο Πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνος

Ο *Πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνος* (1848) του Ιάκωβου Πιτσιπίου αφηγείται την ιστορία ενός ανθρώπου που εξαιτίας ενός εγκλήματός του καταδικάζεται από το Θεό να μεταμορφωθεί σε πίθηκο και να ζήσει έτσι έως ότου εξιλεωθεί και επανακτήσει την ανθρώπινη μορφή. Αφού πρώτα ζήσει σ' έναν ερημότοπο, ο πίθηκος αυτός, που ονομάζεται Ξουθ, αιχμαλωτίζεται από τους ανθρώπους και ζει στην Αγγλία και την Ελλάδα, εκτελώντας, χάρη στη μεγάλη του ικανότητα να μιμείται τον άνθρωπο, χρέη υπηρέτη στον εκάστοτε κύριό του. Μέσα από την ιστορία αυτού του πιθήκου και την περιγραφή των σχέσεών του με τους ανθρώπους ο συγγραφέας σατιρίζει τα ευρωπαϊκά και τα ελληνικά ήθη του πρώτου μισού του δέκατου ένατου αιώνα. Ο τελευταίος ιδιοκτήτης του πίθηκου Ξουθ είναι ο Καλλίστρατος Ευγενίδης, τυπικό δείγμα ανερχομένου νέου στην Αθήνα της δεκαετίας του 1840.

Αλλ' αφού είπομεν τοσαύτα περί του πιθήκου Ξουθ, ήθελεν είσθαι άδικον να μην είπωμέν τι και περί της καταγωγής του ευγενεστάτου αυτού δεσπότου, μάλιστα εν ω το γενεαλογικόν δένδρον του Καλλιστράτου Ευγενίδου δεν είναι ούτε υψηλότερον, ούτε μάλλον πολύκλονον παρά το του πιθήκου Ξουθ· διότι, ο πατήρ αυτού, αγωγιάτης εκ Τραπεζούντος ωνομάζετο απλώς *Γιάννης αγωγιάτης Τραπεζούντιος*· πλουτήσας δε ανελπίστως κατά την Ελληνικήν επανάστασιν, απέστειλε τον μονογενή αυτού υιόν Κώλιαν εις Ευρώπην, διά να εξευγενισθή και φωτισθή· δύο δε μήνας μετά την εις Αθήνας επιστροφήν του Κώλια, ο Γιάννης απέθανεν αφήσας αυτόν κληρονόμον μεγάλης χρηματικής και κτηματικής περιουσίας.

Ο Κώλιας λοιπόν του Γιάννη αγωγιάτου Τραπεζουντίου, κατά την εν τη πεφωτισμένη Ευρώπη περιήγησιν αυτού, ενόμισε κατάλληλον να μεταβάλη επί το ευγενικώτερον το μέν *Κώλιας, εις το Καλλίστρατος*, το δε *Γιάννη*, εις το *Ευγενίδης*, το δε *αγωγιάτου*, εις το *αγωνιστού* και το *Τραπεζούντιος* εις το *Τραπεζίτης*· και ούτως εσφυρηλάτησε θαυμασίως το ωραίον αυτού όνομα. *Καλλίστρατος Ευγενίδης Αγωνιστής και Τραπεζίτης*· υπό δε το όνομα τούτο υπήρχε γνωστός εις όλον τον εντός και εκτός του κράτους κόσμον, και υπό τούτο το όνομα εξυμνούν οι εφημε-

ριδογράφοι της πρωτευούσης τας πατρογονικάς σπανίας αυτού αρετάς, οσάκις επλήρωνεν ανά 30 λεπτά τον στίχον εις μετρητά και τακτικώς την εξαμηνιαίαν αυτού συνδρομήν.

Ο Καλλίστρατος λοιπόν, εκπαιδευθείς εις την πεφωτισμένην Ευρώπην, έχων πλήρες κάλλους, ευγενείας και ηρωισμού όνομα και εξοδεύων αφθόνως τα χρήματα του μακαρίτου πατρός αυτού Γιάννη, εισήχθη λίαν ευκόλως και αμέσως εις όλας τας συναναστροφάς των Αθηνών, παρευρίσκετο εις όλους τους χορούς της Αυλής και προσεκαλείτο εις όλα τα διπλωματικά γεύματα των υπουργών και ξένων πρέσβεων· όλοι δε οι μεγάλοι πολιτικοί της πρωτευούσης (και μάλιστα οι Ευρωπαίοι) εθαύμαζαν εκάστοτε την μεγάλην αυτού αγχίνοιαν, τας υψηλάς γνώσεις και την ευγενή συμπεριφοράν, και προσέθεσαν εις το σχοινοτενές όνομα του Καλλιστράτου την προσηγορίαν le genie Grec, ο *περινούστατος Έλλην* και αληθώς δεν υπήρχεν έθιμον, ή συρμός Ευρωπαϊκός, τον οποίον ο Καλλίστρατος να μην εμιμείτο αμέσως, και μάλιστα να μη φέρη εις το άκρον της τελειότητος· οι ράπται, οι υποδηματοποιοί, οι κουρείς, οι μυρεψοί, οι πιλοποιοί και αι πλύστραι των Αθηνών ίσταντο αείποτε εκατέρωθεν της οδού, οσάκις το βαρόμετρον τούτο του δυτικού συρμού διέβαινε, διά να παρατηρήσωσιν αυτόν από κεφαλής μέχρι ποδών, και περιεργασθώσι και μυρισθώσι, και ούτω να κανονίσωσι πάσας τας πράξεις και επιχειρήσεις αυτών· διά κοινής γνωμοδοτήσεως διωρίσθη προστάτης του θεάτρου, πρόεδρος της φιλαρμονικής εταιρίας, έφορος της λέσχης, ρυθμιστής του Ιπποδρομίου, κανονιστής των δημοσίων εορτών και γενικός κοσμήτωρ και εισηγητής όλων των χορών της πρωτευούσης· και δικαίως ήθελεν ομοιώσει τις τον Καλλίστρατον προς ηθικόν βορβοροφάγον, τον οποίον η δυτική φιλοκαλία έρριψεν επί της Ελλάδος, διά να καθαρίση το κλασικόν τούτο έδαφος από μικρών τινων απηρχαιωμένων κηλίδων, τας οποίας δεν επρόφθασαν να εξαλείψωσιν η υπό των περιφήμων διαχειριστών του δανείου επινοηθείσα ευρωπαϊκή διάπλασις και επεξεργασία των αμόρφων και ακατεργάστων ελληνικών ηθών.

Αλλά και το εσωτερικόν των θαλάμων της οικίας του Καλλιστράτου υπήρχε κεκοσμημένον διά της λεπτομερεστέρας απομιμήσεως των ευγενών κληρονομιούχων νέων της Δύσεως· η αίθουσα, ή ο θάλαμος της υποδοχής, περιείχε γαλλικά ανακλιντήρια εκ μεταξοχνόων υφασμάτων, αμερικανικάς αιώρας, αγγλικούς καθρέπτας, μαροκινούς τάπητας, και κατά μέσον μεγάλην στρογγυλήν τράπεζαν εξ ωραίου μαρμάρου της εν Ιταλία Καρράρας, επί του κέντρου της οποίας ίστατο ως πυραμίς ολό-

χρυσος περσική καπνοσύριγξ εκ κιναϊκού λευκαργίλου· περί δε το ανατολικόν τούτο μαυσωλείον έκειντο διάφορα χρυσοδεμένα βιβλία εις κιναϊκήν, σανσκριτικήν, μογγολικήν και βιρμανικήν γλώσσαν, προς ανάγνωσιν και διασκέδασιν των παρευρισκομένων φίλων εις τας εσπερινάς συναναστροφάς του Καλλιστράτου· απέναντι δε της θύρας της αιθούσης εκρέματο μεγάλη εικών, έχουσα ύψος μεν πέντε πηχών, πλάτος δε περίπου επτά, παριστώσα διά ζωηροτάτων χρωμάτων άνδρα υψηλού αναστήματος, φέροντα πλατυτάτην φουστανέλαν, επί δε των ώμων χρυσάς ευρωπαϊκάς επωμίδας αρχιστρατήγου και έχοντα το στήθος κεκαλυμμένον υπό πλήθους ευρωπαϊκών παρασήμων· ο παριστώμενος ούτος ήρως εις μεν την δεξιάν χείρα εκράτει ρομφαίαν δι᾽ ης εφαίνετο θερίζων τους προ των ποδών αυτού κειμένους Οθωμανούς, δια δε της αριστεράς εφαίνετο στηρίζων επί τινος φρουρίου την κυανόλευκον ελληνικήν σημαίαν· κάτωθεν δε της εικόνος υπήρχε γεγραμμένη χρυσοίς γράμμασιν η εξής επιγραφή *«ο ήρως πατήρ μου ανυψών πρώτος την ελληνικήν σημαίαν επί του φρουρίου των Θερμοπυλών, κατά διαταγήν της Α. Μ. του Βασιλέως της Ελλάδος, τω πρώτω έτει και μηνί της Ελληνικής Επαναστάσεως».*

Παρά δε την εικόνα ταύτην εκρέματο άλλη μικροτέρα παριστώσα ευγενή κυρίαν ενδεδυμένην λαμπρά ευρωπαϊκά φορέματα, ανακεκλιμένην επί χρυσοϋφάντου θρόνου, κρατούσαν βιβλίον εις την χείρα και αναγινώσκουσαν μετά προσοχής· κάτωθεν δε της εικόνος ταύτης εφαίνετο η επιγραφή *«η εκ της αυτοκρατορικής οικογενείας Κωνσταντίνου του Πορφυρογεν[ν]ήτου καταγομένη μήτηρ μου, αναγινώσκουσα την υπό της εξαδέλφης αυτής Δουκίσσης Αμπραντές ιστορίαν του Ναπολέοντος».*

Διάφοροι δε άλλαι πλουσίως περικεχρυσωμέναι εικόνες, παριστώσαι τα καταπληκτικώτερα συμβάντα της ιστορίας της Χαλιμάς και τους λαμπροτέρους άθλους του Δονκισότου, εκάλυπτον τους διά των τριών χρωμάτων της γαλλικής σημαίας χρωματισμένους τοίχους της αιθούσης· διότι ο νέος το λεγόμενον εν παρόδω ηγάπα πολύ τους Γάλλους, κυρίως διά το πολυχρώματον αυτών.

Εκ δε των λοιπών θαλάμων το μεν σπουδαστήριον περιείχε λαμπράν βιβλιοθήκην, εμπεριέχουσαν διάφορα χρυσοδεμένα βιβλία· μεταξύ δε των ωραίων ερμαρίων του σπουδαστηρίου τούτου υπήρχε μάλιστα εν, το οποίον ο Καλλίστρατος είχεν αγοράσει εις Παρισίους κατά τινα δημοπρασίαν χρεωκοπήσαντός τινος εμπόρου, κατεσκευασμένον εκ λευκού εβένου και φέρον μεγάλην κεχρυσωμένην επιγραφήν, κρατουμένην υπό δύο αναγλύφων παριστώντων, του μεν τον κερδώον Ερμήν, του δε τον Ποσειδώνα και

λέγουσαν *«ιδιαίτερα συμφέροντα και λογαριασμοί»*· υπό δε την επιγραφήν ταύτην ο Καλλίστρατος επρόσθεσε *«Καλλιστράτου Ευγενίδου αγωνιστού και τραπεζίτου αγαθή τύχη»* και προσδιώρισε το ωραιότατον τούτο ερμάριον διά τα συγγράμματα της υψηλής διπλωματείας, τα οποία είχε παραγγείλει εις διαφόρους βιβλιοπώλας της νέας Γεφύρας των Παρισίων· αλλ' επειδή αι μεν θήκαι του πολυτίμου ερμαρίου ήσαν χαμηλαί, τα δε ρηθέντα συγγράμματα σταλέντα εις Αθήνας πριν να προφθάση η επιστολή του Καλλιστράτου, δι' ης έπεμπε τον έξαμον του ύψους των παραγγελθέντων βιβλίων, τα συγγράμματα, λέγομεν, ταύτα ήσαν τα μεν εις φύλλον, τα δε εις μέγα τέταρτον, τα δε διαφόρων μεγεθών, ο Καλλίστρατος εξοικονόμησεν ευστόχως την δυσκολίαν ταύτην, κόψας δι' επιτηδείου τεχνίτου το εξέχον μέρος των βιβλίων και ισομετρήσας αυτά κατά το εμβαδόν των θέσεων του πολυτίμου ερμαρίου· τα δε αποκοπέντα εκ των βιβλίων τούτων τεμάχια συνέλεξεν εις έτερον επίσης κομψόν ερμάριον, επιθέσας την επιγραφήν *«λείψανα αρχαιοτήτων»*, πέριξ δε του αρχαιολογικού τούτου ερμαρίου, εκρέμαντο επί του τοίχου διάφορα άλλα αρχαιολογικά πολύτιμα πράγματα φέροντα την επιγραφήν *"τα ομματοϋάλια του Ομήρου"*, *"η ταμβακοθήκη του Σωκράτους"*, *"αι επωμίδες του Φωκίωνος"*, *"η καπνοσύριγξ του Πεισιστράτου"*, *"τα υποδήματα του Διογένους"*, και άλλα πολλά τοιαύτα, αγορασθέντα υπό του χάριν του συρμού φιλαρχαιολόγου Καλλιστράτου κατά την εις την Ευρώπην διατριβήν αυτού».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια ελληνική συνήθεια του δέκατου ένατου αιώνα σατιρίζει ο Πιτσιπίος με τις παραπάνω σελίδες του;
2. Ο «υπέρ ευρωπαϊσμός» από τη μια και ο «υπέρ ελληνισμός» από την άλλη ήταν, όπως γράφουν και οι χρονικογράφοι της εποχής, οι δύο κύριες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας των μέσων του δέκατου ένατου αιώνα. Βρίσκετε αναλογίες με τις σύγχρονες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας; Αν ναι, προσδιορίστε κάποιες από αυτές.

Ιάκωβος Πιτσιπίος

(1803-1869)

Ο Ιάκωβος Πιτσιπίος γεννήθηκε στη Χίο, όπου και έκανε τις εγκύκλιες σπουδές του. Σπούδασε στη μεγάλη του Γένους Σχολή Κωνσταντινουπόλεως και νομικά στο Παρίσι. Ως καθηγητής της φιλολογίας δίδαξε στην Οδησσό, στη Σύρο και την Κωνσταντινούπολη. Κατά καιρούς βρέθηκε στη Ρώμη, στο Λονδίνο, στο Βουκουρέστι, στη Βιέννη. Ανήσυχη και ιδιόρρυθμη προσωπικότητα καθώς ήταν, προκαλούσε συχνά με τη συμπεριφορά του. Έγραψε τα μυθιστορήματα *Η Ορφανή της Χίου* (1839) και *Ο Πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνος* (1848), καθώς και διάφορα άλλα έργα.

Ιάκωβος Ρίζος (1849-1926), **Αθηναϊκή Βραδιά** (1907) Εθνική Πινακοθήκη

Κωστής Παλαμάς

Ο δωδεκάλογος του γύφτου

(απόσπασμα από τον *Προφητικό*)

Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ είναι ένα συνθετικό ποίημα που δημοσιεύτηκε το 1907. Σ' αυτό ο Γύφτος παρουσιάζεται ως σύμβολο της ελεύθερης, αδούλωτης ψυχής και της δημιουργικής δράσης που δε σταματάει πουθενά, δεν υποτάσσεται σε τίποτε, αλλά προχωρεί συνεχώς γκρεμίζοντας τα παλιά και τα σάπια και χτίζοντας τα καινούρια και τα γερά.

Ο *Προφητικός* είναι ο όγδοος από τους δώδεκα λόγους και ο πιο παλιός. Γράφτηκε το 1899, δηλαδή την επαύριο της εθνικής ταπείνωσης του '97 . Σ' αυτόν ο ποιητής, βαθιά πληγωμένος, εκφράζει τη συνείδηση του έθνους του. Το σκηνικό τοποθετείται στο Βυζάντιο και τα γεγονότα μετατρέπονται σε προφητείες. Βλέπουμε στην Πόλη το βασιλιά να διασκεδάζει, να παίρνει μέρος σε αγώνες σαν άλλος Νέρωνας και να αποθεώνεται από τους κόλακες και τους αυλόδουλους. Ο Τούρκος πλησιάζει, αλλά όλοι μένουν αδιάφοροι, παραδομένοι στη διαφθορά. Κανένας δεν ακούει τη φωνή των ακριτών. Ο ποιητής-προφήτης τα βλέπει όλ' αυτά, αγανακτεί και προλέγει το χαμό της πολιτείας. Ο πόνος του για τον ξεπεσμό και το κατάντημα που βλέπει, φτάνει ως τα όρια της απελπισίας και από κει αναδύεται ένα όραμα ελπίδας και αισιόδοξο μήνυμα εθνικής αναγέννησης.

Μες τις παινεμένες χώρες, Χώρα
παινεμένη, θα 'ρθει κι η ώρα,
και θα πέσεις, κι από σέν' απάνου η Φήμη*
το στερνό το σάλπισμά της θα σαλπίσει
σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση.
Πάει το ψήλος σου, το χτίσμα σου συντρίμμι.
Θα 'ρθει κι η ώρα· εσένα ήταν ο δρόμος

Φήμη: θεότητα των Ελλήνων και των Ρωμαίων, προσωποποίηση των διαδόσεων και αγγελιαφόρος των νικών.

σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση,
σαν το δρόμο του ήλιου· γέρνεις· όμως
10 το πρωί για σε δε θα γυρίσει.

Και θα σβήσεις καθώς σβήνουνε λιβάδια
από μάισσες* φυτρωμένα με γητειές·*
πιο αλαφρά του περασμού σου τα σημάδια
κι από τις δροσοσταλαματιές·
15 θα σε κλαίν' τα κλαψοπούλια στ' αχνά βράδια
και στα μνήματα οι κλωνόγυρτες ιτιές.
.....
Και θα φύγεις κι απ' το σάπιο το κορμί,
ω Ψυχή* παραδαρμένη από το κρίμα,
και δε θα 'βρει το κορμί μια σπιθαμή
20 μες στη γη για να την κάμει μνήμα,
κι άθαφτο θα μείνει το ψοφίμι,
να το φάνε τα σκυλιά και τα ερπετά,
κι ο Καιρός μέσα στους γύρους του τη μνήμη
κάποιου σκέλεθρου πανάθλιου θα βαστά.

25 Όσο να σε λυπηθεί
της αγάπης ο Θεός,
και να ξημερώσει μιαν αυγή,
και να σε καλέσει ο λυτρωμός,
ω Ψυχή παραδαρμένη από το κρίμα!
30 Και θ' ακούσεις τη φωνή του λυτρωτή,
θα γδυθείς της αμαρτίας το ντύμα,
και ξανά κυβερνημένη κι αλαφρή,
θα σαλέψεις σαν τη χλόη, σαν το πουλί,
σαν τον κόρφο το γυναίκειο, σαν το κύμα,
35 και μην έχοντας πιο κάτου άλλο σκαλί
να κατρακυλήσεις πιο βαθιά

μάισσες: μάγισσες.
γητειά: μάγια.
Ψυχή: εννοεί της χώρας.

στου Κακού τη σκάλα, –
για τ' ανέβασμα ξανά που σε καλεί
θα αιστανθείς να σου φυτρώσουν, ω χαρά!
40 τα φτερά,
τα φτερά τα πρωτινά σου τα μεγάλα!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να μελετήσετε το πρώτο απόσπασμα. α) Για ποια χώρα μιλάει ο ποιητής; β) Πώς τη χαρακτηρίζει και γιατί; γ) Τι προφητεύει;
2. Να μελετήσετε το δεύτερο απόσπασμα. α) Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής; β) Τι σημαίνει η φράση «παραδαρμένη από το κρίμα»; γ) Ποιο είναι το τελικό μήνυμα;
3. Ποιος είναι ο στόχος του ποιητή στον *Προφητικό* και ποια είναι η τεχνική που χρησιμοποιεί;
4. Ποια στοιχεία συνθέτουν τον προφητικό τόνο του αποσπάσματος;
5. Στο απόσπασμα διακρίνουμε εύκολα δύο διαφορετικές ψυχικές διαθέσεις του ποιητή. Ποιες είναι αυτές και πώς δικαιολογείται η καθεμιά;

Γιώργης Σιγάλας (γεν. 1954), **Ο αρκουδιάρης** (1980)

2

Ανθολόγιο Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας για το Λύκειο

Υ.Α.Π., Λευκωσία 1998

Τ. Σ. Έλιοτ
(1888 - 1965)

Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και εκδότης, μια από τις σημαντικότερες μορφές της λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Γεννήθηκε στο Σαιντ Λούις της πολιτείας Μισούρι (ΗΠΑ) και πέθανε στο Λονδίνο. Σπούδασε φιλοσοφία στο Χάρβαρντ, τη Σορβόνη και την Οξφόρδη. Από το 1915 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αγγλία και το 1922 ανέλαβε την έκδοση του περιοδικού Κριτήριο, *το οποίο διηύθυνε για δεκαεννέα συνεχή χρόνια. Με την εκδοτική του δραστηριότητα και με την οξυδερκή του κριτική προώθησε πολλούς νέους λογοτέχνες συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στην εξέλιξη της αγγλικής ποίησης. Το 1927 απέκτησε την αγγλική υπηκοότητα και ασπάστηκε το αγγλικανικό δόγμα.*

Με το έργο του εκφράζει την αμφισβήτηση θεσμών και αξιών που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Απογοητευμένος, στράφηκε στο παρελθόν, στις λογοτεχνικές και θρησκευτικές παραδόσεις, όπου αναζήτησε χαμένες ή ξεχασμένες ανθρώπινες αξίες, που θα έδιναν ένα νέο νόημα στη ζωή. Ο μύθος και τα αρχέτυπα αποτέλεσαν γι' αυτόν τα σημασιολογικά μέσα με τα οποία θα ξεπερνούσε το φράγμα του χρόνου και θα γεφύρωνε το χάσμα ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι το πεζολογικό ύφος, η απουσία λογικής αλληλουχίας, τουλάχιστο φαινομενικά, οι ελλειπτικοί διάλογοι, καθώς και οι παρεμβολές στίχων από ξένα κείμενα.

Το 1948 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Το τραγούδι αγάπης του Τζων Άλφρεντ Προύφοκ (1911), Η Έρημη χώρα (1922), Οι Κούφιοι (1927), Ποιήματα του Άριελ (1930), Τα Τέσσερα Κουαρτέτα (1943)

Θεατρικά: Φονικό στην Εκκλησιά, έμμετρο (1935), Οικογενειακή συγκέντρωση (1939), Το Κοκτέιλ πάρτι (1949), Ο Έμπιστος υπάλληλος (1953)

Δοκίμια: Το Ιερό δάσος (1920), Η Χρήση της ποίησης και η χρήση της κριτικής (1933), Η ιδέα μιας χριστιανικής κοινωνίας (1939), Σημειώσεις για τον ορισμό της κουλτούρας (1948)

Τέσσερα Κουαρτέτα*

Τα Τέσσερα Κουαρτέτα, *το ποιητικό αριστούργημα του Έλιοτ, είναι έργο με πολλές και ποικίλες αναφορές και συνεχείς αλληγορίες. Τα τέσσερα ποιήματα της ενότητας έχουν ως κύριο θέμα την πάλη του Λόγου με το Χρόνο. Η εμπειρία τους, βασικά θρησκευτική, μοιάζει να 'ναι "του μυαλού που αγωνίζεται και τελικά φτάνει ν' ανακαλύψει τη θρησκευτική αλήθεια, τη μοναδική, που ερμηνεύει τη συνολική εμπειρία της ζωής μας". Ο ποιητής, έχοντας επίγνωση του πόσο η χριστιανική θρησκευτική ορολογία θα ξένιζε το σύγχρονο αναγνώστη με το διαλυτικό σκεπτικισμό του, υποβάλλει το νόημα των ποιημάτων αυτών έμμεσα, με υπαινιγμούς. Και στα τέσσερα ποιήματα ο Έλιοτ ξεκινώντας από αλληγορίες της εξωτερικής ζωής φτάνει στην ύπαρξη μιας άλλης σφαίρας, της υπερβατικής. Κάθε αλληγορία αρχίζει με μια εικόνα της φύσης.*

Πιο κάτω παραθέτουμε το πρώτο μέρος του τρίτου ποιήματος που έχει τίτλο The Dry Salvages. Όπως αναφέρεται σε σημείωση του ίδιου του Έλιοτ, έτσι ονομάζεται μια ομάδα βράχων μ' ένα φάρο, στ' ανοιχτά της Β.Α. ακτής του ακρωτηρίου Cape Ann της Μασαχουσέτης. Ο ποιητής κάνει αντιδιαστολή του χρόνου της ατομικής ζωής (ποτάμι) και του άπειρου χρόνου της ιστορίας που απλώνεται πριν και μετά από μας (θάλασσα).

The Dry Salvages[1]
(απόσπασμα)

I

Δεν ξέρω πολλά πράματα για τους θεούς· όμως θαρρώ πως το ποτάμι
Είναι ένας γερός μελαχρινός θεός - βλοσυρός, αδάμαστος κι απείθαρχος,
Ίσαμε ένα σημείο υπομονετικός, που στην αρχή τον παραδέχονταν σα σύνορο·
Χρήσιμος, αναξιόπιστος, σα διαμετακομιστής του εμπορίου.
Ύστερα μόνο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο γεφυροποιός[2].
Μια και λυθεί το πρόβλημα, ο μελαχρινός θεός σχεδόν λησμονιέται
Απ' τους κατοίκους των πόλεων - ωστόσο, πάντοτε αμείλικτος,
Κρατώντας τις εποχές και τις παραφορές του, χαλαστής, υπενθυμίζει

---

* Κουαρτέτο· μουσική σύνθεση για τέσσερα όργανα ή τέσσερις φωνές

1. Salvages· προφέρεται - σύμφωνα με υπόδειξη του ίδιου του ποιητή - salv και κατόπιν ages, και όλο μαζί τονίζεται στην παραλήγουσα (δηλ. σαλβέιτζες). Στην κυριολεξία η λέξη salvage σημαίνει τη διάσωση του σκάφους, του πληρώματος, του φορτίου, σημαίνει τα σώστρα, και μεταφορικά τη διάσωση γενικά.
2. "'Ύστερα μόνο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο γεφυροποιός"· αυτοί που χτίζουν τα γεφύρια είναι αυτοί που διαμορφώνουν τους τρόπους επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους. Μόλις τα δημιουργήσουν, ξεχνούν τον ίδιο τον ποταμό, δηλαδή τη δύναμη της ροής της ζωής, την αιωνιότητα. Τα γεφύρια είναι, κατά κάποιο τρόπο, η μηχανική μας πρόοδος και μ' αυτήν διεξάγουμε τις εμπορικές μας δοσοληψίες.

Εκείνα που οι άνθρωποι διαλέγουν και ξεχνούν.
Περιφρονημένος, διόλου εξευμενισμένος
Απ' τους πιστούς της μηχανής, όμως προσμένει, προσέχει και προσμένει.
Ο ρυθμός του παραβρίσκονταν στο παιδικό υπνοδωμάτιο,
Στη θρασεμένη βρομοκαρυδιά[1] της απριλιάτικης αυλής,
Στη μυρουδιά των σταφυλιών πάνω στο φθινοπωρινό τραπέζι,
Και στη βραδινή συντροφιά με το φωταέριο του χειμώνα[2].

Το ποτάμι είναι μέσα μας[3], η θάλασσα είναι ολόγυρά μας·
Η θάλασσα είναι ακόμα η άκρη της στεριάς, ο γρανίτης
Που φτάνει μέσα του, οι ακρογιαλιές όπου παφλάζει
Τους υπαινιγμούς της μιας πρωτύτερης και άλλης δημιουργίας:
Τον αστερία, τον πάγουρο[4], τη ραχοκοκαλιά της φάλαινας·
Οι στέρνες όπου προσφέρει στην περιέργειά μας
Τα πιο λεπτά φύκια και τη θαλασσινή ανεμώνη.

Παφλάζει τις ζημίες μας, τη σχισμένη τράτα,
Το κομματιασμένο κοφίνι για τους αστακούς, το σπασμένο κουπί
Και τα σύνεργα πεθαμένων ξένων. Η θάλασσα έχει πολλές φωνές[5],
Πολλούς θεούς και πολλές φωνές.
Το αλάτι είναι πάνω στο αγριοτριαντάφυλλο,
Η καταχνιά είναι μες στα ελάτια[6].
Το ούρλιαγμα της θάλασσας
Και το γάβγισμα της θάλασσας είναι διαφορετικές φωνές
Που ακούγονται συχνά μαζί· το βογγητό στα ξάρτια,
Η φοβέρα και το χάδι του κύματος που σπάει στο νερό,
Το μακρινό βουητό που επαναλαμβάνεται στα γρανιτένια δόντια,
Και το θρηνητικό προμήνυμα απ' τον κάβο που ζυγώνει

---

1. βρομοκαρυδιά· δέντρο καλλωπιστικό ασιατικής προέλευσης. Λέγεται και βρομόδεντρο ή βρωμούσα, γιατί μυρίζει άσχημα όταν τρίβονται τα φύλλα της. Επίσημη ονομασία: αΐλανθος ή αΐλαντος (οι Μολούκοι το αποκαλούν aylanto, δηλ. δέντρο τ' ουρανού). Γνωστότερος είναι ο αΐλανθος ο αδενώδης που το ύψος του φτάνει τα 30 μέτρα.
2. "Ο ρυθμός του... χειμώνα"· παιδικές αναμνήσεις του ποιητή από τον ποταμό Μισισσιπή. Ο Έλιοτ γεννήθηκε και μεγάλωσε στον Άγιο Λουδοβίκο που βρίσκεται στις όχθες του Μισισσιπή.
3. "Το ποτάμι είναι μέσα μας"· βλ. Γ. Σεφέρη, *Ένας γέροντας στην ακροποταμιά,* στ. 25:
   Αυτό το ρέμα που τραβάει το δρόμο του και που δεν είναι
   τόσο διαφορετικό από το αίμα των ανθρώπων.
4. "τον πάγουρο" (hermit crab)· θαλασσινό δεκάποδο καρκινοειδές
5. "Η θάλασσα έχει πολλές φωνές"· η θάλασσα της αιωνιότητας απευθύνεται σε μας με πολλές φωνές, με διαφορετικούς δηλαδή τρόπους υπέρβασης της εξωτερικής ζωής. Καθώς προχωρούμε προς το ακρωτήρι, το τέρμα της ζωής μας, οι δυνάμεις της φύσης λειτουργούν σαν μια σημαδούρα που είναι στραμμένη προς την πατρίδα, το Απόλυτο, και μας δείχνει το δρόμο.
6. "Το αλάτι... στα ελάτια"· με το αλάτι συμβολίζεται η ουσία της ζωής που παραμένει στο αγριοτριαντάφυλλο, δηλαδή στον απλό άνθρωπο. Αντίθετα, η καταχνιά συμβολίζει τη συσκότιση του νου στο διανοητικό άνθρωπο.

Είναι όλα φωνές θαλασσινές, κι η σημαδούρα που σκαμπανεβαίνει
Καθώς την καβατζάρουν στο δρόμο του γυρισμού, κι ο γλάρος:
Και κάτω απ' το σφίξιμο της σιωπηλής καταχνιάς
Η καμπάνα που σημαίνει πένθιμα
Μετρά το χρόνο, όχι το χρόνο μας, ως τη χτυπά η αβίαστη
Φουσκοθαλασσιά, ένα χρόνο
Πιο παλιό κι από το χρόνο των χρονόμετρων, πιο παλιό
Κι από το χρόνο που μετριέται από ανήσυχες τυραννισμένες γυναίκες
Πλαγιάζοντας άγρυπνες, λογαριάζοντας το μέλλον,
Ανάμεσα μεσάνυχτα και χαράματα, όταν το παρελθόν είναι όλο μια απάτη,
Το μέλλον χωρίς μέλλον, πριν απ' την πρωινή βάρδια
Όταν ο χρόνος σταματά κι ο χρόνος είναι ατέλειωτος·
Κι η φουσκοθαλασσιά, που είναι κι ήταν από την αρχή,
Βαράει
Την καμπάνα[1].

Μετάφραση Κλείτου Κύρου

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζεται το ποτάμι στο απόσπασμα; Σχολιάστε τις ιδιότητες που του αποδίδονται.
2. "Το ποτάμι είναι μέσα μας, η θάλασσα είναι ολόγυρά μας": Να σχολιάσετε το νόημα του στίχου, καθώς και τη λειτουργία του στο απόσπασμα.
3. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα όσα αναφέρονται (α) στα όρια της θάλασσας (β) στο περιεχόμενό της και (γ) στις ιδιότητες - λειτουργίες της.
4. "Το αλάτι είναι πάνω στο αγριοτριαντάφυλλο - Η καταχνιά είναι μες στα ελάτια": Ποια είναι η βαθύτερη σημασία της αντίθεσης αυτής; Αναπτύξτε.
5. Στο απόσπασμα γίνεται διάκριση ανάμεσα στο χρόνο της ατομικής ζωής και στον άπειρο χρόνο. Ποια είναι η διαφορά τους;

---

1. "την καμπάνα"· το υπερβατικό κάλεσμα

Ράινερ Μαρία Ρίλκε
(1875 - 1926)

Αυστρογερμανός ποιητής, ένας από τους σημαντικότερους γερμανόφωνους λυρικούς ποιητές του 20ού αι. Γεννήθηκε στην Πράγα από αυστριακούς γονείς. Πέρασε τη ζωή του περιπλανώμενος σε διάφορες χώρες (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία, Ελβετία) επειδή, όπως έλεγε, φοβόταν να δημιουργήσει δεσμούς. Παρακολούθησε οικονομικά στην Ακαδημία του Λιντζ και λογοτεχνία, ιστορία της τέχνης και φιλοσοφία σε διάφορα πανεπιστήμια.

Στα πρώτα του ποιήματα υπάρχει έντονο το προσωπικό ύφος, ενώ μετά την επίσκεψή του στη Ρωσία είναι εντονότερος ο μυστικισμός. Η γνωριμία του με το Γάλλο γλύπτη Ροντέν τον βοήθησε ν' αναπτύξει νέο τρόπο προσπέλασης στα θέματα της τέχνης και της λογοτεχνίας.

Ο Ρίλκε είναι ο μοναδικός γερμανόφωνος λυρικός του 20ού αι. που προσπάθησε με την ποίησή του να κάνει αισθητό τον προβληματισμό για την ανθρώπινη ύπαρξη. Η "απώλεια του είναι" αποτελούσε γι' αυτόν ουσιώδες γνώρισμα του σύγχρονου ανθρώπου. Τον απασχολούσαν η αναζήτηση του θεϊκού, ο ασκητισμός, η μοναχικότητα, η ταπεινοσύνη, ο έρωτας, η φύση, ο θάνατος. Στόχευε στη σύλληψη, στοχαστικά και ενορατικά, και στη γλωσσική αποτύπωση της ουσίας των φαινομένων, κατόρθωσε μάλιστα μια τέλεια αντιστοιχία ανάμεσα στη νοηματική θεματική και την ποιητική έκφραση.

Από το 1910 - 1926 μετέφραζε στα γερμανικά ιταλική και γαλλική ποίηση. Πέθανε στην Ελβετία από λευχαιμία.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: Πρώιμα ποιήματα (1899), Βιβλίο των Ωρών (1905), Νέα ποιήματα (1905 - 1908), Βιβλίο των εικόνων (1906), Οι Ελεγείες του Duino (1912 - 1922), Τα σονέτα στον Ορφέα (1922)

Πεζά: Το τραγούδι της αγάπης και του θανάτου του σημαιοφόρου Χριστόφορου Ρίλκε (1899), Σημειώσεις του Μάλτε Λάουριτς (1910)

Οι ελεγείες του Duino

"Οι Ελεγείες του Duino", που αποτελούνται από δέκα λυρικά ποιήματα, είναι ένα από τα σημαντικότερα έργα του Ρίλκε. Άρχισε να τις γράφει το 1912 στον πύργο Duino, στην Ιταλία, και τις ολοκλήρωσε το 1922 στον πύργο Muzot, στην Ελβετία. Τον όρο "ελεγεία" ο ποιητής τον εννοεί ως ένα είδος "θρηνωδίας" σε ελεύθερο ρυθμό. Προσπαθεί να συλλάβει ποιητικά το "είναι" στην ολότητά του. Ο ίδιος σχολιάζει το έργο του ως εξής: "Στις ελεγείες γίνεται φανερό ότι η κατάφαση της ζωής και η κατάφαση του θανάτου είναι ένα και το αυτό. Παντού η παροδικότητα γκρεμίζεται σε ένα βαθύ είναι".

Πιο κάτω παρατίθεται η έκτη ελεγεία. Θέμα της είναι ο ήρωας που γρήγορα προσφέρει ολοκληρωτικά τον εαυτό του, όπως ακριβώς και η συκιά που γρήγορα ανθίζει και καρποφορεί.

Έκτη ελεγεία

Σημαντικό, ω συκιά, μου φαίνεται, από καιρό τώρα,
που ολόκληρη, σχεδόν, πετάς την άνθησή σου,
και στον καρπό, που έγκαιρα την απόφασή του πήρε,
αδόξαστο πυκνώνεις το αγνό μυστικό σου.
Σπρώχνει ο καμπύλος σου κορμός σα μίσχος αναβρυτηρίου[1]
το χυμό, πάνω, κάτωθε, κι αναπηδά ο χυμός μέσα απ' τον ύπνο,
σχεδόν ακόμη κοιμούμενος, στην ευτυχία της πιο γλυκιάς του πράξης.
Δες: όπως ο Θεός στον κύκνο εισερχόμενος.
... Μα εμείς αργοπορούμε
στην άνθηση της δόξας μας και εισδύουμε, προδομένοι,
στο πάρωρο εσωτερικό του τελικού σκοπού μας.
Σε λίγους μέσα υψώνεται με τέτοια δύναμη η ορμή της πράξης
ώστε κιόλας ορθώνονται και φλέγονται μέσα στην αφθονία της καρδιάς τους,
όταν το ξεγέλασμα γι' άνθηση, σαν ήρεμη νυχτερινή αύρα,
ψαύει τη νεότητα του στόματός τους και τα βλέφαρά τους:
μόνο στους ήρωες, ίσως και στους πρόωρα ν' αποδημήσουν προορισμένους,
που ο κηπουρός Θάνατος προς αλλού στρέφει τον ρου των φλεβών τους.
Εκεί γκρεμίζονται: μπροστά από το χαμόγελό τους
βαδίζουν, καθώς οι κέλητες[2] του άρματος, στα μαλακά επάνω
ανάγλυφα του Καρνάκ[3], μπροστά απ' το νικητή Βασιλέα.
Παράξενα κοντά στους νέους νεκρούς είναι ο ήρωας. Διάρκεια
δε τον μάχεται. Η ανύψωσή του είναι ύπαρξη. Αδιάκοπα

---

1. το αναβρυτήριο· ο πίδακας, το συντριβάνι
2. ο κέλης· άλογο για ιππασία
3. Καρνάκ· συγκρότημα ναών στην αρχαία Αίγυπτο, στην όχθη του Νείλου, στη θέση της πόλης Θήβα, που χρονολογούνται από τον 20ό αι. π.Χ. μέχρι τον 10ο αι. π.Χ.

ανυψώνεται κι εισέρχεται στον ασταθή αστερισμό
του σταθερού κινδύνου του. Λίγοι εκεί θα τον εύρισκαν. Μα η μοίρα
που με σιωπή μας καλύπτει σκοτεινή, ξάφνου, ενθουσιασμένη
τον τραγουδά στου βομβίζοντος κόσμου του την καταιγίδα.
Κανένα, αλήθεια, δεν ακούω καθώς εκείνον. Απότομα με διαπερνά
με του χειμαρρώδους ανέμου του τον ήχο το σκοτεινιασμένο.

Πώς θα κρυβόμουν, ύστερα απ' τη νοσταλγία ετούτη; Ω να 'μουν,
να 'μουν παιδί, αν μπορούσα ακόμη ένα παιδί να γίνω, θα καθόμουν
στηριγμένος στα μελλοντικά μπράτσα μου, για το Σαμψών θα διάβαζα
πως, η πριν στείρα μάνα του, τα πάντα, ύστερα, γέννησε.

Ω μάνα, δεν ήταν κιόλας ήρωας μέσα σου; Δεν άρχιζε, τάχα,
μέσα σου, κιόλας, τη δεσποτική εκλογή του;
Χιλιάδες έβραζαν στον κόλπο σου κι ήθελαν ΑΥΤΟΣ να 'ναι
μα, κοίτα· έπαιρνε κι άφηνε, διάλεγε και δυνόταν.
Κι όταν τους κίονες τσάκισε, τούτο έγινε, μονάχα
για να ξεπεταχτεί απ' τον κόσμο έξω του κορμιού σου
μέσα στο στενό κόσμο, όπου, άπαυτα έτσι
διάλεγε και δυνόταν. Ω των ηρώων μητέρες,
ω πηγή ορμητικών ποταμών! Ω φαράγγια,
που, πάνω απ' το χείλος της καρδιάς θρηνώντας,
γκρεμίστηκαν οι νέες κοπέλες, θυσία στο Γιο που εμέλλονταν.
Επειδή ορμούσε ο ήρωας μέσα από τους σταθμούς της αγάπης,
τον ύψωνε πιο πάνω κάθε χτύπος καρδιάς που αυτόν εννοούσε,
μ' αυτός, στραμμένος κιόλας, στην άκρη των χαμόγελων στεκόταν: ένας άλλος.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερωτήσεις

1. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους στίχους που αναφέρονται στην αντίθεση μεταξύ της ωρίμανσης του καρπού της συκιάς και της ολοκλήρωσης του ανθρώπου.
2. Ο ποιητής πιστεύει πως οι νεκροί στέκονται πιο κοντά στην ουσία του κόσμου παρά οι ζώντες, αφού, γι' αυτόν, ο θάνατος δεν είναι τέρμα.
   α. Πώς τραγουδά ο ποιητής τη δόξα των ηρώων;
   β. Ποια η δική σας θέση για την ανύψωση του ήρωα;
3. Τι νοσταλγεί ο ποιητής; Γιατί;
4. Συμμερίζεστε τα αισθήματα του ποιητή για τις μητέρες των ηρώων; Συζητήστε.

Ονόρε Ντε Μπαλζάκ
(1799 - 1850)

Θεωρείται ως ο μεγαλύτερος Γάλλος μυθιστοριογράφος του ΙΘ' αι. Σπούδασε νομικά και άσκησε το επάγγελμα του συμβολαιογράφου, όμως το εγκατέλειψε γρήγορα για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία. Ήταν ένας διεισδυτικός παρατηρητής και συνάμα ένας αδέκαστος κριτής της κοινωνίας της εποχής του. Συνέλαβε και απομυθοποίησε όσο λίγοι το ρόλο των θεσμών, της οικονομίας και του χρήματος.

Ο Μπαλζάκ θεωρείται ως ο θεμελιωτής του ρεαλιστικού μυθιστορήματος. Οι ήρωές του είναι πραγματικοί άνθρωποι που ο συγγραφέας αναλύει την ψυχοσύνθεσή τους με ικανότητα και τέχνη. Τα έργα του χαρακτηρίζονται από δύναμη περιγραφής και ποιότητα λόγου.

Κυριότερα έργα του:

Ανθρώπινη Κωμωδία (1829), όπου υπαινίσσεται προφανώς τον τίτλο Θεία Κωμωδία του Δάντη, Οι Σουάνοι (1829), Ο συνταγματάρχης Σαμπέρ (1832), Ευγενία Γκραντέ (1833), Ο Μπαρμπα-Γκοριό (1833), Ο Μερκαντέ (1838-40), Η εξαδέλφη Μπέτυ (1847).

Μπαρμπα-Γκοριό
(απόσπασμα)

Στον Μπαρμπα-Γκοριό ο Μπαλζάκ αναλύει με τον πιο ανάγλυφο τρόπο τις δραματικές συγκρούσεις που προκαλεί η ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας.

Το "Σπίτι Βωκέρ" είναι μια οικογενειακή πανσιόν, ιδιοκτήτρια της οποίας είναι η χήρα Βωκέρ. Αληθινό μπουκέτο αποτελεί ο κύκλος των ενοίκων της πανσιόν. Ανάμεσά τους ο νεαρός φοιτητής Ευγένιος Ραστινιάκ και ο βιομήχανος ζυμαρικών Γκοριό, που διέθεσε ολόκληρη την περιουσία του για να προικίσει τις δύο του κόρες, ώστε με το γάμο τους να κατορθώσουν να μπουν στους κύκλους της ανώτερης παρισινής κοινωνίας. Η Αναστασία και η Δελφίνη παίρνουν τα χρήματα που πρόθυμα τους δίνει ο πατέρας τους, αλλά δεν τον αγαπούν και δεν τον θέλουν στα σπίτια τους.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Γκοριό, βαριά άρρωστος, αναζητεί επίμονα τις δυο του κόρες. Στο προσκέφαλό του ο Ραστινιάκ μαζί με το φίλο του Μπιανσόν προσπαθούν να δώσουν λίγη χαρά και ανακούφιση στο γέροντα που χαροπαλεύει.

Θέλω τις κόρες μου! Εγώ τις έκανα! Είναι δικές μου, φώναξε κι ανασηκώθηκε στο κρεβάτι του με τ' άσπρα του μαλλιά σκορπισμένα και μ' ένα πρόσωπο που είχε πάρει μια τρομερή έκφραση.

- Ξαναπέσετε, καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, του είπε ο Ευγένιος, θα τους γράψω. Όταν θα 'ρθει ο Μπιανσόν, θα πάω και θα τις φέρω.
- Αν δεν έρθουν, είπε κλαίγοντας ο γέρος, θα πεθάνω. Θα ξεσπάσω σ' ένα μεγάλο θυμό και θα πεθάνω. Να, με πιάνει κιόλας ο θυμός, βλέπω ολόκληρη τη ζωή μου αυτή τη στιγμή! Είμαι ένα παιχνιδάκι, δε μ' αγαπούν, ποτέ δε μ' αγάπησαν! Αυτό είναι φανερό. Μια και δεν ήρθαν δε θα 'ρθουν. Τις ξέρω. Ποτέ δεν μπόρεσαν να μαντέψουν τις λύπες μου, τους καημούς μου, τις ανάγκες μου. Δε θα μαντέψουν ούτε το θάνατό μου... Μα είναι για το συμφέρον τους να ρθουν εδώ. Ειδοποιήστε τις λοιπόν ότι βάζουν σε κίνδυνο την ησυχία της ψυχής τους. Κάνουν όλα τα εγκλήματα του κόσμου κάνοντας αυτό... Μα πηγαίνετε, λοιπόν, πέστε τους ότι το να μην έρθουν σημαίνει πατροκτονία! Φώναξε λοιπόν όπως εγώ: "Ε, Νασή, ε, Δελφίνη! ελάτε στον πατέρα σας, που ήταν τόσο καλός για σας και που τώρα υποφέρει!" Τίποτε! Κανένας! Θα πεθάνω λοιπόν σαν το σκυλί; Είναι άτιμες! Είναι... Τις σιχαίνομαι! Τις καταριέμαι! Θα σηκωθώ τη νύχτα στο φέρετρό μου να τις καταραστώ! Γιατί, φίλοι μου; Έχω άδικο; Τους φέρνομαι πολύ άσχημα, ε; Μα τι λέω; Δε με ειδοποιήσατε ότι η Δελφίνη είναι εδώ, η καλύτερή μου... Είσαστε ο γιος μου, Ευγένιε! Αγαπάτε τη! Να είσαστε ο πατέρας γι' αυτήν. Η άλλη είναι δυστυχισμένη. Και η περιουσία της; Πεθαίνω, Θεέ μου, υποφέρω πάρα πολύ. Κόφτε μου το κεφάλι κι αφήστε μου μονάχα την καρδιά.
- Χριστόφορε, πήγαινε να βρεις τον Μπιανσόν, φώναξε ο Ευγένιος, αναστατωμένος απ' τις φωνές κι από το βογγητό του γέρου. - Θα πάω να βρω τις κόρες σας, καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, θα σας τις φέρω.
- Διά της βίας! Διά της βίας! Φωνάξτε τη φρουρά, όλοι! όλοι! είπε στον Ευγένιο μ' ένα βλέμμα που αστραποβολούσε μέσα του το σαλεμένο λογικό του. Πέστε στη δικαιοσύνη, να μου τις φέρουν, το θέλω!
- Μα τις καταραστήκατε.
- Ποιος το είπε αυτό; απάντησε κατάπληχτος ο γέρος. Ξέρετε καλά πως τις αγαπώ, τις λατρεύω! Θα γίνω αμέσως καλά όταν θα τις δω... Θα 'θελα να σας ευχαριστήσω, αλλά δεν έχω τίποτε άλλο. Μόνο τις ευλογίες του ετοιμοθάνατου. Ήθελα να δω τη Δελφίνη, να της πω να με ξεχρεώσει απέναντί σας. Αν η άλλη δεν μπορεί να ρθει, φέρτε μου τουλάχιστον αυτή. Πέστε της πως δε θα την αγαπάτε, σας αγαπά τόσο πολύ που δεν μπορεί παρά να ρθει... Να πιω! Τα σωθικά μου καίγονται! Βάλτε μου κάτι στο κεφάλι. Το χέρι των θυγατέρων μου.. Θεέ μου, πώς θα ξαναφτιάξουν τις περιουσίες τους, αν εγώ φύγω; Θα πάω στην Οντέσα να κάνω πάστες.
- Πιες το αυτό, του είπε ο Ευγένιος ανασηκώνοντας τον ετοιμοθάνατο και κρατώντας τον με το δεξί του χέρι, ενώ με το αριστερό κρατούσε ένα φλιτζάνι τσάι.
- Θα πρέπει σεις ν' αγαπάτε τον πατέρα σας και τη μητέρα σας, είπε ο γέρος σφίγγοντας με τα παραμορφωμένα χέρια του το χέρι του Ευγένιου. Καταλαβαίνετε ότι θα πεθάνω χωρίς να δω τις κόρες μου; Να διψώ πάντοτε και να μην πίνω ποτέ, να πώς έζησα δέκα ολόκληρα χρόνια. Τέλειωσε. Πεθαίνω χωρίς αυτές! Νασή, Φιφίνα, ελάτε λοιπόν! Ο πατέρας σας φεύγει..
- Καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, ηρεμήστε, ελάτε, μείνετε ήσυχος, μην κουνιέστε, μη σκέφτεστε.
- Δεν τις βλέπω, να η αγωνία.

- Θα τις δείτε.
- Αλήθεια; Να τις δω, ν' ακούσω τη φωνή τους, θα πεθάνω ευτυχισμένος. Ε, λοιπόν, δε θέλω να ζήσω, δεν αντέχω πια, οι πόνοι μου διαμαρτύρονται. Αλλά τι να τις δω, να τους αγγίξω τα φουστάνια τους, κάτι δικό τους. Βοηθήστε με να τους χαϊδέψω τα μαλλιά.

Το κεφάλι του έπεσε στο μαξιλάρι, σα να δέχτηκε ένα ξαφνικό χτύπημα με ρόπαλο στο κεφάλι. Τα χέρια του έκαναν μια κίνηση στην κουβέρτα σα να γύρευαν να πιάσουν τα μαλλιά των θυγατέρων του.

- Σας ευλογώ, είπε, κάνοντας μια τελευταία προσπάθεια κι έχασε απότομα τις αισθήσεις του.

Την ίδια στιγμή μπήκε ο Μπιανσόν.

- Απάντησα το Χριστόφορο, είπε, θα σου φέρει τ' αμάξι. Ύστερα κοίταξε τον άρρωστο. Του σήκωσε τα βλέφαρα κι οι φοιτητές είδαν το μάτι του χωρίς ζωή, θολό.
- Δε θα συνέλθει πια, είπε ο Μπιανσόν, δεν το πιστεύω. Του 'πιασε το σφυγμό, τον ψηλάφησε κι έβαλε το χέρι στην καρδιά του.
- Η μηχανή δουλεύει πάντοτε, αλλά στην κατάσταση που είναι καλύτερα θα 'ταν να 'χε πεθάνει.
- Αλήθεια, μα το Θεό, είπε ο Ραστινιάκ.
- Τι είπε, λοιπόν; Είσαι χλωμός σαν πεθαμένος.
- Άκουσα φίλε μου κραυγές και παράπονα... υπάρχει ένας Θεός. Ω, ναι, υπάρχει ένας Θεός και μας έφτιαξε έναν κόσμο καλύτερο, όπου η γη μας δεν είναι σχεδόν τίποτα. Αν αυτό δεν ήταν τόσο τραγικό, θα 'λιωνα στα κλάματα. Η καρδιά μου είναι πολυ σφιγμένη.
- Εδώ θα μας χρειαστούν μερικά πράγματα όμως. Πού θα βρεις τα λεφτά;

Ο Ραστινιάκ έβγαλε το ρολόι του.

- Πάρ 'το και βάλ 'το γρήγορα ενέχυρο. Δε θέλω να σταματήσω στο δρόμο, γιατί φοβάμαι να χάσω έστω κι ένα λεπτό και ακούω το Χριστόφορο. Δεν έχω μια δεκάρα, πρέπει στο γυρισμό να πληρώσω τον αμαξά.

Ο Ραστινιάκ έφυγε για την οδό Χέλντερ. Όταν μπήκε στον προθάλαμο και ζήτησε την κόμισσα ντε Ρεστώ, του είπαν ότι δε θα μπορούσε να τη δει.

- Αλλά έρχομαι από τον πατέρα της που πεθαίνει, είπε στον καμαριέρη.
- Έχουμε αυστηρές διαταγές από τον κόμητα, κύριε.
- Αν ο κ. ντε Ρεστώ είναι εδώ, πέστε του σε ποια κατάσταση βρίσκεται ο πεθερός του κι ειδοποιήστε τον, είναι ανάγκη να του μιλήσω.

Ο Ευγένιος περίμενε πολύ.

- Πεθαίνει ίσως αυτή τη στιγμή, σκεφτόταν.

Ο καμαριέρης οδήγησε το φοιτητή στο σαλόνι, όπου τον δέχτηκε ο κ. ντε Ρεστώ όρθιο, χωρίς να του προσφέρει κάθισμα.

- Κύριε κόμη, του είπε, ο πεθερός σας ξεψυχάει αυτή τη στιγμή σε μια τρώγλη,

χωρίς φωτιά και χωρίς μια δεκάρα στην τσέπη. Βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου και ζητά να δει την κόρη του.

- Κύριε, του απάντησε ψυχρά ο κ. ντε Ρεστώ, θα καταλάβατε ότι πολύ λίγο μ' ενδιαφέρει ο κ. Γκοριό. Αυτός υπήρξε η δυστυχία της ζωής μου με την κόρη του που παντρεύτηκα. Τον θεωρώ σαν έναν εχθρό της ευτυχίας μου. Ο κόσμος μπορεί να με κατηγορήσει, αδιαφορώ για τη γνώμη του. Έχω σπουδαιότερα πράγματα να κάνω αυτή τη στιγμή. Όσο για την κ. ντε Ρεστώ δεν είναι σε κατάσταση να βγει. Άλλωστε δε θέλω να βγει από το σπίτι. Πέστε στον πατέρα της ότι αμέσως όταν εκπληρώσει το χρέος της απέναντι σε μένα και στο παιδί μου, θα πάει να τον δει. Αν αγαπά τον πατέρα της, σε λίγα λεπτά μπορεί να είναι έτοιμη.
- Κύριε κόμη, δεν είμαι εγώ αυτός που θα κρίνω τη στάση σας. Είσαστε ο κύριος της γυναίκας σας. Υποσχεθείτε μου μόνο πως θα της πείτε ότι ο πατέρας της δεν έχει ούτε μιας μέρας ζωή κι ότι την καταράστηκε κιόλας μη βλέποντάς τη στο προσκέφαλό του.
- Μπορείτε να της το πείτε ο ίδιος, απάντησε ο κ. ντε Ρεστώ, επηρεασμένος από τον τόνο της φωνής του Ευγένιου που έτρεμε από αγανάχτηση. Κι αμέσως τον οδήγησε στην κόμισσα.

Τη βρήκε πεσμένη σ' ένα ντιβάνι, όμοια με μια γυναίκα που ήθελε να πεθάνει, πνιγμένη στα δάκρυα. Έριξε ένα φοβισμένο βλέμμα στον άντρα της. Ο κόμης σήκωσε το κεφάλι του κι αυτή πήρε το θάρρος και μίλησε.

- Κύριε, τα άκουσα όλα. Αν ήξερε την κατάστασή μου, πέστε στον πατέρα μου, θα με συγχωρούσε. Δεν υπολόγιζα σ' αυτό το μαρτύριο, που είναι πιο πάνω από τις δυνάμεις μου. Θα αντιστέκομαι ως το τέλος, είπε στον άντρα της. Είμαι μητέρα. Πέστε στον πατέρα μου ότι είμαι εντάξει απέναντί του όσο κι αν δείχνουν αλλιώς τα πράγματα.
- Ο Ευγένιος χαιρέτησε τους δυο συζύγους μαντεύοντας τη φοβερή κρίση που περνούσε η Αναστασία κι έφυγε. Έτρεξε στην κ. ντε Νουσίγκεν. Τη βρήκε στο κρεβάτι.
- Είμαι αδιάθετη, καλέ μου φίλε, του είπε αυτή. Κρύωσα βγαίνοντας από το χορό. Περιμένω γιατρό.
- Σκουπίστε το θάνατο από τα χείλη σας, της είπε ο Ευγένιος. Πρέπει να τρέξετε κοντά στον πατέρα σας. Σας φωνάζει. Αν μπορούσατε ν' ακούσετε και την πιο μαλακή από τις φωνές του, δε θα νιώθατε άρρωστη.
- Ευγένιε, ο πατέρας μου δεν είναι ίσως τόσο άρρωστος όσο θέλετε να παραστήσετε. Θα 'ταν απελπιστικό όμως για μένα να νιώσω ότι έχω και το παραμικρό άδικο απέναντί σας. Θα κάνω ό,τι θέλετε. Ε, λοιπόν θα πάω μόλις έρθει ο γιατρός... Μα γιατί δεν έχετε πια το χρυσό σας ρολόι; πρόσθεσε βλέποντας την καδένα.

Ο Ευγένιος κοκκίνισε.

- Αν το πουλήσατε, Ευγένιε, θα σας στοιχίσει πολύ.
- Θέλετε να μάθετε; έσκυψε και της είπε στ' αυτί. Ε, λοιπόν, μάθετέ το! Ο πατέρας σας δεν έχει λεφτά να του αγοράσουν το φέρετρο που θα τον βάλουν μέσα απόψε. Το ρολόι μπήκε ενέχυρο. Δεν υπήρχε τίποτε άλλο πια.

Η Δελφίνη πήδησε απότομα από το κρεβάτι και του έδωσε την τσάντα της, ύστερα φώναξε χτυπώντας το κουδούνι.

- Πηγαίνω, πηγαίνω, Ευγένιε. Αφήστε με να ντυθώ. Αλλά θα 'μαι ένα τέρας, αν δεν πάω να δω τον πατέρα μου. Πηγαίνετε! Θα φτάσω πριν από σας! - Τερέζα! Τερέζα, φώναξε τον κ. ντε Νουσίγκεν αμέσως, θέλω να του μιλήσω.

Ο Ευγένιος, με την ιδέα πως θα μπορούσε ν' αναγγείλει στον ετοιμοθάνατο ότι σε λίγο θα 'βλεπε τη μια του κόρη έφτασε ευτυχισμένος στην οδό Αγίας Γενεβιέβης. Ανεβαίνοντας απάνω, βρήκε τον Μπιανσόν να βαστάει στα χέρια του τον μπαρμπα-Γκοριό και το χειρούργο του νοσοκομείου να του κάνει μια τελευταία επέμβαση.

- Τι νιώθετε; Ρώτησε ο γιατρός.

Ο μπαρμπα-Γκοριό, που είδε το φοιτητή, απάντησε:

- Έρχονται, δεν είναι έτσι;
- Ναι, απάντησε ο Ευγένιος. Η Δελφίνη έρχεται.
- Άντε! έκαμε ο Μπιανσόν. Κι όλη την ώρα, ξέρεις, μίλαγε για τις κόρες του κι έκανε σαν τρελός.

Σταματήστε, είπε ο γιατρός. Είναι αδύνατο να σωθεί.

Ο Μπιανσόν με το χειρούργο ξανατοποθέτησαν τον ετοιμοθάνατο στο ξυλοκρέβατό του.

- Θα 'πρεπε πάντως ν' αλλάξει σκεπάσματα, είπε ο γιατρός. Δεν υπάρχει βέβαια ελπίδα, πρέπει να τον σεβαστούμε όμως. Είναι κι αυτός ένας άνθρωπος. Θα ξανάρθω, Μπιανσόν, είπε στο φοιτητή.

Ο χειρούργος με το γιατρό έφυγαν.

- Έλα, Ευγένιε, κουράγιο, παιδί μου, είπε ο Μπιανσόν, όταν έμειναν μόνοι. Πρέπει να του βάλουμε ένα άσπρο πουκάμισο και να τ' αλλάξουμε το κρεβάτι. Πες στη Συλβία να φέρει άλλα ρούχα και να ρθει να μας βοηθήσει.

Κατεβαίνοντας ο Ευγένιος βρήκε την κ. Βωκέρ να ετοιμάζει τραπέζι μαζί με τη Συλβία. Με τις πρώτες λέξεις που της είπε ο Ραστινιάκ, η χήρα πήγε κοντά του και με το πικρόχολο ύφος μιας μέγαιρας που δεν ήθελε να χάσει τα λεφτά της αλλά ούτε και να κάνει τον πελάτη να του κακοφανεί, του είπε:

- Αγαπητέ μου Ευγένιε, το ξέρετε και σεις όπως κι εγώ ότι ο μπαρμπα-Γκοριό δεν έχει δεκάρα. Το να δώσω σκεπάσματα σ' έναν άνθρωπο που φεύγει είναι σα να τα χάνω. Θα θυσιάσω που θα θυσιάσω άλλωστε ένα για το φέρετρό του. Μου χρωστάτε κιόλας σαραντατέσσερα φράγκα. Βάλτε σαράντα φράγκα τα σεντόνια, κάτι μικροπράγματα και το κερί που θα σας δώσει η Συλβία, όλ' αυτά μας κάνουν το λιγότερο διακόσια φράγκα και μια χήρα φτωχή σαν και μένα είναι κρίμα να τα χάσει.

Ο Ευγένιος ανέβηκε στο δωμάτιο του μπαρμπα-Γκοριό.

- Πού είναι τα λεφτά του ρολογιού, Μπιανσόν;
- Να, εκεί στο τραπέζι. Τρακόσια εξήντα φράγκα.
- Ορίστε τα λεφτά σας, κυρία, είπε ο Ευγένιος.
- Δώσε, Συλβία, τα σεντόνια και πήγαινε να βοηθήσεις τους κυρίους απάνω. Όταν έστρεψε για ν' ανέβει απάνω ο Ευγένιος, η χήρα έτρεξε στη μαγείρισσά της.

- Πάρε τα γυρισμένα σεντόνια του αριθμού 7. Είναι πολύ καλά για έναν πεθαμένο, της είπε στ' αυτί.
- Έλα, είπε στον Ευγένιο ο Μπιανσόν. Κράτησέ τον ίσια να του περάσουμε το πουκάμισο.

Ο Ευγένιος έκατσε στο πάνω μέρος του κρεβατιού και κράτησε τον ετοιμοθάνατο. Ο Μπιανσόν του 'βγαλε το πουκάμισο, ενώ ο γέρος έκανε μια κίνηση αρπάζοντας το στήθος του και βγάζοντας κάτι παρακαλεστικές άναρθρες κραυγές, όπως τα ζώα όταν νιώθουν έναν πραγματικό πόνο μέσα τους και θέλουν να τον φωνάξουν.

- Ω, έκανε ο Μπιανσόν. Θέλει μια μικρή καδένα από μαλλιά κι ένα μενταγιόν που του βγάλαμε πριν λίγο για να του κάνουμε την επέμβαση. Φέρτα να του τα ξαναβάλουμε, είναι εκεί στο τζάκι. Ο Ευγένιος πήγε και πήρε μια καδένα φτιαγμένη από ξεθωριασμένα ξανθά μαλλιά, της κ. Γκοριό χωρίς άλλο. Από τη μια μεριά του μενταγιόν έγραφε: Αναστασία, κι από την άλλη: Δελφίνη. Αυτό το μενταγιόν βρισκόταν πάντοτε πάνω στην καρδιά του. Τα μαλλιά από τις μπούκλες που είχε μέσα το μενταγιόν θα 'πρεπε να τα 'χε πάρει όταν οι κόρες του ήταν πολύ μικρές ακόμη. Όταν το μενταγιόν ξαναγύρισε πάνω στο στήθος του, ο μπαρμπα-Γκοριό έβγαλε ένα παρατεταμένο αχ, που φανέρωνε απέραντη ικανοποίηση. Ήταν μια από τις τελευταίες αναλαμπές της ευαισθησίας του, που βυθιζόταν σιγά - σιγά στο άγνωστο βάθος που είχε μέσα του. Οι συσπάσεις του προσώπου του έδειχναν μια άρρωστη έκφραση χαράς. Οι δυο φοιτητές ένιωσαν ένα τρεμούλιασμα και ζεστά δάκρυα κύλησαν από τα μάτια τους.
- Νασή! Φιφίνα! φώναξε.
- Ζει ακόμα, είπε ο Μπιανσόν.
- Τι του χρειάζεται να ζει! είπε η Συλβία.
- Να υποφέρει, απάντησε ο Ραστινιάκ.

Ο Μπιανσόν έκανε νόημα στον Ευγένιο να περάσει τα χέρια του κάτω από τις μασχάλες του γέρου, ενώ αυτός πέρασε τα δικά του κάτω από τα γόνατά του.

Ο μπαρμπα-Γκοριό συγκέντρωσε τις τελευταίες του δυνάμεις και ξεγελασμένος όπως φαίνεται από τα δάκρυά τους άπλωσε τα χέρια του στις δυο μεριές του κρεβατιού, άγγιξε τα κεφάλια των δυο φοιτητών κι έπιασε παράφορα τα μαλλιά τους, μουρμουρίζοντας:

- Ω άγγελοί μου!...

Δυο λέξεις, δυο ψίθυροι τονισμένοι από την ίδια του την ψυχή που πετούσε με τις τελευταίες αυτές δυο λέξεις.

- Φτωχέ, καλέ μου άνθρωπε, είπε η Συλβία συγκινημένη από τη στερνή του αυτή φωνή.

Ο τελευταίος στεναγμός του μπαρμπα-Γκοριό ήταν ένας αναστεναγμός χαράς, ήταν η έκφραση όλης της ζωής. Γελιόταν ακόμα. Τον τοποθέτησαν μ' ευλάβεια στο ξυλοκρέβατό του. Η μάχη μεταξύ ζωής και θανάτου τέλειωνε. Η φυσιογνωμία του έπαιρνε μια ήσυχη και απέραντα λυπημένη έκφραση. Η μηχανή σταματούσε. Ούτε πόνος, ούτε χαρά πια για το φτωχό ανθρώπινο ον.

Τη στιγμή εκείνη ακούστηκε κάποιος θόρυβος.

- Φτάνει πολύ αργά, είπε ο Ραστινιάκ.

Δεν ήταν όμως η Δελφίνη αλλά η καμαριέρα της.

- Κύριε Ευγένιε, του είπε, έγινε μια φοβερή σκηνή ανάμεσα στην κυρία και στον κύριο, για τα χρήματα που του ζήτησε για τον πατέρα της. "Ο πατέρας μου πεθαίνει, θέλω να δω τον μπαμπά!..." Ήτανε να σπαράζει η ψυχή σου.
- Αρκετά, Τερέζα. Κι αν ερχόταν τώρα, είναι πολύ αργά. Ο μπαρμπα-Γκοριό δε θα τη γνώριζε πια.
- Βλέπω, κύριε, πως είναι άσχημα! είπε η Τερέζα.
- Δε με χρειάζεστε εμένα, είπε η Συλβία. Πρέπει να πάω για το δείπνο. Κάνοντας όμως να πατήσει στο κεφαλόσκαλο, παρά λίγο να τρακαριστεί με τον κ. ντε Ρεστώ.

Η εμφάνιση της κόμισσας είχε κάτι το βαρύ και το τρομερό. Κοίταξε το κρεβάτι του θανάτου που φωτιζόταν αμυδρά από ένα μόνο κερί και ξέσπασε σε δάκρυα, βλέποντας το προσωπείο του πατέρα τους που έσβηναν πάνω του σιγά - σιγά οι τελευταίες αναλαμπές της ζωής. Ο Μπιανσόν βγήκε διακριτικά από το δωμάτιο.

- Ξέφυγα αρκετά ενωρίς, είπε στο Ραστινιάκ η κόμισσα.
- Ο φοιτητής έκανε ένα καταφατικό κίνημα του κεφαλιού, γιομάτο λύπη.

Η κ. ντε Ρεστώ φίλησε το χέρι του πατέρα της.

- Συγχώρεσέ με, πατέρα μου. Πιστεύατε πως η φωνή μου θα σας ξαναγύριζε από τον τάφο; Ξαναγυρίστε λοιπόν μια στιγμή στη ζωή να δώστε την ευχή σας στην κόρη σας. Αυτό είναι φριχτό. Μόνο την ευλογία σας θα μπορούσα να δεχτώ ακόμη σε τούτο τον κόσμο και τίποτα άλλο. Με μισεί όλος ο κόσμος, σεις μονάχα μ' αγαπάτε. Τα ίδια τα παιδιά μου θα με μισήσουν. Πάρτε με μαζί σας, θα σας αγαπώ και θα σας φροντίζω. Δεν ακούει πια; Είμαι τρελή...

Έπεσε στα γόνατα και παρατηρούσε προσεχτικά το λείψανο, παραληρώντας.

- Τίποτα δε λείπει από τη δυστυχία μου, είπε κοιτάζοντας τον Ευγένιο. Ο κ. ντε Τράιγ έφυγε, αφήνοντας πίσω του τεράστια χρέη κι έμαθα πως με απατούσε κιόλας. Ο άντρας μου δε θα με συγχωρέσει ποτέ. Του παραχώρησα την περιουσία μου. Πάνε οι αυταπάτες μου! Αλίμονό μου! Για ποιον πρόδωσα την καρδιά που με λάτρευε; κι έδειξε τον πατέρα της. Τον χιλιοπλήγωσα! Είμαι ένα άθλιο πλάσμα.
- Το ήξερε, είπε ο Ραστινιάκ.

Ο μπαρμπα-Γκοριό ανοιγόκλεισε τα βλέφαρά του εκείνη τη στιγμή. Ήταν ένας σπασμός. Η κόμισσα έκανε μια κίνηση ελπίδας, κρεμασμένη από το βλέμμα του ετοιμοθάνατου.

- Να μ' άκουγε άραγε; φώναξε. Μα, όχι... ξαναείπε κι έκατσε κοντά στο κρεβάτι.

Η κ. ντε Ρεστώ ζήτησε να παρευρεθεί στις τελευταίες στιγμές του πατέρα της κι ο Ευγένιος βρήκε την ευκαιρία να κατεβεί. Οι οικότροφοι είχαν κάτσει στο τραπέζι.

- Ώστε λοιπόν, όπως φαίνεται, θα 'χουμε ένα μικρό θανατόραμα απάνω ε; είπε ο ζωγράφος.
- Κάρολε, νομίζω πως θα 'πρεπε ν' αστειεύεσαι για ένα πράγμα λιγότερο θλιβερό, του απάντησε ο Ραστινιάκ.

- Δε θα μπορέσουμε λοιπόν να γελάσουμε εδώ;
- Αυτός ο άνθρωπος θα πεθάνει όπως έζησε, είπε ο υπάλληλος του Μουσείου.
- Ο πατέρας μου πέθανε! φώναξε η κόμισσα.

Ακούγοντας το τρομερό της ξεφωνητό, έτρεξαν απάνω ο Ραστινιάκ, ο Μπιανσόν και η Συλβία, βρήκαν την κ. ντε Ρεστώ λιποθυμισμένη. Όταν συνήλθε, την κατέβασαν στ' αμάξι της. Ο Ραστινιάκ την εμπιστεύθηκε στην Τερέζα, με την παράκληση να την πάει στης κ. ντε Νουσίγκεν.

- Επήλθε ο θάνατος, είπε ο Μπιανσόν κατεβαίνοντας.
- Εμπρός, στο τραπέζι, είπε η κ. Βωκέρ. Η σούπα θα κρυώσει.

Οι δυο φοιτητές κάθισαν κοντά-κοντά.

Όταν ο Ραστινιάκ και ο Μπιανσόν έφαγαν, σηκώθηκαν να ειδοποιήσουν έναν παπά για να ξενυχτήσει το νεκρό και να προσευχηθεί γι' αυτόν. Κατά τις εννιά το βράδυ το φέρετρο είχε τοποθετηθεί πάνω σ' ένα τραπέζι ντυμένο γύρω - γύρω και δυο λαμπάδες έκαιγαν δεξιά κι αριστερά του, μέσα στο γυμνό δωμάτιο. Ένας παπάς ήταν καθισμένος κοντά του. Πριν κοιμηθεί, ο Ραστινιάκ ζήτησε πληροφορίες από το λειτουργό του Υψίστου για τα έξοδα της ολονύχτιας και για την ταφή κι έγραψε από δυο λέξεις στο βαρώνο ντε Νουσίγκεν και στον κόμητα ντε Ρεστώ, παρακαλώντας τους να κανονίσουν αυτά τα έξοδα. Το πρωί, οι δυο φοιτητές αναγκάστηκαν να πάνε μόνοι τους να δηλώσουν το θάνατο. Είχαν περάσει δυο ώρες ακόμη και κανείς από τους γαμπρούς του δεν είχε φανεί να στείλει λεφτά. Ο Ραστινιάκ πλήρωσε τα έξοδα του παπά. Ο Μπιανσόν έβαλε μόνος του το πτώμα σ' ένα από τα φέρετρα των φτωχών που έφερε από το νοσοκομείο, όπου το βρήκε σε φτηνή τιμή.

- Κάμε ένα αστείο σ' αυτούς τους γελοίους, είπε στο Ραστινιάκ. Πήγαινε στη φτωχογειτονιά ν' αγοράσεις μια σπιθαμή γης για πέντε χρόνια να θάψουμε το γέρο και παράγγειλε μια κηδεία τελευταίας τάξεως. Αν οι γαμπροί του ή οι κόρες του αρνηθούν να εξοφλήσουν, να γράψεις στον τάφο του: "Ενθάδε κείται ο μπαρμπα-Γκοριό, πατέρας της κομίσσης ντε Ρεστώ και της Βαρώνης ντε Νουσίγκεν. Τον έθαψαν με τα έξοδά τους δυο φοιτητές".

Μετάφραση Νικηφόρου Βρεττάκου

Ερωτήσεις

1. Να βρείτε χωρία του αποσπάσματος όπου φαίνονται τα αισθήματα του μπαρμπα-Γκοριό για τις κόρες του και να τα σχολιάσετε.
2. Να χαρακτηρίσετε το Ραστινιάκ και τον Μπιανσόν από τη μια και τις δυο θυγατέρες του μπαρμπα-Γκοριό από την άλλη σύμφωνα με τις πράξεις και τις παραλήψεις τους.
3. Ποια εντύπωση σας δημιουργούν τα λόγια του Μπιανσόν προς το Ραστινιάκ: Αν οι γαμπροί του ή οι κόρες του αρνηθούν να εξοφλήσουν, να γράψεις στον τάφο του: "Ενθάδε κείται ο μπαρμπα-Γκοριό, πατέρας της κομίσσης ντε Ρεστώ και της Βαρώνης ντε Νουσίγκεν. Τον έθαψαν με τα έξοδά τους δυο φοιτητές".

Βίκτωρ Ουγκώ
(1802 - 1885)

Ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του γαλλικού ρομαντισμού, ανανεωτής της ποίησης, του μυθιστορήματος και της σκηνικής δημιουργίας. Από το 1825 συνδέθηκε με τον κύκλο των ρομαντικών που εξέφραζαν το φιλελεύθερο πολιτικό πνεύμα απορρίπτοντας το στυγνό κλασικισμό. Αναμείχθηκε στην πολιτική. Τιτλοφορήθηκε Πατρίκιος της Γαλλίας, έγινε Ακαδημαϊκός και Γερουσιαστής και τιμήθημε με το παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής. Γνήσιος φιλέλληνας, εμψύχωνε τους Κρητικούς στον αγώνα τους κατά των Τούρκων. Οραματίστηκε μια Ενωμένη Ευρώπη κατά το πρότυπο των Η.Π.Α. και συνέλαβε την ιδέα ενός ανανεωμένου κόσμου. Για τους λογοτέχνες ήταν "ο μεγαλύτερος μουσικός της γαλλικής γλώσσας", "ο άνθρωπος που συνόψισε το 19ο αι.", "ο απέραντος γέροντας". Επηρέασε και τους Έλληνες λογοτέχνες μέχρι τη γενιά του 1930.

Κυριότερα έργα του:

Ποίηση: Ωδές και μπαλάντες (1826), Τα ανατολίτικα (1829), Ενατενίσεις (1856), Τα Τραγούδια των δρόμων και των δασών (1865)

Θεατρικά έργα: Κρόμβελ (1827), Ερνάνης (1830), Ρουί Μπλας (1830), Οι Βουργράβοι (1843)

Μυθιστορήματα: Η Παναγία των Παρισίων (1831), Οι Άθλιοι (1862), Οι Εργάτες της θάλασσας (1866), Ο Άνθρωπος που γελά (1869)

Η Παναγία των Παρισίων
(απόσπασμα)

Η Παναγία των Παρισίων είναι ένα από τα πιο γνωστά έργα του Β. Ουγκώ. Μέσα σ' αυτό ξαναζεί η γοητευτική γραφικότητα του Μεσαίωνα με επίκεντρο τον Καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων.

Την Εσμεράλδα, την όμορφη νεαρή τσιγγάνα, ερωτεύονται ο δύσμορφος κωδωνοκρούστης του ναού της Παναγίας Κουασιμόδος και ο αρχιδιάκονος της ίδιας εκκλησίας Κλαύδιος Φρόλλο. Ο τελευταίος την ενοχοποιεί για την απόπειρα δολοφονίας του Φοίβου ντε Σατωπέρ, με τον οποίο είναι ερωτευμένη, για να την εκδικηθεί, επειδή τον περιφρόνησε. Ακολούθως ο Κλαύδιος Φρόλλο παραδίδει την Εσμεράλδα στην τρελή Γκοντούλη, που τρέφει άσπονδο μίσος για τους τσιγγάνους επειδή της έκλεψαν πριν χρόνια τη μικρή της κόρη.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η Γκοντούλη αναγνωρίζει στο πρόσωπο της Εσμεράλδας τη χαμένη της κόρη.

Ο ιερέας[1] φώναξε δυνατά:

- Γκοντούλη! Γκοντούλη! να η τσιγγανοπούλα! Εκδικήσου!

Η νεαρή κοπέλα ένιωσε πως κάποιος την άρπαξε απότομα από τον αγκώνα. Στράφηκε και κοίταξε.

Ήταν ένα μπράτσο σκελετωμένο, που έβγαινε μέσα από κάποιο φεγγίτη στον τοίχο και που την κρατούσε σαν σιδερένια τανάλια.

- Κράτα τη γερά! είπε ο ιερέας. Είναι η τσιγγανοπούλα που το έσκασε. Μην την αφήσεις διόλου. Πηγαίνω να φέρω τους στρατιώτες. Θα τη δεις να την κρεμούν.

Ένα γέλιο στρίγγλικο αποκρίθηκε από το εσωτερικό του τοίχου στα φοβερά εκείνα λόγια.

- Χα, χα, χα!...

Η τσιγγανοπούλα είδε τον ιερέα να απομακρύνεται κατά το μέρος όπου βρισκόταν το Γεφύρι της Παναγίας. Από τη μεριά εκείνη ακουγόταν καλπασμός αλόγων.

Η νεαρή κοπέλα είχε αναγνωρίσει την κακιά έγκλειστη ασκήτρια. Λαχανιάζοντας από τον τρόμο, δοκίμασε τότε να της ξεφύγει. Στριφογύρισε, έκανε κάμποσα τινάγματα αγωνίας και απελπισίας, αλλά η άλλη την κρατούσε γερά με μια πρωτόφαντη δύναμη.

Τα κοκαλιάρικα και αχαμνά δάχτυλά της την πλήγωσαν καθώς σφίγγονταν απάνω στη σάρκα της και συνενώνονταν ολόγυρα στο μπράτσο της. Θα έλεγε κανένας ότι εκείνο το χέρι ήταν κολλημένο πάνω στο μπράτσο της τσιγγανοπούλας. Ήταν κάτι πιο γερό από αλυσίδα, από χαλκά, από σιδερένιο κρίκο· ήταν μια εμψυχωμένη και ζωντανή τανάλια, που ξεπρόβαλλε από τον τοίχο.

Εξαντλημένη η κοπέλα έπεσε πάλι πάνω στο περιτείχισμα και τότε ο φόβος του θανάτου την κυρίεψε ολοκληρωτικά.

Αναλογίστηκε την ομορφιά της ζωής, τα νιάτα, τη θέα του ουρανού, τις καλλονές της φύσης, τον έρωτα, το Φοίβο, καθετί που έχανε και καθετί που πλησίαζε, τον ιερέα που την κατάγγελλε, το δήμιο που επρόκειτο να έρθει, την κρεμάλα που ήταν στημένη εκειδά.

Τότε ένιωσε τον τρόμο να ανεβαίνει ως μέσα στις ρίζες των μαλλιών της και άκουσε πάλι το απαίσιο γέλιο της ασκήτριας, που της έλεγε σιγανά:

- Χα! χα! χα!... Θα σε κρεμάσουν!...

Μισοπεθαμένη στράφηκε κατά το μέρος του φεγγίτη και ανάμεσα από τα κάγκελα είδε την άγρια φυσιογνωμία της ρασοφόρας.

- Μα τι σου έχω κάνει; ρώτησε σχεδόν άψυχη.

---

1. ιερέας· ο αρχιδιάκονος της εκκλησίας της Παναγίας των Παρισίων Κλαύδιος Φρόλλο

Η ασκήτρια δεν αποκρίθηκε, παρά άρχισε να μουρμουρίζει μ' έναν τόνο φωνής τραγουδιστό, οργισμένο και κοροϊδευτικό συνάμα:

- Γυφτοπούλα! Γυφτοπούλα! Γυφτοπούλα!...

Η δύστυχη η Εσμεράλδα άφησε να ξαναπέσει το κεφάλι της, σκεπασμένο από τα μαλλιά της, καταλαβαίνοντας ότι δεν είχε να κάνει με ανθρώπινο πλάσμα.

Ξαφνικά η ασκήτρια ξεφώνισε σαν το ρώτημα της τσιγγανοπούλας να χρειάστηκε όλο εκείνο το χρονικό διάστημα, για να φτάσει ίσαμε το μυαλό της:

- Τι μου έχεις κάνει; λες; Α, γυφτοπούλα, τι μου έχεις κάνει! Ε, να, άκουσε! Είχα ένα παιδάκι, εγώ! ακούς;... Είχα ένα παιδάκι! ένα παιδάκι, σου λέω! Μια όμορφη μικρή κορούλα! Την Αγνή μου!... ξαναείπε παραλογισμένη και φιλώντας κατιτί μέσα στη σκοτεινιά.
  Ε, να! καταλαβαίνεις γυφτοπούλα; Μου κλέψαν το παιδάκι μου, μου πήραν το παιδάκι μου, μου το φάγαν το παιδάκι μου! Να, τι μου έχεις κάνει!

Η νεαρή κοπέλα αποκρίθηκε με αθωότητα αρνιού:

- Αλίμονο! Εγώ ίσως δεν είχα ακόμη τότε γεννηθεί!
- Α, ναι! παρατήρησε η έγκλειστη ασκήτρια. Θα ήσουν γεννημένη. Ήσουν μια από δαύτες. Η κορούλα μου θα ήταν τώρα στην ηλικία σου! Να, δεκαπέντε χρόνια τώρα βρίσκομαι εδώ μέσα, δεκαπέντε χρόνια είναι που υποφέρω, δεκαπέντε χρόνια παρακαλώ, δεκαπέντε χρόνια που κτυπάω το κεφάλι μου πάνω στους τέσσερις τοίχους. Σου λέω πως οι τσιγγάνες μού το είχαν κλέψει - το ακούς ετούτο; - και μου το είχαν τραγανίσει με τα δόντια τους...

  Έχεις καρδιά; Λοιπόν, φαντάσου τι είναι ένα παιδάκι που παιδιαρίζει, ένα παιδάκι που βυζαίνει, ένα παιδάκι που κοιμάται. Είναι τόσο αθώο πλάσμα! Και να, λοιπόν, αυτό είναι που μου πήραν, που μου το σκότωσαν! Ο καλός Θεός το ξέρει καλά! Σήμερα, είναι η σειρά μου να φάω και εγώ κρέας γύφτισσας. Α, πώς θα σε δάγκανα, αν τα κάγκελα δε με μποδίζαν! Και το κεφάλι μου είναι πολύ χοντρό! Η φτωχή μικρούλα! Την άρπαξαν την ώρα που κοιμόταν! Μα και αν οι γύφτισσες την ξυπνούσαν, καθώς την άρπαζαν, άδικα θα ξεφώνιζε - εγώ δεν ήμουν εκεί! Α! γύφτισσες μάνες, μου έχετε φάει το παιδάκι μου! Ελάτε να ιδείτε το δικό σας!

Τότε αυτή άρχισε να γελάει ή να τρίζει τα δόντια, δυο πράγματα που έμοιαζαν το ίδιο πάνω σ' εκείνη τη μανιακή μορφή.

Η ημέρα άρχιζε τώρα να χαράζει. Ένα αχνό αντιφέγγισμα φώτιζε αμυδρά αυτή τη σκηνή και η κρεμάλα φαινόταν ολοένα και πιότερο να ξεχωρίζει καταμεσής στην πλατεία.

Από την άλλη μεριά, κατά το Γεφύρι της Παναγίας, η φτωχή κατάδικη νόμιζε πως άκουγε να πλησιάζει ο κρότος του ιππικού.

- Κυρία! φώναξε, ενώνοντας τα δάχτυλά της ικετευτικά και πέφτοντας στα δυο της γόνατα, αναμαλλιασμένη, ταραγμένη, έξω φρενών από τη φρίκη. Κυρία, σπλαχνίσου με! Έρχονται. Δε σου έχω κάνει τίποτα. Θέλεις, λοιπόν, να με δεις να πεθαίνω, με αυτόν τον τρομερό τρόπο, μπροστά στα μάτια σου; Είμαι βέβαιη πως με σπλαχνίζεσαι. Είναι πολύ φριχτός αυτός ο θάνατος. Άφησέ με να γλιτώσω! Άφησέ με! Έλεος! Δε θέλω να πεθάνω έτσι!

- Δος μου το παιδί μου! είπε η ασκήτρια.
- Έλεος! Έλεος!
- Δος μου το παιδί μου!
- Άφησέ με, για τ' όνομα του Θεού!
- Δος μου το παιδί μου!

Και πάλι αυτή τη φορά η νεαρή κοπέλα ξανάπεσε, εξαντλημένη, τσακισμένη, έχοντας κιόλας το γυαλωμένο βλέμμα ανθρώπου που βρίσκεται μέσα στο λάκκο.

- Αλίμονο! μουρμούρισε: Εσύ γυρεύεις το παιδί σου. Και εγώ γυρεύω τους γονιούς μου!...

- Δος μου τη μικρή μου Αγνή! εξακολούθησε η Γκοντούλη. Δεν ξέρεις εσύ πού είναι; Τότε, πέθανε! Να σου πω. Εγώ ήμουν μια κοινή γυναίκα, είχα ένα παιδάκι και μου το πήραν το παιδί μου. Ήταν γύφτισσες. Βλέπεις πως πρέπει να πεθάνεις. Όταν η μάνα σου η τσιγγάνα έρθει να σε γυρέψει, θα της πω: "Μάνα, για κοίταξε αυτήν εκεί την κρεμάλα! Ή κάλλιο δος μου το παιδί μου!" Ξέρεις πού βρίσκεται η μικρούλα μου η κόρη; Στάσου να σου δείξω. Ορίστε το παπουτσάκι της - είναι το μόνο που μου απομένει. Ξέρεις πού βρίσκεται το ταίρι του; Αν το ξέρεις, πες μου το και αν βρίσκεται ακόμα και στην άλλη άκρη της γης, θα πάω να το ανταμώσω, περπατώντας με τα γόνατα.

Και λέγοντας αυτά, με το άλλο της χέρι, το βγαλμένο έξω από το φεγγίτη, η ασκήτρια έδειχνε στην τσιγγανοπούλα το μικρό κεντητό παπούτσι.

Τώρα είχε ξημερώσει αρκετά, ώστε να ξεχωρίζουν το σχήμα και τα χρώματα.

- Δείξε μου αυτό το παπουτσάκι! είπε η τσιγγανοπούλα ανασκιρτώντας. Θεέ μου, Θεέ μου!

Και σύγχρονα, με το χέρι που είχε ελεύθερο, άνοιγε βιαστικά το μικρό φυλαχτό, το στολισμένο με πράσινα γυαλιά, που είχε κρεμασμένο στο λαιμό της.

- Πώς! Πώς! μουρμούριζε η Γκοντούλη. Ψαχούλευε το φυλαχτό σου το δαιμονικό!

Ξαφνικά σταμάτησε, ανατρίχιασε σ' ολόκληρο το σώμα της και με φωνή, που έβγαινε από τα βάθη των σπλάχνων της, ξεφώνισε:

- Κόρη μου!...

Η τσιγγανοπούλα είχε βγάλει μέσα από το φυλαχτό της ένα μικρό παπουτσάκι ολότελα όμοιο με το άλλο.

Πάνω σε κείνο το παπουτσάκι ήταν κολλημένο ένα κομμάτι περγαμηνή, όπου ήταν γραμμένο αυτό το δίστιχο:

Το ταίρι αυτού του παπουτσιού άμα θα ξαναβρείς,
στης μάνας σου την αγκαλιά και πάλι θα βρεθείς!

Σε λιγότερο χρονικό διάστημα απ' όσο χρειάζεται στην αστραπή, η ασκήτρια είχε συγκρίνει τα δυο παπουτσάκια, είχε διαβάσει το επίγραμμα και, κολλώντας στα κάγκελα του φεγγίτη το πρόσωπό της, που φεγγοβολούσε από ουράνια χαρά, φώναξε:

- Κόρη μου! κόρη μου!

- Μανούλα μου! αποκρίθηκε η τσιγγανοπούλα.

Εδώ αφήνουμε κάθε περιγραφή.

Ο τοίχος και τα σιδερένια κάγκελα βρίσκονταν ανάμεσα στις δυο γυναίκες.

- Αχ, αυτός ο τοίχος! φώναξε η ασκήτρια: Ω! να τη βλέπω και να μην την αγκαλιάζω! Το χέρι σου! Το χέρι σου!

Η νεαρή κοπέλα πέρασε το μπράτσο της μέσα από το φεγγίτη. Η ασκήτρια ρίχτηκε πάνω σ' εκείνο το χέρι, κόλλησε πάνω του τα χείλια της και αφέθηκε εκεί, βυθισμένη μέσα σ' εκείνο το φίλημα, μη δίνοντας πια κανένα άλλο σημάδι ζωής, εξόν από ένα λυγμό που ανασειούσε πότε πότε τους γοφούς της.

Στο μεταξύ έκλαιγε και τα δάκρυά της, σιωπηλά, πέφταν μέσα στη σκοτεινιά, σαν νυχτερινή βροχή.

Η φτωχή μάνα ξέχυνε σε κύματα πάνω σ' αυτό το λατρευμένο χέρι τη μαύρη και βαθιά πηγή των δακρύων που βρίσκονταν μέσα της και όπου όλη της η οδύνη είχε φιλτραριστεί σταγόνα σταγόνα εδώ και δεκαπέντε χρόνια.

Ξαφνικά, η γυναίκα ανασηκώθηκε, παραμέρισε τα μακριά, γκρίζα μαλλιά της μπροστά από το μέτωπό της και, δίχως να προφέρει μια λέξη, άρχισε με τα δυο της χέρια να σείει τα κάγκελα του απομονωτηρίου της πιο μανισμένη και από λιονταρίνα.

Τα κάγκελα όμως κρατιόνταν γερά.

Τότε αυτή έτρεξε σε κάποια γωνιά του κελιού της και βρήκε μια χοντρή πλάκα από γρανίτη, που της χρησίμευε για προσκέφαλο, και την πέταξε καταπάνω στα κάγκελα με τόση δύναμη, ώστε ένα από τα σιδερένια εκείνα ραβδιά τσακίστηκε αναδίνοντας μύριες σπίθες.

Ένα δεύτερο χτύπημα τσάκισε ολότελα τον παμπάλαιο σιδερένιο σταυρό. Τότε με τα δυο της χέρια η ασκήτρια αποτελείωσε την προσπάθειά της, σπάζοντας και ξεχωρίζοντας τα σκουριασμένα κομμάτια των κάγκελων.

Υπάρχουν στιγμές όπου τα χέρια μιας γυναίκας έχουν μια υπεράνθρωπη δύναμη.

Όταν ανοίχτηκε έτσι το πέρασμα, και γι' αυτό χρειάστηκε διάστημα λιγότερο και από ένα λεπτό, η δύστυχη μάνα έπιασε τη θυγατέρα της από τη μέση του κορμιού της και την τράβηξε μέσα στο κελί της.

- Έλα, μουρμούρισε. Έλα, να σε τραβήξω από την άβυσσο!

Όταν η κόρη της βρέθηκε μέσα στο κελί, εκείνη την ακούμπησε μαλακά καταγής, ύστερα την ξαναπήρε και, κρατώντας την μέσα στην αγκαλιά της, σαν να ήταν πάντα η μικρούλα της Αγνή, πηγαινοερχόταν μέσα στο στενό της κελί, μεθυσμένη, ξετρελαμένη, γεμάτη χαρά, φωνάζοντας, τραγουδώντας, φιλώντας την κόρη της, μιλώντας της, ξεσπώντας σε γέλιο, ξεχύνοντας δάκρυα - και όλα αυτά μαζί και με παραφορά.

- Κόρη μου! Κόρη μου! έλεγε. Έχω τη μικρούλα μου! Ο καλός Θεός μού την ξανάδωσε. Ε, σεις, απέξω! Ελάτε όλοι! Δε βρίσκεται κανένας εδώ πέρα, για να ιδεί πως ξαναβρήκα την κόρη μου; Χριστούλη μου, τι όμορφη που είναι! Με έκανες να περιμένω δεκαπέντε χρόνια, καλέ μου Θεούλη, μα ήταν για να μου την ξανα-

δώσεις τόσο όμορφη. Λοιπόν, δε μου την είχαν τραγανίσει οι γύφτισσες! Ποιος είπε αυτή την κουβέντα;

Μικρή μου κορούλα! μικρή μου κορούλα, φίλησέ με! Τι καλές που είναι οι γύφτισσες! Τις αγαπώ τις γύφτισσες! Είσαι εσύ, αλήθεια! Για τούτο, λοιπόν, κτυπούσε η καρδιά μου κάθε φορά που περνούσες από δω. Κι εγώ που νόμιζα πως ήταν από μίσος αυτό! Συγχώρεσέ με, Αγνή μου, συγχώρεσέ με! Εσύ θα με νόμισες πως ήμουν πολύ κακιά - δεν είναι έτσι; Σ' αγαπώ!
Εκείνο το μικρό σημαδάκι που είχες στο λαιμό, το έχεις ακόμα; Για να ιδούμε. Ναι, το έχεις πάντα. Ω, τι όμορφη που είσαι! Εγώ είμαι που σου 'κανα αυτά εδώ τα μεγάλα μάτια, δεσποινίς μου! Φίλησέ με! Σ' αγαπώ. Δε με νοιάζει καθόλου πια, που οι άλλες μανάδες έχουν παιδιά! Μήτε που τις λογαριάζω τώρα. Δεν έχουν, παρά να κοπιάσουν εδώ. Ορίστε την η δική μου!
Για κοίτα λαιμό, μάτια, μαλλιά, χέρια! Μου βρίσκει κανένας κατιτίς ομορφότερο από αυτά; Ω, σας δίνω το λόγο μου πως αυτή εδώ θα κάψει καρδιές! Δεκαπέντε χρόνια έχω που την κλαίω. Όλη μου η ομορφιά έφυγε από μένα και πήγε σ' αυτήν. Φίλησέ με!

Της έλεγε έτσι χίλια άλλα παράξενα λόγια, που ήταν όμορφη με τον τρόπο που τα έλεγε, άνοιγε τα ρούχα της φτωχής κοπέλας, έτσι που την έκανε να κοκκινίζει, της γυάλιζε με την παλάμη τα μεταξωτά μαλλιά της, της φιλούσε τα πόδια, τα γόνατα, το μέτωπο, τα μάτια, εκστατική με όλα τούτα.

Η νεαρή κοπέλα αφηνόταν σε όλα, λέγοντας μονάχα και ξαναλέγοντας κάθε φορά πολύ σιγανά και με άπειρη γλύκα:

- Μανούλα μου!
- Βλέπεις, μικρή μου κορούλα; παρατηρούσε η ασκήτρια, διακόπτοντας τα λόγια της ολοένα με φιλιά. Βλέπεις; Θα σ' αγαπώ πολύ πολύ. Θα φύγουμε μαζί από δω. Θα πάμε να ζήσουμε πολύ ευτυχισμένες. Έχω κάποια κληρονομιά στη Ρενς, στον τόπο μας. Την ξέρεις τη Ρενς; Α, όχι, εσύ δεν τα ξέρεις αυτά, εσύ ήσουν πολύ μικρή!

  Αν ήξερες τι όμορφη που ήσουν, τεσσάρων μηνών! Έρχονταν από περιέργεια να ιδούν τα μικρά σου ποδαράκια από το Επερνάι, που απέχει εφτά λεύγες! Λοιπόν, θα έχουμε ένα χωράφι, ένα σπιτάκι. Θα σε κοιμίζω στο κρεβάτι μου. Θεέ μου! Θεούλη μου! Ποιος θα το πίστευε αυτό! Έχω την κόρη μου!
- Ω, μανούλα μου! είπε η νεαρή κοπέλα, βρίσκοντας τέλος πάντων τη δύναμη να μιλήσει μέσα στη συγκίνησή της: Καλά μου το είχε πει η τσιγγάνα! Ήταν μια καλόψυχη γύφτισσα από τις δικές μας, που πέθανε πέρυσι και που με φρόντιζε σαν παραμάνα μου. Εκείνη μου είχε κρεμάσει αυτό το φυλαχτό στο λαιμό. Εκείνη μου έλεγε συχνά: "Μικρούλα μου, να προσέχεις αυτό το στολίδι. Είναι θησαυρός. Με δαύτο θα ξαναβρείς τη μάνα σου. Κρατάς τη μανούλα σου στο λαιμό σου". Αυτή η γύφτισσα μου το είχε πρωτοπεί!

Η ασκήτρια έσφιξε και πάλι τη θυγατέρα της μέσα στην αγκαλιά της:

- Έλα να σε φιλήσω! Τι νόστιμα που τα λες! Όταν θα πάμε στην πατρίδα, θα παπουτσώσουμε ένα μικρό Χριστούλη της εκκλησιάς με τα μικρά παπουτσάκια. Αυτό είναι το χρέος μας στην καλή Παναγιά την Παρθένα. Θεέ μου! Τι όμορφη φωνούλα που έχεις! Όταν μου μιλούσες πρωτύτερα, ήταν σαν ν' άκουγα μουσι-

κή! Α, Θεέ μου και Κύριε! Ξαναβρήκα το παιδάκι μου! Μα είναι τάχατες πιστευτή αυτή η ιστορία; Λοιπόν, από τίποτα δεν πεθαίνει κανένας, αφού εγώ δεν πέθανα από χαρά!

Και ύστερα, άρχισε πάλι να κτυπάει παλαμάκια και να γελάει και να φωνάζει:

Τώρα πια θα ζήσουμε ευτυχισμένες!

Μετάφραση Κλέαρχου Στ. Μιμίκου

Ερωτήσεις

1. Να προσδιορίσετε το σκηνικό μέσα στο οποίο εξελίσσεται η υπόθεση του αποσπάσματος.
2. α) Να καταγράψετε τις κλιμακωτές αντιδράσεις και τη συμπεριφορά της Γκοντούλης και της Εσμεράλδας, πριν και μετά την αναγνώριση. Τι συναισθήματα σας δημιουργούνται;
   β) Τι κλίμα δημιουργείται και με ποιες τεχνικές το επιτυγχάνει ο συγγραφέας;
3. Να χαρακτηρίσετε την Γκοντούλη και την Εσμεράλδα. (Να λάβετε υπόψη ότι σε λίγο θα αποχωριστούν για πάντα, αφού η Εσμεράλδα θα συλληφθεί και θα απαγχονιστεί)
4. Να αναφέρετε άλλα έργα, πεζά ή ποιητικά, όπου συναντούμε σκηνές αναγνώρισης.

Άποψη του ναού της Παναγίας των Παρισίων

Κάρολος Μποτλέρ
(1821 - 1867)

Κορυφαίος ποιητής, πεζογράφος και θεωρητικός της τέχνης, σύγχρονος της σχολής των παρνασιστών και πρόδρομος των συμβολιστών και των υπερρεαλιστών. Γεννήθηκε και πέθανε στο Παρίσι. Ήταν μια ύπαρξη διχασμένη, ραγισμένη, αντιφατική.

Στην ποίησή του αντανακλάται ο πόνος του ορφανού παιδιού, το μίσος του έφηβου για τη μάνα του που ξαναπαντρεύτηκε, η μαύρη μοναξιά του εσώκλειστου σε κολέγιο, η διαφθορά του μποέμ και άρρωστου από σύφιλη οπιομανούς, η ατυχία του εραστή, η αγωνία του άρρωστου που μένει κλεισμένος στη σιωπή της ημιπληγίας του περιμένοντας το θάνατο.

Είναι βαθύς και πρωτότυπος ποιητής. Αναζητεί την τέλεια αρμονία του στίχου, σε αντίθεση με την πληθωρική ρομαντική ποίηση που επικρατούσε τότε. Στην ποίησή του συγκλίνει ο παρνασισμός με το συμβολισμό. Εγκαινίασε μια νέα εποχή στη γαλλική ποίηση, επηρεάζοντας σύγχρονους και μεταγενέστερους Ευρωπαίους ποιητές. Στην Ελλάδα επηρέασε τους Κ. Χατζόπουλο, Κ. Καρυωτάκη, Ν. Καββαδία, Λ. Πορφύρα, Κ. Ουράνη κ.ά.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Τα άνθη του κακού (1857), Η πλήξη των Παρισίων (1869)

Κριτικά μελετήματα - δοκίμια: Οι περιπέτειες του Άρθουρ Γκόρντον Πυμ (1858), Αισθητικά περίεργα (1868), Η ρομαντική τέχνη (1868)

Spleen

Για τον ποιητή "spleen" είναι η ακαθόριστη πλήξη, αιτία της οποίας είναι η ίδια η ζωή, η μονοτονία μιας φυλακισμένης ύπαρξης που μπορεί να κατηγορεί το περιβάλλον και την εποχή της, γνωρίζει όμως καλά ότι η ασθένειά της οφείλεται σ' ό,τι βαθύτερο υπάρχει στην προσωπικότητά της και ότι δεν υπάρχει "άλλος τόπος" γι' αυτήν.

Όταν βαρύς και χαμηλός ο ουρανός πλακώνει
το πνεύμα που απ' την πλήξη του την τόση αγκομαχά
και γύρω τον ορίζοντα ολόκληρο τον ζώνει
και μαύρο φως πιο θλιβερό κι απ' της νυχτός σκορπά·

όταν η γη μια φυλακή λες κι είναι μουσκεμένη,
όπου η Ελπίδα, φεύγοντας, σα νυχτερίδα πάει
κι αγγίζει τη φτερούγα της στους τοίχους φοβισμένη
κι απά σε σαπιοτάβανα την κεφαλή κτυπάει·

όταν η μπόρα με πυκνά πλοκάμια που μας ζώνουν,
την πλάση σιδερόφραχτη σαν κάτεργο τη δείχνει,
και μύριες άτιμες, βουβές αράχνες παν κι απλώνουν
βαθιά μες στο κεφάλι μας το δολερό τους δίχτυ,

ξεσπούνε τότες άξαφνα καμπάνες φρενιασμένες,
που το φρικτό τους ουρλιαχτό στους ουρανούς σκορπάνε,
καθώς ψυχές που τριγυρνούν απάτριδες, χαμένες,
κι αρχίζουνε θρηνητικά με πείσμα να βογγάνε.

Και νεκροφόρες δίχως μουσικές και ψαλμωδία,
περνούν απ' την ψυχή μου. Κλαίει η Ελπίδα νικημένη,
και στο σκυφτό κρανίο μου καρφώνει η Αγωνία,
δεσποτική, τη μαύρη της σημαία, αγριεμένη.

Μετάφραση Γ. Σημηριώτη

Ερωτήσεις

1. Με ποιες εικόνες δίνει ο ποιητής την πλήξη που τον βασανίζει;
2. Ποιος ο ρόλος της ε΄ στροφής στη συναισθηματική φόρτιση του ποιήματος;
3. Ποια ψυχική διάθεση σας υποβάλλει το ποίημα;

Χάινριχ Μπελ
(1917 - 1985)

Ένας από τους πιο γνωστούς μεταπολεμικούς πεζογράφους της γερμανικής λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Κολωνία. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου πολέμησε σε διάφορα μέτωπα, τραυματίστηκε, αιχμαλωτίστηκε και κλείστηκε σε αμερικανικό στρατόπεδο στη Γαλλία. Το 1945 επέστρεψε στη γενέτειρά του όπου σπούδασε γερμανική φιλολογία. Από το 1951 αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία. Παράλληλα εργάστηκε ως μεταφραστής και εκδότης.

Βαθύτατα ρεαλιστής, καυστικός και με έντονη κριτική διάθεση ο Μπελ ασχολήθηκε, ιδιαίτερα στα πρώτα του έργα, με τις τραυματικές εμπειρίες που άφησε πίσω του ο πόλεμος. Χαρακτηρίστηκε ως "η συνείδηση του έθνους", επειδή αγωνίστηκε κατά του μιλιταρισμού και του οποιουδήποτε δόγματος και υπέρ ενός ουμανιστικού σοσιαλισμού και της συμφιλίωσης μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Ήταν ένας από τους πιο δυναμικούς προασπιστές της καλλιτεχνικής ελευθερίας. Το 1972 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Νουβέλες: Το τρένο ήρθε στην ώρα του (1949), Πού ήσουν Αδάμ; (1951)

Μυθιστορήματα: Σπίτι χωρίς φύλακα (1954), Μπιλιάρδο στις εννιάμισι (1959), Οι απόψεις ενός κλόουν (1963), Ομαδική ζωγραφική σύνθεση με μια κυρία (1971), Η χαμένη τιμή της Κατερίνας Μπλουμ (1974), Γυναίκες μπροστά σε τοπίο ποταμού (1985)

Οι απόψεις ενός κλόουν

(απόσπασμα)

Κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος είναι ο Χανς Σνηρ, γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας, ο οποίος εγκαταλείπει το σπίτι του αηδιασμένος από την ψευτιά και υποκρισία των "ισχυρών" που τον περιτριγυρίζουν και γίνεται κλόουν. Ο Χανς δίνει παραστάσεις από πόλη σε πόλη έχοντας μαζί του τη Μαρί, την πρώτη και μοναδική του αγάπη. Έπειτα από έξι χρόνια δύσκολης συμβίωσης, η Μαρί τον εγκαταλείπει, για να παντρευτεί ένα σπουδαίο παράγοντα του γερμανικού καθολικισμού κι αυτός μην μπορώντας να ξεπεράσει τη φυγή της κατρακυλάει συνεχώς.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Χανς Σνηρ θυμάται κάποιες σκηνές από την παιδική του ηλικία.

Είμαι απ' τη Βόννη, γέννημα θρέμμα, κι έχω του κόσμου τις γνωριμίες· συγγενείς, γνωστούς, παλιούς συμμαθητές. Εδώ μένουν οι γονείς μου - κι ο αδερφός μου ο Λέο, που προσηλυτίστηκε με νονό τον Τσύπφνερ, σπουδάζει εδώ καθολική θεολογία. Τους γονείς μου πρέπει να τους δω, έστω μία φορά, για να ταχτοποιήσουμε κάποιες χρηματικές εκκρεμότητες. Ή μήπως ν' αναθέσω την υπόθεση σε δικηγόρο; Δεν έχω κατασταλάξει ακόμη. Τους γονείς μου τους ξέγραψα από τότε που πέθανε η αδερφή μου η Εριέτα. Κλείνουν κιόλας δεκαεφτά χρόνια απ' το θάνατο της Εριέτας. Στο τέλος του πολέμου ήταν δεκάξι χρονών, ωραία κοπέλα, τετράξανθη, κι έπαιζε το καλύτερο τένις σ' όλη την περιοχή, από τη Βόννη ως το Ρεμάγκεν. Έλεγαν τότε πως τα κορίτσια πρέπει να πάνε εθελόντριες στην αεράμυνα κι η Εριέτα παρουσιάστηκε το Φεβρουάριο του 1945. Έγιναν όλα τόσο γρήγορα και αθόρυβα, που δεν πρόλαβα να πάρω είδηση. Γύριζα απ' το σχολείο κι όπως περνούσα απέναντι στην οδό των Κολονών, είδα την Εριέτα στο τραμ που ξεκινούσε για τη Βόννη. Μου κούνησε το χέρι χαμογελαστή, της χαμογέλασα κι εγώ. Είχε το σακίδιο στην πλάτη και φορούσε ένα ωραίο καπέλο, σκούρο μπλε, και το χοντρό μπλε παλτό της με το γούνινο γιακά. Πρώτη φορά την έβλεπα με καπέλο, παλιότερα δεν τα πολυσυμπαθούσε. Το καπέλο την έκανε άλλον άνθρωπο. Έμοιαζε σαν μεγάλη δεσποινίς. Νόμιζα πως πάει εκδρομή, κι ας μην ήταν καιρός για εκδρομές. Απ' τα σχολεία εκείνης της εποχής όλα έπρεπε να τα περιμένεις. Έφταναν στο σημείο να μας διδάσκουν τη Μέθοδο των Τριών μέσα στα αντιαεροπορικά καταφύγια, την ώρα που ακουγόταν ήδη το πυροβολικό. Ο δάσκαλός μας, ο Μπριλ, τραγουδούσε μαζί μας "άσματα εθνικού και θρησκευτικού περιεχομένου" - έτσι τα 'λεγε - στα οποία συγκατέλεγε και το "Όλη η δόξα, όλη η χάρη" και το "Ήλιος πάλι λαμπρός ξεπροβάλλει". Τη νύχτα, όταν ησύχαζαν οι κρότοι έστω και μισή ώρα, άκουγες πάντα πόδια να περνούν με βηματισμό: Ιταλούς αιχμαλώτους πολέμου (στο σχολείο μάς είχαν εξηγήσει γιατί οι Ιταλοί δεν ήταν πια σύμμαχοι και γιατί τους είχαμε να δουλεύουν αιχμάλωτοι, αλλά μέχρι σήμερα δεν το 'χω καταλάβει ακόμη), Ρώσους αιχμαλώτους πολέμου, αιχμάλωτες γυναίκες, Γερμανούς στρατιώτες· πόδια περνούσαν με βηματισμό όλη νύχτα. Κανένας δεν ήξερε τι ακριβώς συμβαίνει.

Η Εριέτα έμοιαζε στ' αλήθεια να πηγαίνει εκδρομή. Όλα έπρεπε να τα περιμένεις από δαύτους. Καμιά φορά, εκεί που καθόμαστε στην τάξη ανάμεσα σε δυο συναγερμούς, ακούγαμε απ' τ' ανοιχτό παράθυρο αληθινούς πυροβολισμούς κι όταν γυ-

ρίζαμε να κοιτάξουμε τρομαγμένοι, ο Μπριλ μάς ρωτούσε αν ξέραμε τι σημαίνουν. Με τα πολλά, το είχαμε μάθει· όλο και κάποιο λιποτάκτη τουφέκιζαν στο δάσος. "Εκεί θα καταλήξουν όλοι όσοι αρνούνται να προστατέψουν τα ιερά γερμανικά μας χώματα από τους Εβραίους Γιάνκηδες" έλεγε ο Μπριλ. (Τον ξανάδα τώρα κοντά, είναι πια γέρος, ασπρομάλλης, καθηγητής σε κάποια Παιδαγωγική Ακαδημία και θεωρείται άνθρωπος "αμέμπτου πολιτικού παρελθόντος", γιατί δεν είχε γραφτεί ποτέ επίσημα στο Κόμμα).

Όπως έφευγε το τραμ, κούνησα άλλη μια φορά το χέρι μου στην Εριέτα κι έπειτα πέρασα στο κτήμα μας κι έφτασα στο σπίτι, όπου οι δικοί μου και ο Λέο κάθονταν κιόλας να φάνε. Είχαμε σούπα, πατάτες με σάλτσα και μήλο για επιδόρπιο. Όταν φτάσαμε στο επιδόρπιο, ρώτησα τη μητέρα πού πήγαινε εκδρομή η Εριέτα. Πέταξε ένα κοφτό γελάκι και είπε: "Τι εκδρομή; Κουταμάρες! Πάει στη Βόννη να καταταγεί στην αεράμυνα. Έτσι που καθαρίζεις το μήλο σου, το μισό πάει χαμένο. Να, κοίτα δω" και χωρίς να χάσει καιρό, πήρε τα φλούδια απ' το πιάτο μου, τα ξανακαθάρισε επιδέξια και καταβρόχθισε τους καρπούς της οικονομίας της, κάτι αραχνοΰφαντα φετάκια μήλο. Κοίταξα τον πατέρα. Είχε τα μάτια καρφωμένα στο πιάτο του και δε μιλούσε. Κι ο Λέο σώπαινε, μα όταν ξανακοίταξα τη μητέρα, μου είπε με την απαλή φωνή της: "Πρέπει να το δεις και μόνος σου· καθένας μας οφείλει να κάνει ό,τι περνάει απ' το χέρι του, για να διώξει τους Εβραίους Γιάνκηδες από τα ιερά γερμανικά μας χώματα". Μου 'ριξε ένα βλέμμα που με πάγωσε, έπειτα έριξε το ίδιο βλέμμα και στο Λέο, κι είπα πως λίγο ήθελε να μας στείλει κι εμάς στο μέτωπο να πολεμήσουμε τους Εβραίους Γιάνκηδες. "Τα ιερά γερμανικά μας χώματα" ξανάπε "κι έχουν φτάσει κιόλας στο Άιφελ[1]!" Μου 'ρθε να βάλω τα γέλια, αλλά με πήραν τα δάκρυα, πέταξα το μαχαίρι του φρούτου κι έτρεξα να κλειστώ στο δωμάτιό μου. Φοβόμουν και ήξερα γιατί, αλλά δεν μπορούσα να το εκφράσω, κι όσο σκεφτόμουν τις άτιμες τις μηλόφλουδες, μου ανέβαινε το αίμα στο κεφάλι. Κοίταξα το γερμανικό χώμα του κήπου μας σκεπασμένο με βρόμικο χιόνι και πιο πέρα το Ρήνο, τις κλαίουσες ιτιές και ακόμη παραπέρα τους Εφτά Λόφους της δεξιάς όχθης, κι όλο τούτο το σκηνικό μού φάνηκε γελοίο. Είχα δει "Εβραίους Γιάνκηδες" με τα μάτια μου σ' ένα καμιόνι, τους κουβαλούσαν απ' το Βένουσμπεργκ μέσω Βόννης, για να τους πάνε σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως· ήταν νέοι, ξεπαγιασμένοι και τρομαγμένοι, και κάθε φορά που άκουγα να μιλούν για Εβραίους, τους φανταζόμουν πιο πολύ σαν Ιταλούς, που έδειχναν πιο ξεπαγιασμένοι απ' τους Αμερικάνους, κι ήταν τόσο ψόφιοι απ' την κούραση, που δεν τους έμενε περιθώριο για φόβους. Κλότσησα την καρέκλα που ήταν μπροστά στο κρεβάτι μου, δεν την έριξα κάτω με την πρώτη, της έδωσα και δεύτερη κλοτσιά. Αυτή τη φορά τουμπάρισε επιτέλους και πέφτοντας έκανε θρύψαλα το κρύσταλλο του κομοδίνου. Η Εριέτα με το μπλε καπέλο και το σακίδιο δεν ξαναγύρισε ποτέ κι ίσαμε σήμερα δεν ξέρουμε πού την έχουν θάψει. Ήρθε κάποιος στο τέλος του πολέμου και μας είπε πως "έπεσε πλησίον του Λεβερκούζεν".

Η έγνοια των δικών μου για τα ιερά γερμανικά μας χώματα μου φαίνεται γελοία από μια πολύ ενδιαφέρουσα άποψη, προπάντων όταν αναλογίζομαι πως ένα σεβαστό ποσοστό μετοχών του λιγνίτη βρίσκεται στα χέρια της οικογένειάς μου εδώ και δυο

---

1. Άιφελ· ορεινή περιοχή ανάμεσα στο Ρήνο, το Μοζέλα και τα σύνορα Γερμανίας - Λουξεμβούργου

γενιές. Εβδομήντα χρόνια τώρα, οι Σνηρ θησαυρίζουν από τις ανασκαφές που υφίσταται καρτερικά το ιερό γερμανικό χώμα: δάση, χωριά και κάστρα σωριάζονται σαν τα τείχη της Ιεριχούς στο στόμα της φαγάνας.

Λίγες μέρες αργότερα έμαθα ποιος διεκδικούσε την πατρότητα του τίτλου "Εβραίοι Γιάνκηδες"· ο Χέρμπερτ Κάλικ, δεκατετράχρονος τότε και αρχηγός μου στην οργάνωση της νεολαίας, που η μάνα μου του είχε παραχωρήσει μεγαλόψυχα το κτήμα μας, για να μας εκπαιδεύσει με τα μπαζούκας. Ήταν μαζί μας κι ο οχτάχρονος αδερφός μου, ο Λέο, που τον είχα πετύχει στο γήπεδο του τένις με το μπαζούκας στον ώμο και το μουτράκι του σοβαρό, όπως σοβαρεύουν μόνο τα πρόσωπα των παιδιών. Τον σταμάτησα και τον ρωτάω: "Τι κάνεις εδώ πέρα;" Κι εκείνος μου λέει αυστηρά κι αγέλαστα: "Γράφτηκα στους Λύκους. Εσύ;" "Και βέβαια!" του είπα και τον ακολούθησα. Περάσαμε το γήπεδο του τένις και φτάσαμε στο σκοπευτήριο την ώρα που ο Χέρμπερτ Κάλικ έλεγε την ιστορία ενός αγοριού, πέρα, στη μακρινή Σιλεσία, που είχε πάρει από δέκα χρονών τον Σιδηρούν Σταυρόν Πρώτης Τάξεως, γιατί εξουδετέρωσε τρία ρωσικά τεθωρακισμένα με μπαζούκας. Ένα παιδί τον ρώτησε πώς τον λέγαν αυτόν τον ήρωα κι εγώ πετάχτηκα και είπα: "Κοντορεβυθούλη!" Τότε ο Χέρμπερτ Κάλικ κιτρίνισε απ' το κακό του και φώναξε: "Είσαι ηττοπαθής, ρε σίχαμα!" Έσκυψα και του πέταξα μια χούφτα στάχτη στα μούτρα. Έπεσαν όλοι πάνω μου και μόνο ο Λέο κράτησε ουδέτερη στάση, έβαλε τα κλάματα, αλλά δε δοκίμασε να με βοηθήσει, κι εγώ απ' το φόβο μου φώναξα κατάμουτρα στο Χέρμπερτ: "Ναζιστογούρουνο!" Κάπου την είχα διαβάσει αυτή τη βρισιά, στο σανιδένιο φράχτη μιας σιδηροδρομικής διασταύρωσης, και δεν ήξερα τι ακριβώς σημαίνει, αλλά μου φάνηκε κατάλληλη για την περίσταση. Ο Χέρμπερτ Κάλικ παράτησε αμέσως τον ξυλοδαρμό και θυμήθηκε τα υπηρεσιακά του καθήκοντα· με συνέλαβε, με κλείδωσε στο υπόστεγο του σκοπευτηρίου ανάμεσα σε στρογγυλούς στόχους και πασσάλους κι έτρεξε να φωνάξει τους γονείς μου, το δάσκαλό μου τον Μπριλ, κι έναν από το Κόμμα. Ούρλιαζα σαν λυσσασμένος, ποδοπατούσα τους στόχους και κάθε τόσο φώναζα στα παιδιά που με φρουρούσαν απέξω: "Ναζιστογούρουνα, ε Ναζιστογούρουνα!" Σε μία ώρα με πήγαν σηκωτό στο σπίτι μας για να με ανακρίνουν στο σαλόνι. Ο Μπριλ δεν κρατιόταν με τίποτα. "Πρέπει να καυτηριαστεί από τη ρίζα! Από τη ρίζα πρέπει να καυτηριαστεί!" έλεγε και ξανάλεγε, κι ίσαμε σήμερα δεν ξέρω αν εννοούσε το σώμα μου ή το μυαλό μου. Με πρώτη ευκαιρία θα του γράψω στην Παιδαγωγική Ακαδημία και θα του ζητήσω εξηγήσεις, έτσι, για την ιστορική αλήθεια. Ο τύπος από το Κόμμα, εντεταλμένος αρχηγός της τοπικής οργάνωσης, ονόματι Λέβενιχ, φάνηκε πιο μυαλωμένος. "Μην ξεχνάτε πως δεν είναι ούτε έντεκα χρονών το παιδί!" τους έλεγε κάθε τόσο κι επειδή η φωνή του με καθησύχαζε, του απάντησα αμέσως, όταν με ρώτησε πού την ήξερα αυτή την απαίσια λέξη. "Τη διάβασα στο φράχτη του τρένου, στην οδό Ανναμπέρκερ". "Δε σου την είπε κανείς;" επέμεινε, "θέλω να πω, δεν την άκουσες προφορικά;" "Όχι" του λέω. "Αυτός δεν ξέρει καλά καλά τι σημαίνει" μπήκε στη μέση ο πατέρας και μ' έπιασε απ' τον ώμο. Ο Μπριλ τού 'ριξε ένα βλέμμα φαρμάκι κι έπειτα κοίταξε αλαφιασμένος το Χέρμπερτ Κάλικ. Προφανώς, η χειρονομία του πατέρα πρόδιδε άκρως επιλήψιμη συμπαράσταση. Τότε η μάνα μου, πνιγμένη στο κλάμα, είπε με τη γλυκανάλατη φωνή της: "Δεν ξέρει τι κάνει, δεν ξέρει, ειδαλλιώς - θα τον ξέγραφα από παιδί μου". "Τι κάθεσαι;" της είπα. Όλ' αυτά γίνονταν μέσα στο αχανές σαλόνι μας που ήταν γεμάτο βαριά, σκούρα δρύινα έπιπλα, με τα κυνηγετικά τρόπαια του παππού ψηλά, σ' ένα φαρδύ

δρύινο ράφι, με τα πελώρια ποτήρια της μπίρας και τις βιβλιοθήκες που έκλειναν με ενισχυμένο κρύσταλλο. Ψηλά, απ' το Άιφελ, ούτε είκοσι χιλιόμετρα πιο κει, άκουγα το πυροβολικό και κάπου κάπου ένα πολυβόλο. Ο Χέρμπερτ Κάλικ, χλομός, ξανθός, φανατισμένος, στεκόταν σαν δημόσιος κατήγορος παίζοντας ταμπούρλο με την αναστροφή του χεριού του στον μπουφέ και απαιτούσε "αυστηρότητα, αυστηρότητα, αμείλικτη αυστηρότητα!" Έτσι, με καταδίκασαν ν' ανοίξω στον κήπο μια αντιαρματική τάφρο υπό την επίβλεψη του Χέρμπερτ και το ίδιο κιόλας απόγευμα άρχισα να σκάβω τα γερμανικά χώματα, ακολουθώντας την ένδοξη παράδοση των Σνηρ, με τη διαφορά πως εγώ, αντίθετα απ' τις οικογενειακές μας παραδόσεις, έσκαβα με τα ίδιά μου τα χέρια. Η τάφρος μου πέρασε μέσ' απ' τις τριανταφυλλιές, στο αγαπημένο παρτέρι του παππού, έφτασε ως το αντίγραφο του Απόλλωνα του Μπελβεντέρε κι απολάμβανα προκαταβολικά τη στιγμή που το μαρμάρινο άγαλμα θα υπέκυπτε στον ανασκαφικό μου ζήλο· βιάστηκα όμως να χαρώ. Το άγαλμα καταστράφηκε από ένα αγοράκι με φακίδες, Γκέοργκ το λέγανε. Τινάχτηκε στον αέρα μαζί με τον Απόλλωνα, όταν εκπυρσοκρότησε κατά λάθος το μπαζούκας του. Ο Χέρμπερτ Κάλικ σχολίασε το ατύχημα λακωνικότατα: "Πάλι καλά που ήταν ορφανός".

Μετάφραση Τζένης Μαστοράκη

Ερωτήσεις

1. Να σχολιάσετε τις σχέσεις του αφηγητή (Χανς Σνηρ) με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του.
2. Με ποιους τρόπους ο συγγραφέας δίνει το αντιπολεμικό του μήνυμα; Να επισημάνετε χαρακτηριστικά χωρία του αποσπάσματος;
3. Να συγκρίνετε το ύφος του συγγραφέα με το ύφος του Αντώνη Σαμαράκη στη συλλογή διηγημάτων "Ζητείται ελπίς" και να γράψετε τις παρατηρήσεις σας.

Μιγκέλ ντε Θερβάντες
(1547 - 1616)

Από τους σημαντικότερους συγγραφείς της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Αλκαλά ντε Ενάρες από γονείς αριστοκρατικής καταγωγής αλλά φτωχούς. Ο πατέρας του ήταν πρακτικός γιατρός και αναγκαζόταν κάθε τόσο να αλλάζει τόπο διαμονής, γεγονός που δε διευκόλυνε το νεαρό Μιγκέλ να κάνει συστηματικές σπουδές, όμως οι πολλές αλλαγές περιβάλλοντος πλάτυναν τους ορίζοντες της σκέψης και της φαντασίας του και όξυναν την ευαισθησία του.

Πρώτος σημαντικός σταθμός της ζωής του ήταν η κατάταξή του το 1570 στον ισπανικό στρατό της Ιταλίας, αφού τον επόμενο χρόνο έλαβε μέρος στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), όπου τραυματίστηκε και έχασε το αριστερό του χέρι. Το 1575, ενώ επέστρεφε στην Ισπανία, πιάστηκε αιχμάλωτος από πειρατές και πουλήθηκε σκλάβος στο Αλγέρι, για να απελευθερωθεί μόλις το 1580 με λύτρα που έστειλαν οι γονείς του. Μετά το γάμο του (1584), άρχισε να γράφει θεατρικά έργα που ανεβάστηκαν με μεγάλη επιτυχία. Από το 1587 και μετά άλλαξε πολλά επαγγέλματα· έγινε οικονομικός διαχειριστής του στρατού, εισπράκτορας φόρων του δημοσίου, ιδιωτικός υπάλληλος. Μάλιστα, ρίχτηκε και δυο φορές στη φυλακή, την πρώτη, γιατί θεωρήθηκε υπεύθυνος για τις ατασθαλίες κάποιου υφισταμένου του, και τη δεύτερη, γιατί ο τραπεζίτης στον οποίο κατέθεσε τα χρήματα από τους φόρους που εισέπραξε χρεοκόπησε και ο ίδιος δεν είχε να καλύψει εξ ιδίων τις απώλειες.

Από τα έργα του (πεζά, θεατρικά, ποιητικά) πιο σπουδαίο είναι "Ο Δον Κιχώτης", ένα από τα μεγαλύτερα λογοτεχνικά επιτεύγματα των αιώνων, στο οποίο ζωντανεύει με εκπληκτική ενάργεια την ισπανική κοινωνία της εποχής του.

Άλλα σημαντικά έργα του:

Πεζά: Υποδειγματικά διηγήματα, Ταξίδι στον Παρνασσό, Περσιλές και Σιγισμούνδα

Θεατρικά: Νουμάνθια, Η Συνθήκη του Αλγερίου, Οκτώ θεατρικά και οκτώ ιντερμέδια.

Ο Δον Κιχώτης

(απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα του Μ. Θερβάντες "Ο Δον Κιχώτης" είναι ένα από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σ' αυτό ο συγγραφέας περιγράφει τις περιπέτειες ενός μεσόκοπου ιδαλγού[1] που, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα της εποχής, εγκαταλείπει την ήσυχη ζωή και γίνεται πλανόδιος ιππότης. Ο φαντασιόπληκτος ήρωας κάνει δέσποινα των στοχασμών του μια χωριατοπούλα, που την ονομάζει Δουλσινέα του Τοβόσο, και μαζί με τον ιπποκόμο του, το Σάντσο, ξεκινάει, καβάλα σ' ένα ισχνό άλογο, το Ροσινάντε, για να πολεμήσει την κακία και την αδικία στον κόσμο.

Με το "Δον Κιχώτη" ο Θερβάντες θέλησε να σατιρίσει τα "βιβλία της ιπποσύνης", που περιέγραφαν απίθανες περιπέτειες ιπποτών του μεσαίωνα σε συγκρούσεις τους με υπερφυσικά όντα ή μάγους και συνάρπαζαν κυριολεκτικά τους αναγνώστες τους χωρίς να ασκούν σ' αυτούς καμιά ευεργετική επίδραση.

Πιο κάτω παραθέτουμε ένα απόσπασμα από το 18ο κεφάλαιο.

Ο Δον Κιχώτης είδε απάνω στο δρόμο που ακολουθούσαν ένα μεγάλο και πυκνό σύννεφο από σκόνη που ερχότανε προς το μέρος τους. Και βλέποντάς το, στράφηκε προς το Σάντσο και του είπε:

— Ήρθε η μέρα, ω Σάντσο, που θα φανερωθεί η καλή τύχη που με προσμένει· ήρθε η μέρα, λέω, όπου θα φανεί, όσο ποτέ άλλοτε, η δύναμη του μπράτσου μου, κι όπου έχω να κάνω πράματα, που να μείνουν γραμμένα στο βιβλίο της φήμης στους αιώνες των αιώνων. Βλέπεις εκείνη τη σκόνη που σηκώνεται εκεί, Σάντσο; Λοιπόν, όλη αυτή την κάνει ένας τεράστιος στρατός από διάφορα κι αμέτρητα έθνη, που έρχεται απ' αυτό το δρόμο.

— Αν είναι έτσι, αποκρίθηκε ο Σάντσος, πρέπει να είναι δυο στρατοί· γιατί βλέπω κι από την άλλη μεριά, εκεί κάτω, ένα άλλο τέτοιο σύννεφο που σηκώνεται.

Ο Δον Κιχώτης γύρισε για να κοιτάξει κι είδε πως έλεγε αλήθεια ο Σάντσος. Και, όλος χαρά, φαντάστηκε πως, δίχως καμιά αμφιβολία, ήτανε δυο στρατοί που πήγαιναν να συναντηθούνε και να χτυπηθούνε μέσα σε κείνον τον ανοιχτό κάμπο· γιατί η φαντασία του ήτανε κάθε ώρα και στιγμή γεμάτη από τις μάχες, τα γητέματα, τις περιπέτειες, τους εξωφρενισμούς, τους έρωτες και τις μονομαχίες, που είχε διαβάσει στα βιβλία της ιπποσύνης· κι όλα όσα έλεγε, στοχαζόταν ή έκανε, γύρω από τέτοιας λογής πράματα στρεφόντουσαν. Όμως, εκείνα τα σύννεφα της σκόνης, που είχε κείνος δει, τα σήκωναν δυο μεγάλα κοπάδια από αρνιά και πρόβατα, που ερχόντουσαν απάνω στον ίδιο δρόμο από δυο διαφορετικές μεριές, και που, κρυμμένα μες στη σκόνη καθώς ήτανε, δεν ήταν βολετό να τα δει κανείς από κοντά. Και με τόση επιμονή βεβαίωνε ο Δον Κιχώτης πως ήταν και καλά στρατοί, που στο τέλος το πίστεψε κι ο Σάντσο, και είπε:

— Και μεις, αφεντικό, τι πρέπει να κάνουμε τώρα;

— Τι; είπε ο Δον Κιχώτης· να βοηθήσουμε και να προστατέψουμε τους αδύνατους και τους απροστάτευτους. Και πρέπει να ξέρεις, Σάντσο, πως αυτόν το στρατό που

---

1. ιδαλγός· παλιός ισπανικός και πορτογαλικός τίτλος ευγενείας

έρχεται από μπροστά μας, τον οδηγεί και τον διοικεί ο μέγας αυτοκράτορας Αλη - Φαμφαρόνος, κυρίαρχος της Ταπροβάνας[1]. Αυτός ο άλλος, που έρχεται από τις πλάτες μας, είναι ο στρατός του εχθρού του, του βασιλιά των Γαραμαντέζων[2], του Πενταπολίνου του Ανασκουμπωμένου, καθώς τονέ λένε, γιατί μπαίνει πάντοτε στις μάχες με το δεξί του χέρι γυμνό.

— Όμως, γιατί έχουν τέτοια έχθρητα αναμεταξύ τους αυτοί οι δυο αφεντάδες; ρώτησε ο Σάντσος.

— Την έχθρητα την έχουν, αποκρίθηκε ο Δον Κιχώτης, επειδή αυτός ο Αλη - Φαμφαρόνος είναι ένας λυσσασμένος ειδωλολάτρης, και βρίσκεται ερωτεμένος με τη θυγατέρα του Πενταπολίνου, που είναι μια πολύ όμορφη και τρισχαριτωμένη κυρία, κι είναι χριστιανή· κι ο πατέρας της δε θέλει να τη δώσει στον ειδωλολάτρη το βασιλιά, αν αυτός δεν αρνηθεί πρώτα τους νόμους του ψευτοπροφήτη του, του Μωάμεθ, για να γίνει χριστιανός.

— Μα τα γένια μου, είπε ο Σάντσος, δίκιο έχει ο Πενταπολίνος, και θα τονέ συντρέξω όσο μπορώ.

— Και θα κάνεις, έτσι , το χρέος σου, Σάντσο, είπε ο Δον Κιχώτης· γιατί, για να λάβει κανείς μέρος σε τέτοιο είδος μάχες, δεν είναι ανάγκη να είναι χειροτονημένος ιππότης.

— Αυτό το καταλαβαίνω πολύ καλά, αποκρίθηκε ο Σάντσος· όμως πού θα βάλουμε τούτο το γάιδαρο, έτσι που να είμαστε σίγουροι πως θα τονέ βρούμε σα θα έχει περάσει η μάχη; Γιατί, να ριχτώ μες στον πόλεμο απάνω σε τέτοια καβάλα - δεν πιστεύω να έχει ματαγίνει ως τα τώρα τέτοιο πράμα.

— Αυτό είναι αλήθεια, είπε ο Δον Κιχώτης. Εκείνο που μπορείς να κάνεις, είναι να τον παρατήσεις στην τύχη του, κι αν είναι ακόμη να χαθεί· γιατί τόσα πολλά θα είναι τ' άλογα που θ' αποκτήσουμε ύστερα απ' τη νίκη, που ακόμη κι ο Ροσινάντες τρέχει τον κίνδυνο να τον αλλάξω με κανένα άλλο. Όμως άκουσέ με και πρόσεξε που θα σου δείξω τους πιο σπουδαίους από τους ιππότες που έρχονται με τούτους τους δυο στρατούς. Και για να μπορείς να τους δεις και τους παρατηρήσεις καλύτερα, ας τραβηχτούμε σε κείνο το βουναλάκι, από όπου θα μπορούμε να τους δούμε και τους δυο στρατούς καλύτερα.

Έτσι κι έκαναν. Και στάθηκαν απάνω σ' ένα ψήλωμα, από όπου θα φαινόντουσαν πολύ καλά τα δυο κοπάδια που ο Δον Κιχώτης τα 'παιρνε για στρατούς, αν δεν κρυβόντουσαν από τα σύννεφα της σκόνης που σήκωναν. Ωστόσο αυτός, βλέποντας μες στη φαντασία του εκείνο που δεν έβλεπε, και που δεν υπήρχε, άρχισε να λέει με δυνατή φωνή:

— Εκείνος ο ιππότης που βλέπεις εκεί κάτω με τα χρυσωμένα όπλα, που απάνω στην ασπίδα του έχει ένα λιοντάρι με κορώνα καθισμένο μπρος στα πόδια μιανής παρθένας, είναι ο αντρειωμένος Λαυροκάλκος, άρχοντας της Αργυρής Γέφυρας. Αυτός ο άλλος με τα όπλα τα στολισμένα με χρυσά λουλούδια, που έχει στην ασπίδα του τρεις αργυρές κορόνες απάνω σε γαλάζιο φόντο, είναι ο τρομερός Μικοκολέμπος, ο μεγάλος δούκας της Κιροσίας. Ο άλλος που πηγαίνει δεξιά του, με το γιγαντίσιο κορμί, είναι ο πάντοτε ατρόμαχτος Μρανταμπαρμπαράν της Μπολίτσας, που έχει βασίλειό του τις τρεις Αραβίες· φοράει ένα θώρακα από φιδίσιο δέρμα και κρατάει γι' ασπίδα μια πόρτα, που, καθώς λένε, είναι μια από τις πόρ-

---

1. Ταπροβάνα· αρχαίο όνομα του νησιού που σήμερα το λέμε Κεϋλάνη
2. Γαραμαντέζοι· λαοί της Κεντρικής Αφρικής

τες του ναού που γκρέμισε ο Σαμψών, τότε που με το θάνατό του εκδικήθηκε τους εχθρούς του...
Και μ' αυτόν τον τρόπο εξακολούθησε ονοματίζοντας πολλούς ιππότες του ενός και του άλλου στρατού, καθώς τους φανταζότανε, και δίνοντας στον καθένα τα όπλα, τα χρώματα, τα σύμβολα και τις ντεβίζες[1] που έβρισκε πρόχειρα στη φαντασία της ανάκουστης τρέλας του· και κατόπι, δίχως να σταματήσει καθόλου, εξακολούθησε λέγοντας:
— Αυτός ο στρατός, αντίκρυ μας, είναι από ανθρώπους από διάφορα έθνη. Αυτοί είναι που πίνουν τα γλυκά νερά του Ξάνθου· εκείνοι είναι οι βουνίσιοι που πατούνε τα χώματα της Μασσαλίας· εκείνοι είναι που κοσκινίζουν το λεπτό και καθάριο χρυσάφι στην ευτυχισμένη Αραβία· εκείνοι είναι που χαίρονται τις ξακουσμένες και δροσερές όχτες του κρυσταλλένιου Θερμώδοντα· εκείνοι είναι που τραβούν από χίλιες μεριές τους θησαυρούς του χρυσοφόρου Πακτωλού· εκείνοι 'ναι οι Νουμίδες, οι άστατοι στο λόγο τους· οι Πέρσες, οι ξακουστοί τοξότες· οι Πάρθοι κι οι Μήδοι που πολεμούνε φεύγοντας· οι Άραβες οι φερέοικοι[2]· οι Σκύθες, που η σκληράδα τους είναι όση η ασπράδα τους...
Θεέ και Κύριε, πόσες επαρχίες μνημόνεψε, πόσα έθνη ονόμασε, δίνοντας με θαυμαστή γρηγοράδα τα πιο χαρακτηριστικά για το καθένα επίθετα, χαμένος και ποτισμένος καθώς ήτανε μέσα σε εκείνα που είχε διαβασμένα στα ψευδολόγα του τα βιβλία! Ο Σάντσος Πάνσας τον άκουγε σα χαμένος, δίχως να βγάζει λέξη· και κάθε τόσο έστρεφε το κεφάλι του ένα γύρω, για να δει μπας κι έβλεπε τους ιππότες και τους γίγαντες που ονόμαζε ο αφεντικός του· όμως μην μπορώντας να ξεχωρίσει τίποτε, του είπε:
— Ο διάολος να με πάρει αφεντικό, αν φαίνεται πουθενά κανένας άνθρωπος ή γίγας ή ιππότης απ' αυτούς που μου λέει η ευγένειά σου. Εγώ τουλάχιστο δε βλέπω τέτοιο πράμα...
— Πώς το λες αυτό; αποκρίθηκε ο Δον Κιχώτης· δεν ακούς τ' άλογα που χλιμιντρούνε, τις σάλπιγγες που λαλούνε, τα τύμπανα που βροντούνε;
—Τίποτ' άλλο δεν ακούω, αποκρίθηκε ο Σάντσος, παρά τ' ατέλειωτα βελάσματα από πρόβατα κι αρνιά.
Και ήταν η αλήθεια· γιατί είχανε πια ζυγώσει τα δυο κοπάδια.
— Ο φόβος που σ' έχει πιάσει, είπε ο Δον Κιχώτης, σε κάνει, Σάντσο, να μη βλέπεις μηδέ ν' ακούς τίποτα σωστά· γιατί ένα από τ' αποτελέσματα του φόβου είναι να σκοτίζει τον άνθρωπο και να κάνει ώστε να μας φαίνονται τα πράγματα αλλιώτικα από ό,τι είναι· και αν στ' αλήθεια φοβάσαι τόσο πολύ, τραβήξου σε μια άκρη κι άφησέ με μονάχο, κι είμαι αρκετός εγώ για να δώσω τη νίκη σε κείνους που θα θελήσω να βοηθήσω με τη δύναμή μου.
Και μ' αυτά τα λόγια έχωσε τα σπιρούνια του στα πλευρά του Ροσινάντε και με το κοντάρι του κατεβασμένο, με τη λόγχη μπροστά, ροβόλησε από το ψήλωμα που στεκότανε, σαν τον κεραυνό. Ο Σάντσος είχε βάλει τις φωνές κράζοντάς του:
— Στρέψε πίσω, αφέντη Δον Κιχώτη, και στ' ορκίζομαι στο Θεό πως είναι πρόβατα κι αρνιά αυτά που πα να κτυπήσεις. Στρέψε πίσω, που αλί στον πατέρα που με γέννησε! Τι κακή τρέλα είναι τούτη! ...

---

1. ντεβίζα· έμβλημα, επιγραφή
2. φερέοικος, μτφρ· αυτός που δεν έχει μόνιμη κατοικία, που πλανιέται εδώ κι εκεί

Μα τίποτα δεν τον κρατούσε το Δον Κιχώτη παρά προχωρούσε φωνάζοντας δυνατά και λέγοντας:
— Εμπρός, ιππότες, εσείς που ακολουθάτε και πολεμάτε κάτω από τις σημαίες του αντρειωμένου αυτοκράτορα του Πενταπολίνου του Ανασκουμπωμένου! Ακολουθάτε με όλοι και θα δείτε πόσο εύκολα θα του πάρω εκδίκηση από τον εχθρό του τον Αλη - Φαμφαρόνο της Ταπροβάνας.
Και λέγοντας έτσι, όρμησε μέσα στους στρατούς των προβάτων και βάλθηκε να τα λογχίζει με τόση παλικαροσύνη κι αφοβιά, που λες και τρυπούσε στ' αληθινά τους πιο θανάσιμους εχθρούς του. Οι βοσκοί, που ερχόντουσαν μαζί με το κοπάδι, έβαλαν τις φωνές να πάψει εκείνο που έκανε· βλέποντας πως δεν έφερναν κανένα αποτέλεσμα, έβγαλαν τις σφεντόνες τους κι άρχισαν να του χαιρετούνε τ' αυτιά με κάτι λιθάρια χοντρά σαν γροθιές. Ο Δον Κιχώτης δε νοιαζότανε καθόλου για τις πέτρες, παρά τρέχοντας εδώ και εκεί, έκραζε:
— Πού είσαι, ξιπασμένε Αλη - Φαμφαρόνε; Έλα δω σε μένα, γιατί είμαι ένας μόνος ιππότης και θέλω να μετρηθώ ένας μ' έναν μαζί σου και να σου πάρω τη ζωή, για να σε τιμωρήσω για τα όσα κάνεις στο γενναίο τον Πενταπολίνο το Γαραμάντα.
Εκείνη τη στιγμή ήρθε ένα χοντρό ποταμίσιο βότσαλο, που τον πέτυχε στο πλευρό και του έχωσε δυο παΐδια μες στο κορμί του. Ο Δον Κιχώτης, σαν ένιωσε ένα τέτοιο δυνατό χτύπημα, είπε πια πως τον είχανε σκοτωμένο ή βαριά πληγωμένο· κι αμέσως συλλογίστηκε το μπάλσαμό του, και τραβώντας το λαδικό του, το 'βαλε στο στόμα κι άρχισε να ρίχνει από κείνο στο στομάχι του. Όμως, πριν ακόμα καταπιεί όλο όσο του φαινότανε πως ήταν αναγκαίο, έφτασε μια δεύτερη κοτρόνα, που τονέ βρήκε τόσο στα γεμάτα απάνω στο χέρι και στο λαδικό, ώστε του το έκανε κομμάτια το λαδικό, παίρνοντάς του στο πέρασμά της τρία ή τέσσερα δόντια από το στόμα και τσακίζοντάς του πολύ άσκημα δυο δάχτυλα. Τέτοιο ήταν το πρώτο χτύπημα και τέτοιο το δεύτερο, ώστε ο δύστυχος ιππότης έπεσε αναγκαστικά από το άλογό του καταγής. Οι βοσκοί πήγαν κοντά του και νόμισαν πως τον είχαν σκοτωμένο. Κι αμέσως σύναξαν βιαστικοί τα πρόβατά τους, φορτώθηκαν τα σκοτωμένα, που ήταν πάνω από εφτά και, δίχως να γυρέψουν να μάθουν τίποτ' άλλο, τράβηξαν κι έφυγαν.
Όλον αυτόν τον καιρό, ο Σάντσος στεκότανε στο ψήλωμα κι έβλεπε τα τρελοκαμώματα του αφεντικού του και μαδούσε τα γένια του, αναθεματίζοντας την ώρα και τη στιγμή που είχε δώσει η τύχη να τονέ γνωρίσει. Όταν πια τον είδε πως είχε πέσει καταγής και πως οι βοσκοί είχανε πια φύγει, κατέβηκε από το ψήλωμα και πήγε κοντά του και τονέ βρήκε σ' ελεεινή κατάσταση, δίχως όμως να 'χει χάσει την αίστησή του, και του είπε:
— Δε σου το 'λεγα εγώ, αφέντη Δον Κιχώτη, να στρέψεις πίσω και πως αυτά που τραβούσες να χτυπήσεις δεν ήταν στρατοί, παρά κοπάδια από πρόβατα;
— Έτσι μπορεί να κάνει, να χάνονται μεμιάς και να μεταμορφώνονται τα πάντα, εκείνο το παλιόσκυλο ο μάγος, ο εχθρός μου. Πρέπει να ξέρεις, Σάντσο, πως είναι πολύ εύκολο πράμα για τους τέτοιο είδος ανθρώπους να μας κάνουν να βλέπουμε κείνο που θένε αυτοί· και αυτός ο φαρμακωμένος που με κατατρέχει, από φτόνο για τη δόξα που είδε πως ήθελε κερδίσω σ' αυτήν τη μάχη, μεταμόρφωσε τα στρατεύματα του εχθρού και τα 'κανε πρόβατα. Αν δεν πιστεύεις, Σάντσο, κάνε ένα πράμα, για χατίρι μου, για να σου φύγει αυτή η ιδέα και να δεις πως είναι αλήθεια τα όσα σου λέω. Καβάλησε το γάιδαρό σου κι ακολούθησέ τα όμορφα όμορφα, και θα δεις πως, μόλις μακρύνουν κομμάτι από δω, θα πάρουνε πάλι την πρώτη τους κατάσταση και παύοντας να είναι πρόβατα θα ξαναγίνουν άνθρωποι αληθινοί και σωστοί, όπως σου τους ζωγράφισα πρωτύτερα. Όμως μην πηγαίνεις ακόμη κι έχω ανάγκη από τη

βοήθειά σου και περιποίησή σου. Έλα δω και κοίταξε πόσα δόντια μού λείπουν, γιατί θαρρώ πως δε μου έχει απομείνει ούτε ένα στο στόμα.
Ο Σάντσος πήγε τόσο κοντά του, που κόντεψε να βάλει τα μάτια μέσα στο στόμα του· και αυτό έγινε την ώρα που είχε αρχίσει το μπάλσαμο να ενεργεί μες στο στομάχι του Δον Κιχώτη· και την ώρα που ο Σάντσος είχε βαλθεί να κοιτάζει το στόμα του αφεντικού του, αυτός πέταξε ξάφνου σα ρουκέτα ό,τι είχε μέσα του, αδειάζοντας τα πάντα απάνω στα γένια του πονόψυχου ιπποκόμου του.
— Παναγιά μου παρθένα! έκανε ο Σάντσος· τι 'ναι τούτο που 'παθα πάλι; Σίγουρα τούτος ο αμαρτωλός πρέπει να 'ναι λαβωμένος του θανάτου, έτσι που βγάζει τόσο αίμα από το στόμα.
Μα σαν πρόσεξε κομμάτι καλύτερα, είδε από το χρώμα, τη γέψη και τη μυρουδιά πως δεν ήταν αίμα, παρά το μπάλσαμο του λαδικού που τον είχε δει να πίνει· και τόση ήταν η αηδία που τον πήρε, που του ανακατώθηκε το στομάχι κι έβγαλε τα σωθικά του απάνω στον ίδιο τον αφεντικό του· κι απόμειναν κι οι δυο στολισμένοι σαν τους γαμπρούς.

Μετάφραση Κ. Καρθαίου

Ερωτήσεις

1. Να χαρακτηρίσετε το Δον Κιχώτη και το Σάντσο από τα λόγια και τη συμπεριφορά τους από τη στιγμή που είδαν το σύννεφο της σκόνης μέχρι το τέλος του αποσπάσματος.
2. Σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα, ο Θερβάντες στο μυθιστόρημά του "θέλησε να σατιρίσει τα βιβλία της ιπποσύνης". Με ποιους τρόπους πέτυχε το στόχο του στο απόσπασμα που διαβάσατε;
3. Να συγκρίνετε το πιο πάνω επεισόδιο με το αντίστοιχο της σφαγής των κοπαδιών από τον Αίαντα στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;
4. Παρόλο που ο κεντρικός ήρωας, ο Δον Κιχώτης, είναι ο κατεξοχήν τύπος του φαντασιόπληκτου, εντούτοις στο μυθιστόρημα (και στο απόσπασμα) υπάρχουν άφθονα ρεαλιστικά στοιχεία. Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Εργασία:

Αφηγηθείτε γραπτά με δικά σας λόγια το πιο πάνω επεισόδιο και προσπαθήστε μετά να συγκρίνετε τα δύο κείμενα (το δικό σας και αυτό του βιβλίου) ως προς την αποτελεσματικότητα της σάτιρας. Συζητήστε τα στοιχεία που κάνουν τη σάτιρα του κειμένου του βιβλίου σας πιο αποτελεσματική (διάλογοι, σχόλια αφηγητή, λεξιλόγιο κ.ά.).

Χένρικ Ίψεν
(1828 - 1906)

Νορβηγός δραματικός συγγραφέας και ποιητής, από τους πρωτοπόρους της σύγχρονης ευρωπαϊκής δραματουργίας. Γεννήθηκε στο Σκιέν. Καταγόταν από πλούσια οικογένεια, όμως εξαιτίας της πτώχευσης της επιχείρησης του πατέρα του πέρασε δύσκολα παιδικά και εφηβικά χρόνια, που ενέτειναν την έμφυτη τάση του για ονειροπόληση και φυγή. Το 1844 εγκαταστάθηκε στην επαρχιακή πολίχνη Γκρίμσταντ, όπου εργάστηκε ως υπάλληλος φαρμακείου. Το 1850 πήγε στη Χριστιανία (σημερινό Όσλο), όπου άρχισε να δημοσιογραφεί σε διάφορα περιοδικά για βιοποριστικούς λόγους. Το 1857 διορίστηκε καλλιτεχνικός διευθυντής του Νορβηγικού Θεάτρου της Χριστιανίας, όπου δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει τις καλλιτεχνικές του φιλοδοξίες, αφού αναγκάστηκε να εισαγάγει στο δραματολόγιο φάρσες και κωμειδύλλια για προσέλκυση κοινού.

Το 1864, απογοητευμένος από την πνευματική ανωριμότητα των συμπατριωτών του, εγκατέλειψε τη Νορβηγία, για να ζήσει είκοσι επτά χρόνια στο εξωτερικό: στη Ρώμη, στη Δρέσδη και στο Μόναχο. Το 1866 και το 1867 αντίστοιχα εξέδωσε τα θεατρικά έργα "Μπραντ" και Πέερ Γκυντ", που του χάρισαν για πρώτη φορά δόξα και αναγνώριση. Το 1875 εγκαταστάθηκε στο Μόναχο, όπου συνδέθηκε με τους εκεί ριζοσπαστικούς πνευματικούς κύκλους. Το έργο του "Τα Στηρίγματα της κοινωνίας" που δημοσιεύτηκε τότε (1877) σηματοδοτεί τη μεταστροφή του προς τη ρεαλιστική κοινωνική σάτιρα και αποτελεί τον πρόδρομο των αριστουργημάτων του "Το Κουκλόσπιτο", "Οι Βρικόλακες" και "Η Αγριόπαπια". Το 1891, διάσημος πια δραματουργός, επέστρεψε στη Νορβηγία και εγκαταστάθηκε στη Χριστιανία. Τα έργα της τελευταίας του περιόδου χαρακτηρίζονται από την αυτογνωσία του καλλιτέχνη που πορεύεται προς το θάνατο και κάνει απολογισμό της ζωής και του έργου του ("Ο Αρχιμάστορας Σόλνες", "Όταν εμείς οι νεκροί ξυπνήσουμε").

Βασικό χαρακτηριστικό των έργων του είναι η άψογη θεατρική τεχνική, που στηρίζεται στην αυστηρά λογική δόμηση, στο συγκεκριμένο στόχο και στην εκφραστική σαφήνεια. Βαθύς γνώστης της ανθρώπινης ψυχής, ο Ίψεν δημιούργησε ένα θέατρο ιδεών αλλά και δράσης που άσκησε μεγάλη επίδραση στους δραματουργούς του 20ού αιώνα.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Μνηστήρες του θρόνου (1863), Μπραντ (1866), Πέερ Γκυντ (1867), Τα Στηρίγματα της κοινωνίας (1877), Το Κουκλόσπιτο (1879), Οι Βρικόλακες (1881), Ένας εχθρός του λαού (1882), Η Αγριόπαπια (1884), Έντα Γκάμπλερ (1890), Ο Αρχιμάστορας Σόλνες (1892), Όταν εμείς οι νεκροί ξυπνήσουμε (1899)

Ποιητικά: Ποιήματα (1871)

Το Κουκλόσπιτο

Το Κουκλόσπιτο (1879) είναι το πρώτο από τα κοινωνικά έργα του Ίψεν. Όταν πρωτοανέβηκε στη σκηνή, προκάλεσε βίαιες αντιδράσεις, καθώς ο συγγραφέας του χτυπάει ανελέητα τον ανδρικό εγωισμό που καταδικάζει τη γυναίκα, μέσα από το θεσμό του γάμου, σε μια αλλοτριωμένη και στερημένη ζωή.

Ο Χέλμερ και η Νόρα είναι οκτώ χρόνια παντρεμένοι και έχουν τρία παιδιά. Φαινομενικά είναι ευτυχισμένοι. Εκείνος την προσέχει και την περιποιείται βλέποντάς τη σαν μια κούκλα που διακοσμεί και φαιδρύνει τη ζωή του. Αυτή του κρύβει ένα μυστικό, που αποτελεί και το κλειδί της δράσης του έργου: Όταν ο Χέλμερ είχε αρρωστήσει βαριά και οι γιατροί τού είχαν συστήσει διαμονή σε μεσημβρινό κλίμα, η Νόρα δανείστηκε το ποσό που χρειάζονταν από κάποιο Κρόγκστατ, χωρίς να το γνωρίζει ο Χέλμερ. Εγγυητής θα έμπαινε ο πατέρας της, που όμως πέθανε λίγο πριν υπογράψει, κι έτσι η Νόρα πλαστογράφησε την υπογραφή του.

Τώρα ο Χέλμερ έχει τοποθετηθεί διευθυντής σε μια τράπεζα. Κατά σύμπτωση, στην τράπεζα εργάζεται και ο Κρόγκστατ, που εκβιάζει τη Νόρα ότι θα αποκαλύψει την πλαστογραφία της, αν ο άντρας της δε δημιουργήσει μια ανώτερη θέση γι' αυτόν. Ο Χέλμερ, που αγνοεί τα περί δανείου και πλαστογραφίας, αρνείται να ικανοποιήσει την απαίτησή του και ο Κρόγκστατ του στέλλει ένα γράμμα με το οποίο του αποκαλύπτει το μυστικό της γυναίκας του.

Το πιο κάτω απόσπασμα είναι παρμένο από την Γ΄ πράξη.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται:

Χέλμερ, δικηγόρος

Νόρα, γυναίκα του

Ελένη, καμαριέρα τους

Ο Χέλμερ μόλις έχει διαβάσει το γράμμα του Κρόγκστατ και τρέχει αναστατωμένος στο υπνοδωμάτιο.

Χέλμερ: Νόρα!

Νόρα *(Ξεφωνίζει δυνατά):* Α!...

Χέλμερ: Τ' είν' αυτό; Ξέρεις τι γράφει αυτό το γράμμα;

Νόρα: Ναι, το ξέρω. Άσε με να φύγω! Άσε με να βγω έξω!

Χέλμερ *(Κρατώντας τη):* Πού θέλεις να πας;

Νόρα *(Προσπαθώντας να ξεφύγει):* Μη ζητάς να με γλιτώσεις, Τόρβαλτ!

Χέλμερ *(Τρεκλίζοντας κατά πίσω):* Αλήθεια λοιπόν! Είν' αλήθεια ό,τι γράφει; Φρίκη! Όχι, όχι, αδύνατο, δεν μπορεί να είν' αλήθεια.

Νόρα: Είναι αλήθεια. Σ' αγάπησα περισσότερο απ' όλα στον κόσμο.

Χέλμερ: Ου, δεν παρατάς τις γελοίες δικαιολογίες...

Νόρα *(Κάνοντας ένα βήμα κατ' αυτόν):* Τόρβαλτ!...

Χέλμερ: Κακορίζικη... τι έκαμες;

Νόρα: Άσε με να φύγω. Δε θα τα φορτωθείς εσύ για μένα. Δε θα τα πάρεις απάνω σου εσύ.

Χέλμερ: Άσ' τις κωμωδίες. *(Κλειδώνει την πόρτα για την είσοδο)* Εδώ θα μείνεις και θα μου δώσεις λόγο. Το νιώθεις τι έκαμες; Αποκρίσου! Το νιώθεις;

Νόρα *(Στυλώνοντας τα μάτια πάνω του και μιλώντας με ύφος παγωμένο):* Ναι, τώρ' αρχίζω να το νιώθω πέρα για πέρα.

Χέλμερ *(Στριφογυρίζοντας μες στην κάμαρα):* Ω, τι φοβερό ξύπνημα! Όλα τα οχτώ τούτα χρόνια... αυτή, που ήταν η χαρά μου και το καμάρι μου... μια υποκρίτρια, μια ψεύτρα... κάτι χειρότερο, χειρότερο... μια κριματισμένη! Ω, τι άβυσσος ασκήμιας ξεπροβάλλει απ' όλ' αυτά! Φρίκη, φρίκη!

(Η Νόρα σωπαίνει κι έχει πάντα στυλωμένα πάνω του τα μάτια).

Χέλμερ *(Σταματώντας μπροστά της):* Έπρεπε να το περίμενα κάτι τέτοιο. Έπρεπε να το είχα προβλέψει. Τις ελαστικές αρχές του πατέρα σου... Σώπα! Τις ελαστικές αρχές του πατέρα σου τις κληρονόμησες κι εσύ. Ούτε θρησκεία, ούτε ηθική, ούτε συναίσθηση καθήκοντος...

Νόρα: Μάλιστα... έτσι.

Χέλμερ: Τώρα γκρέμισες όλη μου την ευτυχία. Όλο μου το μέλλον μού το ρήμαξες. Α, τρέμω και να το συλλογιστώ. Είμαι στο έλεος ενός ασυνείδητου. Μπορεί να με κάμει ό,τι θέλει, να μου γυρέψει ό,τι να 'ναι, να με ορίζει, να με διατάζει κατά το κέφι του... και να μη βγάζω τσιμουδιά. Κι έτσι ελεεινά εγώ να ξεπέσω και να χαντακωθώ για μια ελαφρόμυαλη γυναίκα!

Νόρα: Άμα λείψω από τον κόσμο, θα γλιτώσεις εσύ.

Χέλμερ: Άσε τις σάχλες! Τα μεγάλα λόγια τα 'χε πάντα πρόχειρα κι ο πατέρας σου. Και τι θα μ' ωφελούσε να λείψεις από τον κόσμο, καθώς λες; Ούτε το παραμικρό δε θα μ' ωφελούσε. Μπορεί αυτός και πάλι να κοινολογήσει το πράμα. Και τότε, ίσως να υποψιαστούν πως την ήξερα και εγώ τη βρομοδουλειά σου. Ίσως και να φανταστούν πως εγώ ήμουν πίσω απ' όλα... πως εγώ σε παρακίνησα! Και όλ' αυτά σε σένα τα χρωστώ, σε σένα, που, όσο καιρό είμαστε παντρεμένοι, σε είχα μη στάξει και μη βρέξει. Νιώθεις τώρα τι μου έκαμες;

Νόρα *(Κρύα και ήσυχα):* Ναι.

Χέλμερ: Είναι τόσο απίστευτο, που δεν μπορεί να το χωρέσει το μυαλό μου. Πρέπει όμως να ιδούμε πώς θα τα κανονίσουμε. Βγάλ' το σάλι. Βγάλ' το, είπα! Πρέπει να κοιτάξω με κάποιον τρόπο να τον καλμάρω. Πρέπει με κάθε θυσία να σκεπαστεί το πράμα. Όσο τώρα για σένα και για μένα, δεν πρέπει να φανεί πως άλλαξε τίποτα στη ζωή μας. Φυσικά, μόνο για τα μάτια του κόσμου. Θα μείνεις λοιπόν, σαν και πρώτα, εδώ στο σπίτι· αυτό ν' ακούγεται. Όμως τα παιδιά δε θα 'χεις την άδεια να τ' αναθρέψεις· δεν τολμώ να σου τα εμπιστευτώ... Α, να μιλώ έτσι σ' εκείνη που τόσο βαθιά την αγάπησα, και που ακόμα... Ας είναι, αυτά πάνε πια. Από δω κι εμπρός δεν είναι ο λόγος για ευτυχία, παρά μόνο για να σώσουμε τ' απομεινάρια, τα συντρίμμια, τη μόστρα[1]. *(Χτύπος κουδουνιού στον αντρέ. Ο Χέλμερ ανατρομάζει).* Τι 'ναι; Τόσο αργά; Μήπως το φριχτότερο... Μήπως ο... Κρύψου, Νόρα! Πες πως είσαι άρρωστη.

---

1. μόστρα· βιτρίνα, επίδειξη

(Η Νόρα δε σαλεύει από τη θέση της. Ο Τόρβαλτ πηγαίνει και ξεκλειδώνει την πόρτα της εισόδου).

Καμαριέρα *(Μισόγδυτη από την είσοδο):* Ένα γράμμα για την κυρία.

Χέλμερ: Φέρ' το δω. *(Παίρνει το γράμμα και κλείνει την πόρτα).* Ναι, απ' αυτόν. Δε σ' το δίνω. Θα το διαβάσω εγώ.

Νόρα: Διάβασ' το.

Χέλμερ *(Κοντά στη λάμπα):* Δεν έχω καν το κουράγιο. Ίσως να 'μαστε χαμένοι, κι εσύ κι εγώ. Μα όχι, πρέπει να το μάθω. *(Ανοίγει βιαστικά το γράμμα, διαβάζει στα πεταχτά μερικές αράδες, κοιτάζει ένα εσώκλειστο χαρτί και ξεφωνίζει χαρούμενος).* Νόρα!

(Η Νόρα τον κοιτάζει ερωτηματικά).

Χέλμερ: Νόρα!... Όχι. Ας το διαβάσω άλλη μια φορά... Πώς, πώς, έτσ' είναι. Σώθηκα! Νόρα, σώθηκα!

Νόρα: Εγώ;

Χέλμερ: Κι εσύ, φυσικά. Σωθήκαμε κι οι δυο μας, και εσύ κι εγώ. Κοίτα. Σου στέλνει πίσω τ' ομόλογο. Γράφει πως λυπάται και μετανιώνει... πως κάποια καλότυχη μεταστροφή στη ζωή του... Μα το ίδιο μας κάνει τι γράφει. Σωθήκαμε, Νόρα! Κανένας δεν μπορεί να σου κάμει πια τίποτα. Α, Νόρα, Νόρα... Μα πρώτα πέταμα όλες αυτές οι αηδίες. Για να ιδώ... *(Ρίχνει μια ματιά στο ομόλογο).* Όχι, δε θέλω να το ιδώ. Για μένα θα είναι όλ' αυτά ένα όνειρο κακό, τίποτ' άλλο. *(Σκίζει την απόδειξη και τα δυο γράμματα, ρίχνει τα κομμάτια στη φωτιά και τα κοιτάζει που καίγονται).* Έτσι, δεν έμεινε τίποτα πια. Έγραφε πως απ' την παραμονή των Χριστουγέννων εσύ... Α! θα ήταν τρεις φριχτές μέρες για σένα, Νόρα.

Νόρα: Αυτές τις τρεις μέρες πάλεψα σκληρά.

Χέλμερ: Και μαρτύρησες και δεν έβλεπες άλλη σωτηρία παρά... Μα θα τις σβήσουμε όλες αυτές τις βρομιές από το μυαλό μας. Θα ξεφωνίζουμε μόνο χαρούμενοι κι όλο θα λέμε: πάει πια, πάει πια! Μα δε μ' ακούς, Νόρα; Φαίνεσαι σα να μην έχεις καταλάβει: πάει πια! Μα τι 'ναι πάλι αυτό... η παγωμένη αυτή όψη; Ω, καημενούλα μου Νόρα, σε νιώθω πολύ καλά. Τρομάζεις ακόμα να πιστέψεις πως σε συχώρεσα. Κι όμως, ναι. Σου τ' ορκίζομαι, Νόρα, όλα σου τα συχώρεσα. Αμ το ξέρω πως ό,τι έκαμες το έκαμες απ' αγάπη για μένα.

Νόρα: Είν' αλήθεια.

Χέλμερ: Μ' αγάπησες όπως πρέπει ν' αγαπά μια γυναίκα τον άντρα της. Μόνο που σου έλειπε η κρίση για να ξεχωρίσεις και το σωστό τρόπο. Μα θαρρείς πως σ' έχω λιγότερο στην καρδιά μου, επειδή δεν είσαι άξια να τα βγάζεις πέρα μόνη σου; Όχι, όχι, στηρίξου μόνο απάνω μου, εγώ θα σε ορμηνεύω, θα σε οδηγώ. Δε θα ήμουν άντρας, αν η γυναίκεια σου αυτή απραγιά δε σ' έκανε ίσα ίσα διπλά λαχταριστή στα μάτια μου. Ξέχασε τα σκληρά λόγια που σου είπα στη σαστιμάρα της πρώτης στιγμής, όταν νόμιζα πως όλα θα σωριάζονταν απάνω μου. Σ' έχω συχωρέσει, Νόρα. Σου τ' ορκίζομαι, σ' έχω συχωρέσει.

Νόρα: Σ' ευχαριστώ που με συχώρεσες. *(Βγαίνει από την πόρτα δεξιά).*

Χέλμερ *(Από την ανοιχτή πόρτα):* Κοίταξε να συνεφέρεις και να 'ρθει η καρδιά στον τόπο της, αλαφιασμένο μου πουλάκι εσύ. Ησύχασε και μη σε νοιάζει· έχω πλατιές

φτερούγες εγώ και θα τις απλώσω απάνω σου. *(Περπατά γύρω στην πόρτα).* Α, τι ζεστά κι όμορφα που 'ναι στο σπίτι μας, Νόρα. Εδώ δεν έχεις κανένα φόβο· θα σε φυλάξω σαν κυνηγημένο περιστέρι που το γλίτωσα απείραγο από του γερακιού τα νύχια. Θα καταλαγιάσω το χτυποκάρδι της δόλιας σου καρδιάς. Λίγο λίγο, Νόρα, άκουσε που σου λέω. Αύριο θα τα βλέπεις όλ' αυτά με άλλα μάτια. Πολύ γρήγορα θα είναι όλα πάλι σαν και πρώτα... Άνοιγέ μου μόνο την καρδιά σου, κι εγώ θα είμαι και η βουλή σου και η συνείδησή σου. Τι 'ν' αυτά; Δεν πλάγιασες; Ξαναντύθηκες;

Νόρα *(Με το καθημερινό φουστάνι της):* Ναι, Τόρβαλτ, ξαναντύθηκα.

Χέλμερ: Μα γιατί; Τέτοια ώρα...;

Νόρα: Απόψε δε θα κοιμηθώ.

Χέλμερ: Μα, Νόρα μου...

Νόρα *(Κοιτάζοντας το ρολόγι της):* Δεν είναι τόσο περασμέν' η ώρα. Κάθισε, Τόρβαλτ. Έχουμε πολλά να πούμε οι δυο μας. *(Κάθεται από τη μια μεριά του τραπεζιού).*

Χέλμερ: Νόρα, τι 'ναι πάλι αυτά; Τέτοιο παγωμένο ύφος...

Νόρα: Κάθισε 'κει. Θα κρατήσει κάμποσο. Έχω πολλά να σου πω.

Χέλμερ *(Καθίζοντας αντίκρυ της στο τραπέζι):* Με τρομάζεις, Νόρα. Και δε σε νιώθω.

Νόρα: Αυτό είναι: δε με νιώθεις. Ούτε κι εγώ σ' είχα νιώσει ποτέ... πριν από απόψε το βράδυ. Παρακαλώ, μη με κόβεις στη μέση. Άκου μονάχα ό,τι θα πω... Είναι για να κανονίσουμε τους λογαριασμούς μας, Τόρβαλτ.

Χέλμερ: Τι θέλεις να πεις;

Νόρα *(Ύστερα από μικρή σιωπή):* Έτσι που είμαστε καθισμένοι, ένα πράμα δε σου κάνει εντύπωση;

Χέλμερ: Τι πράμα;

Νόρα: Έχουμε οχτώ χρόνια παντρεμένοι. Δε σου φαίνεται περίεργο πως είναι η πρώτη φορά που κουβεντιάζουμε σοβαρά οι δυο μας, εσύ κι εγώ, το αντρόγυνο;

Χέλμερ: Σοβαρά;... πώς δηλαδή;

Νόρα: Οκτώ ολόκληρα χρόνια... και παραπάνω... απ' όταν πρωτογνωριστήκαμε, δεν είχαμε ποτέ μια σοβαρή κουβέντα για πράματα σοβαρά.

Χέλμερ: Μην ήθελες τάχα όλο να σε βαραίνω κάθε τόσο με τις σκοτούρες μου, που δεν μπορούσες, βέβαια, να τις μοιραζόσουνα μαζί μου;

Νόρα: Δε μιλώ για σκοτούρες. Λέω ποτέ δεν καθίσαμε στα σοβαρά μαζί για να κοιτάξουμε πώς να ξεδιαλύνουμε ως το βάθος κάτι.

Χέλμερ: Μα, χρυσή μου Νόρα, ήταν αυτό δουλειά για σένα;

Νόρα: Να που φτάσαμε στην ουσία. Ποτέ σου δε μ' ένιωσες. Μεγάλο είναι το άδικο που μου κάματε, Τόρβαλτ. Ο μπαμπάς πρώτα, ύστερα εσύ.

Χέλμερ: Τι! κι οι δυο μας... οι δυο μας που σ' αγαπήσαμε περισσότερο από καθετί;

Νόρα *(Κουνώντας το κεφάλι της):* Ποτέ δε μ' αγαπήσατε. Σας έκανε μόνο γούστο να είσαστε ξετρελαμένοι μαζί μου.

Χέλμερ: Νόρα, τι λόγια είν' αυτά;

Νόρα: Έτσ' είναι, Τόρβαλτ. Όταν ήμουνα στο σπίτι του μπαμπά, μου έλεγε τις ιδέες του για το καθετί, κι έτσι τις ίδιες ιδέες είχα κι εγώ. Αν είχα όμως διαφορετικές, τις έκρυβα, γιατί θα του κακοφαινόταν. Μ' έλεγε κουκλί του κι έπαιζε μαζί μου, όπως εγώ με τις κούκλες μου. Έπειτα ήρθα στο σπίτι το δικό σου...

Χέλμερ: Έκφραση που βρήκες για το γάμο μας!

Νόρα *(Χωρίς να ταραχτεί):* Θέλω να πω, έπειτα πέρασ' από του μπαμπά τα χέρια στα δικά σου. Κανόνιζες το καθετί με το δικό σου το γούστο, κι έτσι το ίδιο γούστο με σένα είχα κι εγώ: ή έκανα μόνο πως το είχα. Καλά καλά, ούτε εγώ δεν ξέρω. Θαρρώ και τα δυο: πότε το ένα, πότε το άλλο. Άμα κοιτάζω τώρα πίσω, μου φαίνεται πως έζησα εδώ σαν κανένας φτωχός... μεροδούλι, μεροφάι. Αποζούσα από τα κολπάκια που σου 'κανα, Τόρβαλτ. Μα εσύ το θέλησες. Μου κάματε μεγάλο κακό, εσύ κι ο μπαμπάς. Εσείς φταίτε που δεν είμ' άξια για τίποτα.

Χέλμερ: Τι ασυνάρτητη και αχάριστη που είσαι, Νόρα! Δεν ήσουν ευτυχισμένη εδώ;

Νόρα: Όχι, ποτέ δεν ήμουν. Το νόμιζα, μα δεν ήμουν ποτέ.

Χέλμερ: Δε... δεν ήσουν ευτυχισμένη!

Νόρα: Όχι· μόνο πρόσχαρη. Κι εσύ 'σουν πάντα τόσο καλός μαζί μου. Το σπίτι μας όμως δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά κάμαρα των παιχνιδιών. Εδώ ήμουν η κουκλογυναίκα σου, όπως στο σπίτι του μπαμπά ήμουν το κουκλόπαιδό του. Και τα παιδιά, κι αυτά ήταν πάλι οι κούκλες μου. Μου φαινόταν αστείο σαν έπαιζες μαζί μου, όπως τους φαινόταν αστείο κι εκείνων, σαν έπαιζα μαζί τους. Αυτό στάθηκε ο γάμος μας, Τόρβαλτ.

Χέλμερ: Κάποι' αλήθεια κρύβεται στα λόγια σου... μόλο που τα παραλές και τα παραφουσκώνεις. Όμως από δω κι εμπρός θ' αλλάξουν όλ' αυτά. Πάει πια ο καιρός για τα παιχνίδια· τώρ' αρχίζει ο καιρός για τη μόρφωση.

Νόρα: Για τη μόρφωση τίνος; Εμένα ή των παιδιών;

Χέλμερ: Κι εσένα και των παιδιών, αγαπημένη μου Νόρα.

Νόρα: Αχ, Τόρβαλτ, δεν είσ' εσύ εκείνος που μπορεί να με διαμορφώσει σε πραγματική γυναίκα για σένα.

Χέλμερ: Εσύ το λές αυτό;

Νόρα: Κι εγώ... είμαι ώριμη εγώ για να μορφώσω τα παιδιά;

Χέλμερ: Νόρα!

Νόρα: Δεν το 'πες μόνος σου λίγο πρωτύτερα... πως δεν τολμάς να μου εμπιστευτείς τέτοιο έργο;

Χέλμερ: Στο θυμό μου απάνω! Κάθεσαι τώρα και δίνεις σημασία;

Νόρα: Πώς, είχες πολύ δίκιο. Δεν είμ' άξια για τέτοιο έργο. Με κάποιο άλλο πρέπει να καταπιαστώ πριν. Πρέπει να κοιτάξω πώς θα διαμορφώσω τον εαυτό μου. Και δεν είσ' εσύ εκείνος που μπορεί να με βοηθήσει σ' αυτό. Πρέπει να τα βγάλω πέρα μόνη μου. Και γι' αυτό θα φύγω από το σπίτι τώρα.

Χέλμερ *(Πετιέται απάνω):* Τι 'πες;

Νόρα: Πρέπει να είμαι ολομόναχη, αν θέλω να δω καθαρά μέσα μου και γύρω μου.

Γι' αυτό δεν μπορώ να μείνω πια μαζί σου.

Χέλμερ: Νόρα, Νόρα!

Νόρα: Θα φύγω από δω τώρ' αμέσως...

Χέλμερ: Είσαι με τα σωστά σου; Δεν έχεις το δικαίωμα! Σου το απαγορεύω.

Νόρα: Είναι άσκοπο να μου απαγορεύεις κάτι από δω και εμπρός. Θα πάρω μαζί ό,τι είναι δικό μου. Από σένα τίποτε δε θέλω, ούτε τώρα ούτ' αργότερα.

Χέλμερ: Τι τρέλα είναι πάλι αυτή!

Νόρα: Θα προσπαθήσω, Τόρβαλτ, ν' ανοίξω τα μάτια μου.

Χέλμερ: Ν' αφήνεις το σπίτι σου, τον άντρα σου και τα παιδιά σου. Δε συλλογίζεσαι τι θα πει ο κόσμος;

Νόρα: Ούτε που το λογαριάζω αυτό. Ξέρω μόνο πως για μένα είναι απαραίτητο.

Χέλμερ: Αυτό είν' έξω φρενών! Έτσι παραμελείς το ιερότερο χρέος σου;

Νόρα: Και ποιο θεωρείς εσύ ιερότερο χρέος μου;

Χέλμερ: Εγώ να σου το πω; Δεν είναι το χρέος σου αντίκρυ στον άντρα σου και τα παιδιά σου;

Νόρα: Έχω άλλα χρέη το ίδιο ιερά.

Χέλμερ: Καθόλου. Ποια τάχα θα ήταν;

Νόρα: Το χρέος αντίκρυ στον εαυτό μου.

Χέλμερ: Πρώτα πρώτα είσαι σύζυγος και μητέρα.

Νόρα: Δεν τα πιστεύω αυτά πια. Πιστεύω πως είμαι πρώτα πρώτα άνθρωπος, το ίδιο κι εγώ όπως εσύ... ή καλύτερα πως θα προσπαθήσω μια φορά να γίνω. Ξέρω πολύ καλά πως οι περισσότεροι θα σου δώσουν δίκιο, Τόρβαλτ, και πως κάτι τέτοιο είναι γραμμένο στα βιβλία. Μα δεν μπορεί να μου φτάνει πια ό,τι λεν οι περισσότεροι και ό,τι γράφουν τα βιβλία. Πρέπει να τα συλλογιστώ μόνη μου όλα τούτα και να τα ιδώ καθαρά.

Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη

Ερωτήσεις

1. Ποιο ρόλο παίζουν τα δυο γράμματα του Κρόγκστατ στην αποκάλυψη του ήθους του Χέλμερ;
2. Πώς δικαιολογεί η Νόρα την απόφασή της να εγκαταλείψει το σπίτι της;
3. Να επισημάνετε μέσα από τη σύγκρουση του Χέλμερ και της Νόρας τους δυο αντίθετους κόσμους που εκφράζουν.
4. "Το θέμα του Κουκλόσπιτου δεν είναι ούτε οι φεμινιστικές διεκδικήσεις, όπως το είχαν νομίσει στα 1880, ούτε ο θεσμός του γάμου με το αντίστοιχο δικαίωμα ή μη της παντρεμένης γυναίκας να παρατάει το σπίτι της, τον άντρα της και τα παιδιά της. Το θέμα του έργου είναι το πρόβλημα του ζευγαριού· αν μπορεί και πώς να υπάρξει συμβίωση με περιεχόμενο ανθρώπινο, υψηλό".

   Α. Τερζάκης

   Συζητήστε την πιο πάνω άποψη με βάση το απόσπασμα του βιβλίου σας.

Οι Βρικόλακες
(απόσπασμα)

"Οι Βρικόλακες" (1881) αποτελούν την απάντηση του Ίψεν στο ερώτημα αν η Νόρα, η ηρωίδα του προηγούμενού του δράματος (Το Κουκλόσπιτο, σσ. 327-332), είχε το δικαίωμα να εγκαταλείψει τον άντρα της και τα παιδιά της: Η κυρία Άλβιγκ παρέμεινε κοντά στον άντρα της, τον έκλυτο λοχαγό Άλβιγκ, και οι συνέπειες ήταν τραγικές· ο καρπός του γάμου τους, ο Όσβαλντ, κληρονόμησε το αφροδίσιο νόσημα του πατέρα του. Στο τέλος του δράματος, η κυρία Άλβιγκ θα αποκηρύξει τις προλήψεις και τις απαρχαιωμένες ιδέες που εμποδίζουν τους ανθρώπους να φτάσουν στη χαρά και στην ευτυχία και θα τις χαρακτηρίσει ως βρικόλακες.

Στο πιο κάτω απόσπασμα, που είναι παρμένο από την Α΄ πράξη, ο πάστορας Μάντερς εκνευρισμένος από την ανοχή που η κυρία Άλβιγκ δείχνει απέναντι στις φιλελεύθερες ιδέες του γιου της ξεσπά θυμίζοντάς της κάποια παλιά της "παραστρατήματα".

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Πάστωρ Μάντερς

Κυρία Άλβιγκ

Μεγάλο δωμάτιο που βλέπει σε κήπο. Στη μέση του δωματίου ένα στρογγυλό τραπέζι με καρέκλες ολόγυρα· επάνω στο τραπέζι, βιβλία, περιοδικά κι εφημερίδες. Στο βάθος ένα αρκετά μεγάλο βαθούλωμα, όπου βρίσκεται μια σέρα κλεισμένη ολόγυρα με μεγάλα τζάμια.

Μάντερς: Πρώτ' απ' όλα θα σας ξαναθυμίσω λιγάκι τα παλιά, κυρία Άλβιγκ. Η στιγμή είναι κατάλληλη. Σαν αύριο κλείνουν δέκα χρόνια που πέθανε ο σύζυγός σας. Αύριο θα γίνουν τ' αποκαλυπτήρια του μνημείου που στήθηκε προς τιμή του· αύριο θα μιλήσω μπροστά σ' όλους που θα μαζευτούν εκεί - σήμερα όμως θα μιλήσω σε σας μονάχα.

Κυρία Άλβιγκ: Πολύ καλά, κύριε πάστωρ, μιλήστε.

Μάντερς: Θυμάστε πως, πριν καλά - καλά κλείσει χρόνος ύστερα από το γάμο σας, βρεθήκατε στην άκρη του γκρεμού; Πως αφήσατε το σπίτι σας και τα καλά σας... πως παρατήσατε τον άντρα σας και εφύγατε... μάλιστα, κυρία Άλβιγκ, εφύγατε, εφύγατε, και δεν εννοούσατε να γυρίσετε πίσω, όσο κι αν εκείνος σας παρακαλούσε, όσο κι αν σας ικέτευε;

Κυρία Άλβιγκ: Ξεχάσατε πόσο αφάνταστα δυστυχισμένη ήμουν τον πρώτο εκείνο χρόνο;

Μάντερς: Ίσα - ίσα αυτό είναι το καθαυτό πνεύμα της ανταρσίας: να γυρεύουμε την ευτυχία σε τούτο τον κόσμο. Τι δικαίωμα έχει ο άνθρωπος στην ευτυχία; Το χρέος του πρέπει να κάνει, μάλιστα, κυρία μου! Και το χρέος το δικό σας ήτανε να μείνετε κοντά στον άντρα που εσείς διαλέξατε και που σας ένωναν μαζί του δεσμοί ιεροί.

Κυρία Άλβιγκ: Ξέρετε πολύ καλά τι ζωή έκανε ο Άλβιγκ τον καιρό εκείνο, πόσο παραλυμένος ήταν.

Μάντερς: Ναι, ξέρω καλά τι έλεγε ο κόσμος· και πρώτος εγώ καταδικάζω τη διαγωγή του Άλβιγκ στα νιάτα του, αν είναι, βέβαια, σωστά όσα έλεγαν. Μα της γυναίκας δεν της πρέπει να γίνεται ο κριτής του αντρός της. Το χρέος σας ήταν να σηκώσετε καρτερικά το σταυρό που έβαλε στους ώμους σας, για το καλό σας, μια ανώτερη δύναμη. Εσείς όμως τι κάματε; Με αγανάχτηση πετάξατε από πάνω σας το σταυρό κι αφήσατε στην τύχη του τον παραστρατημένο που έπρεπε να βοηθήσετε, δε λογαριάσατε ούτε όνομα, ούτε υπόληψη, και... λίγο έλειψε να καταστρέψετε κι άλλων ανθρώπων την υπόληψη.

Κυρία Άλβιγκ: Κι άλλων; ενός θα θέλετε να πείτε.

Μάντερς: Ήτανε μεγάλη τρέλα αυτό που κάματε, να προστρέξετε στο σπίτι μου.

Κυρία Άλβιγκ: Στο σπίτι του πνευματικού μας; του οικογενειακού μας φίλου;

Μάντερς: Ίσια - ίσια, ένας λόγος παραπάνω. Ναι, να δοξάζετε το Μεγαλοδύναμο που μπόρεσα και κρατήθηκα ατράνταχτος... που σας έφερα πάλι σε θεογνωσία και που αξιώθηκα να σας οδηγήσω ξανά στον ίσιο δρόμο και στο σπίτι του συζύγου σας.

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, Μάντερς, στ' αλήθεια, δικό σας κατόρθωμα ήταν αυτό.

Μάντερς: Ήμουν όργανο ταπεινό μονάχα των βουλών του Υψίστου. Και μήπως δεν ήρθαν από κει και πέρα όλα τα καλά στη ζωή σας, μ' αυτό που έκαμα, να σας βάλω πάλι στο ζυγό του χρέους και της υποταγής; Όλα δεν έγιναν όπως σας το είχα πει; Δεν άφησε ο Άλβιγκ τις νεανικές του τρέλες, όπως ταιριάζει σ' έναν άντρα; Δεν έζησε από κει και πέρα μαζί σας μονιασμένα και δίχως πια να δώσει αφορμή για κατηγόρια; Δεν έκαμε ένα σωρό καλά στον τόπο του και δε σας ανέβασε κι εσάς εκεί που στεκόταν εκείνος, έτσι που να γίνετε σιγά - σιγά ο παραστάτης του σ' ό,τι κι αν καταπιανόταν; Και άξιος μάλιστα παραστάτης. Ναι, τα ξέρω πολύ καλά, κυρία Άλβιγκ, δε θα σας την αρνηθώ αυτή τη δόξα. Τώρα όμως έρχομαι στο άλλο μεγάλο παραστράτημα της ζωής σας.

Κυρία Άλβιγκ: Τι θέλετε να πείτε;

Μάντερς: Καθώς προδώσατε άλλοτε την αποστολή της συζύγου, το ίδιο προδώσατε αργότερα την αποστολή της μητέρας.

Κυρία Άλβιγκ: Ω...!

Μάντερς: Ένας ολέθριος εγωισμός σάς κυβέρνησε πάντα σ' όλη σας τη ζωή. Η μόνη σας έγνοια ήταν πώς να ξεφύγετε κάθε ζυγό και κάθε νόμο. Δεν ανεχόσαστε δεσμά. Ό,τι σας ενοχλούσε στη ζωή, το πετάξατε από πάνω σας, αλογάριαστα κι αλύπητα, σα βάρος, που το ξεφορτώνεται κανείς ό,τι ώρα θέλει. Σας στενοχωρούσε να είσαστε σύζυγος, παρατήσατε τον άντρα σας. Σας έπεφτε βαρύ να είσαστε μητέρα, στείλατε το παιδί σας σε ξένα χέρια.

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, το 'καμα· είν' η αλήθεια.

Μάντερς: Μα γι' αυτό και σας βλέπει τώρα σαν ξένη.

Κυρία Άλβιγκ: Όχι, όχι, μην το λέτε αυτό.

Μάντερς: Κι όμως έτσι είναι. Δεν μπορεί να σας βλέπει αλλιώς. Και πώς σας ξαναγύρισε! Για καλοσυλλογιστείτε το, κυρία Άλβιγκ. Το φταίξιμό σας στον άντρα σας ήταν βαρύ, τ' ομολογείτε και μόνη σας μια και του στήνετε μνημείο. Ε, τώρα παραδεχτείτε και το φταίξιμό σας στο παιδί σας· ίσως είναι ακόμα καιρός να τον βγάλετε από το στραβό δρόμο που 'χει πάρει. Γυρίστε πρώτη εσείς στον ίσιο δρόμο και σώστε μέσα του ό,τι μπορεί ακόμα να σωθεί. Γιατί... (σηκώνοντας το δάχτυλό του) το είπα και το ξαναλέω, κυρία Άλβιγκ, είσαστ' ένοχη μητέρα!... Αυτά θεώρησα χρέος μου να σας πω.

Κυρία Άλβιγκ *(Αργά και συγκρατώντας τον εαυτό της):* Είπατε ό,τι είχατε να πείτε, κύριε πάστωρ· και αύριο θα μιλήσετε πάλι μπροστά σε όλους για να πλέξετε τον πανηγυρικό του συζύγου μου. Αύριο εγώ δε θα μιλήσω. Σήμερα όμως θα σας μιλήσω ανοιχτά, όπως μου μιλήσατε και σεις.

Μάντερς: Φυσικά, θα κοιτάξετε να δικαιολογήσετε το φέρσιμό σας...

Κυρία Άλβιγκ: Όχι. Θα διηγηθώ γεγονότα.

Μάντερς: Εμπρός λοιπόν.

Κυρία Άλβιγκ: Όσα είπατε για μένα, για τον άντρα μου και για τη ζωή μας, από τότε που με ξαναβάλατε στον ίσιο δρόμο - καθώς λέτε - απ' όλ' αυτά τίποτα δεν είδατε σεις με τα μάτια σας. Από την ώρα εκείνη, εσείς, ο φίλος μας, που μέρα δεν απολείπατε από το σπίτι μας πρώτα, ούτε ξαναπατήσατε πια το πόδι σας.

Μάντερς: Εσείς και ο άντρας σας φύγατε αμέσως τότε από την πόλη.

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, και όσο ζούσε ο άντρας μου, δεν ήρθατε ποτέ σας εδώ στο χτήμα. Και μόνο για δουλειές αναγκαστήκατε αργότερα να με δείτε, δηλαδή άμα βγήκε στη μέση το ζήτημα του ασύλου.

Μάντερς *(Σιγά και με τρεμουλιαστή φωνή):* Ελένη... αν είν' αυτό κατηγόρια, τότε, συλλογιστείτε, σας παρακαλώ πολύ...

Κυρία Άλβιγκ: ... Πως ήσαστε υποχρεωμένος να σεβαστείτε το σχήμα σας, μάλιστα. Κι ακόμα πως ήμουν γυναίκα που 'χε ξεπορτίσει. Και από τέτοιες άμυαλες γυναίκες πρέπει να φυλάγεται κανείς, όσο μπορεί περισσότερο.

Μάντερς: Αγαπητή... κυρία Άλβιγκ, είσαστε τρομερά υπερβολική...

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, ναι... μπορεί. Μα ήθελα να πω μόνο πως την κρίση σας για την οικογενειακή μου ζωή τη στηρίζετε, χωρίς να καλοεξετάσετε, σ' ό,τι φαντάζεται ο κόσμος.

Μάντερς: Ε καλά! κι έπειτα;

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, μα τώρα όμως, Μάντερς, τώρα θα σας πω την αλήθεια. Το 'χα ορκιστεί πως θα σας τη φανέρωνα μια μέρα. Εσάς μονάχα.

Μάντερς: Και ποια είναι λοιπόν η αλήθεια;

Κυρία Άλβιγκ: Η αλήθεια είναι πως ο άντρας μου έζησε και πέθανε μες στην παραλυσία.

Μάντερς *(Ψάχνοντας με το χέρι του μια καρέκλα για να στηριχθεί):* Τι λέτε;

Κυρία Άλβιγκ: Ύστερ' από δεκαεννιά χρόνια που 'μαστε παντρεμένοι ήταν τόσο έκφυλος - τουλάχιστον στις ορμές του - όσο ήταν και πριν μας στεφανώσετε.

Μάντερς: Τα νεανικά του εκείνα παραστρατήματα... τις τρέλες του... τις ακολασίες του, αν θέλετε καλύτερα, τις ονομάζετε εσείς εκφυλισμό;

Κυρία Άλβιγκ: Ο γιατρός μας μεταχειρίστηκε αυτή τη λέξη.

Μάντερς: Τώρα πια δεν καταλαβαίνω τίποτα.

Κυρία Άλβιγκ: Μήτε κι είναι ανάγκη.

Μάντερς: Σαλεύει ο νους μου. Τι; ο γάμος σας... η ζωή σας χρόνια ολόκληρα μαζί με τον άντρα σας ήταν μια κρυφή κόλαση μονάχα;

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, ούτε λίγο ούτε πολύ. Τώρα πια το ξέρετε.

Μάντερς: Μα... μα είναι απίστευτο! Τα 'χω σαστίσει! Δεν το χωράει ο νους μου. Μα πώς γίνεται να...; Πώς μπόρεσε να μείνει κρυφό ένα τέτοιο πράμα;

Κυρία Άλβιγκ: Και γιατί άλλο αγωνίστηκα νύχτα - μέρα; Όταν αποκτήσαμε τον Όσβαλντ, σα ν' άρχισε ο Άλβιγκ να στρώνει κάπως. Αυτό δε βάσταξε όμως και πολύ. Και τότε πια βρέθηκα στην ανάγκη να παλέψω διπλά, να φτύσω αίμα, για να μη μάθει κανείς τι άνθρωπος ήταν ο πατέρας του παιδιού μου. Και το ξέρετε δα πολύ καλά τι γλυκομίλητος που ήταν ο Άλβιγκ με όλους. Κανείς δεν έβαλε γι' αυτόν κακό με το νου του. Ήταν από τους ανθρώπους που ό,τι και να κάμουν δεν ξεπέφτει η φήμη τους. Και τώρα, Μάντερς, τώρα θ' ακούσετε το πιο φρικτό απ' όλα.

Μάντερς: Ακόμα πιο φρικτό;

Κυρία Άλβιγκ: Έκλεινα τα μάτια, μ' όλο που ήξερα πολύ καλά τι γινόταν όξω από το σπίτι μου. Μα σαν έφτασε ως εδώ μέσα το κακό, μέσα στο ίδιο μου το σπίτι...

Μάντερς: Τι λέτε; Εδώ μέσα;

Κυρία Άλβιγκ: Μάλιστα, εδώ, σ' αυτό το σπίτι. Το πρωτοπήρα είδηση εκεί μέσα *(δείχνει την πρώτη πόρτα δεξιά)* στην τραπεζαρία. Κάποια δουλειά είχα εκεί, και η πόρτα ήταν μισογερμένη. Είδα τότε την καμαριέρα να μπαίνει από τον κήπο για να ποτίσει τα λουλούδια.

Μάντερς: Ε, λοιπόν;

Κυρία Άλβιγκ: Ύστερ' από ένα λεφτό μπήκε κι ο Άλβιγκ. Άκουσα να της λέει κάτι σιγά. Κι ύστερα άκουσα... (με ξερό γέλιο). Ω! ακόμα βουίζουν τα λόγια εκείνα μές στ' αυτιά μου - είναι να κλαις και να γελάς μαζί... άκουσα την ίδιά μου τη δούλα να μουρμουρίζει: Αφήστε με, κύριε υπασπιστή! Αφήστε με ήσυχη!

Μάντερς: Ω, ασυχώρετη, μεγάλη αλαφρομυαλιά! Ναι, μα δεν ήταν δα και τίποτα σοβαρό, κυρία Άλβιγκ, μην έχετε αυτή την ιδέα.

Κυρία Άλβιγκ: Δεν άργησα και πολύ να μάθω τι ιδέα έπρεπε να έχω. Ο κύριος υπασπιστής μου πέτυχε κείνο που ζητούσε από την κοπέλα... και η σχέση αυτή δεν έμεινε χωρίς συνέπειες κύριε πάστωρ.

Μάντερς *(Αποσβολωμένος):* Κι όλ' αυτά μέσα σ' αυτό εδώ το σπίτι! Σ' αυτό το σπίτι!

Κυρία Άλβιγκ: Και τι δεν έχω τραβήξει μες στο σπίτι αυτό! Για να μη βγαίνει όξω τα βράδια... και τις νύχτες... αναγκαζόμουν να του κάνω συντροφιά στα κρυφά ξενύχτια του, πάνω στην κάμαρά του. Αναγκαζόμουν να κάθομαι μόνη μου μαζί του, να τσουγκρίζω το ποτήρι του και να πίνω, ν' ακούω όλες του τις βρομιές και τις αηδίες, αναγκαζόμουν να παλεύω για να τον βάλω να πλαγιάσει...

Μάντερς *(Συγκινημένος):* Και τα υπομείνατ' όλ' αυτά;

Κυρία Άλβιγκ: Έκανα υπομονή για χάρη του παιδιού μου. Όταν όμως ήρθε πάνω στ' άλλα κι η στερνή αυτή ατιμία, όταν η ίδιά μου η υπηρέτρια... ε, τότε είπα: ως εδώ και μη παρέκει! Και πήρα εγώ πια την εξουσία εδώ μέσα... σε όλα... του την πήρα απ' τα χέρια του. Γιατί, βλέπετε, τώρα είχα κι εγώ ένα πάτημα, και δεν κοτούσε να βγάλει τσιμουδιά. Εκείνον τον καιρό απάνω - κάτω έστειλα όξω τον Όσβαλντ. Έμπαινε τότε στα εφτά του χρόνια κι είχε αρχίσει σαν όλα τα παιδιά να παρατηρεί το καθετί και να ρωτάει. Αυτό, Μάντερς, δεν μπορούσα να το ανεχτώ. Μου φαινόταν πως ο βρομισμένος αέρας, που ανάσαινε μες σ' αυτό το σπίτι, θα μου το μόλευε το παιδί. Αυτός ήταν ο λόγος που μ' έκαμε να το στείλω στα ξένα. Και τώρα θα καταλάβατε γιατί δεν ξαναπάτησε πια εδώ μέσα, όσο ζούσε ο πατέρας του. Ένας Θεός το ξέρει πόσο μου κόστισε αυτό.

Μάντερς: Αλήθεια, δοκιμάσατε όλη την πίκρια της ζωής.

Κυρία Άλβιγκ: Ποτέ δε θα μπορούσα να βαστάξω, αν δεν είχα τη δουλειά μου. Α! Εγώ το ξέρω πόσο δούλεψα! Ποιος μεγάλωσε τα χτήματά μας, ποιος τα ανάδειξε κι

έκαμε τόσα ωφέλιμα έργα, που έφεραν στον Άλβιγκ δόξα και τιμές;... Μήπως φαντάζεστε πως αυτός είχε ψυχή για τέτοια πράματα; Αυτός που ήταν ξαπλωμένος απ' το πρωί ως το βράδυ στον καναπέ και ξεφύλλιζε μια παλιά επετηρίδα των αξιωματικών! Γιατί πρέπει να μάθετε και τούτο ακόμα: εγώ τον παρακινούσα πάντα, τις ώρες που ήταν στις καλές του· κι απάνω μου πάλι έπεφτε όλο το βάρος, όταν ξανακυλούσε στις ασωτείες του ή και σωριαζόταν χάμω ελεεινός κι αξιοδάκρυτος.

Μάντερς: Και σ' αυτόν τον άνθρωπο στήσατε μνημείο; .....

Κυρία Άλβιγκ: Είχα πάντα την ιδέα πως κάποτε, δεν μπορεί, θα 'βγαινε στο φως η αλήθεια και θα μαθευόταν. Μα έτσι όμως, με το άσυλο, θα 'κλειναν όλα τα στόματα και θα έσβηναν όλες οι υποψίες.

Μάντερς: Και δίχως άλλο το κατορθώσατε αυτό που θέλατε, κυρία Άλβιγκ.

Κυρία Άλβιγκ: Έπειτα είχα κι άλλον ένα λόγο. Δεν ήθελα να κληρονομήσει το παλικάρι μου, ο Όσβαλντ, ούτε το παραμικρό από τον πατέρα του.

Μάντερς: Από την περιουσία του Άλβιγκ λοιπόν το...

Κυρία Άλβιγκ: Μάλιστα. Όσα έδινα κάθε χρόνο για το άσυλο, μας κάνουν όλα μαζί βαλμένα απάνου - κάτου το ποσό - τα 'χω καλά λογαριασμένα - το ποσό που έκανε το λοχαγό Άλβιγκ στον καιρό του γαμπρό περιζήτητο.

Μάντερς: Σας νιώθω.

Κυρία Άλβιγκ: Αυτό ήταν η ξαγορά... Δεν ήθελα τα λεφτά αυτά να πάνε στα χέρια του Όσβαλντ. Ό,τι θα 'χει ο γιος μου, θέλω να το 'χει από μένα... μόνο από μένα...

Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη

Ερωτήσεις

1. Ποιες κατηγορίες εκτοξεύει ο πάστορας Μάντερς κατά της κυρίας Άλβιγκ;
2. Πώς η κυρία Άλβιγκ αντικρούει τις κατηγορίες του πάστορα Μάντερς; Τι αποκαλύπτει; Πώς κρίνετε την όλη στάση της απέναντι στον άντρα της και το γιο της;
3. Πώς διαγράφεται στο απόσπασμα ο χαρακτήρας του πάστορα Μάντερς;
4. "Ίσα - ίσα αυτό είναι το καθαυτό πνεύμα της ανταρσίας: να γυρεύουμε την ευτυχία σε τούτο τον κόσμο. Τι δικαίωμα έχει ο άνθρωπος στην ευτυχία; Το χρέος του πρέπει να κάνει, μάλιστα, κυρία μου! Και το χρέος το δικό σας ήτανε να μείνετε κοντά στον άντρα που εσείς διαλέξατε και που σας ένωναν μαζί του δεσμοί ιεροί". Να σχολιάσετε τα πιο πάνω λόγια του πάστορα Μάντερς.

Εργασίες

1. Αφού διαβάσετε ολόκληρο το έργο, να συζητήσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις περιπτώσεις του Όσβαλντ και του Οιδίποδα.
2. "Οι Βρικόλακες" χαρακτηρίστηκαν ως "η τραγωδία της μάνας". Συμφωνείτε με το χαρακτηρισμό αυτό; Δικαιολογήστε την απάντησή σας, αφού διαβάσετε ολόκληρο το έργο.

Φιόντορ Ντοστογιέφσκι
(1821 - 1881)

Μεγάλος Ρώσος μυθιστοριογράφος, από τις πιο σημαντικές μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στη Μόσχα, όπου πέρασε τα παιδικά του χρόνια μέσα σ' ένα αστικό περιβάλλον. Σε νεαρή ηλικία έχασε και τους δυο γονείς του· η μητέρα του πέθανε από φυματίωση, ενώ ο πατέρας του, στρατιωτικός γιατρός και τυραννικός τύπος, δολοφονήθηκε από εξαγριωμένους δουλοπάροικους στο μικρό αγρόκτημά του. Σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή Μηχανικών της Πετρούπολης (1837-1843) και προσλήφθηκε στη στρατιωτική υπηρεσία, όμως μετά από ένα χρόνο την εγκατέλειψε για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία.

Το υλικό για τα έργα του το πήρε από την ίδιά του τη ζωή. Γνώρισε από κοντά τις φτωχογειτονιές της Πετρούπολης, τη ζωή των φτωχών διανοούμενων και των κατώτερων δημοσίων υπαλλήλων. Στις αρχές του 1849 προσχώρησε στη «Μυστική Επαναστατική Εταιρεία», που είχε ανατρεπτικούς σκοπούς, και λίγο αργότερα συνελήφθη από την αστυνομία και καταδικάστηκε σε θάνατο. Στις 22 Δεκεμβρίου 1849 οδηγήθηκε μαζί με τους άλλους συγκατάδικούς του στην πλατεία Συμεονόφσκι της Πετρούπολης, όπου έζησε εφιαλτικές στιγμές αναμονής του επικείμενου θανάτου. (Προηγουμένως η ποινή του είχε μετατραπεί σε τέσσερα χρόνια εξορία και καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία, κάτι όμως που δεν του είχε ανακοινωθεί ως την τελευταία στιγμή).

Οι περιπέτειες αυτές άφησαν ανεξίτηλα σημάδια στη ζωή του Ντοστογιέφσκι. Στη Σιβηρία εκδηλώθηκε η βαριά επιληψία του από την οποία υπέφερε σ' όλη του τη ζωή. Μετά την έκτιση της ποινής του στο κάτεργο (1850-1854) στάλθηκε ως απλός στρατιώτης σε τάγμα πεζικού της Σιβηρίας, ενώ το 1859 γύρισε στην Πετρούπολη, όπου είδε τον εαυτό του λησμονημένο από γνωστούς και φίλους. Τη δεκαετία του 1860 έζησε για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, όπου απέκτησε νέες εμπειρίες – πολύτιμο υλικό για τα τελευταία έργα του.

Βασικό χαρακτηριστικό των έργων του είναι οι καταπληκτικές ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του.

Κυριότερα μυθιστορήματά του: Οι Φτωχοί (1846), Ο Σωσίας (1846), Ταπεινοί και καταφρονημένοι (1861), Το Υπόγειο (1864), Έγκλημα και Τιμωρία (1866), Ο Παίχτης (1867), Ο Ηλίθιος (1868), Οι Δαιμονισμένοι (1871-1872), Ο Έφηβος (1875), Αδελφοί Καραμάζοφ (1880)

Έγκλημα και Τιμωρία
(απόσπασμα)

Το «Έγκλημα και Τιμωρία» είναι ένα από τα καλύτερα μυθιστορήματα της ρωσικής και της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σ' αυτό έχουμε την ψυχολογική εξιστόρηση ενός εγκλήματος και των ηθικών του συνεπειών.

Ο Ρασκόλνικοφ, ο ήρωας του έργου, είναι ένας φοιτητής που εξαναγκάζεται από τη φτώχεια να εγκαταλείψει τις σπουδές του. Ζει σ' ένα μικρό καμαράκι στην Πετρούπολη. Η μητέρα του του στέλλει όλα σχεδόν τα χρήματα από τη σύνταξή της κι η αδελφή του δουλεύει ως γκουβερνάντα σε μια πλούσια οικογένεια γαιοκτημόνων. Οι άθλιες συνθήκες της ζωής του και η ιδιόμορφη φιλοσοφία του τον ωθούν να σκοτώσει μια γριά τοκογλύφο και, από κακή συγκυρία, την καλοκάγαθη αδελφή της.

Κεντρική γυναικεία μορφή του μυθιστορήματος είναι η Σόνια Μαρμελάντοφ, μια νέα που πωλεί το σώμα της για να μπορέσει να βοηθήσει τη μητριά της και τα μικρά αδέλφια της. Παρά την αμαρτωλή της ζωή, η Σόνια έχει διατηρήσει την αγνότητα της ψυχής της, κάτι που συγκινεί βαθιά το Ρασκόλνικοφ.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Ρασκόλνικοφ φανερώνει το έγκλημά του στη Σόνια.

Ο Ρασκόλνικοφ αισθανόταν ρίγος σ' όλο του το κορμί.

"Ω! Πόσο πονάτε!" είπε η Σόνια λυπημένα, ρίχνοντας τα μάτια της επάνω του.

"Κουταμάρες!... Άκου, Σόνια... (κάποια σκέψη έφερε για μια στιγμή ένα αχνό χαμόγελο στα χείλη του) θυμάσαι τι ήθελα να σου πω χτες;"

Η Σόνια περίμενε με αγωνία.

"Φεύγοντας, σου είπα πως ίσως να μη με ξανάβλεπες ποτέ, αλλά, αν ξαναγύριζα σήμερα, θα σου έλεγα... ποιος σκότωσε την Ελισάβετ[1]".

Η Σόνια άρχισε ξαφνικά να τρέμει ολόκληρη.

"Να λοιπόν, ήρθα για να στο πω".

"Ναι, μου είπατε χτες, πραγματικά...", ψιθύρισε η Σόνια με κόπο... "Πώς το ξέρετε όμως;" ρώτησε ζωηρά, σα να ξανάβρισκε άξαφνα τις αισθήσεις της.

Ανάσαινε με δυσκολία. Το πρόσωπό της γινότανε όλο και πιο χλομό.

"Το ξέρω".

Η Σόνια σώπασε για λίγο.

"Τον βρήκανε;" ρώτησε δειλά.

"Όχι, δεν τον βρήκανε".

---

1. Ελισάβετ· αδελφή της γριάς τοκογλύφου και φίλη της Σόνιας

"Και τότε πώς το ξέρετε σεις αυτό;" ξαναρώτησε με σιγανή φωνή τώρα, ύστερα από μια μικρή παύση.

Ο Ρασκόλνικοφ γύρισε και την κοίταξε επίμονα.

"Μάντεψέ το", της είπε με το ίδιο αχνό χαμόγελο.

Θα 'λεγε κανείς πως το κορμί της Σόνιας συνταραζόταν από σπασμούς.

"Μα... γιατί με... με τρομάζετε έτσι;" μουρμούρισε χαμογελώντας σαν παιδί.

"Για να το ξέρω αυτό, πάει να πει πως έχω συνδεθεί πολύ στενά μαζί του", συνέχισε ο Ρασκόλνικοφ, χωρίς να πάψει να την κοιτάζει κατάματα, λες και δεν είχε τη δύναμη να πάρει τα μάτια του από πάνω της. "Την Ελισάβετ δεν ήθελε να τη σκοτώσει... Τη σκότωσε εντελώς αναπάντεχα... Ήθελε να σκοτώσει τη γριά... σε μια στιγμή που ήτανε μόνη της... και πάνω σ' αυτό, έτυχε να μπει μέσα η Ελισάβετ... Εκείνος ήτανε εκεί... και τη σκότωσε".

Κύλησε ακόμα μια τρομαχτική στιγμή. Κοίταξε ο ένας τον άλλο.

"Δεν μπορείς λοιπόν να μαντέψεις;" τη ρώτησε απότομα έχοντας την αίσθηση πως έπεφτε κάτω από ένα καμπαναριό.

"Όχι", ψιθύρισε η Σόνια με φωνή που μόλις ακουγότανε.

"Για προσπάθησε".

Και καθώς το έλεγε αυτό, ένιωσε πάλι την ίδια παγωνιά να κατακλύζει όλη την ψυχή του. Κοίταξε τη Σόνια και του φάνηκε ξαφνικά πως το πρόσωπό της έμοιαζε με της Ελισάβετ. Θυμήθηκε ολοκάθαρα την έκφραση που είχε το πρόσωπο της Ελισάβετ, όταν τη ζύγωσε υψώνοντας τον μπαλντά και κείνη οπισθοχωρούσε προς τον τοίχο σηκώνοντας το χέρι μπροστά της, ακριβώς σαν τα μικρά παιδάκια που φοβούνται και κοιτάζουν μ' ένα βλέμμα ασάλευτο και ανήσυχο το πράγμα που τα τρομάζει, κάνουν προς τα πίσω κι απλώνουν το χεράκι τους έτοιμα να μπήξουν τα κλάματα.

Έτσι ήταν η Σόνια αυτή τη στιγμή. Τον κοίταξε για λίγο το ίδιο χαμένα και τρομαγμένα και, άξαφνα, σηκώνοντας το αριστερό της χέρι, άγγιξε ελαφρά με τα δάχτυλά της το στήθος του, σηκώθηκε αργά αργά κι αποτραβήχτηκε σιγά σιγά από κοντά του, χωρίς να πάψει να τον κοιτάζει όλο και πιο επίμονα. Ο τρόμος που ένιωθε μεταδόθηκε και σ' αυτόν. Στα χαρακτηριστικά του ζωγραφίστηκε η ίδια φρίκη. Σηκώθηκε και κείνος κι άρχισε να την κοιτάζει με το ίδιο σχεδόν παιδιάστικο χαμόγελο.

"Το μάντεψε", μουρμούρισε τέλος.

"Θεέ μου!" φώναξε η Σόνια μ' ένα βογκητό σπαραχτικό.

Έπεσε εξουθενωμένη στο κρεβάτι χώνοντας το πρόσωπό της στο μαξιλάρι, αλλά, αμέσως ύστερα, σηκώθηκε γρήγορα, έτρεξε κοντά του, του έπιασε και τα δυο χέρια με τα μικρά της δαχτυλάκια και σφίγγοντάς τα πολύ δυνατά σαν τανάλια άρχισε να τον κοιτάζει και πάλι επίμονα σα να κόλλησαν τα μάτια της επάνω του. Με το ύστατο αυτό βλέμμα, που ήτανε γεμάτο απόγνωση, προσπαθούσε να πιαστεί από κάποια τελευταία ελπίδα. Αλλά δεν μπόρεσε να πιαστεί από πουθενά. Δεν υπήρχε πια καμιά αμφιβολία, ναι, έτσι έγιναν τα πράγματα.

Αργότερα, ξαναφέρνοντας στο μυαλό της αυτή τη στιγμή, αναρωτιότανε με κατάπληξη πώς το κατάλαβε αμέσως ότι δεν υπήρχε πια καμιά αμφιβολία. Δεν τολμούσε βέβαια να πει ότι είχε προαισθανθεί κάτι τέτοιο. Κι ωστόσο, μόλις της το 'πε, είχε την εντύπωση ότι πραγματικά είχε προαισθανθεί αυτό ακριβώς το πράγμα.

"Φτάνει, Σόνια! Μη με βασανίζεις πια!" την παρακάλεσε ο Ρασκόλνικοφ με μια πονεμένη έκφραση.

Όχι, δε λογάριαζε να την κάνει έτσι αυτή την ομολογία, αλλά το βέβαιο είναι πως έγινε έτσι.

Η Σόνια φαινότανε σα να μην ξέρει τι κάνει. Αναπήδησε, έτρεξε ως τη μέση της κάμαρας δαγκώνοντας τα χέρια της, αλλά ξαναγύρισε πολύ γρήγορα κοντά του και κάθισε δίπλα του, αγγίζοντας σχεδόν με τον ώμο της το δικό του. Άξαφνα συγκλονίστηκε ολόκληρη, ανατρίχιασε, έμπηξε μια κραυγή και, χωρίς να ξέρει κι η ίδια γιατί, γονάτισε μπροστά του.

"Τι είναι αυτό που κάνατε, τι είναι αυτό που κάνατε στον εαυτό σας;"

Ο Ρασκόλνικοφ τραβήχτηκε προς τα πίσω και την κοίταξε λυπημένα.

"Τι παράξενη που είσαι, Σόνια! Μ' αγκαλιάζεις ύστερα απ' αυτό που σου είπα; Δεν ξέρεις τι κάνεις".

"Όχι! Όχι! Δεν υπάρχει πια σ' ολόκληρο τον κόσμο άνθρωπος πιο δυστυχισμένος από σένα!" φώναξε παράφορα εκείνη, δίχως ν' ακούσει τι της είπε και άρχισε να κλαίει με λυγμούς υστερικά.

Ένα αίσθημα, που είχε πολύ καιρό να το νιώσει, πέρασε απ' την καρδιά του σαν κύμα και τη μαλάκωσε. Δεν έκανε καμιά προσπάθεια να συγκρατηθεί: Απ' τα μάτια του αναπήδησαν δυο δάκρυα που κρεμάστηκαν στα τσίνορά του.

"Ωστε, δε θα μ' εγκαταλείψεις, Σόνια;" είπε κοιτάζοντάς την σα να έλπιζε σχεδόν.

"Όχι! Όχι! Ποτέ, πουθενά", φώναξε η Σόνια. "Θα σ' ακολουθήσω, θα σ' ακολουθήσω παντού! Ω, Θεέ μου! Τι άθλια που είμαι! Και γιατί, γιατί να μη σε γνωρίσω νωρίτερα; Γιατί δεν ήρθες νωρίτερα; Ω, Θεέ μου!"

"Καθώς βλέπεις, ήρθα".

"Τώρα! Ω, τι θα κάνουμε τώρα; Μαζί, μαζί!" έλεγε χαμένα, αγκαλιάζοντάς τον και πάλι. "Θά 'ρθω μαζί σου στο κάτεργο".

Ένιωσε τα λόγια της σα μαχαιριά: Το ίδιο μοχθηρό και σχεδόν ακατάδεχτο χαμόγελο ξαναφάνηκε στα χείλη του.

"Ίσως να μην έχω ακόμα την όρεξη να πάω στο κάτεργο, Σόνια... Εχ! Είμαστε τόσο διαφορετικοί", είπε. "Δεν είναι δυνατό να συνεννοηθούμε. Γιατί λοιπόν νά 'ρθω σε σένα; Δε θα το συγχωρέσω αυτό στον εαυτό μου. Ποτέ!"

"Όχι, έκανες πολύ καλά που ήρθες", φώναξε η Σόνια. "Καλύτερα να το ξέρω κι εγώ. Πολύ καλύτερα".

Την κοίταξε πονεμένα.

"Γιατί, στ' αλήθεια, έτσι είναι", είπε σα να συνέχιζε μια σκέψη, "είναι αλήθεια ότι έτσι έγιναν τα πράγματα: Ήθελα να γίνω Ναπολέων - γι' αυτό σκότωσα. Να... κατάλαβες τώρα;"

"Ο... ό... χι", ψιθύρισε η Σόνια με φωνή φοβισμένη. "Λέγε όμως, λέγε. Θα καταλάβω, θα καταλάβει η ψυχή μου", του 'λεγε ικετευτικά.

"Θα καταλάβεις; Για να δούμε λοιπόν!"

Σώπασε κι έμεινε κάμποση ώρα σκεφτικός.

"Όλα ξεκίνησαν απ' αυτό. Έκανα μια φορά τούτη δω την ερώτηση στον εαυτό μου: Τι θα γινότανε, λόγου χάρη, αν βρισκότανε στη θέση μου ο Ναπολέων και δεν είχε για ν' αρχίσει την καριέρα του ούτε την Τουλώνα, ούτε την Αίγυπτο, ούτε τη διάβαση του Λευκού Όρους, αν αντί γι' αυτά τα μνημειώδη πράγματα έβρισκε μπροστά του μια κακιά και γελοία γριούλα, μια τοκογλύφα που έπρεπε να τη σκοτώσει για να της πάρει τα λεφτά απ' την κασέλα της; (για να πετύχει στη σταδιοδρομία του, καθώς καταλαβαίνεις). Ε, λοιπόν, θα τ' αποφάσιζε αν δεν υπήρχε άλλος τρόπος; Δε θα 'νιωθε κάποιο δισταγμό κάνοντας μια πράξη τόσο ελάχιστα μεγαλειώδη και... τόσο εγκληματική; Ε, λοιπόν, το "ερώτημα" αυτό με βασάνιζε πολύ καιρό, τόσο που στο τέλος ένιωσα ντροπή όταν κατάλαβα ξαφνικά ξεκάθαρα πως ο Ναπολέων όχι μονάχα δε θα αισθανότανε τον παραμικρό δισταγμό, αλλά ούτε καν θα του περνούσε απ' το μυαλό η σκέψη πως η πράξη αυτή δεν ήτανε μεγαλειώδης... Ούτε και θα καταλάβαινε τι είδους ντροπή υπήρχε σ' αυτό το πράγμα. Και ασφαλώς, αν δεν υπήρχε άλλος τρόπος να βρει λεφτά, θα τη στραγγάλιζε στο άψε σβήσε, χωρίς να το καλοσκεφτεί. Ε, τότε πια κι εγώ... βγήκα απ' αυτό το δίλημμα: Σκότωσα... όπως σκοτώνουν οι μεγάλες προσωπικότητες. Έτσι έγινε, όπως ακριβώς στο λέω. Σου φαίνεται αστείο, ε; Ναι, Σόνια. Ίσως το πιο αστείο απ' όλα να 'ναι ακριβώς το ότι έγιναν όλα έτσι".

Η Σόνια δεν το έβρισκε καθόλου αστείο.

"Μίλησέ μου καλύτερα δίχως... παραδείγματα", του είπε με φωνή που μόλις ακουγότανε και ακόμα πιο φοβισμένα.

Ο Ρασκόλνικοφ γύρισε προς το μέρος της, την κοίταξε κάμποσο και της έπιασε τα χέρια.

"Έχεις και πάλι δίκιο, Σόνια. Όλα αυτά είναι παραλογισμός και φλυαρίες. Η μητέρα μου, καθώς ξέρεις, δεν έχει τίποτα σχεδόν. Η αδελφή μου, που έτυχε να μορφωθεί, είναι καταδικασμένη να εργάζεται σ' όλη της τη ζωή δώθε κείθε σαν γκουβερνάντα. Όλες τις ελπίδες τους τις στήριζαν σε μένα μόνο. Άρχισα να σπουδάζω στο πανεπιστήμιο, αλλά αναγκάστηκα να διακόψω τις σπουδές μου, γιατί δεν είχα τα μέσα να συντηρηθώ. Αλλά κι αν υποθέσουμε πως τις συνέχιζα, το πολύ πολύ να γινόμουνα ένας καθηγητής ή κανένας υπάλληλος ύστερα από δέκα ή δώδεκα χρόνια (κι εφόσον θα πήγαιναν όλα καλά) με χίλια ρούβλια το χρόνο απολαβές..." Όλα αυτά τα έλεγε σα μάθημα που το 'ξερε απέξω. "Στο μεταξύ η μητέρα μου θα μαράζωνε απ' τις έγνοιες κι απ' τη λύπη της, δίχως να μπορώ να τη βοηθήσω. Όσο για την αδελφή μου... αυτή... μπορεί να πάθαινε χειρότερα. Εξάλλου... γιατί να πάει χαμένη η ζωή μου, γιατί να μη χαρώ κάτι που την ομορφαίνει και την πλουτίζει, γιατί να παραπετάξω τη μητέρα μου και να δέχομαι αδιαμαρτύρητα τις ταπεινώσεις της αδελφής μου; Για ποιο λόγο; Για να παντρευτώ, όταν αυτές θα έχουν πεθάνει, να κάνω παιδιά και να τ' αφήσω κι αυτά στους πέντε δρόμους, χωρίς μια πεντάρα, χωρίς ένα κομμάτι ψωμί; Ε, να... να λοιπόν γιατί το αποφάσισα. Είπα να πάρω τα λεφτά της γριάς, να τα 'χω για τις σπουδές μου και για τα πρώτα χρόνια όταν θα τέλειωνα το πανεπιστήμιο, χωρίς να βασανίζω πια τη μητέρα μου. Ήθελα να λύσω το πρόβλημά

μου πλατιά, ριζικά, ν' αρχίσω μια καριέρα εντελώς καινούρια και να εξασφαλίσω μια ζωή ολότελα ανεξάρτητη. Ε, να! Αυτό είναι όλο! Φυσικά, έκανα πολύ άσχημα που σκότωσα τη γριά... Αλλά, φτάνει τώρα! Αρκετά!"

Αποτελείωσε με πολύ κόπο τη διήγησή του. Φαινότανε εξαντλημένος. Έσκυψε το κεφάλι του.

"Ω! Δεν είναι αυτό, δεν είναι αυτό!" φώναξε η Σόνια πονεμένα. "Είναι ποτέ δυνατό; Όχι, δεν είναι αυτό, δεν είναι αυτό!"

"Και συ ακόμα λες πως δεν είναι αυτό! Και όμως, σου τα είπα όλα με ειλικρίνεια, αυτή είναι η αλήθεια!"

"Πώς μπορεί ποτέ να είναι αυτό αλήθεια; Ω, Θεέ μου!"

"Στο κάτω κάτω, σκότωσα μια ψείρα, Σόνια, μια ψείρα βρομερή, άχρηστη και βλαβερή".

"Η ψείρα αυτή ήταν πλάσμα ανθρώπινο".

"Το ξέρω πως δεν ήτανε ψείρα αληθινή", απάντησε εκείνος κοιτάζοντάς την παράξενα. "Εξάλλου, λέω ψέματα, Σόνια", πρόσθεσε, "τόση ώρα τώρα λέω ψέματα... Ναι, δεν είναι αυτό, έχεις δίκιο. Το 'κανα γι' άλλους λόγους, ολότελα διαφορετικούς... Έχω πολύ καιρό να κουβεντιάσω με άνθρωπο, Σόνια... Μου πονάει πάρα πολύ το κεφάλι αυτή τη στιγμή".

Τα μάτια του έκαιγαν σα να είχε πυρετό και τον ξανάπιανε σχεδόν το παραλήρημα, ενώ ένα χαμόγελο γεμάτο ανησυχία πλανιότανε στα χείλη του. Μέσα από την ταραχή του, έβλεπες μια κούραση απέραντη. Η Σόνια καταλάβαινε πόσο υπέφερε. Άρχισε να ζαλίζεται κι εκείνη. Έπειτα, της μίλαγε τόσο παράξενα: Κάτι έπιανε μέσες άκρες αλλά... "τι ήτανε;" Κι έστυβε τα δάχτυλά της με απόγνωση.

"Όχι, Σόνια, δεν είναι αυτό", συνέχισε ξανασηκώνοντας απότομα το κεφάλι του και σα να 'παιρναν καινούριο πάλι δρόμο οι σκέψεις του, πράγμα που ξάφνιαζε και τον ίδιο. "Δεν είναι αυτό... Φαντάσου μάλλον... (ναι, καλύτερα να φανταστείς αυτό) πως είμαι ένας άνθρωπος υπερευαίσθητος, ζηλιάρης, κακός, ταπεινός, εκδικητικός και... ας πούμε, με μια προδιάθεση προς την τρέλα. (Ας τα πω καλύτερα όλα μαζί. Έχει ήδη γίνει κουβέντα και για τρέλα - το πρόσεξα). Σου είπα τώρα δα πως δεν είχα τα μέσα να μείνω στο πανεπιστήμιο. Το ξέρεις όμως πως θα μπορούσα, ίσως, να συνεχίσω τις σπουδές μου; Η μητέρα μού έστελνε τα λεφτά που χρειάζονταν γι' αυτό κι εγώ θα μπορούσα να βγάλω, δουλεύοντας, τα λεφτά που ήθελα για να ντυθώ, να ποδεθώ και να φάω. Έβγαζα αρκετά με τα μαθήματα, πενήντα καπίκια από τον κάθε μαθητή. Κι ο Ραζουμίχιν[1] εργάζεται. Αλλά μ' έπιασε η κακία και δεν ήθελα να δουλέψω. Ναι, ναι, κακία ήτανε - στην κυριολεξία. Φώλιασα λοιπόν στη γωνιά μου σαν αράχνη. Ήρθες στην τρώγλη μου και την είδες... Το ξέρεις, Σόνια, πως τα χαμηλά ταβάνια και οι στενοί τοίχοι σφίγγουν το μυαλό και την καρδιά του ανθρώπου; Ω! Πόσο τη μισούσα εκείνη την τρώγλη! Ωστόσο, δεν ήθελα να βγω από κει μέσα! Έμενα έτσι επίτηδες. Κλεινόμουνα μέσα ολόκληρες μέρες, δεν ήθελα ούτε να φάω ούτε να δουλέψω, τίποτα - ήμουνα όλο ξαπλωμένος. Αν μου 'φερνε η Ναστάσια[2] κάτι,

1. Ραζουμίχιν· πιστός φίλος του Ρασκόλνικοφ

2. Ναστάσια· υπηρέτρια της σπιτονοικοκυράς του Ρασκόλνικοφ

το 'τρωγα. Αν δε μου 'φερνε, έμενα θεονήστικος όλη την ημέρα. Δε ζήταγα τίποτα - απ' την κακία μου. Τη νύχτα, επειδή δεν είχα φως, προτιμούσα να μείνω μέσα στο σκοτάδι ξαπλωμένος, αντί να δουλέψω για ν' αγοράσω ένα κερί. Αντί να μελετάω, πούλησα τα βιβλία μου, ενώ οι σημειώσεις μου και τα τετράδιά μου είχανε πιάσει ένα δάχτυλο σκόνη. Μου άρεσε να μένω ξαπλωμένος και να βυθίζομαι σε σκέψεις. Όλο σκεφτόμουνα... Δεν είναι ανάγκη να σου πω τι ήταν εκείνες οι περίεργες σκέψεις που άλλαζαν διαρκώς... Τότε μόνο μου πέρασε απ' το μυαλό πως... Όχι, δεν ήτανε τότε! Δεν τα λέω όπως έγιναν. Να, εκείνη την εποχή όλο αναρωτιόμουνα: «Γιατί είμαι τόσο βλάκας ώστε, ενώ ξέρω πως οι άλλοι είναι βλάκες, δεν προσπαθώ να είμαι πιο έξυπνος απ' αυτούς;» Ύστερα, Σόνια, παραδέχτηκα πως αν περιμένει κανείς ώσπου να γίνουν όλοι οι άνθρωποι έξυπνοι, θα χρειαστεί να περιμένει πάρα πολύ... Και πιο ύστερα ακόμα, κατάλαβα πως αυτό δε θα γίνει ποτέ, πως οι άνθρωποι δε θ' αλλάξουν, πως δεν είναι κανενός δουλειά να τους αλλάξει και δεν αξίζει να χάνεις τον καιρό σου για κάτι τέτοιο. Ναι, έτσι είναι... Και τώρα ξέρω πως όποιος είναι δυνατότερος στο μυαλό και στην ψυχή, αυτός θα είναι και ο αφέντης τους. Όποιος τολμάει πολλά, δικαιώνεται στα μάτια τους. Όποιος τους λογαριάζει λιγότερο, γίνεται νομοθέτης τους και όποιος έχει το περισσότερο θράσος, έχει και την τελευταία λέξη. Έτσι ήτανε και έτσι θα είναι πάντοτε. Μόνο οι τυφλοί δεν το βλέπουν".

Αν και, μιλώντας, κοίταζε τη Σόνια, δε φαινότανε να νοιάζεται πια αν τον καταλάβαινε ή όχι. Τον είχε πιάσει πυρετός. Βρισκότανε σε μια αλλόκοτη και σκοτεινή έξαρση. (Πραγματικά, είχε πολύ καιρό να κουβεντιάσει με άνθρωπο). Η Σόνια κατάλαβε πως η άγρια αυτή θεωρία ήτανε άρθρο πίστεως για το Ρασκόλνικοφ.

"Κατάλαβα τότε, Σόνια", συνέχισε πολύ σοβαρά, "ότι η εξουσία δίνεται μόνο σ' εκείνους που τολμούν να σκύψουν και να την αδράξουν. Φτάνει μόνο να τολμήσεις, εδώ βρίσκεται όλο το ζήτημα. Μου ήρθε τότε η σκέψη που κανένας δεν είχε κάνει ως τώρα. Κανένας! Είδα ξαφνικά, ολοκάθαρα σαν την ημέρα, πως κανένας δεν είχε τολμήσει ακόμα να ξεπεράσει όλες αυτές τις ανοησίες, να τ' αρπάξει όλα απ' την ουρά και να τα στείλει στο διάβολο. Εγώ... εγώ... θέλησα να το αποτολμήσω και σκότωσα... Ήθελα μόνο να κάνω ένα τόλμημα, Σόνια, αυτό είναι όλο!"

"Ω, πάψε, πάψε!" φώναξε η Σόνια. "Απομακρύνθηκες απ' το Θεό κι ο Θεός σε τιμώρησε και σε παρέδωσε στο διάβολο!..."

"Αλήθεια, Σόνια, όταν έμενα ξαπλωμένος στην κάμαρά μου, μες στο σκοτάδι, και περνούσα τον καιρό μου κάνοντας διάφορες σκέψεις, ο διάβολος μ' έσπρωχνε να το κάνω;"

"Πάψε! Μη γελάς, βλάσφημε! Δεν καταλαβαίνεις τίποτα απολύτως".

"Σώπα, Σόνια, δε γελάω καθόλου. Το ξέρω πολύ καλά και μόνος μου ότι ο διάβολος μ' έσπρωχνε... Τι να κάνω τώρα; Λέγε", τη ρώτησε ανασηκώνοντας το κεφάλι του και κοιτάζοντάς την, ενώ στο πρόσωπό του είχε απλωθεί μια τρομερή απόγνωση.

"Τι να κάνεις;" είπε η Σόνια και πετάχτηκε από τη θέση της, ενώ τα μάτια της, που ήτανε γεμάτα δάκρυα ως τώρα, άστραψαν ξαφνικά. "Σήκω πάνω". Τον άρπαξε από τους ώμους κι εκείνος ανασηκώθηκε κοιτάζοντάς την με κατάπληξη. "Πήγαινε αμέσως, τώρα, στάσου σ' ένα σταυροδρόμι, γονάτισε, φίλησε πρώτα πρώτα τη γη που τη σπίλωσες, κάνε μετάνοιες προς όλα τα σημεία του ορίζοντα και φώναξε δυνατά, μπροστά σε όλους: «Σκότωσα!» Τότε ο Θεός θα σου ξαναδώσει τη ζωή. Θα πας; Θα

πας;" τον ρώτησε τρέμοντας ολόκληρη σα να την είχε πιάσει κρίση, πιάνοντάς του και τα δυο χέρια και σφίγγοντάς τα δυνατά, ενώ τον κοίταζε με βλέμμα φλογερό.

Ο Ρασκόλνικοφ τα 'χασε μπροστά σ' αυτή την απότομη έξαρση.

"Θέλεις λοιπόν να πάω στο κάτεργο, Σόνια; Πρέπει να παραδοθώ μόνος μου, ε;"

"Πρέπει να δεχτείς τον πόνο και να εξαγοράσεις μ' αυτό το σφάλμα σου. Να τι πρέπει να κάνεις!"

Μετάφραση Σωτήρη Πατατζή

Ερωτήσεις

1. Ποιες ήταν οι αντιδράσεις και ποια τα συναισθήματα της Σόνιας, μόλις κατάλαβε ότι ο Ρασκόλνικοφ ήταν ο φονιάς; Πώς φαίνονται τα αισθήματά της γι' αυτόν;
2. Με ποιους διαφορετικούς τρόπους εξηγεί ο Ρασκόλνικοφ τα κίνητρα του εγκλήματός του; Ποιες φιλοσοφικές ιδέες υπολανθάνουν στα λόγια του; Συζητήστε.
3. Πώς διαγράφεται η ιδεολογία της Σόνιας; (Προσέξτε ιδιαίτερα τις συμβουλές της στο Ρασκόλνικοφ στο τέλος του αποσπάσματος).
4. Το κύριο χαρακτηριστικό των έργων του Ντοστογιέφσκι είναι οι βαθιές ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του. Δικαιολογήστε την άποψη αυτή αντλώντας από το απόσπασμα.

Εργασία

Μελετήστε τη *Φόνισσα* του Αλ. Παπαδιαμάντη και το *Έγκλημα και Τιμωρία* του Φ. Ντοστογιέφσκι και προσπαθήστε να εντοπίσετε ομοιότητες ανάμεσα στους κεντρικούς ήρωες των δύο έργων, τη Φραγκογιαννού και το Ρασκόλνικοφ.

Μεταφορά του έργου του Ντοστογιέφσκι «Έγκλημα και Τιμωρία» στο θέατρο από το θίασο Αλ. Αλεξανδράκη (1965)

Αντόν Παύλοβιτς Τσέχοφ
(1860 - 1904)

Ρώσος πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας, από τους κορυφαίους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στο Ταϊγάνι της Αζοφικής και σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας.

Στα διηγήματά του έδωσε ένα ανεπανάληπτο μωσαϊκό της ρωσικής ζωής. Σαρκάζει την απληστία, την ψευτιά και τη σκληρότητα και συμπάσχει για τη φτώχεια, την αμάθεια και την εκμετάλλευση.

Στα θεατρικά του έργα παρουσιάζει με χιούμορ και αφοπλιστική ευγένεια την αργή φθορά των ανθρώπων από το χρόνο. Τα θεατρικά του πρόσωπα ζουν αυτό που δε λένε. Είναι ταπεινά, δεν αντιπαλεύουν τη μοίρα και ζουν μακριά από ηρωικές εξάρσεις.

Το 1888 τιμήθηκε με το βραβείο Πούσκιν.

Κυριότερα έργα του:

Πεζά: Η Στέπα (1888), Θάλαμος 6 (1892), Η Ζωή μου (1896), Ο Επίσκοπος (1902), Η Αρραβωνιαστικιά (1903)

Θεατρικά: Στη Δημοσιά, μονόπραχτο (1884), Ο Γλάρος (1895), Θείος Βάνιας (1897), Οι Τρεις αδελφές (1901), Ο Βυσσινόκηπος (1904)

Θείος Βάνιας

(απόσπασμα)

"Ο «Θείος Βάνιας» θεωρείται ένα από τα κορυφαία θεατρικά έργα του Τσέχοφ. Τα διαδραματιζόμενα εκτυλίσσονται σ' ένα υποστατικό στην επαρχία, όπου κυριαρχεί η πλήξη κι η ανία. Η άφιξη, όμως, του γέρου και άρρωστου καθηγητή Σερεμπριάκοφ και της νέας και όμορφης γυναίκας του Έλενας αλλάζει τη ζωή όλων: Ο θείος Βάνιας, διαχειριστής του αγροκτήματος, που ζούσε για χρόνια με στερήσεις για να στέλλει χρήματα στον καθηγητή, ερωτεύεται την Έλενα Σερεμπριάκοφ, την οποία όμως συλλαμβάνει να ερωτοτροπεί με το γιατρό Αστρόφ. Από την άλλη, η Σόνια, κόρη του καθηγητή από τον πρώτο του γάμο, που συμπαθεί τον Αστρόφ, διαπιστώνει με απογοήτευση πως αυτός δεν την αγαπά. Την πλήξη και την ανία των προσώπων διαδέχεται ο πόνος.

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από τη Δ΄ πράξη. Λίγο πριν, ο καθηγητής είχε πει πως θα πουλούσε το αγρόκτημα κι ο Βάνιας εν βρασμώ ψυχής τον πυροβόλησε, ευτυχώς ανεπιτυχώς. Μετά το γεγονός αυτό το ζεύγος Σερεμπριάκοφ αποφασίζει να εγκαταλείψει το υποστατικό κι όλα τείνουν να επανέλθουν στην προηγούμενη κατάσταση.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Σερεμπριάκοφ, συνταξιούχος καθηγητής

Έλενα, γυναίκα του, 27 χρονών

Σόνια, κόρη του από τον πρώτο του γάμο

Μαρία Βασίλιεβνα, μητέρα της πρώτης γυναίκας του καθηγητή

Βοϊνίτσκι Ιβάν Πετρόβιτς (Βάνιας), γιος της

Αστρόφ Μιχαήλ Λβόβιτς, γιατρός

Τελέγιν (ο Βλογιάρης), ξεπεσμένος χτηματίας

Μαρίνα, γριά παραμάνα

Ένας εργάτης

Η κάμαρα του Βοϊνίτσκι. Στο τραπέζι υπάρχουν λογιστικά βιβλία και κάθε λογής χαρτιά. Δίπλα υπάρχει ένα πιο μικρό τραπέζι για τον Αστρόφ. Στον τοίχο ένας χάρτης της Αφρικής – είναι φανερό πως δε χρειάζεται σε κανένα. (Φθινοπωρινή βραδιά).

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: (κρύβει το πρόσωπό του μέσα στα χέρια του). Ντρέπομαι! Αν ήξερες πόσο ντρέπομαι! Αυτό το βαθύ αίσθημα της ντροπής είναι χειρότερο από κάθε πόνο. Δεν υποφέρεται! *(Γέρνει πάνω στο τραπέζι).* Τι να κάνω; Τι να κάνω;

ΑΣΤΡΟΦ: Τίποτα.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δος μου κάτι! Ω Θεέ μου!... Είμαι σαρανταεφτά χρονών. Αν ζήσω ως τα εξήντα, μου μένουν ακόμα δεκατρία χρόνια. Είναι πολλά! Πώς θα περάσω αυτά τα δεκατρία χρόνια; Τι θα κάμω; Με τι θα τα γεμίσω; Δεν καταλαβαίνεις!... *(Σφίγγει σπασμωδικά το χέρι του Αστρόφ).* Δεν καταλαβαίνεις!... Αν μπορούσε κανείς να ζή-

σει τ' απομεινάρια της ζωής του κάπως αλλιώς, μ' ένα νέο τρόπο... Να ξύπναγε κανείς ένα ήσυχο, φωτεινό πρωινό και να 'νιωθε πως ξαναρχίζει μια καινούρια ζωή, πως το παρελθόν του ξεχάστηκε κι έσβησε σαν καπνός... *(Κλαίει).* Ν' αρχίσω μια καινούρια ζωή... Πες μου, πώς ν' αρχίσω;... Με τι ν' αρχίσω;

ΑΣΤΡΟΦ: *(με αγανάχτηση).* Ω, μα πάψε λοιπόν! Σε καλό σου! Μια καινούρια ζωή! Χμ!... Η θέση μας, φίλε μου –η δική σου και η δική μου– είναι απελπιστική.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Αλήθεια;

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, γι' αυτό είμαι βέβαιος.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δώσε μου κάτι... *(Δείχνοντας την καρδιά του).* Έχω έναν πόνο δω, κάτι με καίει.

ΑΣΤΡΟΦ: *(φωνάζει θυμωμένος).* Πάψε επιτέλους! *(Μαλακώνει).* Εκείνοι που θα 'λθουν εκατό-διακόσια χρόνια ύστερ' από μας –και θα μας περιφρονούνε γιατί ζήσαμε τη ζωή μας τόσο κουτά, τόσο άχαρα– εκείνοι, ίσως ανακαλύψουνε τον τρόπο να 'ναι ευτυχισμένοι... Αλλά εμείς... Για σένα και για μένα μονάχα μια ελπίδα υπάρχει. Η ελπίδα πως, όταν θ' αναπαυόμαστε μέσα στα κιβούρια μας, ίσως τότε να μας επισκέπτονται ευχάριστες οπτασίες. *(Αναστενάζει).* Ναι, αδελφέ μου, μέσα σ' όλη αυτή την περιφέρεια, δυο άνθρωποι μονάχα υπήρξανε διανοούμενοι και καθώς πρέπει: εγώ κι εσύ. Αλλά μέσα σε δέκα χρόνια, αυτή η ρουτινιέρικη, η ταπεινή και ασήμαντη επαρχιακή ζωή, μας έπνιξε κι εμάς. Η σαπίλα και η βρομιά της δηλητηρίασε το αίμα μας. Κι έτσι καταντήσαμε κι εμείς μικροί, ταπεινοί, ασήμαντοι, όπως όλοι. *(Ζωηρά).* Μα μη θες να με παιδεύεις άλλο! Δώσε μου πίσω αυτό που μου πήρες!

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δε σου πήρα τίποτα.

ΑΣΤΡΟΦ: Μου πήρες απ' το οδοιπορικό μου φαρμακείο ένα μπουκαλάκι με μορφίνη. *(Παύση).* Άκουσε, αν θέλεις ναι και σώνει ν' αυτοκτονήσεις, πήγαινε στο δάσος και σκοτώσου εκεί με το πιστόλι. Τη μορφίνη όμως τη θέλω, γιατί μπορεί να γίνουν κουβέντες και να υποψιαστούν πως εγώ σου την έδωσα... Φτάνει που θα 'μαι αναγκασμένος να κάνω τη νεκροψία σου. Νομίζεις πως αυτό θα μου είναι ευχάριστο;

(Μπαίνει η Σόνια)

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Φευγάτε! Αφήστε με!

ΑΣΤΡΟΦ: *(στη Σόνια).* Σοφία Αλεξαντρόβνα, ο θείος σας μου πήρε από το σάκο μου ένα μπουκαλάκι με μορφίνη και δε μου το δίνει. Πέστε του πως αυτό τέλος πάντων είναι κουταμάρα. Κι εγώ βιάζομαι. Δεν έχω καιρό. Πρέπει να φεύγω.

ΣΟΝΙΑ: Θείε Βάνια, εσύ πήρες τη μορφίνη; *(Παύση).*

ΑΣΤΡΟΦ: Αυτός την πήρε. Είμαι βέβαιος.

ΣΟΝΙΑ: Δος την πίσω. Γιατί μας τρομάζεις; *(Τρυφερά)* Δος την πίσω, θείε Βάνια! Κι εγώ είμαι δυστυχισμένη σαν κι εσένα, όμως δεν αφήνω την απελπισία να με κυριέψει. Κάνω υπομονή και θα κάνω υπομονή ώσπου η ζωή μου να τελειώσει μοναχή της... Πρέπει κι εσύ να γίνεις υπομονετικός. *(Παύση).* Δος την πίσω. *(Φιλεί τα χέρια του).* Χρυσέ μου, αγαπημένε μου, καλέ μου θείε, δος την πίσω! *(Κλαίει).* Είσαι τόσο καλός, θα μας λυπηθείς και θα τη δώσεις πίσω. Κάνε υπομονή, θείε! Κάνε υπομονή!...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(βγάζει απ' το συρτάρι του τραπεζιού το μπουκαλάκι και το δίνει στον Αστρόφ).* Ορίστε, πάρτο! *(Στη Σόνια)* Μα τώρα ας βιαστούμε. Πρέπει να δουλέψουμε. Πρέπει το γρηγορότερο να κάνουμε κάτι, γιατί αλλιώς, δεν μπορώ... δεν μπορώ...

ΣΟΝΙΑ: Ναι, ναι, να δουλέψουμε. Μόλις αποβγάλουμε τους δικούς μας, θα στρωθούμε στη δουλειά!... *(Ταχτοποιεί νευρικά τα χαρτιά πάνω στο τραπέζι).* Εδώ όλα είν' άνω-κάτω.

ΑΣΤΡΟΦ: *(βάζει το μπουκαλάκι μέσα στη σάκα του και σφίγγει τα λουριά).* Και τώρα, έτοιμος για φευγάλα...

(Μπαίνει η Έλενα)

ΕΛΕΝΑ: Ιβάν Πετρόβιτς, εδώ είστε; Εμείς φεύγουμε. Πηγαίνετε στον Αλέξαντρο, κάτι θέλει να σας πει.

ΣΟΝΙΑ: Πήγαινε, θείε Βάνια... *(Παίρνει από το χέρι το Βοϊνίτσκι).* Πάμε... Ο πατέρας κι εσύ πρέπει να συμφιλιωθείτε. Πρέπει...

(Η Σόνια και ο Βοϊνίτσκι βγαίνουν)

ΕΛΕΝΑ: Φεύγω. *(Δίνει το χέρι της στον Αστρόφ).* Έχετε γεια.

ΑΣΤΡΟΦ: Κι όλας;

ΕΛΕΝΑ: Το αμάξι περιμένει.

ΑΣΤΡΟΦ: Στο καλό!

ΕΛΕΝΑ: Σήμερα μου υποσχεθήκατε πως θα φύγετε κι εσείς από δω.

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, θυμάμαι. Φεύγω αμέσως. *(Παύση)* Τρομάξατε; *(Την παίρνει από το χέρι).* Ήτανε τόσο τρομερό;

ΕΛΕΝΑ: Ναι.

ΑΣΤΡΟΦ: Μου φαίνεται όμως πως καλύτερα θα 'τανε να μένατε. Ε; Τι λέτε; Θα ερχόσασταν αύριο στο δασονομείο...

ΕΛΕΝΑ: Όχι. Τέλειωσε. Και γι' αυτό μπορώ να σας αντικρίζω τόσο άφοβα, γιατί ξέρω πως όλα τέλειωσαν. Μονάχα μια χάρη θέλω να σας ζητήσω: να με σκέφτεστε καλύτερα, να 'χετε καλύτερη ιδέα για μένα... Ελάτε, ας σφίξουμε τα χέρια και ας χωριστούμε σαν φίλοι. Μη θυμόσαστε κακό για μένα.

ΑΣΤΡΟΦ: *(της σφίγγει το χέρι).* Ναί, καλύτερα να φύγετε... *(Στοχαστικά).* Φαινόσαστε καλό κι ευγενικό πλάσμα, κι όμως μέσα σ' ολόκληρη την προσωπικότητά σας υπάρχει κάτι παράξενο. Ορίστε, έρχεστε δω με τον άνδρα σας κι όλοι εμείς που βρισκόμαστε στις δουλειές μας, που βασανιζόμαστε και μοχθούμε κάτι να δημιουργήσουμε, τα παρατάμε όλα κι όλο το καλοκαίρι δε σκεφτόμαστε τίποτ' άλλο παρά την ποδάγρα του συζύγου σας κι εσάς. Εσείς οι δυο μας μολύνατε όλους με την τεμπελιά σας. Εγώ ήμουν καταγοητευμένος μαζί σας και ολάκερο μήνα δεν έκανα τίποτα. Και στο μεταξύ οι άνθρωποι αρρωσταίνουν κι οι χωριάτες μ' όλη τους την ησυχία βόσκουνε τα ζωντανά τους μέσα στα δάση μου και στις δασοφυτείες μου... Έτσι, όπου κι αν πάτε εσείς κι ο άντρας σας, παντού φέρνετε την καταστροφή!... Αστειεύομαι βέβαια... ωστόσο... είναι παράξενο. Είμαι βέβαιος πως αν μένατε δω, η καταστροφή θα ήταν τεράστια. Κι εγώ θα χανόμουν... μα κι εσείς δε θα τη γλιτώνατε φτηνότερα. Λοιπόν, φύγετε!... Finita la commedia!

ΕΛΕΝΑ: *(παίρνει γρήγορα απ' το τραπέζι του ένα μολύβι του και το κρύβει στην τσέπη της).* Σας παίρνω αυτό το μολύβι για ενθύμιο.

ΑΣΤΡΟΦ: Τι παράξενο... Γνωριστήκαμε, γινήκαμε φίλοι κι έτσι ξαφνικά, άγνωστο γιατί... δε θα ξαναϊδωθούμε ποτέ. Έτσι γίνονται όλα στον κόσμο αυτό... Τώρα που δεν είναι κανείς εδώ –πριν έρθει ο θείος Βάνιας με κανένα μπουκέτο– επιτρέψτε

μου να σας αποχαιρετήσω μ' ένα φιλί... Ναι;... *(Τη φιλεί στο μάγουλο).* Ωραία... εντάξει.

ΕΛΕΝΑ: Σας εύχομαι κάθε ευτυχία! (Κοιτάζει γύρω). Όμως... ας είναι και για μια φορά στη ζωή μου!... *(Τον αγκαλιάζει παράφορα. Κι οι δυο ταυτοχρόνως χωρίζονται απότομα).* Πρέπει να φύγω!...

ΑΣΤΡΟΦ: Φύγετε το γρηγορότερο. Αν είναι έτοιμο το αμάξι, φύγετε αμέσως. Αυτό είναι το καλύτερο.

ΕΛΕΝΑ: Θαρρώ πως κάποιος έρχεται! *(Κι οι δυο αφουγκράζονται).*

ΑΣΤΡΟΦ: Φινίτα!

(Μπαίνουν ο Σερεμπριάκοφ, ο Βοϊνίτσκι, η Μαρία Βασίλιεβνα με το βιβλίο της, η Σόνια κι ο Τελέγιν).

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(στο Βοϊνίτσκι).* Περασμένα ξεχασμένα. Ύστερ' απ' αυτά που έγιναν ένιωσα και σκέφτηκα τόσα πολλά σ' αυτές τις λίγες ώρες, που μου φαίνεται πως θα μπορούσα να γράψω ένα ολόκληρο σύγγραμμα περί της τέχνης του να ζει κανείς για τη διαπαιδαγώγηση των απογόνων. Με μεγάλη μου χαρά δέχομαι τη συγνώμη σου και σε παρακαλώ κι εγώ να με συγχωρέσεις. Έχε γεια! *(Αυτός κι ο Βοϊνίτσκι αγκαλιάζονται και φιλιούνται τρεις φορές).*

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Θα λαβαίνεις τακτικά τα ίδια λεφτά που σου στέλναμε και πριν. Όλα θα γίνονται όπως τον παλιό καιρό.

(Η Έλενα Αντρεγέβνα αγκαλιάζει τη Σόνια).

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(φιλεί το χέρι της Μαρίας Βασίλιεβνας).* Μαμά...

ΜΑΡΙΑ: (τον φιλεί). Αλέξαντρε, φωτογραφηθείτε ξανά και στείλτε μου τη φωτογραφία σας. Ξέρετε πόσο αγαπητοί μού είσαστε.

ΤΕΛΕΓΙΝ: Έχετε γεια, εξοχότατε! Μη μας ξεχνάτε!

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(φιλεί την κόρη του).* Αντίο... Αντίο σε όλους. *(Σφίγγει το χέρι του Αστρόφ).* Σας ευχαριστώ για την ευχάριστη συντροφιά σας. Σέβομαι τη νοοτροπία σας, τους ενθουσιασμούς σας, τους πόθους σας, αλλά επιτρέψτε και σε μένα το γέρο να κάνω στην αποχαιρετιστήρια προσλαλιά μου μονάχα μια παρατήρηση: πρέπει να εργάζεσθε φίλοι μου! Πρέπει να εργάζεσθε! *(Υποκλίνεται σε όλους).*

Έχετε γεια. Εύχομαι σε όλους σας κάθε ευτυχία! *(Φεύγει. Τον ακολουθούν η Μαρία Βασίλιεβνα κι η Σόνια).*

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(φιλάει ορμητικά το χέρι της Έλενας Αντρεγέβνας).* Έχετε γεια!... Συγχωρέστε με... Ποτέ πια δε θα ξαναϊδωθούμε...

ΕΛΕΝΑ: *(συγκινημένη).* Έχετε γεια, αγαπητέ μου Ιβάν Πετρόβιτς! *(Τον φιλεί στο κεφάλι και φεύγει).*

ΑΣΤΡΟΦ: *(στον Τελέγιν).* Βλογιάρη, πες τους μ' αυτή την ευκαιρία να ετοιμάσουν και το δικό μου αμάξι.

ΤΕΛΕΓΙΝ: Και βέβαια, αμέσως, αγαπητέ μου. *(Βγαίνει).*

(Στη σκηνή απομένουν μόνο ο Αστρόφ κι ο Βοϊνίτσκι)

ΑΣΤΡΟΦ: *(μαζεύει τα χρώματα και τα πινέλα από το τραπέζι και τα βάζει μέσα στη βαλιτσούλα του).* Καλά, γιατί δεν πας κι εσύ να τους αποβγάλεις;

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ας πάνε στο καλό... Εγώ... εγώ δεν μπορώ. Νιώθω ένα βάρος στην καρ-

διά. Πρέπει το γρηγορότερο να καταπιαστώ με κάτι... Δουλειά!... Δουλειά! *(Σκαλίζει τα χαρτιά που 'ναι στο τραπέζι).*

(Παύση. Ακούγονται κουδουνίσματα αμαξιών).

ΑΣΤΡΟΦ: Φύγανε. Ο κύριος καθηγητής είναι σίγουρα ικανοποιημένος. Αυτόν τώρα δεν τον ξανατραβάς εδώ ούτε με καμάκι.

ΜΑΡΙΝΑ: *(μπαίνει).* Έφυγαν... *(Κάθεται σε μια καρέκλα και πλέκει κάλτσες).*

ΣΟΝΙΑ: *(μπαίνει).* Έφυγαν!... (Σκουπίζει τα μάτια της).

Ας πάνε στο καλό! *(Στο θείο της).* Έλα, θείε Βάνια, ας αρχίσουμε κάτι.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ναι, δουλειά!... δουλειά!...

ΣΟΝΙΑ: Έχουμε τόσο καιρό να κάτσουμε μαζί σ' αυτό εδώ το τραπέζι. *(Ανάβει τη λάμπα στο τραπέζι).* Είμαι βέβαιη πως το μελάνι θα 'χει στεγνώσει... Βέβαια... *(παίρνει το μελανοδοχείο, πηγαίνει στο ντουλάπι και βάζει μελάνι).* Κι όμως λυπήθηκα τόσο που φύγανε...

(Η Μαρία Βασίλιεβνα μπαίνει αργά-αργά).

ΜΑΡΙΑ: Έφυγαν!... *(Κάθεται και βυθίζεται στο διάβασμα).*

ΣΟΝΙΑ: *(κάθεται στο τραπέζι και φυλλομετράει ένα τεφτέρι).* Πρώτα-πρώτα, θείε Βάνια, πρέπει να κοιτάξουμε τους λογαριασμούς. Τους αφήσαμε τόσο καιρό κι όλα εδώ μέσα είναι φοβερά ανακατωμένα. Κάποιος σήμερα έστειλε πάλι και ζητούσε το λογαριασμό του. Πρέπει να του τον βγάλουμε. Γράφε εσύ τον ένα λογαριασμό κι εγώ θα γράφω τον άλλο.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει)* Λογαριασμός... Προς τον κύριο... *(Και οι δυο γράφουν σιωπηλά).*

ΜΑΡΙΝΑ: *(χασμουριέται)* Ώρα να πάω στο κρεβατάκι μου...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει)* «Υπόλοιπον εκ παλαιού χρέους, δυο ρούβλια κι εβδομήντα πέντε καπίκια».

(Μπαίνει ένας εργάτης).

ΕΡΓΑΤΗΣ: Μιχαήλ Λβόβιτς, τ' άλογά σας είν' έτοιμα.

ΑΣΤΡΟΦ: *(πλησιάζει να τους αποχαιρετήσει).* Λοιπόν...

ΣΟΝΙΑ: Πότε θα σας ξαναϊδούμε;

ΑΣΤΡΟΦ: Όχι πριν απ' το καλοκαίρι νομίζω. Το χειμώνα μάλλον αποκλείεται... Εννοείται, αν τύχει τίποτα, με ειδοποιείτε κι έρχομαι. *(Της σφίγγει το χέρι).* Σας ευχαριστώ για τη φιλοξενία, για τη φιλία – τέλος πάντων για όλα. *(Προχωρεί στην παραμάνα και τη φιλεί στο κεφάλι).* Έχε γεια, γριούλα.

ΜΑΡΙΝΑ: Μα τι, θα φύγεις χωρίς να πιεις τσάι;

ΑΣΤΡΟΦ: Δε θέλω, ντάντά.

ΜΑΡΙΝΑ: Θα 'θελες μήπως λίγη βοτκούλα;

ΑΣΤΡΟΦ: *(αναποφάσιστα).* Καλά, ας είναι...

(Η Μαρίνα βγαίνει).

ΑΣΤΡΟΦ: *(ύστερ' από παύση).* Τ' άλογό μου άρχισε να κουτσαίνει λιγάκι. Χτες το πρόσεξα, την ώρα που ο Πετρούσκα πήγαινε να το ποτίσει.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Πρέπει να το ξαναπεταλώσεις.

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, πρέπει να το πάω στον πεταλωτή. Δε γίνεται αλλιώς. *(Πλησιάζει στο χάρτη της Αφρικής και τον κοιτάζει).* Χμ, φαντάζομαι σ' αυτήν εδώ τη φαλακρή Αφρική, θα κάνει τώρα ζέστη φοβερή.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ναι, πολύ πιθανό.

ΜΑΡΙΝΑ: *(έρχεται κρατώντας ένα δίσκο που έχει απάνω ένα ποτήρι βότκα κι ένα κομμάτι ψωμί).* Ορίστε...

(Ο Αστρόφ πίνει τη βότκα).

ΜΑΡΙΝΑ: Με τις υγείες σας, αγαπητέ μου *(κάνει μια υπόκλιση).* Δεν τρως και κομματάκι ψωμάκι;

ΑΣΤΡΟΦ: Όχι, το προτιμώ έτσι. Και τώρα, καλή τύχη σε όλους σας. Μη μ' αποβγάλεις, νταντά, δε χρειάζεται. *(Φεύγει. Η Σόνια πάει πίσω του μ' ένα κερί να τον αποβγάλει. Η Μαρίνα ξανακάθεται στην καρέκλα της).*

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει).* «Τη δευτέρα Φεβρουαρίου, λάδι είκοσι οκάδες. Τη δεκάτη έκτη Φεβρουαρίου, λάδι είκοσι οκάδες... Αρακάς...» *(Παύση).*

(Ακούγονται τα κουδούνια).

ΜΑΡΙΝΑ: Έφυγε... *(Παύση).*

ΣΟΝΙΑ: *(επιστρέφει κι ακουμπά το κερί στο τραπέζι).* Έφυγε...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(λογαριάζει πάνω σ' ένα φύλλο του ημερολογίου και μετά γράφει).* «Σύνολο... δεκαπέντε... είκοσι πέντε...»

(Η Σόνια κάθεται και γράφει).

ΜΑΡΙΝΑ: (χασμουριέται). Αχ, Θεέ μου παντοδύναμέ μου...

(Ο Τελέγιν μπαίνει πατώντας στα δάχτυλα. Κάθεται κοντά στην πόρτα και κουρντίζει σιγανά την κιθάρα του).

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(στη Σόνια, χαϊδεύοντας τα μαλλιά της).* Παιδί μου, πόσο πονάει η καρδιά μου! Αχ, αν ήξερες μονάχα πόσο πονάει η καρδιά μου!

ΣΟΝΙΑ: Τι να κάνουμε; Πρέπει να ζήσουμε! *(Παύση).* Θα ζήσουμε, θείε Βάνια! Θα ζήσουμε πολλές-πολλές μέρες αράδα κι ατέλειωτα βράδια. Θα υποφέρουμε υπομονετικά τις δοκιμασίες που μας στέλνει η μοίρα. Εμείς θα δουλέψουμε για τους άλλους και τώρα και στα γερατιά μας – χωρίς ξεκούραση. Κι όταν έρθει η ώρα μας, θα πεθάνουμε ήσυχα-ήσυχα, χωρίς κανένα παράπονο. Κι εκεί, πέρα απ' τον τάφο μας, θα πούμε πως υποφέραμε, πως κλάψαμε, πως η ζωή μάς πίκρανε, κι ο Θεός θα μας σπλαχνιστεί. Και τότε κι εγώ κι εσύ, θείε μου αγαπημένε, θα δούμε τη ζωή φωτεινή, χαρούμενη, ωραία. Θα χαιρόμαστε τότε και θα κοιτάζουμε πίσω τα τωρινά μας βάσανα και τις πίκρες με καλοσύνη, με χαμόγελο – και θ' αναπαυτούμε. Έχω πίστη, θείε μου. Πιστεύω θερμά, με πάθος! *(Γονατίζει μπροστά του και βάζει το κεφάλι της στα χέρια του. Με κουρασμένη φωνή).* Θ' αναπαυτούμε!

(Ο Τελέγιν παίζει σιγανά κιθάρα).

ΣΟΝΙΑ: Θ' αναπαυτούμε! Θ' ακούμε τους αγγέλους. Θα δούμε όλο τον ουρανό φωτισμένο με αστέρια σα διαμάντια. Θα δούμε πως όλη μας η κακία εδώ κάτω στη γη, όλα μας τα πάθη, όλοι μας οι πόνοι, θ' αφανιστούνε μέσα στον οίκτο που θα πλημμυρίσει όλο τον κόσμο. Και η ζωή μας θα γίνει ήσυχη, τρυφερή, γλυκιά, σα χάδι. Πιστεύω!... Πιστεύω!... *(Σκουπίζει τα δάκρυά του με το μαντίλι της).* Φτωχέ μου, θείε

Βάνια, κλαις... *(Μέσ' απ' τα δάκρυά της).* Δε γνώρισες στη ζωή σου χαρές. Όμως περίμενε, θείε Βάνια, περίμενε... Θ' αναπαυτούμε. *(Τον αγκαλιάζει).* Θ' αναπαυτούμε.

(Ο φύλακας χτυπάει)

(Ο Τελέγιν παίζει σιγανά. Η Μαρία Βασίλιεβνα γράφει σημειώσεις στο περιθώριο του βιβλίου της. Η Μαρίνα πλέκει κάλτσες).

ΣΟΝΙΑ: Θ' αναπαυτούμε.

Α Υ Λ Α Ι Α

(κλείνει αργά)

Μετάφραση Λυκούργου Καλλέργη

Ερωτήσεις

1. Πώς σκιαγραφείται στο απόσπασμα η επαρχιακή ζωή στη Ρωσία του τέλους του 19ου αιώνα; Πώς αυτή επιδρά στην ψυχολογία και τη συμπεριφορά των προσώπων;
2. Ποιες αλλαγές γίνονται στη ζωή των ενοίκων του υποστατικού μετά την αναχώρηση του ζεύγους Σερεμπριάκοφ;
3. Να χαρακτηρίσετε τα πρόσωπα του έργου στηριζόμενοι στο απόσπασμα.
4. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα:

   α) το θέμα της ομορφιάς και της φθοράς της

   β) το πικρό χιούμορ

   γ) το θέμα της εγκαρτέρησης και του συγκρατημένου λυγμού

   δ) το λυρικό στοιχείο
5. «Όλα τα μεγάλα έργα του Τσέχοφ τελειώνουν μ' έναν αποχωρισμό, γιατί ο αποχωρισμός κάνει συνειδητό, με συμπυκνωμένη ένταση κι ενέργεια, το κύλισμα του Χρόνου» Α. Τερζάκης

   Συζητήστε τη λειτουργία του αποχωρισμού στο «Θείο Βάνια» σε σχέση με την πιο πάνω άποψη.
6. «Χμ, φαντάζομαι σ' αυτήν εδώ τη φαλακρή Αφρική, θα κάνει τώρα ζέστη φοβερή». Ποια είναι η βαθύτερη σημασία της παρατήρησης αυτής του Αστρόφ;
7. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του θεάτρου του Τσέχοφ είναι τα στατικά πρόσωπα και οι πολλές παύσεις που διακόπτουν τους διαλόγους. Συζητήστε την άποψη αυτή στηριζόμενοι στο απόσπασμα του βιβλίου σας.

Μαξίμ Γκόρκι
(1868 - 1936)

Ρώσος συγγραφέας, από τους πιο σημαντικούς του 20ού αιώνα. Το πραγματικό του όνομα ήταν Αλεξέι Μαξίμοβιτς Πέσκοφ. Θεωρείται ο πιο αυθεντικός εκπρόσωπος της λογοτεχνικής σχολής του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Γεννήθηκε στην πόλη Νίζνι Νόβγκοροντ που αργότερα ονομάστηκε Γκόρκι. Πολύ μικρός έχασε και τους δυο του γονείς και αναγκάστηκε να ριχτεί στη βιοπάλη. Γνώρισε την πείνα, το μόχθο και την πιο απάνθρωπη εκμετάλλευση. Από το 1884 περιπλανήθηκε πεζός από τη μια άκρη της Ρωσίας ως την άλλη αναζητώντας κάποια καλύτερη τύχη. Η οδυνηρή αυτή περιπλάνηση κατά την οποία γνώρισε την αθλιότητα και τη δυστυχία σ' όλη της την έκταση καθώς και η αδιάκοπη μελέτη μετέτρεψαν το ρακένδυτο εργάτη σε συγγραφέα. Κατά τα τελευταία χρόνια της τσαρικής Ρωσίας είχε έντονη επαναστατική δράση, ενώ μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση συνεργάστηκε στενά με το σοβιετικό καθεστώς.

Κύρια χαρακτηριστικά των έργων του είναι το βαθύ κοινωνικό τους περιεχόμενο, η έξοχη διαγραφή των χαρακτήρων, η ρεαλιστική ακρίβεια στην απόδοση των λεπτομερειών και η απαισιοδοξία.

Κυριότερα έργα του:

Διηγήματα: Η Γριά Ιζεργκίλ (1895), Τσελκάς (1895), Κονοβάλοφ (1897), Εικοσιέξι άνδρες και ένα κορίτσι (1899)

Μυθιστορήματα: Η Μάνα (1907), Τα Παιδικά μου χρόνια (1913-14), Σε ξένα χέρια (1914), Τα Πανεπιστήμιά μου (1923), Αδελφοί Αρταμάνοφ (1925)

Θεατρικά: Ο Βυθός (1902), Οι Μικροαστοί (1902) Οι Εχθροί (1906), Οι Αλλόκοτοι (1910)

Ένα κοριτσάκι

(διήγημα)

Ο Γκόρκι στα νεανικά του χρόνια περιπλανήθηκε πεζός σ' όλη τη Ρωσία όπου γνώρισε τη φτώχεια και την αθλιότητα. Μια από τις εμπειρίες του στις περιπλανήσεις του αυτές αφηγείται στο σύντομο διήγημα που ακολουθεί.

Μια βραδιά, κουρασμένος απ' τη δουλειά, είχα ξαπλώσει κατάχαμα στη γωνιά ενός μεγάλου πέτρινου σπιτιού. Οι κόκκινες ακτίνες του ήλιου που βασίλευε έκαναν να φαίνονται πιο πολύ οι βαθιές ρωγμές του τοίχου και οι κηλίδες της λάσπης.

Μέσα στο σπίτι, νύχτα και μέρα, σαν ποντίκια μέσα σε υπόγειο, τριγυρνούσαν άνθρωποι πεινασμένοι και βρόμικοι. Τα σώματά τους ήταν σκεπασμένα με κουρέλια και οι ψυχές τους ήταν το ίδιο μολυσμένες και βρόμικες σαν τα κορμιά τους.

Από τα παράθυρα του σπιτιού ξέφευγε σαν πυκνός και αργός καπνός μιας πυρκαγιάς ο βαρύς και μονότονος θόρυβος της ζωής, που κυλιόταν στη λάσπη εκεί μέσα. Βυθισμένος σε μια νάρκη, άκουγα αυτήν την κολασμένη βουή.

Ξαφνικά, πλάι μου, από ένα σωρό άδεια βαρέλια και παλιές κάσες, ήρθε μια φωνή λεπτή και γλυκιά:

Νάνι, νάνι το παιδάκι
το καλό μου κάνει νάνι...

Ποτέ μου δεν είχα ακούσει μέσα σ' αυτό το σπίτι τις μητέρες να νανουρίζουν τα παιδιά τους με τόση τρυφερότητα. Σηκώθηκα αθόρυβα κι έριξα μια ματιά πίσω από τα βαρέλια. Ένα μικρό κοριτσάκι ήταν καθισμένο πάνω σε μια κάσα. Είχε γείρει το μικρό του μπουκλωτό και ξανθό κεφαλάκι, κουνιότανε ρυθμικά και ήρεμα και τραγουδούσε με ύφος στοχαστικό:

Νάνι, νάνι το παιδάκι
η μαμά θα 'ρθει σε λίγο
να του φέρει τα γλυκά του...

Με τα μικρά βρόμικα χεράκια του κρατούσε ένα ξύλινο κουτάλι, ντυμένο μ' ένα κόκκινο κουρέλι, και το κοιτούσε με τα μεγάλα του μάτια. Είχε ωραία μάτια, φωτεινά, τρυφερά και θλιμμένα, με μια θλίψη σπάνια στα παιδιά. Η έκφρασή τους μου έκανε τέτοια εντύπωση, ώστε δεν πρόσεχα πια τη βρομιά του προσώπου και των χεριών του.

Πάνω από το κοριτσάκι, σα σύγνεφο από βρόμικο καπνό, περνούσαν φωνές, βλαστήμιες, μεθυσμένα λόγια, κλάματα. Γύρω του, πάνω στη λασπωμένη γη, όλα ήταν σπασμένα, κολοβωμένα, και ο ήλιος που βασίλευε, έβαφε κόκκινα τα λείψανα των ξεγοφιασμένων κασονιών. Τα έκανε να φαίνονται πένθιμα, σαν ερείπια μεγάλης οικοδομής, κατεδαφισμένης από τ' ανήλεα χέρια της φτώχειας.

Έκανα μια κίνηση άθελη. Τότε το κοριτσάκι στράφηκε, με διέκρινε και τα μάτια του καρφώθηκαν πάνω μου καχύποπτα. Ζάρωσε ολόκληρο σα μικρό ποντίκι μπροστά στη γάτα. Κοίταζα με χαμόγελο το προσωπάκι του, δειλό, λυπημένο και βρόμικο. Έσφιξε με δύναμη τα χείλια του και τα λεπτά βλέφαρά του τρέμισαν. Έπειτα σηκώ-

θηκε, τίναξε με πολυάσχολο ύφος το κατασχισμένο φουστανάκι του, που μόλις διατηρούσε το πρωτινό κόκκινο χρώμα του, έβαλε την κούκλα στην τσέπη και έπειτα με μια φωνή καθαρή και παλλόμενη με ρώτησε:

— Τι κοιτάς;

Θα ήταν περίπου έντεκα χρονών. Ήταν λεπτή και αδύνατη. Με κοιτούσε προσεκτικά και τα βλέφαρά της έτρεμαν αδιάκοπα.

— Ε, λοιπόν; συνέχισε ύστερα από ένα λεπτό σιωπής. Τι θέλεις;

— Τίποτα... Παίξε... Θα φύγω αμέσως, απάντησα.

Τότε έκανε ένα βήμα προς εμένα, το πρόσωπό της κατσούφιασε και με δυσφορία μου είπε με τη λεπτή και καθαρή φωνή της:

— Έλα μαζί μου... Θα μου δώσεις δεκαπέντε καπίκια.

Δεν κατάλαβα αμέσως. Όμως θυμάμαι πως έφριξα από ένα προαίσθημα ότι θα 'κουγα κάτι τρομερό.

Εκείνο ήρθε πολύ κοντά μου, σφίχτηκε πάνω μου, και αποφεύγοντας το βλέμμα μου, συνέχισε με μια φωνή μονότονη κι άχρωμη:

— Πάμε... δεν έχω όρεξη να τρέχω στους δρόμους... να γυρεύω πελάτη... ύστερα δεν μπορώ να βγω... Ο αγαπητικός της μητέρας μου πούλησε το φουστάνι μου... για να αγοράσει ρακί... Πάμε!...

Χωρίς να πω λέξη την έσπρωξα απαλά. Με κοίταξε καχύποπτα, σα να μην καταλάβαινε. Τα χείλη της κινήθηκαν σπασμωδικά. Επιτέλους, σήκωσε το κεφάλι και κοιτώντας ψηλά με μάτια ορθάνοιχτα, καθαρά και θλιμμένα, μου είπε χαμηλόφωνα και στενοχωρημένα:

— Νομίζεις... επειδή είμαι μικρή... ότι θα φωνάξω... Μη φοβάσαι... Άλλοτε... είναι αλήθεια... φώναξα... αλλά τώρα πια...

Και χωρίς να τελειώσει, έφτυσε αδιάφορα κατά γης.

Απομακρύνθηκα έχοντας μέσα στην καρδιά μου μια ανέκφραστη φρίκη και το βλέμμα δυο παιδικών φωτεινών ματιών.

Μετάφραση Φρίξου Ηλιάδη

Ερωτήσεις

1. Πώς ψυχογραφεί ο συγγραφέας τη μικρή; Ποια είναι τα αισθήματά του γι' αυτήν;
2. Ποια στοιχεία συνθέτουν το σκηνικό του διηγήματος; (Να προσέξετε τη ρεαλιστική ακρίβεια στην απόδοση των λεπτομερειών).
3. Στο διήγημα έχουμε αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο. Τι πετυχαίνει με την τεχνική αυτή ο συγγραφέας;
4. Ποιο κοινωνικό πρόβλημα θίγεται στο διήγημα; Συζητήστε το.

Αλεξάντρ Μπλοκ
(1880 - 1921)

Μεγάλος Ρώσος ποιητής. Γεννήθηκε στην Πετρούπολη. Σπούδασε φιλολογία. Προσχώρησε νωρίς στο ρωσικό συμβολισμό του οποίου θεωρείται ένας από τους κυριότερους εκπρόσωπους. Τα επαναστατικά γεγονότα του 1905 συγκίνησαν πολύ τον Μπλοκ που στράφηκε στη μελέτη των λαϊκών τραγουδιών των χωρικών και των τσιγγάνων, μέσα από τα οποία, όπως ο ίδιος έλεγε, ανακάλυψε το πρόσωπο και την ψυχή της πατρίδας. Λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση δέχτηκε έντονα τις επιδράσεις ενός νεφελώδους κοινωνικού επαναστατικού εθνικοθρησκευτικού δόγματος, του Σκυθισμού, στην ατμόσφαιρα του οποίου κινούνται τα αριστουργήματά του «Οι Σκύθες» και «Οι Δώδεκα». Με την ποίησή του ο Μπλοκ έδωσε μια πλούσια και πυκνή εικόνα της Ρωσίας, φορτωμένη με τη μουσική και τους ρυθμούς του καιρού του και φορτισμένη από την προαίσθηση των επερχόμενων αλλαγών.

Κυριότερα έργα του: Στίχοι για την πανέμορφη κυρία (1904), Σταυροδρόμι (1904), Η φάρσα, ποιητ. δράμα (1906), Ο νυχτερινός μενεξές (1906), Η γη μέσα στο χιόνι (1908), Ο χορός του θανάτου (1912-14), Οι Δώδεκα (1918), Οι Σκύθες (1918)

Στρόβιλοι από χιόνι

Στρόβιλοι από χιόνι
σβήνουν κάθε ίχνος.
Η αυγή απαλή
μας ξυπνά απ' τον ύπνο.

Αστραπές στο πλάτος
τ' ουρανού μας λάμπουν.
Μαλακό το πάθος
λίκνισμα στους κάμπους.

Κουρασμένα πλήθη
πάλι θ' ακλουθήσω
τη λευκή Κυρία[1]
ίσως συναντήσω.

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. α) Ποιες εικόνες συνθέτουν το ποίημα και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν;

   β) Πώς λειτουργεί η γυναικεία ύπαρξη μέσα στο συγκεκριμένο σκηνικό;
2. Να εντοπίσετε στο ποίημα τα στοιχεία του ονείρου και της φυγής.
3. Ο Μπλοκ θεωρείται ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς εκπρόσωπους του ρωσικού συμβολισμού. Ποιες από τις βασικές αρχές της τεχνοτροπίας αυτής μπορείτε να αναγνωρίσετε στο πιο πάνω ποίημα;

«Μάρτιος», πίνακας του Ρώσου ζωγράφου Λεβιτάν

1. λευκή Κυρία· όνειρο της παιδικής ηλικίας του Μπλοκ που αργότερα θα πάρει στην ποίησή του τη θέση του συμβόλου της Αιώνιας Γυναίκας

3

Νεοελληνική λογοτεχνία
Γ΄ Γενικού Λυκείου
Θεωρητικής κατεύθυνσης

ΙΤΥΕ «Διόφαντος», 2012

Διονύσιος Σολωμός

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Ο *Κρητικός* του Διονυσίου Σολωμού (Ζάκυνθος 1798 - Κέρκυρα 1857), αφηγηματικό ποίημα σε πέντε μέρη, γράφεται κατά τη διετία 1833 έως 1834 και θεωρείται «σταθμός στην ποιητική πορεία του Σολωμού, το πρώτο από τα μεγάλα και σημαντικά ποιήματα της εντελώς ώριμης περιόδου του. Μολονότι χαρακτηρισμένο απόσπασμα, μπορεί να θεωρηθεί ποίημα απόλυτα ολοκληρωμένο, με εσωτερική ενότητα και συνοχή» (Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Ποιητική Ανθολογία*, Βιβλίο Πέμπτο: *Ο Σολωμός και οι Εφτανησιώτες*, Γαλαξίας, 1970 – Δωδώνη, 1976, σ. 206). Πηγή έμπνευσης του ποιητή στάθηκαν πραγματικά γεγονότα της επανάστασης στην Κρήτη: «κατάληψη της Μεσαράς και έπειτα των Σφακιών από τους Τούρκους στα 1823-24 και φυγή χιλιάδων Χριστιανών με πλοία από τη νότια και δυτική Κρήτη προς τα Κύθηρα, τα Αντικύθηρα και την Πελοπόννησο» (Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ, «Εισαγωγή» στο ποίημα: Διονυσίου Σολωμού, *Ποιήματα και Πεζά*, Στιγμή, 1994, σ. 205). Το κείμενο του ποιήματος αναπαράγει το τραγούδι ενός πρόσφυγα Κρητικού, που μακριά από την ιδιαίτερη πατρίδα του αναπολεί τα περασμένα, πλεγμένα γύρω στο περιστατικό που καθόρισε τη ζωή του. Εν περιλήψει η υπόθεση των πέντε μερών: «[1-2] Ναυαγός ο Κρητικός προσπαθεί να σώσει την αγαπημένη του μέσα στην τρικυμία· [3-4] Η τρικυμία παύει απότομα και μπροστά του φανερώνεται μια "φεγγαροντυμένη" θεϊκή μορφή· [5] όταν η οπτασία χαθεί, θ' ακουστεί ένας μαγευτικός απόκοσμος ήχος που θα συνεπάρει την ψυχή του ναυαγού· κι όταν ο ήχος σωπάσει, θα φτάσει αυτός στην ακρογιαλιά, θ' αποθέσει εκεί την αγαπημένη του, αλλά θα είναι πεθαμένη» (Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Μ.Ι.Ε.Τ., 1978, σ. 147).

«Έλληνες εξόριστοι κοιτάζουν τη χαμένη πατρίδα τους», ελαιογραφία του Ary Scheffer.

1 [18.]

. . . . . .

. . . . . .

Ἐκοίταα, κι ἤτανε μακριά ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
«Ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!»
Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἕνα ξοπίσω στ' ἄλλο
Πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
5 Τά πέλαγα στήν ἀστραπή κι ὁ οὐρανός ἀντήχαν,[1]
Οἱ ἀκρογιαλιές καί τά βουνά μ' ὅσες φωνές κι ἄν εἶχαν.

2 [19.]

Πιστέψετε π' ὅ,τι θά πῶ εἶν' ἀκριβή ἀλήθεια,
Μά τές πολλές λαβωματιές πού μόφαγαν τά στήθια,
Μά τούς συντρόφους πόπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
Μά τήν ψυχή πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας.[2]
5 (Λάλησε, Σάλπιγγα![3] κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,

Το κείμενο σύμφωνα με την κατάρτιση Ι. ΠΟΛΥΛΑ. Ακολουθείται η έκδ. *Απάντων* του Σολωμού από τον Λ. ΠΟΛΙΤΗ, τ. Ι: *Ποιήματα*, Αθ.: Ίκαρος, 1948, σσ. 197-206, με αποδεκτές τις ορθογραφικές επεμβάσεις του Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ, Δ. Σολωμού, *Ποιήματα και Πεζά*, ό.π., σσ. 225 κ.εξ., και υιοθετημένες τις διορθώσεις παραναγνώσεων. Σε τετράγωνες παρενθέσεις μετά τους αριθμούς 1-5 των μερών, η αρίθμησή τους από τον ποιητή (18.-22.).

1. *αντήχαν* (*αντήχααν*· σχηματισμένο όπως το *Εκοίταα* του στ. 1)· αντηχούσαν.

2. Εκκλήσεις εμπίστευσης, που προοικονομούν εδώ καίρια σημεία της αφήγησης, οι όρκοι των σττ. 2-4 συνοδεύουν την αποστροφή του αφηγητή προς ένα υποθετικό ακροατήριο.

3. *Λάλησε Σάλπιγγα*! *ενν.* της Δευτέρας Παρουσίας – όπως στην *Παλαιά Διαθήκη* (*Ιώβ* ΛΘ' 24, *Ζαχαρίας* Θ΄ 14) και στις *Επιστολές* του Παύλου (*Α΄ Προς Θεσσαλονικείς*

Καί σχίζω δρόμο καί τς ἀχνούς ἀναστημένους[4] κράζω:
«Μήν εἴδετε τήν ὀμορφιά πού τήν Κοιλάδα[5] ἀγιάζει;
Πέστε, νά ἰδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.[6]
Καπνός δέ μένει ἀπό τη γῆ· νιός οὐρανός ἐγίνη·[7]
Σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ καί θά κριθῶ μ᾽ αὐτήνη.
— Ψ᾽ηλά τήν εἴδαμε πρωί· τῆς τρέμαν τά λουλούδια[8]
Στή θύρα τῆς Παράδεισος[9] πού ἐβγῆκε μέ τραγούδια·
Ἔψαλλε τήν Ἀνάσταση χαροποιά[10] ἡ φωνή της,
Κι ἔδειχνεν ἀνυπομονιά γιά νά ᾽μπει στό κορμί της·[11]

Δ΄ 16, *Α΄ Προς Κορινθίους* ΙΕ΄ 51-52), η έβδομη, κατά την *Αποκάλυψη* ΙΑ΄ 15· η «σάλπιγγα η στερνή» μνημονεύεται από τον Σολωμό στο *Λάμπρο* 2, στη *Γυναίκα της Ζάκυθος* κ.α. Με την αποστροφή αυτή ανοίγει παρένθεση, όπου ο Κρητικός οραματίζεται την ώρα που θα δει ξανά την αγαπημένη του, κατά την ανάσταση νεκρών για την Έσχατη Κρίση. Η πρόδρομη αφήγηση θα συνεχιστεί σκηνικά, στ. 7 κ.εξ., με υποφορά και ανθυποφορά, κατά το πρότυπο των δημοτικών τραγουδιών («Μην είδετε...; – ...την είδαμε...»).

4. *αχνούς αναστημένους*· εγερθείσες σκιές των θανόντων (*αχνός*: αμυδρή φιγούρα, έτοιμη να σβήσει).

5. Αναφορά στην Κοιλάδα Ιωσαφάτ (πραγματικό τοπωνύμιο, ανατολικά της Ιερουσαλήμ), που ταυτίζεται στις δοξασίες Ιουδαίων, χριστιανών και μωαμεθανών με το θέατρο της παγκόσμιας Τελικής Κρίσης.

6. *ό,τι σας μοιάζει*· οι άλλες σκιές αναστημένων (ή, ίσως, άγγελοι)· «σαν κι εσάς».

7. *Καπνός δε μένει από τη γη*· όπως για τη Βαβυλώνα στην *Αποκάλυψη* ΙΘ΄ 3: «*ὁ καπνός αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων*»· *νιος ουρανός εγίνη*· όπως επίσης στην *Αποκάλυψη* ΚΑ΄ 1: «Καί εἶδον οὐρανόν καινόν...».

8. Πρόκειται για τα «λουλούδια της παρθενιάς», επαναλαμβανόμενο μοτίβο στην ποίηση του Σολωμού (π.χ. «Η Φαρμακωμένη στον Άδη», στρ. 8: «το μέτωπο της νιας, | όπου ετρέμαν τα λουλούδια | τα λαμπρά της παρθενιάς» – κ.α.).

9. Στη *θύρα της Παράδεισος*· και στην *Ερωφίλη*, Πρ. 5, σκ. 4, στ. 503 (κ.α.) βρίσκουμε «Την πόρτα τση Παράδεισος...»· στα δημοτικά τραγούδια επίσης: «Στην πόρτα της παράδεισος μηλιά είναι φυτρωμένη». Εικονοποιία κυρίως δυτικότροπη. Εκφραστικότατα, από τον Σολωμό πάλι, αλλού: «Στη θύρα την ολόχρυση της Παντοδυναμίας» («Εις το Θάνατο Αιμιλίας Ροδόσταμο» 2, στ. 1).

10. *χαροποιά*· εκφράζοντας ζωηρά τη χαρά της.

11. Αναφορά στην *ἐν σαρκί* ανάσταση νεκρών, την οποία πιστεύει η Ορθόδοξη Εκκλησία (*Ιώβ* ΙΘ΄ 26: «*ἀναστήσει δέ τό δέρμα μου*»).

15 Ὁ οὐρανός ὁλόκληρος ἀγρίκαε σαστισμένος,[12]
Τό κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·[13]
Καί τώρα ὀμπρός[14] τήν εἴδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·
Ὅμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ καί κάποιονε γυρεύει»).

3 [20.]

Ἀκόμη ἐβάστουνε ἡ βροντή . . . . . .
Κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,[15]
Ἡσύχασε καί ἔγινε ὅλο ἡσυχία καί πάστρα,[16]
Σάν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὅλα τ᾽ ἄστρα·[17]
5 Κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση[18]
Κάθε ὀμορφιά νά στολιστεῖ καί τό θυμό ν᾽ ἀφήσει.
Δέν εἶν᾽ πνοή στόν οὐρανό, στή θάλασσα, φυσώντας

12. *αγρίκαε·* τη φωνή του Θεού.

13. Η «*γέεννα τοῦ πυρός*» (*Κατά Ματθαίον* Ε΄ 22) και το «*πυρ το άσβεστον/αιώνιον/εξώτερον*» (διάσπαρτο στη χριστιανική φιλολογία) εναργή στις παραδόσεις του λαού μας.

14. *τώρα ομπρός·* μόλις πριν από λίγο.

15. *σκίρτησε·* αόριστος σε θέση παρατατικού («σκιρτούσε»: αναταρασσόταν)· *χοχλό*: κοχλασμό, βράσιμο. Η μεταφορά αυτή που απαντά επίσης στη *Γυναίκα της Ζάκυθος* (Κεφ. 5, 12) και στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* (Σχεδ. Α΄ 1 και Β΄ 4), έχει ως πηγή τον *Ερωτόκριτο* Γ΄, στ. 363: «Σαν το θερμό στα κάρβουνα που ο χόχλος το φουσκώνει...».

16. *πάστρα·* καθαρότητα, διαύγεια.

17. Η εικόνα του στίχου αποχτά ένα πιο συγκεκριμένο νόημα σε παραλλαγές του, όπως: «*Σαν περιβόλι ευώδησε και τ᾽ άνθη του ήταν τ᾽ άστρα*».

18. *κρυφό μυστήριο·* μυστική/απόκρυφη δραστηριότητα (ήδη στη *Σοφία Σολομώντος* ΙΔ΄ 23 συναντάμε «*τεκνοφόνους τελετάς ἤ κρύφια μυστήρια*»· με θετικό περιεχόμενο απαντά στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*, Σχεδ. Γ΄ 1, στ. 1-2: «Μητέρα, μεγαλόψυχη στον πόνο και στη δόξα, | Κι αν στο κρυφό μυστήριο ζουν πάντα τα παιδιά σου...»)· *εστένεψε τη φύση*: επιβλήθηκε (στην πλάση), την ανάγκασε...

Οὔτε ὅσο κάνει στόν ἀνθό ἡ μέλισσα περνώντας,[19]
Ὅμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' ἔσφιξε κι ἐχάρη,
10 Ἐσειότουν τ' ὁλοστρόγγυλο καί λαγαρό φεγγάρι·[20]
Καί ξετυλίζει ὀγλήγορα κάτι πού ἐκεῖθε βγαίνει,
Κι ὀμπρός μου ἰδού πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.[21]
Ἔτρεμε τό δροσάτο φῶς[22] στή θεϊκιά θωριά της,
Στά μάτια της τά ὁλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

4 [21.]

Ἐκοίταξε τ' ἀστέρια, κι ἐκεῖνα ἀναγαλλιάσαν,
Καί τήν ἀχτινοβόλησαν καί δέν τήν ἐσκεπάσαν·[23]
Κι ἀπό τό πέλαο, πού πατεῖ χωρίς νά τό σουφρώνει,[24]

---

19. Η ακινησία και η γαλήνη της φύσης που απαντά και στο θέμα του «Πειρασμού» (*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, Σχεδ. Β΄ 2 και Γ΄ 6).

20. Βλ. και *Ερωτόκριτος* Β΄ στ. 309: «Είχε φεγγάρι λαμπιρό και στρογγυλό γεμάτο» (πανσέληνος), *λαγαρό*: διαυγές, καθαρό, φωτεινό. Το ρήμα *Εσειότουν* αντί του *Έτρεμε* των *Αυτογράφων*, κατ' αναλογία άλλων στίχων από τον Ι. ΠΟΛΥΛΑ· ο Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ το προσαρμόζει σε Εσειόνταν.

21. «*Καί σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ, γυνή περιβεβλημένη τόν ἥλιον, καί ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καί ἐπί τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα*» (*Αποκάλυψις* ΙΒ΄ 1). Για τη φιγούρα της φεγγαροντυμένης στον *Κρητικό* έχουν κατατεθεί πολλές ερμηνείες: «ομορφιά της ζωής και της φύσης», Αφροδίτη, Ελευθερία-Ελλάδα, Νεράιδα, η πλατωνική Ιδέα [...], η Παναγία, ο «θείος έρωτας», η «θεία πρόνοια», το «αποκαλυπτικό ύψιστο», αλλά και το «πνεύμα της γης», η ψυχή της αρρεβωνιαστικιάς κ.ά. – οι σχετικές απόψεις γενικώς σήμερα θα μπορούσαν να ταξινομηθούν με βάση την τελική τους συνεπαγωγή να την ταυτίζουν ή όχι με τη φεγγαροντυμένη του «Πειρασμού» (*ό.π.*). Πρώτη εμφάνιση του θέματος με αυτοτέλεια στον *Λάμπρο* (απ. 32 – που ο Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ, *ό.π.*, σ. 179, τιτλοφορεί «Η Αναδυομένη»).

22. *δροσάτο φως·* Αποδίδει τις ανταύγειες του φεγγαρόφωτου στη μορφή της μυστηριακής γυναίκας. (Σχήμα *συναισθησίας*, εφόσον συμφύρονται δυο διαφορετικές αισθήσεις, αλλά και *οξύμωρο*, αν ληφθεί υπόψη ότι το φως αποτελεί πηγή θερμότητας).

23. Το νόημα του στίχου: «Το φως την έλουσε χωρίς να την εξαφανίσει».

24. *χωρίς να το σουφρώνει·* χωρίς καν να ρυτιδώνει, χωρίς και κατά το ελάχιστο να υποχωρεί η επιφάνεια του νερού στο βήμα της, χωρίς να βυθίζεται.

Κυπαρισσένιο ἀνάερα τ' ἀνάστημα σηκώνει,
5 Κι ἀνεῖ τς ἀγκάλες μ' ἔρωτα καί μέ ταπεινοσύνη,[25]
Κι ἔδειξε πάσαν ὀμορφιά καί πάσαν καλοσύνη.[26]
Τότε ἀπό φῶς μεσημερνό ἡ νύχτα πλημμυρίζει,[27]
Κι ἡ χτίσις ἔγινε ναός πού ὁλοῦθε λαμπυρίζει.[28]
Τέλος σ' ἐμέ πού βρίσκομουν ὀμπρός της μές στά ρεῖθρα,[29]
10 Καταπώς στέκει στό Βοριά ἡ πετροκαλαμίθρα,[30]
Ὄχι στήν κόρη, ἀλλά σ' ἐμέ τήν κεφαλή της κλίνει·
Τήν κοίταζα ὁ βαριόμοιρος, μ' ἐκοίταζε κι ἐκείνη.
Ἔλεγα[31] πώς τήν εἶχα ἰδεῖ πολύν καιρόν ὀπίσω,
Κάν[32] σέ ναό ζωγραφιστή μέ θαυμασμό περίσσο,
10 Κάνε τήν εἶχε ἐρωτικά ποιήσει ὁ λογισμός μου,
Κάν τ' ὄνειρο, ὅταν μ' ἔθρεφε τό γάλα τῆς μητρός μου·
Ἤτανε μνήμη παλαιή, γλυκιά κι ἀστοχισμένη,

25. Και στον *Ερωτόκριτο* Β΄, στ. 2044: «με σπλάχνος και ταπείνωσιν αγκαλιαστόν τον πιάνει».

26. *ομορφιά-καλοσύνη·* το αρχαίο ελληνικό ιδεώδες *τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ*, διηθημένο μέσα από τη χριστιανική σημασία των όρων.

27. Ανάλογη στη δημώδη παράδοσή μας παράσταση του αδιανόητου καθ' υπερβολή – βλ. π.χ. «Ποιος είδε νήλιο από βραδύς κι άστρι το μεσημέρι» στο τραγούδι «Της Λιογέννητης»).

28. *η χτίσις… λαμπυρίζει·* χριστιανικός ανιμισμός που απαντά και αλλού στο Σολωμό (π.χ. στο «Carmen Seculare», 3, στ. 8). Στους στ. 1-8 ανιούσα κλιμάκωση της φωτοχυσίας με συνδρομή πολυσύνδετου.

29. *ρείθρα·* (με την αρχαία σημασία, *ῥέεθρα*) υδάτινα ρεύματα (σημερ. σημασία: χαντάκια, αυλάκια στο πλάι των δρόμων, κοίτες ποταμών).

30. *πετροκαλαμίθρα* (αντιδάνειο: *καλαμίτις* < βενετ. *pietra calamita*)· είδος πρωτόγονης (επιπλέουσας σε δοχείο με νερό) μαγνητικής βελόνας από καλάμι, δείκτης πυξίδας· αλεξικέραυνο (όπως ενδεχομένως στην υστερότερη παραλλαγή: «εγώ το σίδερο κι αυτή η πετροκαλαμίθρα»). Το φαινόμενο του μαγνητισμού αξιοποιήθηκε μεταφορικά για την έλξη μεταξύ ψυχών, πνευμάτων, σωμάτων σε πάμπολλα κείμενα ήδη από την αρχαιότητα.

31. *Έλεγα·* συλλογιζόμουν, είχα την εντύπωση.

32. *Κάν-Κάνε·* λες και, είτε-είτε.

Πού ὀμπρός μου τώρα μ' ὅλη της τή δύναμη προβαίνει·[33]
Σάν τό νερό πού τό θωρεῖ τό μάτι ν' ἀναβρύζει
20 Ξάφνου ὀχ[34] τά βάθη τοῦ βουνοῦ, κι ὁ ἥλιος τό στολίζει.
Βρύση ἔγινε τό μάτι μου κι ὀμπρός του δέν ἐθώρα,
Κι ἔχασα αὐτό τό θεϊκό πρόσωπο γιά πολλή ὥρα,
Γιατί ἄκουγα[35] τά μάτια της μέσα στά σωθικά μου,
Πού ἐτρέμαν[36] καί δέ μ' ἄφηναν νά βγάλω τή μιλιά μου·
25 Ὅμως αὐτοί[37] εἶναι θεοί, καί κατοικοῦν ἀπ' ὅπου
Βλέπουνε μές στήν ἄβυσσο καί στήν καρδιά τ' ἀνθρώπου,[38]
Κι ἔνιωθα πώς μοῦ διάβαζε καλύτερα τό νοῦ μου[39]
Πάρεξ ἄν ἤθελε τῆς πῶ μέ θλίψη τοῦ χειλιοῦ μου:
«Κοίτα με μές στά σωθικά, πού φύτρωσαν οἱ πόνοι[40]
. . . . . .
. . . . . .
30 Ὅμως ἐξεχειλίσανε τά βάθη τῆς καρδιᾶς μου·
Τ' ἀδέλφια μου τά δυνατά οἱ Τοῦρκοι μοῦ τ' ἀδράξαν,

33. Στους στίχους 13-18 ανιχνεύονται απηχήσεις πλατωνικών και αριστοτελικών απόψεων για την αναγνώριση, στα πράγματα του κόσμου τούτου, ιδεών (προτύπων) που η ψυχή μας είχε αντικρίσει σ' ένα προσωματικό της στάδιο. Η εξιδανίκευση της φεγγαροντυμένης, εντούτοις, συνδέεται και με ρομαντικές πηγές.

34. *οχ* (ιδιωμ. < ἐκ)· από. Πολύ συνηθισμένο στον Σολωμό.

35. *άκουγα·* ένιωθα – με την ίδια σημασία το ρήμα και πιο κάτω, 5 [22.], στ. 3. Ο Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ γράφει *άκουσα* υιοθετώντας τη γραφή των Σολωμικών Αυτογράφων.

36. *Που ετρέμαν· Έτρεμαν* γράφει ο Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ (βάζοντας άνω τελεία στο τέλος του προηγούμενου στίχου) για να αποφύγει «την παρανόηση ότι "έτρεμαν τα σωθικά", ενώ πρόκειται για τα μάτια της Φεγγαροντυμένης».

37. *αυτοί* – αντί *αυτά* (*δηλ.* τα μάτια)· έλξη του γένους από το θεοί.

38. *Σοφία Σειράχ* ΜΒ΄ 18: «*Ἄβυσσον καί καρδίαν ἐξίχνευσε…*»· επίσης στη *Θυσία του Αβραάμ*, στ. 74: «οπού τα μέσα της καρδιάς και τα κουρφά γνωρίζει».

39. Νους σε αντιβολή προς την καρδιά εδώ (σκέψεις-αισθήματα)· πβ. *Παραλειπομένων* Α΄, ΚΘ΄ 17: «*ἔγνων, Κύριε, ὅ,τι σύ εἶ ὁ ἐτάζων* [εξερευνών] *καρδίας*».

40. Αξίζει να σημειωθούν παραλλαγές του στίχου, όπως π.χ. «Τούτ' η ψυχή είναι βαθιά κι εγιόμισ' από πόνο», που απασχολούν το Σολωμό κατά τη σύνθεση του έργου («μοτίβο της δοκιμασίας»).

Τήν ἀδελφή μου ἀτίμησαν κι ἀμέσως τήν ἐσφάξαν,
Τόν γέροντα τόν κύρην μου ἐκάψανε τό βράδι,
Καί τήν αὐγή μοῦ ρίξανε τή μάνα στό πηγάδι.
35 Στήν Κρήτη . . . . . .
Μακριά ᾽πό κεῖθ᾽ ἐγιόμισα τές φοῦχτες μου κι ἐβγῆκα.[41]
Βόηθα, Θεά, τό τρυφερό κλωνάρι[42] μόνο νά ᾽χω·
Σέ γκρεμό κρέμουμαι βαθύ,[43] κι αὐτό βαστῶ μονάχο».

5 [22.]

᾽Εχαμογέλασε γλυκά στόν πόνο τῆς ψυχῆς μου,
Κι ἐδάκρυσαν τά μάτια της, κι ἐμοιάζαν τῆς καλῆς μου.
᾽Εχάθη, ἀλιά μου! ἀλλ᾽ ἄκουσα[44] τοῦ δάκρυου της ραντίδα
Στό χέρι, πού ᾽χα σηκωτό μόλις ἐγώ τήν εἶδα. —
5 ᾽Εγώ ἀπό κείνη τή στιγμή δέν ἔχω πλιά τό χέρι,
Π᾽ ἀγνάντευεν Ἀγαρηνό κι ἐγύρευε μαχαίρι·
Χαρά δέν τοῦ ᾽ναι ὁ πόλεμος· τ᾽ ἁπλώνω τοῦ διαβάτη
Ψ᾽ωμοζητώντας, κι ἔρχεται μέ δακρυσμένο μάτι·
Κι ὅταν χορτάτα δυστυχιά τά μάτια μου ζαλεύουν,[45]
10 Ἀργά, κι ὀνείρατα σκληρά τήν ξαναζωντανεύουν,

---

41. Ελλείπει το δεύτερο (έμμεσο) αντικείμενο του δίπτωτου ρήματος *εγιόμισα*: *χώμα*, όπως μας υποδεικνύουν άλλες παραλλαγές του μοτίβου («Ω παλληκάρι, φεύγα· | πάρε μια φούχτα από τη γη την ποθητή σου κι έβγα», σε Σχεδίασμα της ίδιας εποχής – επίσης στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* και τον *Πόρφυρα*).

42. *το τρυφερό κλωνάρι*· περίφραση για την κόρη. Και στον *Ερωτόκριτο* Α΄, στ. 57 κ.εξ., για την Αρετούσα: «Άρχιξε κι εμεγάλωνε το δροσερό κλωνάρι, | κι επλήθαινε στην ομορφιά, στη γνώση κι εις τη χάρη».

43. Η μεταφορά και στον *Ερωτόκριτο* Γ΄, στ. 1164· «σ᾽ έτοιο γκρεμνό μεγάλο».

44. *άκουσα*· όπως στον στ. 23 του 4 [21.]· *ραντίδα*· ρανίδα (< *ραίνω*), σταγόνα, σταλαγματιά.

45. *ζαλεύουν* (<κοιν. *ζαλώνω*· φορτώνω, επιβαρύνω· ή κρητ. *ζάλο*· βήμα, βηματισμός): ζαλίζονται, αναστρέφονται (;) / βαραίνουν από κούραση. Για ένα διάστημα (ως το 1974) ο Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ είχε υποστηρίξει την ανάγνωση *σαλεύουν*.

Καί μέσα στ' ἄγριο πέλαγο τ' ἀστροπελέκι σκάει,
Κι ἡ θάλασσα νά καταπιεῖ τήν κόρη ἀναζητάει,
Ξυπνῶ φρενίτης,[46] κάθομαι, κι ὁ νοῦς μου κινδυνεύει.
Καί βάνω τήν παλάμη μου, κι ἀμέσως γαληνεύει. —
15 Τά κύματα ἔσχιζα μ' αὐτό,[47] τ' ἄγρια καί μυρωδάτα,
Μέ δύναμη πού δέν εἶχα μήτε στά πρῶτα νιάτα,
Μήτε ὅταν ἐκροτούσαμε,[48] πετώντας τά θηκάρια,
Μάχη στενή μέ τούς πολλούς ὀλίγα παλληκάρια.[49]
Μήτε ὅταν τόν μπομπο-Ἰσούφ[50] καί τς ἄλλους δύο βαροῦσα
20 Σύρριζα στή Λαβύρινθο[51] π' ἀλαίμαργα πατοῦσα.[52]
Στό πλέξιμο[53] τό δυνατό ὁ χτύπος τῆς καρδιᾶς μου

46. *φρενίτης* (< *φρένα*)· φρενιασμένος, έξω φρενών, μανιακός, ταραγμένος· *ο νους μου κινδυνεύει*· πάω να χάσω το μυαλό μου, διακινδυνεύεται η πνευματική μου ισορροπία.

47. *μ' αυτό*, *αντί μ' αυτή* (την παλάμη): η ασυμφωνία των γενών οφείλεται ίσως στην παρεμβολή της αναδρομής· με τη στίξη (δηλ. τις μπάρες που καθιστούν παρενθετικούς τους στ. 5-14) ο στ. 15 έρχεται ως συνέχεια του στ. 4. Ο Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ αντικαθιστά το στίχο 15 με τον εξής (από τα *Σολωμικά Αυτόγραφα*), που ο Ι. ΠΟΛΥΛΑΣ είχε παραθέσει στο υπόμνημά του: «Και τα νερά 'σχιζα μ' αυτό τα μυριομυρωδάτα».

48. *εκροτούσαμε*· συγκροτούσαμε, συνάπταμε.

49. Βλ. και στην *Οδύσσεια* ι 57· «*τόφρα δ' ἀλεξόμενοι μένομεν πλέονάς περ ἐόντας*» («ως τότε τους κρατούσαμε, κι ας ήτανε χιλιάδες», μτφρ. Ζ. Σίδερης).

50. *Ισούφ και οι άλλοι δύο*· προφανώς, συμβατικές παρουσίες Αιγυπτίων, από εκείνους που πολιόρκησαν μάταια τη Λαβύρινθο. Το *μπομπο-* εξευτελιστικής σημασίας πρώτο συνθετικό (όπως π.χ. στη *Γυναίκα της Ζάκυθος*, Κεφ. 9, 10: «μπομπόκορμο»)· το τουρκικό όνομα Ισούφ έχει ξαναχρησιμοποιηθεί από τον Σολωμό με εμπαικτική διάθεση (στη σάτιρά του «Πρωτοχρονιά», στ. 75).

51. Στη Λαβύρινθο (όπως οι ντόπιοι ονόμαζαν από τα μεσαιωνικά χρόνια ένα ρωμαϊκό λατομείο στην περιοχή της Γόρτυνας) αναζήτησαν καταφύγιο το καλοκαίρι του 1823 πλήθος χριστιανών· μόνο τον επόμενο χρόνο κατάφεραν οι Τουρκοαιγύπτιοι να επιβάλουν κι εκεί την εξουσία τους, αφού δεκάδες χιλιάδων Κρητικοί είχαν στο μεταξύ εγκαταλείψει την πατρίδα τους.

52. *πατούσα*· (εδώ ιδίως) κυρίευα, κρατούσα κυριαρχικά· το επίρρημα *αλαίμαργα*, μεταφορικό, προς δήλωση του πολεμικού μένους.

53. *πλέξιμο*· η πλεύση, το κολύμπημα (βλ. και στ. 23 παρακάτω).

(Κι αὐτό[54] μοῦ τ' αὔξαιν') ἔκρουζε[55] στήν πλεύρα τῆς κυρᾶς μου.

. . . . . .

. . . . . .

Ἀλλά τό πλέξιμ' ἄργουνε[56] καί μοῦ τ' ἀποκοιμοῦσε[57]

Ἠχός, γλυκύτατος ἠχός, ὁπού μέ προβοδοῦσε.[58]

25 Δέν εἶναι κορασιᾶς φωνή στά δάση που φουντώνουν,

Καί βγαίνει τ' ἄστρο τοῦ βραδιοῦ[59] καί τά νερά θολώνουν,

Καί τόν κρυφό της ἔρωτα τῆς βρύσης τραγουδάει,

Τοῦ δέντρου καί τοῦ λουλουδιοῦ πού ἀνοίγει καί λυγάει·[60]

---

54. Δηλαδή το κολύμπημα «το δυνατό» (η μεγάλη σωματική προσπάθεια): αυτό επετάχυνε το χτυποκάρδι. Ή πρωθύστερα: το κολύμπημα δυνάμωνε επειδή ένιωθε την παρουσία της κόρης.

55. *έκρουζε*· χτυπούσε, έκρουε· *πλεύρα*: το πλευρό· το πλάι. Για το ριμάρισμα των στ. 21-22 βλ. στον *Ερωτόκριτο* Β΄, στ. 2441-42: «Θάμασμα πώς δεν είδασι τον πόνο της καρδιάς του | την ώρα που του 'γγίξασι τα χέρια της κεράς του». Για το χάσμα μεταξύ των στ. 22 και 23 ο Ι. ΠΟΛΥΛΑΣ σημειώνει:

Εδώ ήθελε να θέσει ο ποιητής μίαν παρομοίωση, της οποίας έχομε τους εξής στίχους· αυτοί όμως δεν ευρίσκονται εις το ύστερο σχεδίασμα:

Πάει σαν αλάφι πόφυγε του κυνηγού τα βέλη,
Και φεύγει κι από τ' ανθηρά κρεμάμενα κλωνάρια,
Κι από τον μαύρον ίσκιο του σε ρεύματα καθάρια.

56. *άργουνε*· αργοπορούσε, καθυστερούσε, βράδυνε.

57. *μου τ' αποκοιμούσε*· μου το καθυστερούσε, το καθιστούσε ράθυμο, νωθρό, αργό.

58. *με προβοδούσε*· με προέπεμπε, με συνόδευε.

59. *άστρο του βραδιού*· η Σελήνη; η Πούλια; Το θόλωμα των νερών είναι η ώρα του δειλινού· βλ. και στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*, Σχεδ. Γ΄ 2, στ. 6: «Και σα θολώσουν τα νερά, και τ' άστρα σαν πληθύνουν».

60. Χιαστό στο εσωτερικό του στίχου. Το δίστιχο 27-28 έχει διαγραφεί στο χειρόγραφο από τον Σολωμό, που σημείωσε στο περιθώριο: «Βάλ' το αλλού» – «Δεν το έβαλε όμως πουθενά αλλού, και έκαμε άριστα, ο Πολυλάς που μας διέσωσε τους έξοχους στίχους», σημειώνει ο Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ (*Γύρω στον Σολωμό: Μελέτες και Άρθρα...*, Αθ.: Μ.Ι.Ε.Τ., 1985, σ. 422), διορθώνοντας επιπλέον την παρανάγνωση του Ι. ΠΟΛΥΛΑ φύσης στον στ. 27 σε *βρύσης*.

Δέν εἶν' ἀηδόνι κρητικό, πού σέρνει[61] τή λαλιά του
30 Σέ ψηλούς βράχους κι ἄγριους ὅπ' ἔχει τή φωλιά του,
Κι ἀντιβουΐζει ὁλονυχτίς ἀπό πολλή γλυκάδα
Ἡ θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά ἡ πεδιάδα,
Ὥστε πού πρόβαλε ἡ αὐγή καί ἔλιωσαν τ' ἀστέρια,
Κι ἀκούει κι αὐτή[62] καί πέφτουν της τά ρόδα ἀπό τά χέρια·
35 Δέν εἶν' φιαμπόλι[63] τό γλυκό, ὁπού τ' ἀγρίκαα μόνος
Στόν Ψηλορείτη ὅπου συχνά μ' ἐτράβουνεν ὁ πόνος
Κι ἔβλεπα τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ[64] μεσουρανίς νά λάμπει
Καί τοῦ γελοῦσαν τά βουνά, τά πέλαγα κι οἱ κάμποι·
Κι ἐτάραζε τά σπλάχνα μου[65] ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα
40 Κι ἐφώναζα: «ὦ θεϊκιά κι ὅλη αἵματα Πατρίδα!»
Κι ἅπλωνα κλαίοντας κατ' αὐτή τά χέρια μέ καμάρι·
Καλή 'ν' ἡ μαύρη πέτρα της καί τό ξερό χορτάρι.[66]
Λαλούμενο,[67] πουλί, φωνή, δέν εἶναι νά ταιριάζει,
Ἴσως δέ σώζεται στή γῆ ἦχος πού νά τοῦ μοιάζει·[68]

---

61. *σέρνει·* ανάγνωση του Λ. ΠΟΛΙΤΗ· ο Ι. ΠΟΛΥΛΑΣ είχε διαβάσει *παίρνει*.

62. *Κι ακούει κι αυτή·* δηλ. η αυγή· παρβ. το ομηρικό *ροδοδάκτυλος Ηώς*.

63. *φιαμπόλι·* αυτοσχέδιο πνευστό όργανο των ποιμένων (σουραύλι).

64. *άστρο τ' ουρανού·* περίφραση για τον ήλιο.

65. *ετάραζε τα σπλάχνα μου·* συγκλόνιζε την ψυχή μου, με συγκλόνιζε βαθιά.

66. Ο στίχος επανέρχεται και στο κατοπινότερο έργο του Σολωμού (στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* π.χ., Σχεδ. Β΄ και Γ΄).

67. *Λαλούμενο·* μουσικό όργανο.

68. Υποσημείωση του Ι. ΠΟΛΥΛΑ στο στίχο:

«Εδώ ήθελε κατ' αρχάς ο ποιητής να προσθέσει:

Ήταν εντύπωση ανεκδιήγητη, οποίαν κανείς ίσως δεν εδοκίμασε, ειμή ο πρώτος άνθρωπος, όταν επρωτοανάπνευσε, και ο ουρανός, η γη και η θάλασσα, πλασμένα γι' αυτόν, ακόμη εις όλη τους την τελειότητα, αναγαλλιάζανε μέσα εις την ψυχή του —

Γλυκιά ζωή, που το πουλί μισοπλασμένο ακόμα
Είχε πρωτύτερα αισθανθεί με τον κιλαϊδισμό του
Και τον αέρα εχτύπουνε με το ζεστό φτερό του·
Κι ο αέρας ο αμόλυντος, το δέντρο που 'χε ανθίσει.
Το καρτερούσαν ν' ανεβεί να πρωτοκιλαϊδήσει, –

45 Δέν εἶναι λόγια· ἦχος λεπτός . . . . . .
Δέν ἤθελε[69] τόν ξαναπεῖ ὁ ἀντίλαλος κοντά του.
Ἄν εἶν' δέν ἤξερα κοντά, ἄν ἔρχονται ἀπό πέρα·
Σάν τοῦ Μαϊοῦ τές εὐωδιές γιομίζαν τόν ἀέρα,[70]
Γλυκύτατοι, ἀνεκδιήγητοι[71] . . . . . .
50 Μόλις εἶν' ἔτσι δυνατός ὁ Ἔρωτας καί ὁ Χάρος.
Μ' ἄδραχνεν ὅλη τήν ψυχή, καί νά 'μπει δέν ἠμπόρει
Ὁ οὐρανός, κι ἡ θάλασσα, κι ἡ ἀκρογιαλιά, κι ἡ κόρη·[72]
Μέ ἄδραχνε, καί μ' ἔκανε συχνά ν' ἀναζητήσω
Τή σάρκα μου νά χωριστῶ[73] γιά νά τόν ἀκλουθήσω.
55 Ἔπαψε τέλος κι ἄδειασεν ἡ φύσις κι ἡ ψυχή μου,
Πού ἐστέναξε κι ἐγιόμισεν εὐθύς ὀχ τήν καλή μου·
Καί τέλος φθάνω στό γιαλό τήν ἀρραβωνιασμένη,
Τήν ἀπιθώνω μέ χαρά, κι ἤτανε πεθαμένη.

Έως οπού εις τη μέθη του νοός και της καρδιάς του, τον έπιασε, σύμβολο του θανάτου, ο ύπνος, όθεν αυτός έμελλ' έπειτα να ξυπνήση και να ευρεθή σιμά του.

Της ομορφιάς βασίλισσα και να γενεί δική του».

69. *Δεν ήθελε·* δεν επρόκειτο, δε θα τολμούσε να· *κοντά του* (επιρρ.): συνοδευτικά, ως συνοδεία.

70. Στους στ. 47-48 παρατηρείται στροφή του υποκειμένου από τον ενικό, *ηχός / ήχος*, σε πληθυντικό (ήχοι).

71. *ανεκδιήγητοι* [ενν. ήχοι]· ανεκλάλητοι, άρρητοι, εξωανθρώπινοι (το επίθετο απαντά στους Πατέρες της Εκκλησίας και την Ὑμνογραφία).

72. Πολυσύνδετο σχήμα συσσώρευσης. Νοηματικά· «Ο απόκοσμος ήχος με συνάρπαζε, και δε με άφηνε να προσηλωθώ ολόψυχα στις συνθήκες και το καθήκον της στιγμής».

73. Η δυιστική αντίληψη (σώμα-ψυχή) διάχυτη σε όλη την ελληνική και δυτική παράδοση, από τις φιλοσοφικές θεωρίες ώς τις λαϊκές δοξασίες, έτσι και στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*, Σχεδ. Β΄ 9, στ. 9· «Γλυκιά κι ελεύθερ' η ψυχή σα να 'τανε βγαλμένη».

Ερωτήσεις

Ενότητα 1η

Ο Κρητικός είναι ποίημα λυρικό και αφηγηματικό. Στην ενότητα αυτή να επισημάνετε: α) τον τρόπο που αρχίζει η αφήγηση, β) τα πρόσωπα, γ) τον τόπο που βρίσκονται, δ) τη σκηνοθετική εικονοπλασία.

Ενότητα 2η

1. Η ενότητα αποτελείται από δυο μέρη. Στο πρώτο ο αφηγητής προσπαθεί να πείσει τους υποθετικούς ακροατές για την αλήθεια των λεγομένων του. Γιατί; Με ποιον τρόπο προσπαθεί; Τι επικαλείται;

2. Στο δεύτερο μέρος, που είναι σε παρένθεση, η λυρική αφήγηση ανάγεται σε επίπεδο μεταφυσικό. Γιατί; Με ποιους διαλέγεται ο αφηγητής - ήρωας; Τι τους ρωτά και τι του απαντούν; Η απάντησή τους τι είδους γνωρίσματα της κόρης αναδεικνύει; Ποια στοιχεία φανερώνουν τα αισθήματά της προς τον ήρωα;

Ενότητα 3η

Εδώ η αφήγηση επανέρχεται στην αρχική σκηνή. Να συζητήσετε: α) τη μεταστροφή των φυσικών συνθηκών και τις εκφράσεις που την αποδίδουν, β) τον όρο «κρυφό μυστήριο» σε σχέση με ό,τι πρόκειται να ακολουθήσει, γ) το όραμα της φεγγαροντυμένης σε σχέση με πιθανές ερμηνείες του.

Ενότητα 4η

Η ενότητα καλύπτεται με το όραμα της φεγγαροντυμένης. Να παρακολουθήσετε: α) Την περιγραφή και την κίνηση της οπτασίας, β) τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ήρωα, γ) τη «φωνή» του ήρωα σε σχέση με τα περασμένα γεγονότα στην Κρήτη, δ) την επίκληση του ήρωα.

Ενότητα 5η

Το όραμα εξαφανίζεται. Να παρακολουθήσετε: α) τη μετάβαση στο παρόν της αφήγησης. Ποια είναι η κατάσταση του ήρωα «τώρα»; β) τις άλλες χρονικές μετατοπίσεις - αναδρομές. Ποιες πρόσθετες πληροφορίες δίνουν για το παρελθόν του αφηγητή; γ) την επάνοδο στη σκηνή του ναυαγίου και τη μουσική πρόκληση της φύσης (*γλυκύτατος*

ηχός). Με ποιο τρόπο προσπαθεί να προσδιορίσει την υφή του ήχου ο αφηγητής και πού καταλήγει; δ) Το δραματικό τέλος. Πώς συνδέεται με την αρχή του ποιήματος;

Γενικές ερωτήσεις

1. Να εντοπίσετε τους χρόνους, τα διάφορα χρονικά επίπεδα της αφήγησης, τις αναδρομές και τις προλήψεις.

2. Να εντοπίσετε στο ποίημα ήχους, φωτισμούς-χρώματα και ανθρώπινες φωνές-ομιλίες.

3. Να παρακολουθήσετε τη δράση της φύσης σε σχέση με τον αγώνα του ήρωα.

4. Να εντοπίσετε βασικά σχήματα λόγου στο ποίημα και να συζητήσετε το ρόλο και τη λειτουργία τους.

5. Να σημειώσετε στίχους και θέματα που βρίσκονται και σε άλλα ποιήματα του Σολωμού.

6. Να επισημάνετε στο ποίημα τις κύριες γραμματολογικές επιρροές του ποιητή.

7. Αν η θρησκεία, η πατρίδα, η φύση και η γυναίκα (στην ιδανική μορφή τους) είναι τα κύρια θέματα της Επτανησιακής Σχολής, να βρείτε στον *Κρητικό* στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι αποτελεί χαρακτηριστικό ποίημα της Επτανησιακής Σχολής.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Η ενότητα αυτή, στην οποία ανθολογούνται ποιήματα από τον Καβάφη και ύστερα, μας επιτρέπει να εισέλθουμε στο εργαστήριο των ποιητών και να αφουγκρασθούμε τον διάλογο που ανοίγουν νεοέλληνες ποιητές με την ίδια την τέχνη της ποίησης.

Ο διάλογος αυτός, που είναι τόσο παλιός όσο και η ίδια η ποίηση, (ας θυμηθούμε τις επικλήσεις προς την Μούσα με τις οποίες αρχίζουν τα δύο ομηρικά έπη) μας επιτρέπει επίσης να αντιληφθούμε πως η ποιητική δημιουργία δεν γεννιέται εν κενώ, αλλά είναι μία συνεχής και αδιάλειπτη επικοινωνία με το έργο των άλλων ποιητών, κάτι που θαυμάσια αποτυπώνεται στους στίχους του Γιώργου Σεφέρη *Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας*.

Η συνομιλία των ποιητών με την τέχνη της ποίησης δεν ενδιαφέρει μόνο τους δημιουργούς ή τους μυημένους στα μυστικά της ποιητικής τέχνης, δεδομένου ότι η ποίηση, στην πρωτογενή της έκφραση, είναι ο μαγικός εκείνος χώρος, στον οποίο αποτυπώνεται η λανθάνουσα έστω, κοινή όμως ανθρώπινη *ανάγκη για ουρανό*.

Εξάλλου, όλοι οι αληθινοί ποιητές είχαν και έχουν υψηλή συνείδηση του χρέους τους απέναντι στην εποχή τους και στην τέχνη τους –ένα χρέος που το ξεπληρώνει ο καθένας, είτε υπηρετώντας την υψηλή είτε τη χαμηλόφωνη ποίηση, με τον δικό του τρόπο.

Στα ανθολογημένα ποιήματα παρακολουθούμε ενδεικτικά κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους ανταποκρίνονται οι ποιητές στο χρέος τους αυτό.

Έτσι, παρακολουθούμε τον ποιητή να αντιλαμβάνεται την ποίηση ως αντίδοτο κατά της φθοράς (Καβάφης)· να αναμετριέται, με εφόδιο την αυθεντικότητα της ποιητικής του φωνής, με τη συμβατικότητα την κοινωνική και την ποιητική (Καρυωτάκης)· να υπηρετεί ένα πρωτογενή λυρισμό (Πολυδούρη)· να επιχειρεί με λέμβο την ίδια την ποίηση να δραπετεύσει από αυτήν (Σκαρίμπας)· να πικραίνεται που η ποίηση δεν ανατρέπει τα καθεστώτα

(Αναγνωστάκης)· να οικοδομεί σχέση ερωτική μαζί της (Ελύτης)· να αίρεται με τα σπασμένα του φτερά πάνω από την πραγματικότητα (Σαχτούρης)· να επιχειρεί απεγνωσμένα να ανοίξει την *ανοικτή* πόρτα της ποίησης (Παυλόπουλος).

Ο διάλογος των ποιητών με την ποίηση φέρνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον ποιητή ως υπεύθυνο δημιουργό και την ποίηση ως πράξη ευθύνης.

Παράλληλα αποδεικνύει πως το πνευματικό προϊόν, το ποίημα, καρπός βασανιστικού συχνά μόχθου, είναι ένας μικρόκοσμος που οικοδομείται με τα υλικά της γνώσης και της συγκίνησης για τα ανθρώπινα, της εκφραστικής τόλμης και της πολύτιμης εκείνης αίσθησης της ελευθερίας που χαρίζει η υπέρβαση αυτού που μας πληγώνει.

Η ανθολόγηση των ποιημάτων που ακολουθούν έγινε με κριτήριο να αναδειχθούν ενδεικτικά ποικίλες πλευρές του ποιητικού φαινομένου με υλικό την ίδια την ποίηση. Είναι ευνόητο ότι ο διάλογος, που η θεματική αυτή ενότητα επιχειρεί, παραμένει ανοικτός, αφού είναι αδύνατο να εξαντληθεί μέσα στο πλαίσιό της, δεδομένου ότι το ίδιο το θέμα είναι τόσο ευρύ, όσο και η ίδια η ποίηση.

Μαρία Πολυδούρη (1902-1930)

Μόνο γιατί μ' ἀγάπησες*

Δέν τραγουδῶ, παρά γιατί μ' ἀγάπησες
στά περασμένα χρόνια.
Καί σέ ἥλιο, σέ καλοκαιριοῦ προμάντεμα
καί σέ βροχή, σέ χιόνια,
δέν τραγουδῶ παρά γιατί μ' ἀγάπησες.

Μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου
μιά νύχτα καί μέ φίλησες στό στόμα,
μόνο γι' αὐτό εἶμαι ὡραία σάν κρίνο ὁλάνοιχτο
κι ἔχω ἕνα ρῖγος στήν ψυχή μου ἀκόμα,
μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου.

Μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν
μέ τήν ψυχή στό βλέμμα,
περήφανα στολίστηκα τό ὑπέρτατο
τῆς ὕπαρξής μου στέμμα,
μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν.

Μόνο γιατί μ' ἀγάπησες γεννήθηκα
γι' αὐτό ἡ ζωή μου ἐδόθη
στήν ἄχαρη ζωή τήν ἀνεκπλήρωτη
μένα ἡ ζωή πληρώθη.
Μόνο γιατί μ' ἀγάπησες γεννήθηκα.

---

* Το κείμενο παρατίθεται εδώ, όπως ανθολογείται από τον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη (*Η Χαμηλή φωνή*, Νεφέλη, 1990).

Μονάχα γιατί τόσο ὡραῖα μ' ἀγάπησες
ἔζησα, νά πληθαίνω
τά ὀνείρατά σου, ὡραῖε, πού βασίλεψες
κι ἔτσι γλυκά πεθαίνω
μονάχα γιατί τόσο ὡραῖα μ' ἀγάπησες.

(*Οἱ τρίλιες πού σβήνουν*, 1928)

Σχόλιο

Στο ποίημα αυτό ζωή και τέχνη αναζητούν δικαίωση και την βρίσκουν στην αγάπη. Η Πολυδούρη χαρακτηρίζεται από ένα λυρισμό πρωτογενή· δεν γράφει ποιήματα για να διεκδικήσει μία θέση στων *ιδεών την πόλη*· η ποίησή της έχει λόγο ύπαρξης μόνον όταν απευθύνεται σε ένα *εσύ*. Ακόμα και όταν το δεύτερο πρόσωπο δεν είναι ορατό, αντιλαμβάνεται κανείς ότι εντούτοις συνέχει το ποίημα. Τα ποιήματά της μοιάζουν με σελίδες ημερολογίου, όπως γράφει και ο ποιητής Κώστας Στεργιόπουλος (γεν. 1926) ή με ερωτικές επιστολές που έχουν συγκεκριμένο αποδέκτη· μοιάζουν σαν να γράφονται για να υπάρξει ανταπόκριση στο ερωτικό τους κάλεσμα, αλλά και για να βιώσει η ίδια με περισσότερη ένταση και με περισσότερη ποιότητα το ερωτικό της συναίσθημα.

Ερωτήσεις

1. Τη σχέση της με την ποίηση η Πολυδούρη την ομολογεί και σε ένα από τα τελευταία και ανέκδοτα ποιήματά της με τον εύγλωττο τίτλο *Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο για Κείνον*:

Λοιπόν γιατί να δέχομαι το κάλεσμα της Μούσας;
Σαρκάζει η πίστη μέσα μου των θείων και των γηίνων.
Μια ανόσια λύρα των παθών σε μένα δεν ταιριάζει.
Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο για Κείνον.

Ποια η σχέση του αποσπάσματος με το *Μόνο γιατί μ' αγάπησες*;

2. Δείξτε πώς η μετρική μορφή υπηρετεί το ποιητικό αποτέλεσμα.

3. Το ποίημα της Πολυδούρη υπερασπίζεται μία ορισμένη ποιητική επιλογή. Ποια είναι αυτή και σε ποιο είδος ποίησης προσιδιάζει;

4. Στον κόσμο των αξιών της ζωής και της ποίησης της Πολυδούρη, ποια είναι η υπέρτατη αξία;

Γιάννης Σκαρίμπας (1893-1984)

Χορός συρτός

Κάλλιο χορευταράς να 'μουνα πέρι[1]
κόλλες πού νά κρατῶ καί μολυβάκια,[2]
θά 'σερνα συρτό χορό, χέρι μέ χέρι,
μ' ὅλα μας τοῦ γιαλοῦ τά καραβάκια.

Κι ἕν' ἀψηλό τραγούδι γιά σιρόκους[3]
θ' ἄρχιζα, γι' ἀφροπούλια καί γιά ἕνα
γλαρό καράβι μέ πανιά καί κόντρα φλόκους[4]
πού θά 'ρχονταν νά μ' ἔπαιρνε καί μένα.

Μέ χώρις[5] Καρυωτάκη, Πολυδούρη,
μόνο νά τραγουδᾶν τριγύρω οἱ κάβοι,[6]

---

1. πέρι· παρά.

2. Ανάλογη επιθυμία στους στίχους του Ζαχαρία Παπαντωνίου (1877-1940):

Σοφέ μου, το τετράσοφο
που σε φωτάει λυχνάρι
να 'τανε λέει φεγγάρι
και συ είκοσι χρονώ!

3. σιρόκος· νοτιοανατολικός άνεμος.

4. φλόκος· τριγωνικό ιστίο που προεξέχει από την πλώρη του καραβιού.

5. χώρις· χωρίς.

6. κάβος· ακρωτήριο.

Υπάρχει εδώ μια αναλογία με τους στίχους του Κώστα Βάρναλη (1884-1974) από το ποίημα *Θάλασσα* (*Το φως που καίει*, 1923), στο οποίο επικρατεί επίσης μία έντονη τάση φυγής από την πραγματικότητα (Βλ. *ΚΝΛ* Γ΄ Γυμνασίου):

Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
τ' ακρόγιαλα σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά κάποτ' ένα καράβι
ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί...

κι οἱ πένες μου πενιές σ' ἕνα σαντούρι[7],
ἄσπρα πανιά σου οἱ κόλλες μου, καράβι!

Γιαλό-γιαλό νά φεύγουμε καί ἄντε!
Νά λέμε ὅλο γιά μάτια, ὅλο γιά μάτια,
κι ἐκεῖ –λές κομφετί μές στό λεβάντε[8]–
ὅλα μου τά γραφτά χίλια κομμάτια!

Καί, σάν χτισμένη ἐκεῖ ἀπό κιμωλία,
βαθιά νά χάνεται ἡ Χαλκίδα[9] πέρα,
μ' ὅλα μου ἀνοιγμένα τά βιβλία,
καθώς μπουλούκι γλάροι στόν ἀέρα...

(*Ἑαυτούληδες*, 1950)

Σχόλιο

Ο Σκαρίμπας στον *Χορό συρτό* απαντάει με τον δικό του τρόπο στο δίλημμα ζωή ή τέχνη, εκφράζοντας μία τάση φυγής που χαρακτηρίζει συνολικά το ρεύμα των νεορομαντικών και νεοσυμβολιστών, του οποίου αποτελεί έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους.

Ερωτήσεις

1. Στον *Χορό συρτό* του Σκαρίμπα κυριαρχεί τάση φυγής από ένα πραγματικό προς ένα ιδεατό κόσμο. Συνθέστε με υλικά του ποιήματος τα χαρακτηριστικά των δύο αντιπαρατιθέμενων κόσμων. Ποιος είναι ο κυρίαρχος στο ποίημα;

7. *σαντούρι*· έγχορδο παραδοσιακό μουσικό όργανο.
8. *λεβάντες*· ανατολικός άνεμος.
9. Η Χαλκίδα είναι ο τόπος όπου έζησε ο Γιάννης Σκαρίμπας.

2. Σε ποια σημεία του κειμένου επισημαίνετε διάθεση κριτική του Σκαρίμπα απέναντι στους ποιητές της γενιάς του; Γιατί;

3. Γράφοντας το ποίημα ο Σκαρίμπας προφανώς θα χρησιμοποίησε *κόλλες και μολυβάκια*. Αντιφάσκει αυτό με το περιεχόμενο του ποιήματος ή όχι;

Εργασία

Διαβάστε το ποίημα του Κώστα Καρυωτάκη *Σταδιοδρομία* και εξετάστε το συγκριτικά με τον *Χορό συρτό*:

Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928)

Σταδιοδρομία

Τή σάρκα, τό αἷμα θά βάλω
σέ σχῆμα βιβλίου μεγάλο.

«Οἱ στίχοι παρέχουν ἐλπίδες»
θά γράψουν οἱ ἐφημερίδες.

«Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου»[1]
καί δίπλα σ' αὐτό τ' ὄνομά μου.

Τήν ψυχή καί τό σῶμα πάλι
στή δουλειά θά δίνω, στήν πάλη.

Ἀλλά, μέ τή δύση τοῦ ἡλίου,
θά πηγαίνω στοῦ Βασιλείου.[2]

Ἐκεῖ θά βρίσκω ὅλους τούς ἄλλους
λογίους καί τούς διδασκάλους.

Τά λόγια μου θά 'χουν οὐσία,
ἡ σιωπή μου μιά σημασία.

1. *Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου*· ποιήτρια και πεζογράφος (Πρέβεζα 1897-1977).
2. *Βασιλείου*· εκδοτικός οίκος και βιβλιοπωλείο στην οδό Σταδίου.

Θηρεύοντας πράγματα αἰώνια,
θ' ἀφήσω νά φύγουν τά χρόνια.

Θά φύγουν, καί θά 'ναι ἡ καρδιά μου
σά ρόδο πού ἐπάτησα χάμου.

(Σάτιρες, 1927)

«Καραβάκι», έργο του Σπύρου Βασιλείου.

Γιώργης Παυλόπουλος (γεν. 1924)

Τά Ἀντικλείδια

Ἡ Ποίηση εἶναι μιά πόρτα ἀνοιχτή[1].
Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς νά βλέπουν
τίποτα καί προσπερνοῦνε. Ὅμως μερικοί
κάτι βλέπουν, τό μάτι τους ἁρπάζει κάτι
καί μαγεμένοι πηγαίνουνε νά μποῦν.
Ἡ πόρτα τότε κλείνει. Χτυπᾶνε μά κανείς
δέν τούς ἀνοίγει. Ψάχνουνε γιά τό κλειδί.
Κανείς δέν ξέρει ποιός τό ἔχει. Ἀκόμη
καί τή ζωή τους κάποτε χαλᾶνε μάταια
γυρεύοντας τό μυστικό νά τήν ἀνοίξουν.
Φτιάχνουν ἀντικλείδια[2]. Προσπαθοῦν.
Ἡ πόρτα δέν ἀνοίγει πιά. Δέν ἄνοιξε ποτέ
γιά ὅσους μπόρεσαν νά ἰδοῦν στό βάθος.
Ἴσως τά ποιήματα πού γράφτηκαν
ἀπό τότε πού ὑπάρχει ὁ κόσμος
εἶναι μιά ἀτέλειωτη ἁρμαθιά ἀντικλείδια
γιά ν' ἀνοίξουμε τήν πόρτα τῆς Ποίησης.

Μά ἡ Ποίηση εἶναι μιά πόρτα ἀνοιχτή.

(*Τά Ἀντικλείδια*, 1988)

---

1. Πολλές είναι οι απόπειρες των ποιητών να ορίσουν την ποίηση:
Η ποίηση είναι ανάπτυξη ενός επιφωνήματος (Βαλερύ).
Η ποίησις είναι ανάπτυξις στίλβοντος ποδηλάτου (Εμπειρίκος).
Η ποίησις είναι το καταφύγιο που φθονούμε (Καρυωτάκης).
2. Να προσεχθεί πως ενώ το κλειδί είναι ένα, τα αντικλείδια είναι πολλά.

Σχόλιο

Το ποίημα είναι ένας μύθος για την ποίηση και αφηγείται μία επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες απόπειρα να παραβιασθεί η ανοιχτή της πόρτα. Το πρόσωπο που αφηγείται έχει καθολική εποπτεία στον χώρο που είναι ο *κόσμος* και στον χρόνο που είναι *από τότε που υπάρχει ο κόσμος*. Αξίζει να προσεχθεί ότι το ποίημα τελειώνει όπως άρχισε (κύκλος) και γίνεται έτσι το ίδιο φορέας της εμπειρίας που περιγράφει.

Ερωτήσεις

1. Τι σημαίνει *Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς να βλέπουν τίποτα*; Μπορεί να ισχύει το αντίστροφο; Να βλέπουμε χωρίς να κοιτάζουμε;

2. ...*μαγεμένοι πηγαίνουνε να μπουν*... Τι τους παρακινεί να μπουν; Από τι δηλαδή μαγεύονται; Τι μπορεί να βλέπουν; Εσείς τι βλέπετε;

3. Γιατί η πόρτα κλείνει για *όσους μπόρεσαν να δουν στο βάθος*;

4. Στο γνωστό παραμύθι, *Ο Αλή-Μπαμπάς και οι Σαράντα Κλέφτες* μια λέξη μαγική ανοίγει τη σπηλιά με τους θησαυρούς. Μπορείτε να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο παραμύθι και στον ποιητικό μύθο;

5. Ποιος είναι ο ορισμός των ποιημάτων; Ταυτίζονται τα ποιήματα με την ποίηση;

6. Γιατί το ποίημα κλείνει όπως άρχισε; Γιατί δεν παραβιάζεται ποτέ η ανοιχτή πόρτα της Ποίησης;

«Πόρτα», έργο του Δημήτρη Γέρου.

Γεώργιος Βιζυηνός

ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ

Ο Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896) γεννήθηκε στη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης όπου και έμαθε τα πρώτα γράμματα. Δωδεκαετής περίπου –ορφανός ήδη από πατέρα– έφυγε για την Πόλη και μπήκε σ' ένα ραφτάδικο να μάθει την τέχνη. Για καλή του τύχη ο έμπορος Γιάγκος Γεωργιάδης τον πήρε υπό την προστασία του και έδωσε διέξοδο στην έφεσή του στα γράμματα. Έτσι το 1867-68 τον βρίσκει στην Κύπρο ρασοφόρο, προστατευόμενο του αρχιεπισκόπου Σωφρονίου Β΄ και σπουδαστή στην Ελληνική Σχολή της Λευκωσίας. Όταν το 1872 ο Δεσπότης μεταβαίνει στην Πόλη για ζητήματα της εκκλησίας, παίρνει μαζί του τον Βιζυηνό, ο οποίος μαθητεύει στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Τον επόμενο χρόνο και ενώ έχει ήδη τυπώσει την πρώτη ποιητική του συλλογή *Ποιητικά Πρωτόλεια*, γνωρίζει τον πάμπλουτο Γεώργιο Ζαρίφη που γίνεται στο εξής προστάτης και χορηγός του.

Από το σημείο αυτό αρχίζει μια ζωή σπουδών, δημιουργίας και περιπλανήσεων: μαθητής της τελευταίας τάξης στο Γυμνάσιο της Πλάκας (1873)· φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (1874)· σπουδαστής Φιλοσοφίας στην Ακαδημία του Γκαίτιγκεν στη Γερμανία (1875-1877)· φοιτητής στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας (1877-1878) και διδάκτωρ του ιδίου Πανεπιστημίου (1881), με τη διατριβή «Το παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική»· ακολούθως υφηγητής στην έδρα της Ιστορίας της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1885), με την επί υφηγεσία διατριβή, «Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω» (Λονδίνο, 1883).

Ο Βιζυηνός, νους κριτικός, ιδιοφυής, φιλέρευνος, διδάσκει, μεταφράζει τις γνωστότερες ευρωπαϊκές μπαλάντες (Βαλλίσματα), συγγράφει μελέτες φιλοσοφικές, αισθητικές, ψυχολογικές, λαογραφικές, αλλά και σχολικά εγχειρίδια και άρθρα για εγκυκλοπαιδικά λεξικά. Η πολύχρονη παραμονή του και οι λαμπρές σπουδές του στην Εσπερία κοντά σε φημισμένους πανεπιστημιακούς δασκάλους και η επαφή του με ξένους και έλληνες ανθρώπους των γραμ-

μάτων και του έντεχνου λόγου συνετέλεσαν σημαντικά στην πνευματική του συγκρότηση και τη σπάνια μόρφωσή του.

Η ενασχόλησή του με την ποίηση αρχίζει την περίοδο της φοίτησής του στην Ελληνική Σχολή της Λευκωσίας (υποκινημένη και από το νεανικό του έρωτα για την Ελένη Φυσεντζίδη) και εντείνεται ενώ σπουδάζει στη σχολή της Χάλκης, εποχή κατά την οποία δημοσιεύει την πρώτη του ποιητική συλλογή *Ποιητικά Πρωτόλεια* και γράφει το επικολυρικό του ποίημα *Κόδρος* (1873), που ένα χρόνο αργότερα παίρνει το πρώτο βραβείο στον Βουτσιναίο ποιητικό διαγωνισμό και τυπώνεται. Στον ίδιο διαγωνισμό κερδίζει και πάλι το πρώτο βραβείο για την ανέκδοτη συλλογή του *Βοσπορίδες Αύραι* (1876) και έπαινο για τη συλλογή του *Εσπερίδες* (1877). Ακολουθούν οι *Ατθίδες Αύραι* (Λονδίνο 1884) και παιδικά τραγούδια (καθώς και παιδικά διηγήματα στο περιοδικό *Διάπλασις των παίδων*). Μ' όλο που δεν «υπήρξε στην ποίηση καινοτόμος» ή μεταρρυθμιστής, αλλά ακολούθησε τα φαναριώτικα πρότυπα, στα ποιήματά του γραμμένα στη δημοτική βρίσκουμε κάτι «από τα πρώτα φανερώματα της γενιάς του '80, ακόμη και κάτι που προαναγγέλλει φωνές του μέλλοντος». Οπωσδήποτε θα άξιζε να επισημανθεί η εύστοχη επιλογή των χαμηλών τόνων, της φυσικότητας και του δεσπόζοντος ρεαλισμού στο ποιητικό του έργο.

Ο Βιζυηνός, χωρίς αμφιβολία, οφείλει τη θέση του στα νεοελληνικά γράμματα στο αφηγηματικό του έργο: *Το αμάρτημα της μητρός μου*, *Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως*, *Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου* (1883), *Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας*, *Πρωτομαγιά*, *Το μόνον της ζωής του ταξείδιον* (1884), *Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα* (1885) και *Ο Μοσκώβ-Σελήμ* (1895).

Το αφηγηματικό υλικό του αντλημένο από τις προσωπικές και οικογενειακές μνήμες, από τις παραδόσεις και τα βιώματα της λαϊκής ζωής στην ιδιαίτερη πατρίδα του, ενισχυμένο από το στέρεο υπόβαθρο της παιδείας του και την επιστημονική γνώση της ψυχολογίας, ενσωματωμένο σε μια ποικίλη, πλούσια γλώσσα υψηλού ήθους (λόγια, λαϊκή, ιδιωματική) διοχετεύεται στα διηγήματά του. Με αυτές τις πολύτιμες «αποσκευές», ο Βιζυηνός αναπτύσσει τη μυθοπλασία του. Ανακαινιστής και πρωτοπόρος, ανοίγει το δρόμο της νεοελληνικής διηγηματογραφίας.

Τα διηγήματα του Βιζυηνού άρχισαν να εκτιμώνται λίγο πριν από το θάνατό του. Στο Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο έκλεισε ο κύκλος της περιπετειώδους μυθιστορηματικής του ζωής. Εκεί πέρασε την τελευταία του τετραετία –από τη στιγμή που εκδηλώθηκε η ψυχική του νόσος– βυθισμένος στις ουτοπικές του εμμονές για την εκμετάλλευση ενός μεταλλείου στην πατρίδα του, μέσα στο λίγο φως του τελευταίου παραληρηματικού του πάθους για τη νεαρή Μπετίνα Φραβασίλη. Την αχλύ του δραματικού τέλους του βίου του διαλύει η αλήθεια και η δύναμη του έργου του που μέχρι σήμερα ενεργοποιεί την κριτική και γοητεύει τον αναγνώστη.

Το *αμάρτημα της μητρός μου* πρωτοδημοσιεύτηκε (1883) μεταφρασμένο στα γαλλικά στη Nouvelle Revue [Νέα Επιθεώρηση] και ακολούθως σε δύο συνέχειες (10 και 17 Απριλίου 1883) στο περιοδικό *Εστία*. Η ιστορία εξελίσσεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στη Βιζύη και αποδίδει ένα αληθινό γεγονός της ζωής του συγγραφέα. Πρόκειται για την εξιστόρηση ενός οικογενειακού δράματος με κεντρικό πρόσωπο τη μητέρα του αφηγητή.

Η αφήγηση με αφετηρία τα παιδικά χρόνια του Γιωργή (που σημαδεύονται από την αρρώστια της αδελφής του Αννιώς και τον απελπισμένο αλλά μάταιο αγώνα της μητέρας τους να την κρατήσει στη ζωή) οδηγείται μέχρι την ώριμη ηλικία του αφηγητή, οπότε γίνεται αποδέκτης της εξομολόγησης της μητέρας του. Η αποκάλυψη του μυστικού της μητέρας στον ώριμο πλέον Γιωργή, παράλληλα αποκρυπτογραφεί για τον αναγνώστη τον τίτλο-αίνιγμα του διηγήματος.

Η αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο –τομή για την πεζογραφία της εποχής–, η μυθιστορηματική πλαστικότητα των χαρακτήρων, οι δραματικές συγκρούσεις, η δομή και η άρτια τεχνική αποτελούν μερικά από τα βασικά γνωρίσματα του κειμένου. Το *αμάρτημα* συγκεντρώνει και άλλα ουσιώδη χαρακτηριστικά και αρετές της διηγηματογραφίας του Βιζυηνού. Η ενδιαφέρουσα διαπλοκή του χρόνου της ιστορίας και του χρόνου της αφήγησης, η πλοκή και η σύνθεση, η διείσδυση στα μύχια της ψυχής, το παιχνίδι της ενοχής και της λύτρωσης, οι θαυμαστές για το μέτρο τους κορυφώσεις, η λεπτή συγκίνηση και ανθρωπιά, το καθιστούν ένα από τα πιο δυνατά κείμενα της λογοτεχνίας μας.

«Το τάμα» 1890, έργο του Εμμανουήλ Λαμπάκη.

Ἄλλην ἀδελφήν δέν εἴχομεν παρά μόνον τήν Ἀννιώ.

Ἦτον ἡ χαϊδεμμένη τῆς μικρᾶς ἡμῶν οἰκογενείας καί τήν ἠγαπῶμεν ὅλοι. Ἀλλ' ἀπ' ὅλους περισσότερον τήν ἠγάπα ἡ μήτηρ μας. Εἰς τήν τράπεζαν τήν ἐκάθιζε πάντοτε πλησίον της καί ἀπό ὅ,τι εἴχομεν ἔδιδε τό καλύτερον εἰς ἐκείνην. Καί ἐνῷ ἡμᾶς μᾶς ἐνέδυε χρησιμοποιοῦσα τά φορέματα τοῦ μακαρίτου πατρός μας, διά τήν Ἀννιώ ἠγόραζε συνήθως νέα.

Ὡς καί εἰς τά γράμματα δέν τήν ἐβίαζεν. Ἄν ἤθελεν, ἐπήγαινεν εἰς τό σχολεῖον, ἄν δέν ἤθελεν, ἔμενεν εἰς τήν οἰκίαν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον εἰς ἡμᾶς διά κανένα λόγον δέν θά ἐπετρέπετο.

Ἐξαιρέσεις τοιαῦται ἔπρεπε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νά γεννήσουν ζηλοτυπίας βλαβεράς μεταξύ παιδίων, μάλιστα μικρῶν, ὅπως ἤμεθα καί ἐγώ καί οἱ ἄλλοι δύο μου ἀδελφοί, καθ' ἥν ἐποχήν συνέβαινον ταῦτα.

Ἀλλ' ἡμεῖς ἐγνωρίζαμεν, ὅτι ἡ ἐνδόμυχος τῆς μητρός ἡμῶν στοργή διετέλει ἀδέκαστος[1] καί ἴση πρός ὅλα της τά τέκνα. Ἤμεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ ἐξαιρέσεις ἐκεῖναι δέν ἦσαν παρά μόνον ἐξωτερικαί ἐκδηλώσεις φειστικωτέρας[2] τινός εὐνοίας πρός τό μόνον τοῦ οἴκου μας κοράσιον. Καί ὄχι μόνον ἀνειχόμεθα τάς πρός αὐτήν περιποιήσεις ἀγογγύστως, ἀλλά καί συνετελοῦμεν πρός αὔξησιν αὐτῶν, ὅσον ἠδυνάμεθα.

Διότι ἡ Ἀννιώ, ἐκτός ὅτι ἦτον ἡ μόνη μας ἀδελφή, ἦτο κατά δυστυχίαν ἀνέκαθεν καχεκτική καί φιλάσθενος. Ἀκόμη καί αὐτός ὁ ὑστερότοκος τοῦ οἴκου, ὁ ὁποῖος, ὡς «κοιλιάρφανος»,[3] ἐδικαιοῦτο νά καρποῦται πλέον παντός

---

* Το κείμενο παρατίθεται όπως στην έκδοση: Γ.Μ. Βιζυηνός, *Νεοελληνικά Διηγήματα* (Επιμέλεια Παν. Μουλλάς), ΝΕΒ, Ερμής, Αθήνα, 1980, με κάποιες αναγκαίες ορθογραφικές παρεμβάσεις.

1. *αδέκαστος·* αμερόληπτος.
2. *φειστικοτέρα·* ευσπλαχνικότερη (φείδομαι: συνεκδ. ευσπλαχνίζομαι, οικτίρω).
3. *κοιλιάρφανος·* ορφανός από πατέρα αφότου βρισκόταν στην κοιλιά της μητέρας.

ἄλλου τάς μητρικάς θωπείας,[4] παρεχώρει τά δικαιώματά του εἰς τήν ἀδελφήν τόσῳ μᾶλλον ἀσμένως,[5] καθόσον ἡ Ἀννιώ οὔτε φιλόπρωτος οὔτε ὑπεροπτική ἐγίνετο διά τοῦτο.

Ἀπ' ἐναντίας ἦτο πολύ προσηνής[6] πρός ἡμᾶς καί μᾶς ἠγάπα ὅλους μετά περιπαθείας.[7] Καί — πρᾶγμα περίεργον — ἡ πρός ἡμᾶς τρυφερότης τοῦ κορασίου, ἀντί νά ἐλαττοῦται προϊούσης[8] τῆς ἀσθενείας του, ἀπεναντίας ηὔξανεν.

Ἐνθυμοῦμαι τούς μαύρους καί μεγάλους αὐτῆς ὀφθαλμούς, καί τά καμαρωτά καί σμιγμένα της ὀφρύδια, τά ὁποῖα ἐφαίνοντο τόσῳ μᾶλλον μελανότερα, ὅσῳ ὠχρότερον ἐγίνετο τό πρόσωπόν της. Πρόσωπον ἐκ φύσεως ρεμβῶδες[9] καί μελαγχολικόν, ἐπί τοῦ οποίου τότε μόνον ἐπεχύνετο γλυκεῖά τις ἱλαρότης,[10] ὅταν μᾶς ἔβλεπεν ὅλους συνηγμένους πλησίον της.

Συνήθως ἐφύλαττεν ὑπό τό προσκεφάλαιόν της τούς καρπούς, οὕς αἱ γειτόνισσαι τῇ ἔφερον ὡς «ἀρρωστικόν», καί τούς ἐμοίραζεν εἰς ἡμᾶς, ἐπανελθόντας ἐκ τοῦ σχολείου. Ἀλλά τό ἔκαμνε πάντοτε κρυφά. Διότι ἡ μήτηρ μας ἐθύμωνε, καί δέν ἔστεργε[11] νά καταβροχθίζωμεν ἡμεῖς ὅ,τι ἐπεθύμει νά εἶχε γευθῆ κἄν ἡ ἀσθενής της κόρη.

Ἐν τούτοις ἡ ἀσθένεια τῆς Ἀννιῶς ὁλονέν ἐδεινοῦτο[12] καί ὁλονέν περισσότερον συνεκεντροῦντο περί αὐτήν τῆς μητρός μας αἱ φροντίδες.

Ἀφ' ὅτου ἀπέθανεν ὁ πατήρ μας, δέν εἶχεν ἐξέλθει τῆς οἰκίας. Διότι ἐχήρευσε πολύ νέα καί ἐντρέπετο νά κάμῃ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις, καί ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ, ἰδιάζει[13] εἰς πᾶσαν πολύτεκνον μητέρα. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔπεσεν ἡ Ἀννιώ σπουδαίως[14] εἰς τό στρῶμα, ἔβαλε τήν ἐντροπήν κατά μέρος.

---

4. *θωπεία·* χάδι.
5. *ασμένως·* με χαρά.
6. *προσηνής·* καταδεχτική, καλωσυνάτη.
7. *μετά περιπαθείας·* με πάθος, σφοδρά.
8. *προϊούσης·* [προέρχομαι = εξελίσσομαι, χειροτερεύω].
9. *ρεμβώδης·* ονειροπόλος.
10. *ιλαρότης·* ευθυμία, χαρά.
11. *στέργω·* ανέχομαι.
12. (*επι*)*δεινώ* (*-όω*)*·* χειροτερεύω.
13. (προς)*ιδιάζω·* αρμόζω, ταιριάζω.
14. *σπουδαίως·* για τα καλά.

Κἄποιος εἶχεν ἄλλοτε παρομοίαν ἀσθένειαν, — ἔτρεχε νά τόν ἐρωτήσῃ, πῶς ἐθεραπεύθη. — Κάπου μία γραῖα κρύπτει βότανα θαυμασίας ἰατρικῆς δυνάμεως, — ἔσπευδε νά τά ἐξαγοράσῃ. — Κάποθεν[15] ἦλθε ξένος τις, παράδοξος τό ἐξωτερικόν,[16] ἤ φημιζόμενος διά τάς γνώσεις του, – δέν ἐδίσταζε νά ἐπικαλεσθῇ τήν ἀντίληψίν του: Οἱ «διαβασμένοι», κατά τούς λαούς, εἶναι παντογνῶσται. Καί ὑπό τό πρόσχημα πτωχοῦ ὁδοιπόρου κρύπτονται ἐνίοτε μυστηριώδη ὄντα, πλήρη ὑπερφυσικῶν δυνάμεων.

Ὁ χονδρός τῆς συνοικίας κουρεύς, αὐτός μᾶς ἐπεσκέπτετο αὐτόκλητος καί δικαιωματικῶς. Ἦτον ὁ μόνος ἐπίσημος ἰατρός ἐν τῇ περιφερείᾳ μας.

Ἅμα τόν ἔβλεπον ἐγώ ἔπρεπε νά τρέχω εἰς τόν «μπακάλην». Διότι ποτέ δέν ἐπλησίαζε τήν ἀσθενῆ, πρίν ἤ καταπίῃ τοὐλάχιστον πενῆντα δράμια ρακῆς.

— Εἶμαι γέρος, μωρή, ἔλεγε πρός τήν ἀνυπόμονον μητέρα, εἶμαι γέρος, καί ἄν δέν τό «τσούξω» κομμάτι, δέν βλέπουν καλά τά μάτια μου.

Καί φαίνεται, ὅτι δέν ἐψεύδετο. Διότι ὅσῳ περισσότερον ἔπινε, τόσον εὐκολώτερον ἠδύνατο νά διακρίνῃ ποία εἶναι ἡ παχυτέρα τῆς αὐλῆς μας ὄρνιθα, διά νά τήν λάβῃ ἀπερχόμενος.

Ἡ μήτηρ μου, ἄν καί ἔπαυσε πλέον νά μεταχειρίζεται τά ἰατρικά του, ἐν τούτοις τόν ἐπλήρωνε τακτικά καί ἀγογγύστως. Τοῦτο μέν, διά νά μή τόν δυσαρεστήσῃ, τοῦτο δέ, διότι πολύ συχνά διϊσχυρίζετο παρηγορῶν αὐτήν, ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀσθενείας εἶναι καλή, καί ἀκριβῶς τοιαύτη, ὁποίαν ἐδικαιοῦτο νά τήν περιμένῃ ἡ επιστήμη ἀπό τάς συνταγάς του.

Τό τελευταῖον τοῦτο ἦτο δυστυχῶς λίαν ἀληθές. Ἡ κατάστασις τῆς Ἀννιῶς ἔβαινεν ἀργά μέν καί ἀπαρατηρήτως, ἀλλ᾽ ὁλονέν ἐπί τά χείρω.[17] Καί ἡ παράτασις αὕτη τῆς ἀορίστου καχεξίας ἔκαμνε τήν μητέρα μας ἄλλην ἐξ ἄλλης.

Πᾶσα νόσος, ἄγνωστος εἰς τόν λαόν, διά νά θεωρηθῇ ὡς φυσικόν πάθος, πρέπει, ἤ νά ὑποχωρήσῃ εἰς τάς στοιχειώδεις ἰατρικάς τοῦ τόπου γνώσεις, ἤ νά ἐπιφέρῃ ἐντός ὀλίγου τόν θάνατον. Εὐθύς ὡς παραταθῇ καί χρονίσῃ, ἀπο-

15. *Κάποθεν·* από κάπου.

16. *παράδοξος το εξωτερικόν·* παράξενος στην εμφάνιση.

17. *επί τα χείρω·* χειρότερα.

δίδεται εἰς ὑπερφυσικάς αἰτίας, καί χαρακτηρίζεται ὡς «ἐξωτικόν».

Ὁ ἀσθενής ἐκάθησεν εἰς ἄσχημον τόπον. Ἐπέρασε νύκτα τόν ποταμόν, καθ' ἥν στιγμήν αἱ Νηρηΐδες[18] ἐτέλουν ἀόρατοι τά ὄργιά των. Ἐδιασκέλισε μαῦρον γάτον, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως «ὁ ἔξω ἀπό ἐδῶ»[19] μεταμορφωμένος.

Ἡ μήτηρ μου ἦτο μᾶλλον εὐλαβής παρά δεισιδαίμων. Κατ' ἀρχάς ἀπετροπιάζετο τάς τοιαύτας διαγνώσεις, καί ἠρνεῖτο νά ἐφαρμόσῃ τάς προτεινομένας γοητείας,[20] φοβουμένη μή ἁμαρτήσῃ. Ἄλλως τε ὁ ἱερεύς ἀνέγνωσεν ἤδη ἐπί τῆς ἀσθενοῦς τούς ἐξορκισμούς τοῦ κακοῦ, διά πᾶν ἐνδεχόμενον. Ἀλλά μετ' ὀλίγον μετέβαλε γνώμην.

Ἡ κατάστασις τῆς ἀσθενοῦς ἐδεινοῦτο. Ἡ μητρική στοργή ἐνίκησε τόν φόβον τῆς ἁμαρτίας. Ἡ θρησκεία ἔπρεπε νά συμβιβασθῇ μέ τήν δεισιδαιμονίαν.

Πλησίον εἰς τόν σταυρόν, ἐπί τοῦ στήθους τῆς Ἀννιῶς, ἐκρέμασεν ἕν «χαμαγλί»,[21] μέ μυστηριώδεις ἀραβικάς λέξεις.

Τά ἁγιάσματα διεδέχθησαν αἱ γοητεῖαι, καί μετά τά εὐχολόγια τῶν ἱερέων ἦλθον τά «σαλαβάτια»[22] τῶν μαγισσῶν.

Ἀλλ' ὅλα παρήρχοντο εἰς μάτην.

Τό παιδίον ἐχειροτέρευεν ἀδιακόπως, καί ἡ μήτηρ μας ἐγίνετο ὁλονέν ἀγνώριστος. Ἐνόμιζες, ὅτι ἐλησμόνησε πώς εἶχε καί ἄλλα τέκνα.

Ποῖος μᾶς ἔτρεφε, ποῖος μᾶς ἔπλυνε, ποῖος μᾶς ἐμβάλωνεν ἡμᾶς τά ἀγόρια, οὔτε ἤθελε κἄν νά τό γνωρίζῃ.

Μία Σοφηδιώτισσα[23] γραῖα, πρό πολλῶν ἤδη ἐτῶν παρασιτοῦσα[24] ἐν τῷ

---

18. *Νηρηΐδες·* οι 50 θυγατέρες του Νηρέα και της Δωρίδος, ωραιότατες νύμφες της θάλασσας.

19. *ο έξω από εδώ·* ο διάβολος.

20. *γοητεία·* μαγεία, γητιά.

21. *χαμαγλί ή χαϊμαλί·* φυλακτό.

22. *σαλαβάτια·* προσευχές [salâvat: πληθ. του salât: (= προσευχή), λ. Αραβικής προέλευσης].

23. *Σοφίδες·* χωριό που ανήκε στη γεωγραφική περιφέρεια της Βιζύης (στις Σοφίδες λειτουργούσε ελληνικό σχολείο).

24. *παρασιτώ·* τρέφομαι και κατοικώ στο σπίτι άλλου.

οἴκῳ μας, ἐφρόντιζε περί ἡμῶν, ἐφ' ὅσον τῇ τό ἐπέτρεπεν ἡ μαθουσάλειος[25] αὐτῆς ἡλικία.

Τήν μητέρα μας δέν τήν ἐβλέπομεν ἐνίοτε ὁλοκλήρους ἡμέρας.

Πότε ἐπήγαινε νά δέσῃ μίαν λωρίδα ἀπό τό φόρεμα τῆς Ἀννιῶς ἐπί θαυματουργοῦ τινος τόπου, μέ τήν ἐλπίδα, ὅτι θά δεθῇ καί τό κακόν μακράν τῆς πασχούσης, πότε μετέβαινεν εἰς τάς πλησιοχώρους ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων κατά τύχην ἐτελεῖτο ἡ μνήμη, κομίζουσα λαμπάδα κίτρινου κηροῦ, χυμένην ἰδίοις αὐτῆς χερσί, καί ἴσην ἀκριβῶς πρός τῆς ἀσθενοῦς τό ἀνάστημα. Πλήν ὅλα, ὅλα ταῦτα ἀπέβαινον ἀνωφελῆ. Ἡ ἀσθένεια τῆς πτωχῆς μας ἀδελφῆς ἦτον ἀνίατος.

Ὅταν ἐξηντλήθησαν πλέον ὅλα τά μέσα, καί ὅλα τά ἰατρικά ἐδοκιμάσθησαν, τότε προσήλθομεν εἰς τό ἔσχατον καταφύγιον εἰς παρομοίας περιστάσεις.

Ἡ μήτηρ μου ἐσήκωσε τό μαραμένον κοράσιον εἰς τήν ἀγκάλην της καί τό ἔφερεν εἰς τήν ἐκκλησίαν. Ἐγώ καί ὁ μεγαλύτερός μου ἀδελφός ἐφορτώθημεν τά στρώματα καί ἠκολουθήσαμεν κατόπιν. Καί ἐκεῖ, ἐπί τῶν καθύγρων καί ψυχρῶν πλακῶν, πρό τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας, ἐστρώσαμεν καί ἐπλαγιάσαμεν τό γλυκύτερον ἀντικείμενον τῶν μεριμνῶν μας, τήν μίαν καί μόνην μας ἀδελφήν!

Ὅλος ὁ κόσμος τό ἔλεγεν ὅτι εἶχεν «ἐξωτικόν».[26] Ἡ μήτηρ μου δέν ἀμφέβαλλε πλέον περί τούτου, καί αὐτή ἡ πάσχουσα ἤρχισε νά τό ἐννοῇ.

Ἔπρεπε λοιπόν νά μείνῃ σαράντα ἡμερονύκτια ἐντός τῆς ἐκκλησίας, πρό τοῦ ἁγίου βήματος, ἐνώπιον τῆς Μητρός τοῦ Σωτῆρος, ἐμπεπιστευμένη εἰς μόνον τό ἔλεος καί τούς οἰκτιρμούς[27] αὐτῶν, ἵνα σωθῇ ἀπό το σατανικόν πάθος, τό ὁποῖον ἐμφωλεῦσαν[28] ἤλεθε τόσον ἀμειλίκτως τό τρυφερόν τῆς ζωῆς αὐτῆς δένδρον.[29]

Σαράντα ἡμερονύκτια. Διότι μέχρι τοσούτου ἠμπορεῖ νά ἀντισταθῇ ἡ τρο-

---

25. *μαθουσάλειος·* λίαν μακρόβιος [Μαθουσάλας: όνομα μακρόβιου στην Π. Διαθήκη].

26. *εξωτικόν·* δαιμόνιο της λαϊκής μυθολογίας· *είχεν εξωτικόν·* ήταν δαιμονισμένη.

27. *οικτιρμός·* ευσπλαχνία, έλεος.

28. *εμφωλεύω·* φωλιάζω, κρύβομαι μέσα σε κάτι.

29. *ήλεθε… δέντρον·* η μεταφορά από τη σχετική με τους Καλλικαντζάρους παράδοση (που αλέθουν το δέντρο της ζωής).

μερά ἰσχυρογνωμοσύνη τῶν δαιμονίων εἰς τόν ἀόρατον πόλεμον μεταξύ αὐτῶν καί τῆς θείας χάριτος.

Μετά τήν διορίαν ταύτην τό κακόν ἡττᾶται καί ὑποχωρεῖ κατῃσχυμένον.[30] Καί δέν λείπουσι διηγήσεις, καθ' ἅς οἱ πάσχοντες αἰσθάνονται ἐν τῷ ὀργανισμῷ των τούς τρομερούς σφαδασμούς[31] τῆς τελευταίας μάχης, καί βλέπουσι τόν ἐχθρόν αὐτῶν φεύγοντα ἐν παραδόξῳ σχήματι, πρό πάντων, καθ' ἥν στιγμήν διαβαίνουσι τά Ἅγια, ἤ ἐκφωνεῖται τό «Μετά φόβου».

Εὐτυχεῖς αὐτοί, ἐάν ἔχωσι τότε ἀρκετάς δυνάμεις ν' ἀνθέξωσιν εἰς τούς κλονισμούς τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ἀδύνατοι συντρίβονται ὑπό τό μέγεθος τοῦ ἐν αὐτοῖς τελουμένου θαύματος. Ἀλλά δέν μετανοοῦσι διά τοῦτο. Διότι ἄν χάνουν τήν ζωήν, τοὐλάχιστον κερδαίνουν[32] τό πολυτιμότερον. Σώζουν τήν ψυχήν των.

Οὐχ ἧττον[33] τοιαύτη τις ἐνδεχομένη περίπτωσις ἐνέβαλλεν εἰς μεγίστας ἀνησυχίας τήν μητέρα ἡμῶν, ἥτις, μόλις ἐτοποθετήσαμεν τήν Ἀννιώ, καί ἤρχισε νά τήν ἐρωτᾷ περίφροντις[34] πῶς αἰσθάνεται τόν ἑαυτόν της.

Ἡ ἱερότης τοῦ τόπου, ἡ θέα τῶν εἰκόνων, ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος ἐπέδρασαν, φαίνεται, εὐνοϊκῶς ἐπί τοῦ μελαγχολικοῦ της πνεύματος. Διότι, εὐθύς μετά τάς πρώτας στιγμάς, ἐζωήρευσε καί ἤρχισε νά ἀστεΐζεται μέ ἡμᾶς.

– Ποῖον ἀπό τούς δύο θέλεις νά παίζετε μαζί; τήν ἠρώτησε τρυφερῶς ἡ μήτηρ μου – τόν Χρηστάκη, ἤ τό Γιωργί;

Ἡ ἀσθενής ἔρριψε πρός τήν λαλοῦσαν[35] πλάγιον ἀλλ' ἐκφραστικόν βλέμμα, καί, ὡς ἐάν ἐπέπληττεν αὐτήν διά τήν πρός ἡμᾶς ἀδιαφορίαν, τῇ ἀπήντησεν, ἀργά καί μετρημένα·

– Ποῖον ἀπό τούς δύο θέλω; Κανένα δέν θέλω χωρίς τόν ἄλλο. Τά θέλω ὅλα τά ἀδέρφια μου, ὅσα καί ἄν ἔχω.

---

30. *κατησχυμένον·* ντροπιασμένο, ατιμασμένο [από το ρ. καταισχύνω].
31. *σφαδασμός·* σπασμώδης κίνηση, σπαρτάρισμα.
32. *κερδαίνω·* κερδίζω.
33. *ουχ ήττον·* επίσης, εξίσου.
34. *περίφροντις·* ο πλήρης φροντίδων.
35. *λαλώ·* ομιλώ, λέγω.

Ἡ μήτηρ μου συνεστάλη καί ἐσιώπησεν.

Μετ' ὀλίγον ἔφερε καί τόν ὁλόμικρον ἀδερφόν μας εἰς τήν ἐκκλησίαν, ἀλλά μόνον διά τήν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν.

Τό ἑσπέρας ἀπέπεμψε τούς ἄλλους δύο, καί ἐκράτησε μόνον ἐμέ πλησίον της.

Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὁποίαν ἐντύπωσιν ἔκαμεν ἐπί τῆς παιδικῆς μου φαντασίας ἡ πρώτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διανυκτέρευσις.

Τό ἀμυδρόν φῶς τῶν ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου λύχνων, μόλις ἐξαρκοῦν[36] νά φωτίζῃ αὐτό καί τάς πρό αὐτού βαθμίδας,[37] καθίστα τό περί ἡμᾶς σκότος ἔτι ὑποπτότερον καί φοβερώτερον, παρά ἐάν ἤμεθα ὅλως διόλου εἰς τά σκοτεινά.

Ὁσάκις τό φλογίδιον μιᾶς κανδήλας ἔτρεμε, μοι ἐφαίνετο, πώς ὁ Ἅγιος ἐπί τῆς ἀπέναντι εἰκόνος ἤρχιζε νά ζωντανεύῃ, καί ἐσάλευε, προσπαθῶν ν' ἀποσπασθῇ ἀπό τάς σανίδας, καί καταβῇ ἐπί τοῦ ἐδάφους, μέ τά φαρδυά καί κόκκινά του φορέματα, μέ τόν στέφανον περί τήν κεφαλήν, καί μέ τούς ἀτενεῖς[38] ὀφθαλμούς ἐπί τοῦ ὠχροῦ καί ἀπαθοῦς προσώπου του.

Ὁσάκις πάλιν ὁ ψυχρός ἄνεμος ἐσύριζε διά τῶν ὑψηλῶν παραθύρων, σείων θορυβωδῶς τάς μικράς αὐτῶν ὑέλους,[39] ἐνόμιζον, ὅτι οἱ περί τήν ἐκκλησίαν νεκροί ἀνερριχῶντο τούς τοίχους καί προσεπάθουν νά εἰσδύσωσιν εἰς αὐτήν. Καί τρέμων ἐκ φρίκης, ἔβλεπον ἐνίοτε ἀντικρύ μου ἕνα σκελετόν, ὅστις ἥπλωνε νά θερμάνῃ τάς ἀσάρκους τοῦ χεῖρας ἐπί τοῦ «μαγκαλίου»,[40] τό ὁποῖον ἔκαιε πρό ἡμῶν.

Καί ὅμως δέν ἐτόλμων νά δηλώσω οὐδέ τήν παραμικροτέραν ἀνησυχίαν. Διότι ἠγάπων τήν ἀδελφήν μου, καί ἐθεώρουν μεγάλην προτίμησιν νά εἶμαι διαρκῶς πλησίον της καί πλησίον τῆς μητρός μου, ἥτις χωρίς ἄλλο θά μέ ἀπέστελλεν εἰς τόν οἶκον, εὐθύς ὡς ἤθελεν ὑποπτευθῇ ὅτι φοβοῦμαι.

---

36. *εξαρκώ·* φθάνω, αρκώ πλήρως.

37. *βαθμίς -ίδος·* σκαλί, σκαλοπάτι.

38. *ατενής·* έντονος.

39. *ύελος* (η) αντί του *ύαλος·* γυαλί.

40. *μαγκάλι·* ειδικό φορητό σκεύος μέσα στο οποίο ανάβεται φωτιά.

Ὑπέφερον λοιπόν καί κατά τάς ἑπομένας νύκτας τάς φρικιάσεις ἐκείνας μετά ἀναγκαστικῆς στωικότητος καί ἐξετέλουν προθύμως τά καθήκοντά μου, προσπαθῶν νά καταστῶ ὅσον τό δυνατόν ἀρεστότερος.

Ἤναπτον πῦρ, ἔφερον νερόν καί ἐσκούπιζα τήν ἐκκλησίαν, ὅταν ἦτο καθημερινή. Τάς ἑορτάς καί Κυριακάς, κατά τόν ὄρθρον, ἐχειραγώγουν[41] τήν ἀδελφήν μου, νά σταθῇ κάτω ἀπό τό ευαγγέλιον, τό ὁποῖον ἀνεγίνωσκεν ὁ λειτουργός ἀπό τῆς Ὡραίας Πύλης. Κατά τήν λειτουργίαν, ἥπλωνα χαμαί[42] τό «χράμι»,[43] ἐπί τοῦ ὁποίου ἔπιπτεν ἡ ἀσθενής πρόμυτα,[44] διά νά περάσουν τά Ἅγια ἀπό ἐπάνω της. Κατά δέ τήν ἀπόλυσιν, ἔφερον τό προσκέφαλόν της ἐνώπιον τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Ἱεροῦ θύρας, διά νά γονατίζῃ ἐπ' αὐτοῦ, ὥς πού νά «ξεφορέσῃ ὁ παππᾶς ἐπάνω της»[45] καί νά τῆς σταυρώσῃ τό πρόσωπον μέ τήν Λόγχην,[46] ψιθυρίζων τό «Σταυρωθέντος σου Χριστέ, ἀνῃρέθη ἡ τυραννίς, ἐπατήθη ἡ δύναμις τοῦ Ἐχθροῦ, κτλ.».

Καί εἰς ὅλα ταῦτα μέ παρηκολούθει ἡ πτωχή μου ἀδελφή μέ τήν ὠχράν καί μελαγχολικήν της ὄψιν, μέ τό ἀργόν καί ἀβέβαιον βῆμά της, ἑλκύουσα[47] τόν οἶκτον τῶν ἐκκλησιαζομένων καί προκαλοῦσα τάς εὐχάς αὐτῶν ὑπέρ ἀναρρώσεώς της· ἀναρρώσεως, ἥτις δυστυχῶς ἤργει νά ἐπέλθῃ.

Ἀπ' ἐναντίας, ἡ ὑγρασία, τό ψῦχος, τό ἀσύνηθες καί, μά τό ναί, φρικαλέον τῶν ἐν τῷ ναῷ διανυκτερεύσεων δέν ἤργησαν νά ἐπιδράσουν βλαβερῶς ἐπί τῆς ἀσθενοῦς, τῆς ὁποίας ἡ κατάστασις ἤρχισε νά ἐμπνέῃ τώρα τούς ἐσχάτους φόβους.

Ἡ μήτηρ μου τό ἠννόησε, καί ἤρχισε, καί ἐν αὐτῇ τῇ εκκλησία, νά δεικνύῃ θλιβεράν ἀδιαφορίαν πρός πᾶν ὅ,τι δέν ἦτο αὐτή ἡ ἀσθενής. Δέν ἤνοιγε τά χείλη της πρός οὐδένα πλέον, εἰ μή πρός τήν Ἀννιώ καί πρός τούς ἁγίους,

---

41. *χειραγωγώ·* οδηγώ κάποιον κρατώντας τον απ' το χέρι.

42. *χαμαί·* χάμω, κατά γης.

43. *χράμι·* μάλλινο σεντόνι, κροσσωτό κλινοσκέπασμα.

44. *πρόμυτα·* μπρούμυτα.

45. *να «ξεφορέσει ο παπάς επάνω της»·*να βγάλει το πετραχήλι και να το τοποθετήσει στο κεφάλι της.

46. *Λόγχη (αγία λόγχη)·* ιερό σκεύος της εκκλησίας σε σχήμα λόγχης.

47. *ελκύω κ. έλκω.*

ὁσάκις ἐπροσηύχετο.

Μίαν ἡμέραν τήν ἐπλησίασα ἀπαρατήρητος, ἐνῷ ἔκλαιε γονυπετής πρό τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος.

— Πάρε μου ὅποιο θέλεις, ἔλεγε, καί ἄφησέ μου τό κορίτσι. Τό βλέπω πώς εἶναι γιά νά γένῃ. Ἐνθυμήθηκες τήν ἁμαρτίαν μου καί ἐβάλθηκες νά μοῦ πάρῃς τό παιδί, γιά νά μέ τιμωρήσῃς. Εὐχαριστῶ σε, Κύριε!

Μετά τινας στιγμάς βαθείας σιγῆς, καθ' ἥν τά δάκρυά της ἠκούοντο στάζοντα ἐπί τῶν πλακῶν ἀνεστέναξεν ἐκ βάθους καρδίας, ἐδίστασεν ὀλίγον, καί ἔπειτα ἐπρόσθεσεν·

— Σοῦ ἔφερα δύο παιδιά μου στά πόδια σου... χάρισέ μου τό κορίτσι!

Ὅταν ἤκουσα τάς λέξεις ταύτας, παγερά φρικίασις διέτρεξε τά νεῦρά μου καί ἤρχισαν τά αὐτία μου νά βοΐζουν. Δέν ἠδυνήθην ν' ἀκούσω περιπλέον. Καθ' ἥν δέ στιγμήν εἶδον, ὅτι ἡ μήτηρ μου, καταβληθεῖσα ὑπό φοβερᾶς ἀγωνίας, ἔπιπτεν ἀδρανής ἐπί τῶν μαρμάρων, ἐγώ ἀντί νά δράμω[48] πρός βοήθειάν της, ἐπωφελήθην τήν εὐκαιρίαν νά φύγω ἐκ τῆς ἐκκλησίας, τρέχων ὡς ἔξαλλος καί ἐκβάλλων κραυγάς, ὡς ἐάν ἠπείλει νά μέ συλλάβῃ ὁρατός αὐτός[49] ὁ Θάνατος.

Οἱ ὀδόντες μου συνεκρούοντο ὑπό τοῦ τρόμου, καί ἐγώ ἔτρεχον, καί ἀκόμη ἔτρεχον. Καί χωρίς νά τό ἐννοήσω, εὑρέθην ἔξαφνα μακράν, πολύ μακράν τῆς ἐκκλησίας. Τότε ἐστάθην νά πάρω τήν ἀναπνοήν μου, κ' ἐτόλμησα νά γυρίσω νά ἰδῶ ὀπίσω μου. Κανείς δέν μ' ἐκυνήγει.

Ἤρχισα λοιπόν νά συνέρχωμαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καί ἤρχισα νά συλλογίζωμαι.

Ἀνεκάλεσα εἰς τήν μνήμην μου ὅλας τάς πρός τήν μητέρα τρυφερότητας καί θωπείας μου. Προσεπάθησα νά ἐνθυμηθῶ μήπως τῆς ἔπταισά ποτε, μήπως τήν ἀδίκησα, ἀλλά δέν ἠδυνήθην. Ἀπεναντίας εὕρισκον, ὅτι ἀφ' ὅτου ἐγεννήθη αὐτή ἡ ἀδελφή μας, ἐγώ, ὄχι μόνον δέν ἠγαπήθην, ὅπως θά τό ἐπεθύμουν, ἀλλά τοῦτ' αὐτό παρηγκωνιζόμην ὁλονέν περισσότερον. Ἐνθυμήθην τότε, καί μοί ἐφάνη ὅτι ἐννόησα, διατί ὁ πατήρ μου ἐσυνήθιζε νά μέ ὀνομάζῃ «τό ἀδικημένο

48. *να δράμω·* να τρέξω [τρέχω, μέλλ. δραμούμαι, αόρ. β΄ έδραμον].

49. *αυτός·* ο ίδιος.

του». Καί μέ ἐπῆρε τό παράπονον καί ἤρχισα νά κλαίω. Ὤ! εἶπον, ἡ μητέρα μου δέν μέ ἀγαπᾷ καί δέν μέ θέλει! Ποτέ, ποτέ πλέον δέν πηγαίνω εἰς τήν ἐκκλησίαν! Καί διηυθύνθην πρός τήν οἰκίαν μας, περίλυπος καί ἀπηλπισμένος.

Ἡ μήτηρ μου δέν ἤργησε νά μέ ἀκολουθήσῃ μετά τῆς ἀσθενοῦς. Ἐπειδή ὁ ἱερεύς, ὅστις, ταραχθείς ὑπό τῶν κραυγῶν μου, ἐμβῆκεν εἰς τήν ἐκκλησίαν, ὅταν εἶδε τήν ἀσθενῆ, συνεβούλευσε τήν μητέρα μου νά τήν μετακομίσῃ.

— Ὁ Θεός εἶναι μεγάλος, θυγατέρα, τῇ εἶπε, καί ἡ χάρις του φθάνει εἰς ὅλη τήν οἰκουμένη. Ἂν εἶναι γιά νά γιάνῃ τό παιδί σου θά τό γιάνῃ καί στό σπίτι σου.

Δυστυχής ἡ μήτηρ ἥτις τόν ἤκουσε! Διότι αὐτοί εἶναι οἱ τυπικοί λόγοι μέ τούς ὁποίους οἱ ἱερεῖς ἀποπέμπουσι συνήθως τούς ἑτοιμοθανάτους, διά νά μή ἐκπνεύσουν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καί βεβηλωθῇ ἡ ἱερότης τοῦ τόπου.

Ὅταν ἐπανεῖδον τήν μητέρα μου, ἦτον ὑπέρ ποτε[50] θλιβερά. Ἀλλά πρός ἐμέ ἰδίως ἐφέρθη μέ πολλήν γλυκύτητα καί προσήνειαν. Μέ ἔλαβεν εἰς τήν ἀγκάλην της, μ' ἐθώπευσε καί μ' ἐφίλησε τρυφερά καί ἐπανειλημμένως. Ἐνόμιζες ὅτι προσεπάθει νά μ' ἐξιλεώσῃ.[51]

Ἐν τούτοις ἐγώ τήν νύκτα ἐκείνην οὔτε νά φάγω ἠμπόρεσα, οὔτε νά κοιμηθῶ. Ἐκοιτόμην εἰς τό στρῶμα μέ καμμυομένους[52] ὀφθαλμούς, ἀλλ' ἔτεινον τά ὦτα προσεκτικά πρός πᾶσαν κίνησιν τῆς μητρός μου, ἡ ὁποία, ὅπως πάντοτε, ἠγρύπνει παρά τό προσκεφάλαιον τῆς ἀσθενοῦς.

Θά ἦτον ἴσως μεσάνυκτα ὅταν ἤρχισε νά πηγαινοέρχηται εἰς τό δωμάτιον. Ἐνόμιζον ὅτι ἔστρωνε νά κοιμηθῇ, ἀλλ' ἠπατώμην. Διότι μετ' ὀλίγον ἐκάθησε καί ἤρχισε νά μοιρολογῇ χαμηλοφώνως.

Ἦτο τό μοιρολόγι τοῦ πατρός μας. Πρίν ἀσθενήσῃ ἡ Ἀννιώ, τό ἔψαλλε πολύ συχνά, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἀσθένησε, τό ἤκουον διά πρώτην φοράν.

Τό μοιρολόγιον τοῦτο ἐσύνθεσεν ἐπί τῷ θανάτῳ τοῦ πατρός μου, κατά παραγγελίαν αὐτῆς, ἡλιοκαής ρακένδυτος «Γύφτος», γνωστός εἰς τά περίχωρά μας διά τήν δεξιότητα εἰς τό στιχουργεῖν αὐτοσχεδίως.

---

50. *υπέρ ποτε·* περισσότερο από ποτέ.

51. *εξιλεώ (-οω), εξιλεώνω·* εξευμενίζω, καταπραΰνω.

52. *καμμύω·* κλείνω τα βλέφαρα, τα μάτια, αποκοιμιέμαι.

Μοί φαίνεται, ὅτι βλέπω ἀκόμη τήν μαύρην καί λιγδεράν κόμην, τούς μικρούς καί φλογερούς ὀφθαλμούς καί τ' ἀνοιχτά καί τριχωμένα στήθη του.

Ἐκάθητο ἔνδοθεν[53] τῆς αὐλείου ἡμῶν θύρας,[54] περιστοιχισμένος ὑπό τῶν χαλκῶν ἀγγείων, ὅσα ἐσύναζε διά νά γανώσῃ[55]. Καί, μέ τήν κεφαλήν κεκλιμένην ἐπί τοῦ ὤμου, συνώδευε τόν πένθιμον αὐτοῦ σκοπόν μέ τούς κλαυθμηρούς ἤχους τῆς τριχόρδου του λύρας.

Πρό αὐτοῦ ἡ μήτηρ μου ὀρθία ἐβάσταζε τήν Ἀννιώ εἰς τήν ἀγκάλην της καί ἤκουε προσεκτική καί δακρύουσα.

Ἐγώ τήν ἐκράτουν σφιγκτά ἀπό τοῦ φορέματος καί ἔκρυπτον τό πρόσωπόν μου εἰς τάς πτυχάς αὐτοῦ, διότι ὅσον γλυκεῖς ἦσαν οἱ ἦχοι ἐκεῖνοι, τόσον φοβερά μοί ἐφαίνετο ἡ μορφή τοῦ ἀγρίου των ψάλτου.

Ὅταν ἡ μήτηρ μου ἔμαθε τό θλιβερόν αὐτῆς μάθημα, ἔλυσεν ἀπό τό ἄκρον τῆς καλύπτρας[56] της καί ἔδωκεν εἰς τόν Ἀθίγγανον δύο «ρουμπιέδες».[57] — Τότε εἴχομεν ἀκόμη ἀρκετούς. — Ἔπειτα παρέθηκεν[58] εἰς αὐτόν ἄρτον καί οἶνον καί ὅ,τι προσφάγιον[59] εὑρέθη πρόχειρον. Ἐνῷ δέ ἐκεῖνος ἔτρωγε κάτω, ἡ μήτηρ μου εἰς τό «ἀνῶγι» ἐπανελάμβανε τό ἐλεγεῖον[60] κατ' ἰδίαν διά νά τό στερεώσῃ εἰς τήν μνήμην της. Καί φαίνεται ὅτι το εὗρε πολύ ὡραῖον. Διότι καθ' ἥν στιγμήν ὁ Κατσίβελος[61] ἀνεχώρει, ἔδραμε κατόπιν του καί τῷ ἐχάρισεν ἕν ἀπό τά «σαλιβάρια»[62] τοῦ πατρός μου.

— Θεός σχωρέσοι τόν ἄνδρα σου, νύφη[63]ἐφώνησεν ἔκθαμβος ὁ ραψωδός,

---

53. *ένδοθεν·* από μέσα.

54. *αύλειος θύρα·* αυλόπορτα, εξώπορτα.

55. *γανώνω·* επαλείφω την εσωτερική επιφάνεια χάλκινων σκευών με κασσίτερο.

56. *καλύπτρα·* κεφαλοπάνι.

57. *ρουμπιές·* (τουρκ. λ.) παλαιό τουρκικό νόμισμα που ισοδυναμεί με 10-12 γρόσια.

58. *παραθέτω·* προσφέρω.

59. *προσφάγιον·* κάθε τι που τρώγεται με ψωμί ως συμπλήρωμά του.

60. *ελεγείον·* θρηνητικό άσμα.

61. *κατσίβελος·* ατσίγγανος.

62. *σαλιβάρι και σαλβάρι·* είδος βράκας από των αρχαιοτάτων χρόνων εν χρήσει στην Ασία, που φοριέται ακόμα από χωρικούς ορισμένων περιοχών.

63. *νύφη·* προσφώνηση σε νέα γυναίκα (χωρίς να υπονοείται συγγενική σχέση ή κυριολεξία).

καί φορτωθείς τά χάλκινά του σκεύη ἐξῆλθε τῆς αὐλῆς μας.

Αὐτό λοιπόν τό ἐλεγεῖον ἐμοιρολόγει κατ' ἐκείνην τήν νύκτα ἡ μήτηρ μου.

Ἐγώ ἤκουον, καί ἄφηνα τά δάκρυά μου νά ρέωσι σιγαλά, ἀλλά δέν ἐτόλμων νά κινηθῶ. Αἴφνης ᾐσθάνθην εὐωδίαν θυμιάματος!

— Ὤ! εἶπον, ἀπέθανε τό καϋμένο τό Ἀννιώ μας! — Καί ἐτινάχθην ἀπό τό στρῶμά μου.

Τότε εὑρέθην ἐνώπιον παραδόξου σκηνῆς.

Ἡ ἀσθενής ἀνέπνεε βαρέως, ὅπως πάντοτε. Πλησίον αὐτῆς ἦτο τοποθετημένη ἀνδρική ἐνδυμασία, καθ' ἥν τάξιν φορεῖται. Δεξιόθεν σκαμνίον σκεπασμένον μέ μαῦρον ὕφασμα, ἐπί τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε σκεῦος πλῆρες ὕδατος καί ἑκατέρωθεν δύο λαμπάδες ἀναμμέναι. Ἡ μήτηρ μου γονυπετής[64] ἐθυμίαζε τ' ἀντικείμενα ταῦτα προσέχουσα ἐπί τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος.

Φαίνεται ὅτι ἐκιτρίνισα από τόν φόβον μου. Διότι ὡς μέ εἶδεν, ἔσπευσε νά μέ καθησυχάσῃ.

— Μή φοβεῖσαι, παιδάκι μου, μέ εἶπε μυστηριωδῶς, εἶναι τά φορέματα τοῦ πατρός σου. Ἔλα, παρακάλεσέ τον καί σύ νά ἔλθῃ νά γιατρέψῃ τό Ἀννιώ μας.

Καί μέ ἔβαλε νά γονατίσω πλησίον της.

— Ἔλα πατέρα — νά μέ πάρῃς ἐμένα — γιά νά γιάνῃ τό Ἀννιώ! – ἀνεφώνησα ἐγώ διακοπτόμενος ὑπό τῶν λυγμῶν μου. Καί ἔρριψα ἐπί τῆς μητρός μου παραπονετικόν βλέμμα, διά νά τῇ δείξω πώς γνωρίζω, ὅτι παρακαλεῖ ν' ἀποθάνω ἐγώ ἀντί τῆς ἀδελφῆς μου. Δέν ᾐσθανόμην ὁ ἀνόητος ὅτι τοιουτοτρόπως ἐκορύφωνα τήν ἀπελπισίαν της! Πιστεύω νά μ' ἐσυγχώρησεν. Ἤμην πολύ μικρός τότε, καί δέν ἠδυνάμην νά ἐννοήσω τήν καρδίαν της.

Μετά τινας στιγμάς βαθείας σιγῆς, ἐθυμίασεν ἐκ νέου τά πρό ἡμῶν ἀντικείμενα, καί ἐπέστησεν ὅλην αὐτῆς τῆς προσοχήν ἐπί τοῦ ὕδατος, τό ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τό ἐπί τοῦ σκαμνίου εὐρύχωρον σκεῦος.

Αἴφνης μικρά χρυσαλίς,[65] πετάξασα κυκλικῶς ἐπ' αὐτοῦ, ἤγγισε μέ τά πτερά της, καί ἐτάραξεν ἐλαφρῶς τήν ἐπιφάνειάν του.

---

64. *γονυπετής·* γονατιστός.

65. *χρυσαλίς·* η χρυσαλίδα, αλλιώς ψυχή.

Ἡ μήτηρ μου ἔκυψεν εὐλαβῶς καί ἔκαμε τόν σταυρόν της, ὅπως ὅταν διαβαίνουν τά Ἅγια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

— Κάμε τό σταυρό σου, παιδί μου! ἐψιθύρισε, βαθέως συγκεκινημένη καί μή τολμῶσα νά ὑψώσῃ τά ὄμματα.

Ἐγώ ὑπήκουσα μηχανικῶς.

Ὅταν ἡ μικρά ἐκείνη χρυσαλίς ἐχάθη εἰς τό βάθος τοῦ δωματίου, ἡ μήτηρ μου ἀνέπνευσεν, ἐσηκώθη ἱλαρά[66] καί εὐχαριστημένη, καί — Ἐπέρασεν ἡ ψυχή τοῦ πατέρα σου! — εἶπε, παρακολουθοῦσα εἰσέτι τήν πτῆσιν τοῦ χρυσαλιδίου μέ βλέμματα στοργῆς καί λατρείας. Ἔπειτα ἔπιεν ἀπό τοῦ ὕδατος καί ἔδωκε καί εἰς ἐμέ νά πίω.

Τότε μοῦ ἦλθεν εἰς τόν νοῦν ὅτι καί ἄλλοτε μᾶς ἐπότιζεν ἀπό τοῦ αὐτοῦ σκεύους, εὐθύς ὡς ἐξυπνοῦμεν. Καί ἐνθυμήθην, ὅτι ὁσάκις ἔκαμνε τοῦτο ἡ μήτηρ μας, ἦτο καθ' ὅλην ἐκείνην τήν ἡμέραν ζωηρά καί περιχαρής, ὡς ἐάν εἶχεν ἀπολαύσει μεγάλην τινά πλήν μυστικήν εὐδαιμονίαν.

Ἀφοῦ μ' ἐπότισεν ἐμέ, ἐπλησίασεν εἰς τό στρῶμα τῆς Ἀννιῶς μέ τό σκεῦος ἀνά χείρας.

Ἡ ἀσθενής δέν ἐκοιμᾶτο, ἀλλά δέν ἦτο καί ὅλως διόλου ἔξυπνος.[67] Τά βλέφαρά της ἦσαν ἡμίκλειστα· οἱ δέ ὀφθαλμοί της, ἐφ' ὅσον διεφαίνοντο, ἐξέπεμπον παράδοξόν τινα λάμψιν διά μέσου τῶν πυκνῶν καί μελανῶν αὐτῶν βλεφαρίδων.

Ἡ μήτηρ μου ἀνεσήκωσε τό ἰσχνόν του κορασίου σῶμα μετά προσοχῆς· καί ἐνῷ διά τῆς μιᾶς χειρός ὑπεστήριζε τά νῶτά του, διά τῆς ἄλλης προσέφερε τό σκεῦος εἰς τά μαραμένα του χείλη.

—Ἔλα, ἀγάπη μου, τῆς εἶπε. Πιέ ἀπ' αὐτό τό νερό, νά γιάνῃς. — Ἡ ἀσθενής δέν ἤνοιξε τούς ὀφθαλμούς, ἀλλά φαίνεται, ὅτι ἤκουσε τήν φωνήν καί ἐννόησε τάς λέξεις. Γλυκύ καί συμπαθητικόν μειδίαμα διέστειλε τά χείλη της. Ἔπειτα ἐρρόφησεν ὀλίγας σταγόνας ἀπό τοῦ ὕδατος ἐκείνου, τό ὁποῖον ἔμελλε τῷ ὄντι [68] νά τήν ἰατρεύσῃ. Διότι μόλις τό ἐκατάπιε καί ἤνοιξε τούς ὀφθαλμούς

66. *ιλαρός -ά -όν·* χαρωπός.

67. *έξυπνος·* ξυπνητός, αφυπνισμένος.

68. *τω όντι·* πράγματι.

καί προσεπάθησε ν' ἀναπνεύσῃ. Ἐλαφρός στεναγμός διέφυγε τά χείλη της, καί ἐπανέπεσε βαρεῖα ἐπί τῆς ὠλένης[69] τῆς μητρός μου.

Τό καϋμένο μας τό Ἀννιώ! ἐγλύτωσεν ἀπό τά βάσανά του!

Πολλοί εἶχον κατηγορήσει τήν μητέρα μου, ὅτι ἐνῷ αἱ ξέναι γυναῖκες ἐθρήνουν μεγαλοφώνως ἐπί τοῦ νεκροῦ τοῦ πατρός μου, ἐκείνη μόνη ἔχυνεν ἄφθονα, πλήν σιγηλά δάκρυα. Ἡ δυστυχής τό ἔκαμνεν ἐκ φόβου μήπως παρεξηγηθῇ, μήπως παραβῇ τά ὅρια τῆς εἰς τάς νέας ἀνηκούσης σεμνότητος. Διότι, καθώς εἶπον, ἡ μήτηρ μας ἐχήρευσε πολύ νέα.

Ὅταν ἀπέθανεν ἡ ἀδελφή μας, δέν ἦτο πολύ γεροντοτέρα. Ἀλλ' οὔτε ἐσκέφθη κἄν τώρα τί θά εἰπῇ ὁ κόσμος διά τούς σπαραξικαρδίους της θρήνους.

Ὅλη η γειτονεία ἐσηκώθη καί ἦλθε πρός παρηγορίαν της. Ἀλλά τό πένθος αὐτῆς ἦτο φοβερόν, ἦτον ἀπαρηγόρητον.

— Θά χάσῃ τόν νοῦν της — ἐψιθύριζον οἱ βλέποντες αὐτήν κεκλιμένην καί θρηνοῦσαν μεταξύ τῶν τάφων τῆς ἀδελφῆς καί τοῦ πατρός μας.

— Θά τά ἀφήσῃ μέσ' στούς πέντε δρόμους· — ἔλεγον οἱ συναντῶντες ἡμᾶς καθ' ὁδόν, ἐγκαταλελειμμένα καί ἀπεριποίητα.

Καί ἐχρειάσθη καιρός, ἐχρειάσθησαν αἱ νουθεσίαι καί ἐπιπλήξεις τῆς ἐκκλησίας, ὅπως συνέλθῃ εἰς ἑαυτήν καί ἐνθυμηθῇ τά ἐπιζῶντα τέκνα της, καί ἀναλάβῃ τά οἰκιακά της καθήκοντα.

Ἀλλά τότε παρετήρησε ποῦ μᾶς εἶχε καταντήσει ἡ μακρά τῆς ἀδελφῆς μας ἀσθένεια.

Ἡ χρηματική μας περιουσία κατηναλώθη εἰς ἰατρούς καί ἰατρικά. Πολλά «χράμια» καί «κηλίμια»,[70]ἔργα τῶν ἰδιων αὐτῆς χειρῶν, τά εἶχε πωλήσει δι' ἀσήμαντα ποσά, ἤ τά εἶχε δώσει ὡς ἀμοιβήν εἰς τούς γόητας[71] καί τάς μαγίσσας. Ἄλλα μᾶς τά ἔκλεψαν αὐτοί καί οἱ ὅμοιοί των, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνεπιβλεψίας, ἥτις ἐπεκράτησεν ἐν τῷ οἴκῳ μας. Πρός ἐπίμετρον[72] ἐξηντλήθησαν καί αἱ προμήθειαι τῶν ζωοτροφιῶν[73] μας καί ἡμεῖς δέν εἴχομεν πλέον

---

69. *ωλένη·* το μέρος του χεριού από τον αγκώνα μέχρι τον καρπό.

70. *κηλίμι·* είδος λεπτού μάλλινου εγχώριου τάπητα ή στρωσιδιού.

71. *γόης·* μάγος, αγύρτης, τσαρλατάνος.

72. *προς επίμετρον·* επιπλέον.

73. *ζωοτροφία (η)·* τα προς το ζην χρήσιμα, τα τρόφιμα.

πόθεν νά ζήσωμεν.

Ἐν τούτοις αὐτό, ἀντί νά πτοήσῃ τήν μητέρα μας, τῇ ἀπέδωκεν ἀπεναντίας διπλῆν τήν δραστηριότητα, ἥν εἶχε πρίν ἀσθενήσει τό Ἀννιώ.

Ἐμετρίασεν, ἤ κυρίως εἰπεῖν, συνεκάλυψε τό πένθος της· ὑπερενίκησε τήν ἀτολμίαν τῆς ἡλικίας καί τοῦ φύλου της, καί, λαβοῦσα τήν δίκελλαν[74] ἀνά χεῖρας, ἤρχισε νά «ξενοδουλεύῃ», ὡς ἐάν δέν εἶχε γνωρίσει ποτέ τόν ἄνετον καί ἀνεξάρτητον βίον.

Ἐπί πολύν χρόνον μᾶς διέτρεφε διά τοῦ ἱδρῶτος τοῦ προσώπου της. Τά ἡμερομίσθια ἦσαν μικρά καί αἱ ἀνάγκαι μας μεγάλαι, ἀλλ' ὅμως εἰς κανένα ἐξ ἡμῶν δέν ἐπέτρεψε νά τήν ἀνακουφίσῃ συνεργαζόμενος.

Σχέδια περί τοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἐγίνοντο καί ἐπεθεωροῦντο καθ' ἑσπέραν παρά τήν ἑστίαν. Ὁ μεγαλύτερός μου ἀδελφός ὤφειλε νά μάθῃ τήν τέχνην τοῦ πατρός μας, διά νά λάβῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τόν τόπον ἐκείνου. Ἐγώ ἔμελλον ἤ μᾶλλον ἤθελον νά ξενιτευθῶ, καί οὕτω καθεξῆς. Ἀλλά πρό τούτου ἔπρεπε νά μάθωμεν ὅλοι τά γράμματά μας, ἔπρεπε νά ξεσχολήσωμεν.[75] Διότι, ἔλεγεν ἡ μήτηρ μας, ἄνθρωπος ἀγράμματος, ξύλον ἀπελέκητον.

Αἱ οἰκονομικαί μας δυσχέρειαι ἐκορυφώθησαν, ὅταν ἐπῆλθεν ἀνομβρία[76] εἰς τήν χώραν καί ἀνέβησαν αἱ τιμαί τῶν τροφίμων. Ἀλλ' ἡ μήτηρ, ἀντί ν' ἀπελπισθῇ περί τῆς διατροφῆς ἡμῶν αὐτῶν, ἐπηύξησε τόν ἀριθμόν μας δι' ἑνός ξένου κορασίου, τό ὁποῖον μετά μακράς προσπαθείας κατώρθωσε νά υἱοθετήσῃ.

Τό γεγονός τοῦτο μετέβαλε τό μονότονον καί αὐστηρόν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἡμῶν βίου, καί εἰσήγαγεν ἐκ νέου ἀρκετήν ζωηρότητα.

Ἤδη αὐτή ἡ υἱοθέτησις ἐγένετο πανηγυρική. Ἡ μήτηρ μου ἐφόρεσε διά πρώτην φοράν τά «γιορτερά»[77] της καί μᾶς ὡδήγησεν εἰς τήν ἐκκλησίαν καθαρούς καί χτενισμένους, ὡς ἐάν ἐπρόκειτο νά μεταλάβωμεν. Μετά τό τέλος τῆς λειτουργίας, ἐστάθημεν ὅλοι πρό τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, καί αὐτοῦ, ἐν μέσῳ

---

74. *δίκελλα·* αξίνα.

75. *ξεσχολίζω ή ξεσκολίζω·* παύω να φοιτώ στο σχολείο.

76. *ανοβρία·* έλλειψη βροχής, ξηρασία.

77. *γιορτερά·* γιορτινά.

τοῦ περιεστῶτος[78] λαοῦ, ἐνώπιον τῶν φυσικῶν αὐτοῦ γονέων, παρέλαβεν ἡ μήτηρ μου τό θετόν αὐτῆς θυγάτριον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεσχέθη εἰς ἐπήκοον[79] πάντων, ὅτι θέλει ἀγαπήσει καί ἀναθρέψει αὐτό, ὡς ἐάν ἦτο σάρξ ἐκ τῆς σαρκός καί ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν της.

Ἡ εἴσοδός του εἰς τόν οἶκόν μας ἐγένετο οὐχ ἧττον ἐπιβλητική καί τρόπον τινά ἐν θριάμβῳ. Ὁ πρωτόγερος[80] τοῦ χωρίου καί ἡ μήτηρ μου προηγήθησαν μετά τοῦ κορασίου, ἔπειτα ἠρχόμεθα ἡμεῖς. Οἱ συγγενεῖς μας καί οἱ συγγενεῖς τῆς νέας ἀδελφῆς μᾶς ἠκολούθησαν μέχρι τῆς αὐλείου ἡμῶν θύρας. Ἔξωθεν αὐτῆς ὁ πρωτόγερος ἐσήκωσε τό κοράσιον ὑψηλά εἰς τάς χεῖράς του καί τό ἔδειξεν ἐπί τινας στιγμάς εἰς τούς παρισταμένους. Ἔπειτα ἠρώτησε μεγαλοφώνως·

— Ποιός ἀπό σᾶς εἶναι ἤ ἐδικός ἤ συγγενής ἤ γονιός τοῦ παιδιοῦ τούτου περισσότερον ἀπό τήν Δεσποινιώ τήν Μηχαλιέσσα[81] κι ἀπό τούς ἐδικούς της;

Ὁ πατήρ τοῦ κορασίου ἦτον ὠχρός καί ἔβλεπε περίλυπος ἐμπρός του. Ἡ σύζυγός του ἔκλαιεν ἀκουμβημένη εἰς τόν ὦμόν του. Ἡ μήτηρ μου ἔτρεμεν ἐκ τοῦ φόβου μήπως ἀκουσθῇ καμμία φωνή — Ἐγώ! — καί ματαιώσῃ τήν εὐτυχίαν της. Ἀλλά κανείς δέν ἀπεκρίθη. Τότε οἱ γονεῖς τοῦ παιδιού ἠσπάσθησαν αὐτό διά τελευταίαν φοράν καί ἀνεχώρησαν μετά τῶν συγγενῶν των. Ἐνῷ οἱ ἐδικοί μας μετά τοῦ πρωτογέρου εἰσῆλθον καί ἐξενίσθησαν[82] παρ' ἡμῖν.

Ἀπό τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ μήτηρ μας ἤρχισε νά ἐπιδαψιλεύῃ[83] εἰς τήν θετήν μας ἀδελφήν τόσας περιποιήσεις, ὅσων ἴσως δέν ἠξιώθημεν ἡμεῖς εἰς τήν ἡλικίαν της καί εἰς καιρούς πολύ εὐτυχεστέρους. Ἐνῷ δέ μετ' ὀλίγον χρόνον

---

78. *περιεστώτος·* [περίσταμαι: περικυκλώνω, περιστοιχίζω (οι περιεστώτες: οι θεατές, οι ακροατές)].

79. *εις επήκοον·* σε απόσταση ακοής.

80. *πρωτόγερος·* ο πρώτος γέρος, αυτός που τιμούν περισσότερο σε μια κοινότητα.

81. *Δεσποινιώ την Μηχαλιέσσα·* πρόκειται για τη μητέρα του Βιζυηνού Δεσποινιώ (το όνομα του πατέρα του ήταν Μιχαήλος από το οποίο βγαίνει το «Μηχαλιέσσα», δηλ. η σύζυγος του Μιχαήλου).

82. *ξενίζω·* φιλοξενώ.

83. *επιδαψιλεύω·* παρέχω με αφθονία.

ἐγώ μέν ἐπλανώμην νοσταλγῶν ἐν τῇ ξένῃ, οἱ δέ ἄλλοι μου ἀδελφοί ἐταλαιπωροῦντο κακοκοιμώμενοι εἰς τά ἐργαστήρια τῶν «μαστόρων», τό ξένον κοράσιον ἐβασίλευεν εἰς τόν οἶκόν μας, ὡς ἐάν ἦτον ἐδικός του.

Οἱ μικροί τῶν ἀδελφῶν μου μισθοί θά ἐξήρκουν πρός ἀνακούφισιν τῆς μητρός, ἐφ' ᾧ καί τῇ ἐδίδοντο. Ἀλλ' ἐκείνη, ἀντί νά τούς δαπανᾷ πρός ἀνάπαυσίν της, ἐπροίκιζε δι' αὐτῶν τήν θετήν της θυγατέρα καί ἐξηκολούθει ἐργαζομένη πρός διατροφήν της. Ἐγώ ἔλειπον μακράν, πολύ μακράν, καί ἐπί πολλά ἔτη ἠγνόουν τί συνέβαινεν εἰς τόν οἶκόν μας. Πρίν δέ κατορθώσω νά ἐπιστρέψω, τό ξένον κοράσιον ηὐξήθη, ἀνετράφη, ἐπροικίσθη καί ὑπανδρεύθη, ὡς ἐάν ἦτον ἀληθῶς μέλος τῆς οἰκογενείας μας.

Ὁ γάμος αὐτῆς, ὅστις φαίνεται ἐπίτηδες ἐπεσπεύθη, ὑπῆρξεν ἀληθής «χαρά» τῶν ἀδελφῶν μου. Οἱ δυστυχεῖς ἀνέπνευσαν, ἀπαλλαγέντες ἀπό τό πρόσθετον φορτίον. Καί εἶχον δίκαιον. Διότι ἡ κόρη ἐκείνη, ἐκτός ὅτι ποτέ δέν ᾐσθάνθη πρός αὐτούς ἀδελφικήν τινα στοργήν, ἐπί τέλους ἀπεδείχθη ἀχάριστος πρός τήν γυναῖκα, ἥτις περιεποιήθη τήν ζωήν αὐτῆς μέ τοσαύτην φιλοστοργίαν, ὅσην ὀλίγα γνήσια τέκνα ἐγνώρισαν.

Εἶχον λόγους λοιπόν οἱ ἀδελφοί μου νά εἶναι εὐχαριστημένοι καί εἶχον λόγους νά πιστεύσουν, ὅτι καί ἡ μήτηρ ἀρκετά ἐδιδάχθη ἐκ τοῦ παθήματος ἐκείνου.

Ἀλλ' ὁποία ὑπήρξεν ἡ ἔκπληξίς των, ὅταν, ὀλίγας μετά τούς γάμους ἡμέρας, τήν εἶδον νά ἔρχεται εἰς τήν οἰκίαν, σφίγγουσα τρυφερῶς εἰς τήν ἀγκάλην της ἕν δεύτερον κοράσιον, ταύτην τήν φοράν ἐν σπαργάνοις!

— Τό κακότυχο! ἀνεφώνει ἡ μήτηρ μου, κύπτουσα συμπαθητικῶς ἐπί τῆς μορφῆς τοῦ νηπίου, δέν τό ἔφθανε πώς ἐγεννήθη κοιλιάρφανο, μόν' ἀπέθανε καί ἡ μάνα του καί τό ἄφηκε μέσ' στή στράτα! Καί, εὐχαριστημένη τρόπον τινά ἐκ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης συμπτώσεως, ἐπεδείκνυε τό λάφυρόν της θριαμβευτικῶς πρός τούς ἐνεούς[84] ἐκ τῆς ἐκπλήξεως ἀδελφούς μου.

Τό υἱικόν σέβας ἦτο πολύ, καί ἡ αὐθεντεία[85] τῆς μητρός μεγάλη, ἀλλ' οἱ πτωχοί ἀδελφοί μου ἦσαν τόσον ἀπογοητευμένοι, ὥστε δέν ἐδίστασαν νά

84. *ενεός·* εμβρόντητος, άναυδος.

85. *αυθεντεία·* η εξουσιαστική δύναμη.

ὑποδείξουν εὐσχήμως[86] πως εἰς τήν μητέραν των, ὅτι καλόν θά ἦτο νά παραιτηθῇ τοῦ σκοποῦ της. Ἀλλά τήν εὗρον ἀμετάπειστον. Τότε ἐδήλωσαν φανερά τήν δυσαρέσκειάν των καί τῇ ἠρνήθησαν τήν διαχείρισιν τοῦ βαλαντίου[87] των. Ὅλα εἰς μάτην.

— Μή μοῦ φέρετε τίποτε, ἔλεγεν ἡ μήτηρ μου, ἐγώ δουλεύω καί τό θρέφω, σάν πώς ἔθρεψα καί σᾶς. Καί ὅταν ἔλθῃ ὁ Γιωργής μου ἀπ' τή ξενιτειά, θά τό προικίσῃ καί θά τό πανδρέψῃ. Ἀμ' τί θαρρεῖτε! Ἐμένα τό παιδί μου μέ τό ὑποσχέθηκε. — Ἐγώ, μάνα, θά σέ θρέψω καί σένα καί τό ψυχοπαῖδι σου. — Ναί! ἔτσι μέ τό εἶπε, πού νἄχῃ τήν εὐχή μου!

Ὁ Γιωργής ἤμην ἐγώ. Καί τήν ὑπόσχεσιν ταύτην τήν εἶχον δώσει ἀληθῶς, ἀλλά πολύ προτύτερα.

Ἦτο καθ' ἥν ἐποχήν ἡ μήτηρ μας εἰργάζετο διά νά θρέψῃ τήν πρώτην μας θετήν ἀδελφήν καθώς καί ἡμᾶς. Ἐγώ τήν συνώδευον κατά τάς διακοπάς τῶν μαθημάτων, παίζων παρ' αὐτῇ ἐνῷ ἐκείνη ἔσκαπτεν ἤ ἐξεβοτάνιζεν. Μίαν ἡμέραν διακόψαντες τήν ἐργασίαν ἐπεστρέφομεν ἀπό τούς ἀγρούς φεύγοντες τόν ἀφόρητον καύσωνα, ὑφ' οὗ ὀλίγον ἔλειψε νά λιποθυμήσῃ ἡ μήτηρ μου. Καθ' ὁδόν κατελήφθημεν ὑπό ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἐξ ἐκείνων, αἵτινες συμβαίνουσι παρ' ἡμῖν συνήθως, μετά προηγηθεῖσαν ὑπερβολικήν ζέστην ἤ λαύραν, καθώς τήν ὀνομάζουν οἱ συντοπῖταί μου. Δέν ἤμεθα πλέον πολύ μακράν τοῦ χωρίου, ἀλλ' ἔπρεπε νά διαβῶμεν ἕνα χείμαρρον, ὅστις πλημμυρήσας ἐκατέβαινεν ὁρμητικώτατος. Ἡ μήτηρ μου ἠθέλησε νά μέ σηκώσῃ εἰς τόν ὦμόν της. Ἀλλ' ἐγώ ἀπεποιήθην.[88]

— Εἶσαι ἀδύνατη ἀπό τή λιποθυμία, τῇ εἶπον. Θά μέ ρίψῃς μέσ' στόν ποταμό.

Καί ἐσήκωσα τά φορέματά μου καί εἰσῆλθον δρομαῖος[89] εἰς τό ρεῦμα, πρίν ἐκείνη προφθάσῃ νά μέ κρατήσῃ. Εἶχον ἐμπιστευθῆ εἰς τάς δυνάμεις μου πλέον ἤ ὅ,τι ἔπρεπε. Διότι πρίν σκεφθῶ νά ὑποχωρήσω, οἱ πόδες μου

86. *εύσχημος·* ο επιφανειακά δικαιολογημένος.
87. *βαλάντιο·* χρηματοφυλάκιο, πουγγί.
88. *αποποιούμαι·* αρνούμαι κάτι προσφερόμενο ή ζητούμενο.
89. *δρομαίος·* τρεχάτος, ταχύς, γρήγορος.

ἔχασαν τό στήριγμά των, καί, ἀνατραπείς, παρεσύρθην ὑπό τοῦ χειμάρρου ὡς κέλυφος καρύου.

Μία σπαρακτική κραυγή φρίκης εἶναι πᾶν ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῶν μετά ταῦτα. Ἦτον ἡ φωνή τῆς μητρός μου, ἥτις ἐρρίφθη εἰς τά ρεύματα διά νά μέ σώσῃ.

Πῶς δέν ἔγινα αἰτία νά πνιγῇ καί ἐκείνη μετ' ἐμοῦ, εἶναι θαῦμα. Διότι ὁ χείμαρρος ἐκεῖνος ἔχει κακήν φήμην παρ' ἡμῖν. Καί ὅταν λέγουν περί τινος «τόν ἐπῆρε τό ποτάμι», ἐννοοῦν ὅτι ἐπνίγη εἰς αὐτόν τοῦτον τόν χείμαρρον.

Καί ὅμως ἡ μήτηρ μου λιγόθυμος καθώς ἦτο, κατάκοπος, βεβαρυμένη ἀπό ἐπαρχιακά φορέματα, ἱκανά νά πνίξουν καί τόν δεξιώτερον κολυμβητήν, δέν ἐδίστασε νά ἐκθέσῃ τήν ζωήν αὐτῆς εἰς κίνδυνον. Ἐπρόκειτο νά μέ σώσῃ, καί ἄς ἤμην ἐκεῖνό της τό τέκνον, τό ὁποῖον προσέφερεν ἄλλοτε εἰς τόν Θεόν ὡς ἀντάλλαγμα ἀντί τῆς θυγατρός της.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τόν οἶκον καί μέ ἀπέθεσε χαμαί ἀπό τόν ὦμόν της, ἤμην ἀκόμη παραζαλισμένος. Διά τοῦτο, ἀντί νά αἰτιαθῶ τήν ἀπρονοησίαν μου διά τό συμβάν, ἀπέδωκα αὐτό εἰς τάς ἐργασίας τῆς μητρός μου.

— Μή δουλεύεις πιά, μάνα, τῇ εἶπον, ἐνῷ ἐκείνη μ' ἐνέδυε στεγνά φορέματα.

— Ἀμ' ποιός θά μᾶς θρέφῃ, παιδί μου, σάν δέν δουλεύω ἐγώ; — Ἠρώτησεν ἐκείνη στενάξασα.

— Ἐγώ, μάνα! ἐγώ! — τῇ ἀπήντησα τότε μετά παιδικοῦ στόμφου.

— Καί τό ψυχοπαίδι μας;

— Κ' ἐκεῖνο ἐγώ!

Ἡ μήτηρ ἐμειδίασεν ἀκουσίως, διά τήν ἐπιβλητικήν στάσιν, ἥν ἔλαβον προφέρων τήν διαβεβαίωσιν ταύτην. Ἔπειτα διέκοψε τήν ὁμιλίαν ἐπειποῦσα·

— Ἀμ' θρέψε δά πρῶτα τόν ἑαυτό σου καί ὕστερα βλέπουμε.

Δέν παρῆλθε πολύς καιρός καί ἀπηρχόμην εἰς τά ξένα.

Ἡ μήτηρ βεβαίως οὐδ' ἐσημείωσε κἄν τήν ὑπόσχεσιν ἐκείνην. Ἐγώ ὅμως ἐνθυμούμην πάντοτε, ὅτι ἡ αὐταπάρνησίς της μοί ἐχάρισε διά δευτέραν φοράν τήν ζωήν, τήν ὁποίαν τῇ ὤφειλον. Διά τοῦτο εἶχον τήν ὑπόσχεσιν ἐκείνην ἐπί τῆς καρδίας μου, καί ὅσον ἐμεγάλωνα, τόσῳ σπουδαιότερον ἐνόμιζα τόν ἑαυτόν μου ὑποχρεωμένον πρός ἐκπλήρωσίν της.

— Μή κλαίγῃς μητέρα, τῇ εἶπον ἀναχωρῶν. Ἐγώ πηγαίνω πιά νά κάμω παράδες. Ἔννοια σου! Ἀπό τώρα καί νά πάγῃ θά σέ θρέφω καί σένα καί τό παραπαῖδί σου. Ἀλλά, ἀκούεις; Δέν θέλω πιά νά δουλεύῃς!

Δέν ἤξευρον ἀκόμη ὅτι δεκαετές παιδίον ὄχι τήν μητέρα, ἀλλ' οὐδέ τόν ἑαυτόν του δέν δύναται νά θρέψῃ. Καί δέν ἐφανταζόμην, ὁποῖαι φοβεραί περιπέτειαι μέ περιέμενον καί πόσας πικρίας ἔμελλον ἀκόμη νά ποτίσω τήν μητέρα μου διά τῆς ξενιτείας ἐκείνης, δι' ἧς ἤλπιζον νά τήν ἀνακουφίσω.

Ἐπί πολλά ἔτη ὄχι μόνον βοήθειαν, ἀλλ' οὐδέ μίαν ἐπιστολήν κατώρθωσα νά τῇ στείλω. Ἐπί πολλά ἔτη παρεμόνευεν εἰς τούς δρόμους, ἐρωτῶσα τούς διαβάτας μή μέ εἶδον πουθενά.

Πότε τῇ ἔλεγον, ὅτι ἐδυστύχησα ἐν Κωνσταντινουπόλει καί ἐτούρκευσα.

— Νά φᾶνε τή γλῶσσά τους πού τώβγαλαν! — ἀπεκρίνετο ἡ μήτηρ μου. Αὐτός πού λένε, δέν μπορεῖ νά ἦτον τό παιδί μου! — Ἀλλά μετ' ὀλίγον ἐκλείετο περίτρομος εἰς τό εἰκονοστάσιόν μας, καί προσηύχετο δακρυρροοῦσα πρός τόν Θεόν, διά νά μέ φωτίσῃ νά ἐπανέλθω εἰς τήν πίστιν τῶν πατέρων μου.

Πότε τῇ ἔλεγον, ὅτι ἐναυάγησα εἰς τάς ἀκτάς τῆς Κύπρου, καί ἐπαιτῶ ρακένδυτος εἰς τούς δρόμους.

— Φωτιά νά τούς κάψῃ, ἀπεκρίνετο ἐκείνη. Τό λέν ἀπό τή ζούλια τους. Τό παιδί μου θενἄκανε κατάστασι[90] καί πά' στόν Ἅγιο Τάφο.

Ἀλλά μετ' ὀλίγον ἐξήρχετο εἰς τούς δρόμους, ἐξετάζουσα τούς διαβατικούς ἐπαίτας, καί μετέβαινεν ὅπου ἠκούετο κανείς «καραβοτσακισμένος» μέ τήν θλιβεράν ἐλπίδα ν' ἀνακαλύψῃ ἐν αὐτῷ τό ἴδιόν της τέκνον, μέ τήν πρόθεσιν νά δώσῃ εἰς αὐτόν τά στερήματά της, ὅπως τά εὕρω ἐγώ εἰς τά ξένα ἀπό τάς χεῖρας τῶν ἄλλων.

Καί ὅμως, ὁσάκις ἐπρόκειτο περί τῆς θετῆς αυτῆς θυγατρός, τά ἐλησμόνει ὅλα ταῦτα καί ἐφοβέριζε τούς ἀδελφούς μου, ὅτι ἐλθών ἐγώ ἀπό τά ξένα θά τούς ἐντροπιάσω διά τῆς γενναιότητός μου, καί θά προικίσω καί θά ὑπανδρεύσω τήν κόρην της ἐν πομπῇ καί παρατάξει.

— Ἔ; Ἀμ' τί θαρρεῖτε! Ἐμένα τό παιδί μου μέ τό ὑποσχέθηκε! Ἄς ἔχῃ τήν εὐχή μου!

---

90. *θενάκανε κατάστασι·* έκανε προκοπή.

Εὐτυχῶς αἱ κακαί ἐκεῖναι εἰδήσεις δέν ἦσαν ἀληθεῖς. Καί ὅταν, μετά μακράν ἀπουσίαν, ἐπέστρεψα εἰς τόν οἶκόν μας, ἤμην εἰς θέσιν νά ἐκπληρώσω τήν ὑπόσχεσίν μου, ὡς πρός τήν μητέρα μου κἄν, ἡ ὁποία ἦτο τόσον ὀλιγαρκής. Ὡς πρός τό ψυχοπαῖδί της ὅμως δέν μ' εὗρε τόσον πρόθυμον, ὅσον ἤλπιζεν. Ἀπ' ἐναντίας μόλις εἶχον φθάσει καί ἐξεφράσθην ἐναντίον τῆς διατηρήσεώς του, πρός μεγίστην τῆς μητρός μου ἔκπληξιν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι δέν ἤμην κυρίως ἐναντίος τῆς ἀδυναμίας τῆς μητρός μου. Τήν πρός τά κοράσια κλίσιν της τήν εὕρισκον σύμφωνον πρός τά αἰσθήματα καί τούς πόθους μου.

Τίποτε ἄλλο δέν ἐπεθύμουν περισσότερον, παρά νά εὕρω ἐπιστρέφων εἰς τόν οἶκόν μας μίαν ἀδελφήν, τῆς ὁποίας ἡ φαιδρά μορφή κ' αἱ συμπαθητικαί φροντίδες νά ἐξορίσουν ἀπό τῆς καρδίας μου τήν ἐκ τῆς μονώσεως μελαγχολίαν, καί νά ἐξαλείψουν ἀπό τῆς μνήμης μου τάς κακοπαθείας ὅσας ὑπέστην ἐν τῇ ξένῃ. Πρός ἀνταλλαγήν ἐγώ θά ἐπροθυμούμην νά τῇ διηγῶμαι τά θαυμάσια τῶν ξένων χωρῶν, τάς περιπλανήσεις καί τά κατορθώματά μου, καί θά ἤμην πρόθυμος νά τῇ ἀγοράζω ὅ,τι ἀγαπᾷ· νά τήν ὁδηγῶ εἰς τούς χορούς καί τάς πανηγύρεις· νά τήν προικίσω, καί τέλος νά χορεύσω εἰς τούς γάμους της.

Ἀλλά τήν ἀδελφήν ταύτην τήν ἐφανταζόμην ὡραίαν καί συμπαθητικήν, ἀνεπτυγμένην καί ἔξυπνον, μέ γράμματα, μέ χειροτεχνήματα, μέ ὅλας ἔν γένει τάς ἀρετάς ὅσας εἶχον αἱ κόραι τῶν χωρῶν, ὅπου ἔζων μέχρι τότε. Καί ἀντί τούτων ὅλων τί εὗρον; Ἀκριβῶς τό ἀντίθετον.

Ἡ θετή μου ἀδελφή ἦτον ἀκόμη μικρά, καχεκτική, κακοσχηματισμένη, κακόγνωμος, καί πρό πάντων δύσνους, τόσον δύσνους,[91] ὥστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μ' ἐνέπνευσεν ἀντιπάθειαν.

— Δός το πίσου τό Κατερινιώ, ἔλεγον μίαν ἡμέραν εἰς τήν μητέρα μου. Δός το πίσου, ἄν μ' ἀγαπᾷς. Αὐτήν τήν φοράν σέ τό λέγω μέ τά σωστά μου! Ἐγώ θά σέ φέρω μίαν ἄλλην ἀδελφήν ἀπό τήν Πόλι. Ἕνα εὔμορφο κορίτσι, ἕνα ἔξυπνο, πού νά στολίσῃ μίαν ἡμέρα τό σπίτι μας.

Ἔπειτα περιέγραψα μέ τά ζωηρότερα χρώματα ὅποιον θά ἦτο τό ὀρφανόν, τό ὁποῖον ἔμελλον νά τῆς φέρω, καί πόσον πολύ θά τό ἠγάπων.

---

91. *δύσνους·* αυτός που δύσκολα καταλαβαίνει.

Ὅταν ὕψωσα τά βλέμματά μου πρός αὐτήν, εἶδον μετ' ἐκπλήξεώς μου, ὅτι τά δάκρυά της ἔρρεον σιγαλά καί μεγάλα ἐπί τῶν ὠχρῶν αὐτῆς παρειῶν,[92] ἐνῷ οἱ ταπεινωμένοι της ὀφθαλμοί ἐξέφραζον μίαν ἀπερίγραπτον θλῖψιν!

— Ὤ! εἶπε μετ' ἀπελπιστικῆς ἐκφράσεως. Ἐνόμισα ὅτι σύ θά ἀγαπήσῃς τό Κατερινιώ περισσότερον ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά, ἀπατήθηκα! Ἐκεῖνοι δέν θέλουν διόλου ἀδελφήν, καί σύ θέλεις μίαν ἄλλην! Καί τί φταίγει τό φτωχό, σάν ἔγινεν ὅπως τό ἔπλασεν ὁ Θεός. Ἄν εἶχες μίαν ἀδελφήν ἄσχημην καί μέ ὀλίγον νοῦν, θά τήν ἔβγαζες δι' αὐτό μέσα στούς δρόμους, γιά νά πάρῃς μιάν ἄλλην, εὔμορφην καί γνωστικήν.

— Ὄχι, μητέρα! Βέβαια ὄχι! ἀπήντησα ἐγώ. Μά ἐκείνη θά ἦτο παιδί σου, καθώς καί ἐγώ. Ἐνῷ αὐτή δέν σοῦ εἶναι τίποτε. Μᾶς εἶναι ὅλως διόλου ξένη.

— Ὄχι! ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ μου μετά λυγμῶν, ὄχι! Δέν εἶναι ξένο τό παιδί! Εἶναι δικό μου! Τό ἐπῆρα τριῶν μηνῶν ἀπό πάνω ἀπό τό λείψανο τῆς μάνας του· καί ὁσάκις ἔκλαιγε, τοῦ ἔβαζα τό βυζί μου στό στόμα του, γιά νά τό πλανέσω· καί τό ἐτύλιξα μέσ' στά σπάργανά σας, καί τό ἐκοίμησα μέσ' στήν κούνια σας. Εἶναι δικό μου τό παιδί, καί εἶναι ἀδελφή σας!

Μετά τάς λέξεις ταύτας, τάς ὁποίας ἐπρόφερεν ἰσχυρῶς καί μετ' ἐπιβλητικοῦ τρόπου, ὕψωσε τήν κεφαλήν αὐτῆς καί μέ παρετήρησεν ἀσκαρδαμυκτί.[93] Ἐπερίμενε προκλητικῶς τήν ἀπάντησίν μου. Ἀλλ' ἐγώ δέν ἐτόλμησα νά προφέρω λέξιν. Τότε ἐχαμήλωσε πάλιν τούς ὀφθαλμούς καί ἐξηκολούθησε μέ ἀσθενῆ φωνήν καί θλιβερόν τόνον.

— Ἔ! τί νά γίνῃ! Κ' ἐγώ τό ἤθελα καλλίτερο, μά — ἡ ἁμαρτία μου, βλέπεις, δέν ἐσώθηκεν ἀκόμη. Καί τό ἔκαμεν ὁ Θεός τέτοιο, διά νά δοκιμάσῃ τήν ὑπομονή μου, καί νά μέ σχωρέσῃ. Εὐχαριστῶ σε, Κύριε!

Καί ταῦτα λέγουσα, ἔθηκε τήν δεξιάν ἐπί τοῦ στήθους, ὕψωσε τούς ὀφθαλμούς αὐτῆς πλήρεις δακρύων πρός τόν ουρανόν, καί ἔμεινεν οὕτως ἐπί τινας στιγμάς σιγῶσα.

— Κἄτι θά ἔχῃς στήν καρδιά, μητέρα, εἶπον τότε μετά τινος δειλίας. Μή θυμώνῃς!

Καί λαβών ἐφίλησα τήν παγεράν αὐτῆς χεῖρα πρός ἐξιλέωσιν.

— Ναί! εἶπεν ἐκείνη ἀποφασιστικῶς. Ἔχω κἄτι ἐδῶ μέσα βαρύ, πολύ βαρύ, παιδί μου! Ὥς τώρα τό γνωρίζει μόνον ὁ Θεός καί ὁ πνευματικός μου. Ἐσύ εἶσαι διαβασμένος καί συντυχαίνεις[94] καμμιά φορά σάν τόν ἴδιο τόν πνευματικό, καί καλύτερα. Σήκω, κλεῖσε τή θύρα, καί κάτσε νά σέ τό πῶ, ἴσως μέ παρηγορήσῃς ὀλίγο, ἴσως μέ λυπηθῇς, καί ἀγαπήσῃς τό Κατερινιώ, σάν νἆταν ἀδελφή σου.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖον τούς ἐπρόφερεν, ἐνέβαλον τήν καρδίαν μου εἰς μεγάλην ταραχήν. Τί εἶχε νά μ' ἐμπιστευθῇ ἡ μήτηρ μου χωριστά ἀπό τούς ἀδελφούς μου; Ὅλας τάς κατά τήν ἀπουσίαν μου δυστυχίας της μοί τάς εἶχεν ἀφηγηθῆ. Ὅλον τόν προτοῦ της βίον τόν ἐγνώριζον ὡσάν παραμῦθι. Τί ἦτο λοιπόν αὐτό πού μᾶς ἀπέκρυπτε μέχρι τοῦδε; πού δέν ἐτόλμησε νά φανερώσῃ εἰς κανένα πλήν τοῦ Θεοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ της;

Ὅταν επανῆλθον νά καθίσω πλησίον της, ἔτρεμον τά γόνατά μου ἐξ ἀορίστου ἀλλ' ἰσχυροῦ τινος φόβου.

Ἡ μήτηρ μου ἐκρέμασε τήν κεφαλήν, ὡς κατάδικος, ὅστις ἵσταται ἐνώπιον τοῦ κριτοῦ του μέ τήν συναίσθησιν τρομεροῦ τινος ἐγκλήματος.

— Τό θυμᾶσαι τό Ἀννιώ μας; μέ ἠρώτησε μετά τινας στιγμάς πληκτικῆς σιωπῆς.

— Μάλιστα, μητέρα! Πῶς δέν τό θυμοῦμαι! Ἦταν ἡ μόνη μας ἀδελφή, κ' ἐξεψύχησεν ἐμπρός στά μάτια μου.

— Ναί! μέ εἶπεν, ἀναστενάξασα βαθέως, ἀλλά δέν ἦτο τό μόνο μου κορίτσι! Ἐσύ εἶσαι τέσσαρα χρόνια μικρότερος ἀπό τό Χρηστάκη. Ἕνα χρόνο κατόπι του ἔκαμα τήν πρώτη μου θυγατέρα.

Ἦταν τότε κοντά, πού ἐπαντρολογιέτο ὁ Φωτής ὁ Μυλωνᾶς. Ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας σου παράργησε τό γάμο τους, ὥς πού ν' ἀποσαραντήσω ἐγώ, γιά νά τους στεφανώσουμε μαζί. Ἤθελε νά μέ βγάλῃ καί μένα στόν κόσμο, γιά νά χαρῶ σάν πανδρευμένη, ἀφού κορίτσι δέν μ' ἄφηκεν ἡ γιαγιά σου να χαρῶ.

---

94. *συντυχαίνω·* μιλώ, κουβεντιάζω, συνομιλώ.

Τό πρωί τούς στεφανώσαμε, καί τό βράδυ ἦταν οἱ καλεσμένοι στό σπίτι τους· καί ἐπαῖζαν τά βιολιά, καί ἔτρωγεν ὁ κόσμος μέσα στήν αὐλή, κι ἐγύρνα ἡ κανάτα μέ τό κρασί ἀπό χέρι σέ χέρι. Καί ἔκαμεν ὁ πατέρας σου κέφι, σάν διασκεδαστικός πού ἦταν ὁ μακαρίτης, καί μ' ἔρριψε τό μανδήλι του, νά σηκωθῶ νά χορέψουμε. Σάν τόν ἔβλεπα νά χορεύῃ, μοῦ ἄνοιγεν ἡ καρδιά μου, καί σάν νέα πού ἤμουνε, ἀγαποῦσα κ' ἐγώ τό χορό. Κ' ἐχορέψαμε λοιπόν· κ' ἐχόρεψαν καί οἱ ἄλλοι καταπόδι[95] μας. Μά ἐμεῖς ἐχορέψαμε καί καλύτερα καί πολύτερα.

Σάν ἐκοντέψανε τά μεσάνυχτα, ἐπῆρα τόν πατέρα σου παράμερα καί τόν εἶπα· Ἄνδρα, ἐγώ ἔχω παιδί στήν κούνια καί δέν μπορῶ πιά νά μείνω. Τό παιδί πεινᾷ· ἐγώ ἐσπάργωσα.[96] Πῶς νά τό βυζάξω μέσ' στόν κόσμο καί μέ τό καλό μου τό φόρεμα! Μεῖνε σύ, ἄν θέλῃς νά διασκεδάσῃς ἀκόμα. Ἐγώ θά πάρω τό μωρό νά πάγω στό σπίτι.

— Ἔ, καλά, γυναῖκα! εἶπεν ὁ σχωρεμένος, καί μ' ἐπαπάρισε[97] πά στόν ὦμο. Ἔλα, χόρεψε κι αὐτό τό χορό μαζί μου, καί ὕστερα πηγαίνουμε κ' οἱ δύο. Τό κρασί ἄρχισε νά μέ χτυπᾷ στό κεφάλι, καί ἀφορμή γυρεύω κι ἐγώ νά φύγω.

Σάν ἐξεχορέψαμε κ' ἐκεῖνο τό χορό, ἐπήραμε τή στράτα.

Ὁ γαμβρός ἔστειλε τά παιχνίδια[98] καί μᾶς ἐξεπροβόδησαν ὥς τό μισό τό δρόμο. Μά εἴχαμε ἀκόμη πολύ ὥς τό σπίτι. Γιατί ὁ γάμος ἔγινε στόν Καρσιμαχαλᾶ.[99] Ὁ δοῦλος ἐπήγαινε μπροστά μέ τό φανάρι. Ὁ πατέρας σου ἐσήκωνε τό παιδί, καί βαστοῦσε καί μένα ἀπό τό χέρι.

— Κουράσθης, βλέπω, γυναῖκα!

— Ναί, Μιχαλιό. Κουράσθηκα.

— Ἄιντε βάλ' ἀκόμα κομμάτι δύναμι, ὥς πού νά φθάσουμε στό σπίτι. Θά στρώσω τά στρώματα μοναχός μου. Ἐμετάνοιωσα πού σ' ἔβαλα κ' ἐχόρεψες τόσο πολύ.

---

95. *καταπόδι* κ. *καταπόδας*· αμέσως κατόπιν κάποιου.

96. *σπαργώ (-αω)*· είμαι γεμάτος σφρίγος και ζωή. Το στήθος σπαργά (από το γάλα).

97. *επαπάρισε*· χάιδεψε.

98. *παιχνίδια*· μουσικά όργανα.

99. *Καρσί Μαχαλά*· μία από τις 4 συνοικίες της Βιζύης, η πέρα συνοικία· κατοικείτο από Χριστιανούς και Οθωμανούς.

— Δέν πειράζει, ἄνδρα, τοῦ εἶπα. Τό ἔκαμα γιά τό χατῆρί σου. Αὔριο ξεκουράζουμαι πάλι.

Ἔτσι ἤρθαμε στό σπίτι. Ἐγώ ἐφάσκιωσα[100] κ' ἐβύζαξα τό παιδί, κ' ἐκεῖνος ἔστρωσε. Ὁ Χρηστάκης ἐκοιμᾶτο μαζί μέ τήν Βενετιά, πού τήν ἀφῆκα νά τόν φυλάγῃ. Σέ λίγο ἐπλαγιάσαμε καί μεῖς. Ἐκεῖ, μέσα στόν ὕπνο μου, μ' ἐφάνηκε πώς ἔκλαψε τό παιδί. Τό καϋμένο!, εἶπα, δέν ἔφαγε σήμερα χορταστικά. Καί ἀκούμβησα στήν κούνια του νά τό βυζάξω. Μά ἤμουν πολύ κουρασμένη καί δέν μποροῦσα νά κρατηθῶ. Τό ἔβγαλα λοιπόν, καί τό ἔβαλα κοντά μου, μέσ' τό στρῶμα, καί τοῦ ἔδωσα τή ρόγα στό στόμα του. Ἐκεῖ μέ ξαναπῆρεν ὁ ὕπνος.

Δέν ἠξεύρω πόσην ὥρα ἤθελεν ὥς τό πουρνό.[101] Μά σάν ἔννοιωσα νά χαράζῃ – ἄς τό βάλω, εἶπα, τό παιδί στόν τόπο του.

Μά κεῖ πού πῆγα νά τό σηκώσω, τί νά διῶ! Τό παιδί δέν ἐσάλευε!

Ἐξύπνησα τόν πατέρα σου· τό ξεφασκιώσαμε, τό ζεστάναμε, τοῦ ἐτρίψαμε τό μυτοῦδί του, τίποτε! — Ἦταν ἀπεθαμένο!

— Τό πλάκωσες, γυναῖκα, τό παιδί μου! — εἶπεν ὁ πατέρας σου, καί τόν ἐπῆραν τά δάκρυα. Τότε ἄρχισα ἐγώ νά κλαίγω στά δυνατά καί νά ξεφωνίζω. Μά ὁ πατέρας σου ἔβαλε τό χέρι του στό στόμα μου καί — Σοῦς! μέ εἶπε. Τί φωνάζεις ἔτσι, βρέ βῶδι; — Αὐτό μέ τό εἶπε. Θεός σχωρέσ' τονε. Τρία χρόνια εἴχαμε πανδρευμένοι, κακό λόγο δέν μέ εἶπε. Κ' ἐκείνη τή στιγμή μέ τό εἶπε. — Ἔ; Τί φωνάζεις ἔτσι; Θέλεις νά ξεσηκώσῃς τή γειτονιά, νά πῇ ὁ κόσμος πώς ἐμέθυσες κ' ἐπλάκωσες τό παιδί σου;

Καί εἶχε δίκῃο, πού ν' ἁγιάσουν τά χώματα πού κοίτεται! Γιατί, ἄν τό μάθαινεν ὁ κόσμος, ἔπρεπε νά σχίσω τή γῆ νά ἔμβω μέσα ἀπό τό κακό μου.

Ἀλλά, τί τά θέλεις! Ἡ ἁμαρτία εἶναι ἁμαρτία. Σάν τό ἐθάψαμε τό παιδί, κ' ἐγυρίσαμεν ἀπό τήν ἐκκλησία, τότε ἄρχισε τό θρῆνος τό μεγάλο. Τότε πιά δέν ἔκλαιγα κρυφά. — Εἶσαι νέα, καί θά κάμῃς κι ἄλλα, μ' ἔλεγαν. Ὡς τόσον ὁ καιρός περνοῦσε, καί ὁ Θεός δέν μᾶς ἔδιδε τίποτε. Νά! ἔλεγα μέσα μου. Ὁ Θεός μέ τιμωρεῖ, γιατί δέν ἐστάθηκα ἄξια νά προφυλάξω τό παιδί πού μ'

100. *φασκιώνω·* τυλίγω το βρέφος με πλατιά ταινία υφάσματος (φασκιά).

101. *πουρνό·* το πρωί.

ἔδωκε! Καί ἐντρεπόμουνα τόν κόσμο, καί ἐφοβούμην τόν πατέρα σου. Γιατί κ' ἐκεῖνος ὅλο τόν πρῶτο χρόνο ἔκαμνε τάχα τόν ἀλύπητο καί μ' ἐπαρηγοροῦσε, γιά νά μέ δώσῃ θάρρος. Ὕστερα ὅμως ἄρχισε νά γίνεται σιγανός καί συλλογισμένος.

Τρία χρόνια ἐπέρασαν, χωρίς νά φάγω ψωμί νά πάγῃ στήν καρδιά μου. Στά τρία χρόνια κ' ὕστερα γεννήθηκες ἐσύ. — Ἦταν οἱ πολλαίς οἱ χάραις πού ἐπῆγα.

Σάν ἐγεννήθηκες ἐσύ ἐκατάκατσεν ἡ καρδιά μου, μά δέν ἡμέρεψε. Ὁ πατέρας σου σέ ἤθελε κορίτσι. Καί μιάν ἡμέρα μέ τό εἶπε.

— Κι αὐτό καλῶς μᾶς ὥρισε, Δεσποινιώ, μά γώ τό ἤθελα κορίτσι.

Ὅταν ἐπῆγεν ἡ γιαγιά σου στόν Ἁγιοντάφο, ἔστειλα δώδεκα πουκάμισα καί τρία Κωνσταντινάτα,[102] γιά νά μέ βγάλῃ ἕνα σχωροχάρτι. Καί, διές ἐσύ! Ἴσα ἴσα ἐκεῖνο τό μῆνα, πού ἐγύρισεν ἡ γιαγιά σου ἀπό τή Γερουσαλή[103] μέ τό σχωροχάρτι, ἐκεῖνο τό μῆνα ἐκακοψυχοῦσα τήν Ἀννιώ.

Κάθε λίγο καί λιγάκι ἐφώναζα τή μανίτσα. — Ἔλα δά, κυρά, νά διοῦμε· κορίτσι εἶναι; — Ναί, θυγατέρα, ἔλεγεν ἡ μαμή. Κορίτσι. Δέ βλέπεις; Δέ σέ χωροῦν τά ροῦχά σου! — Καί νά πιά χαρά ἐγώ, σάν τό ἄκουγα!

Σάν ἐγεννήθηκε τό παιδί καί βγῆκεν ἀληθινά κορίτσι, τότε πιά ἦρθεν ἡ καρδιά στόν τόπο της. Τό ὠνομάσαμεν Ἀννιώ, τό ἴδιο τό ὄνομα πού εἶχε τό σχωρεμένο, γιά νά μήν ποφαίνεται[104] πώς μᾶς λείπει κανείς ἀπό τό σπίτι. — Εὐχαριστῶ σε, Θεέ μου! ἔλεγα νύχτα καί μέρα. Εὐχαριστῶ σε ἡ ἁμαρτωλή, πού ἐσήκωσες τήν ἐντροπή καί ἐξάλειψες τήν ἁμαρτία μου!

Καί εἴχαμε πιά τήν Ἄννιώ σάν τά μάτια μας. Καί ἐζούλευες ἐσύ, καί ἔγινες τοῦ θανατᾶ ἀπό τή ζούλια σου.

Ὁ πατέρας σου σέ ἔλεγε «τό ἀδικημένο του», γιατί σ' ἀπόκοψα[105] πολύ νωρίς, καί μ' ἐμάλωνε καμμιά φορά, γιατί σέ παραμελοῦσα. Κ' ἐμένα ἡ καρδιά μου ἐρράγιζε, σάν σ' ἔβλεπα νά χαλνᾷς. Μά, ἔλα πού δέν ἐμποροῦσα ν'

---

102. *Κωνστανινάτο·* παλαιό χρυσό νόμισμα.

103. *Γερουσαλή·* η Ιερουσαλήμ.

104. *ποφαίνομαι - αποφαίνομαι·* γίνομαι αισθητός.

105. *αποκόβω·* απογαλακτίζω βρέφος, παύω να τρέφω βρέφος με το μητρικό γάλα.

ἀφήσω τήν Ἀννιώ ἀπό τά χέρια μου! Ἐφοβούμην πώς κάθε στιγμή μπορεῖ νά τῆς συμβῇ τίποτε. Καί ὁ πατέρας σου ὁ μακαρίτης, ὅσο καί ἄν μάλωνε κ' ἐκεῖνος, τήν ἤθελε πιά νά μή στάξῃ καί τήν βρέξῃ!

Μά ἐκεῖνο τό εὐλογημένο, ὅσο περισσότερα χάδια, τόσο ὀλιγώτερην ὑγεία. Ἔλεγες πώς ἐμετάνοιωσεν ὁ Θεός γιατί μᾶς τό ἔδωκε. Ἐσεῖς ἤσασθε κόκκινα κόκκινα, καί ζωηρά καί σερπετά.[106] Ἐκεῖνο, ἥσυχο καί σιγανό καί ἀρωστιάρικο! Ὅταν τό ἔβλεπα ἔτσι χλωμό χλωμό, μοῦ ἤρχετο εἰς τόν νοῦ μου τό πεθαμένο, καί ἡ ἰδέα πώς ἐγώ τό ἐθανάτωσα ἄρχισε νά ξανακυριεύῃ μέσα μου. Ὅς πού μιάν ἡμέρα ἀπέθανε καί τό δεύτερο!

Ὅποιος δέν τό ἐδοκίμασε μοναχός του, παιδί μου, δέν ξεύρει τἰ πικρό ποτῆρι ἦταν ἐκεῖνο. Ἐλπίδα νά κάνω ἄλλο κορίτσι δέν ἦταν πλέον. Ὁ πατέρας σου εἶχ' ἀποθάνει. Ἄν δέν εὑρίσκετο ἕνας γονιός νά μέ χαρίσῃ τό κορίτσι του, ἤθελα πάρω τά βουνά νά φύγω.

Ἀλήθεια πού δέν ἐβγῆκε καλόγνωμο. Μά ὅσο τό εἶχα καί τό κήδευα[107] καί τό κανάκευα, θαρροῦσα πώς τό εἶχα δικό μου, καί ξεχνοῦσα κεῖνο πῶχασα, κ' ἡμέρωνα τή συνείδησί μου.

Καθώς τό λέγ' ὁ λόγος, ξένο παιδί 'ναι παίδεψι. Μά γιά μένα ἡ παίδεψι αὐτή εἶναι παρηγοριά κ' ἐλαφροσύνη. Γιατί ὅσο περισσότερο τυραννηθῶ καί χολοσκάσω, τόσο λιγώτερο θά μέ παιδέψῃ ὁ Θεός γιά τό παιδί πού πλάκωσα.

Γι' αὐτό — νἄχῃς τήν εὐχή μου — μή μέ γυρεύεις νά διώξω τώρα τήν Κατερινιώ γιά νά πάρω ἕνα παιδί καλόγνωμο καί προκομμένο.

— Ὄχι, ὄχι, μητέρα! ἀνέκραξα διακόψας αὐτήν ἀκρατήτως. Δέν γυρεύω τίποτε. Ὕστερα ἀπ' ὅσα μ' ἀφηγήθης, σέ ζητῶ συγχώρησι διά τήν ἀσπλαγχνίαν μου. Σέ ὑπόσχομαι ν' ἀγαπῶ τό Κατερινιώ σάν τήν ἀδελφή μου, καί νά μή τῆς εἴπω τίποτε πλέον, τίποτε δυσάρεστο.

— Ἔτσι νἄχῃς τήν εὐχή τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Παναγίας! εἶπεν ἡ μήτηρ μου ἀναπνεύσασα. Γιατί, βλέπεις, τό πόνεσε ἡ καρδιά μου τό πολλακαμμένο, καί δέν θέλω νά τό κακολογοῦνε. Ξέρω κ' ἐγώ, μαθές; Τῆς Τύχης ἤτανε; τοῦ Θεοῦ ἤτανε; Τόσο κακή καί ἀνεπιδέξια πού εἶναι — τήν πῆρα στό λαιμό μου, ἐτελείωσε.

---

106. *σερπετός·* κινητικός, ζωηρός.

107. κήδομαι· φροντίζω.

Ἡ ἐκμυστήρευσης αὕτη ἔκαμε βαθυτάτην ἐπ' ἐμοῦ ἐντύπωσιν. Τώρα μοῦ ἠνοίγησαν οἱ ὀφθαλμοί, καί ἐκατάλαβα πολλάς πράξεις τῆς μητρός μου, αἱ ὁποῖαι πότε μέν ἐφαίνοντο ὡς δεισιδαιμονία, πότε δέ ὡς αὐτόχρημα[108] μονομανίας ἀποτελέσματα. Τό φοβερόν ἐκεῖνο δυστύχημα ἐπηρέασε τόσον πολύ τόν βίον της ὅλον, ὅσῳ μᾶλλον ἁπλῆ καί ἐνάρετος καί θεοφοβουμένη ἦτον ἡ μήτηρ μου. Ἡ συναίσθησις τοῦ ἁμαρτήματος, ἡ ἠθική ἀνάγκη τῆς εξαγνίσεως καί τό ἀδύνατον τῆς ἐξαγνίσεως αὐτοῦ — τί φρικτή καί ἀμείλικτος Κόλασις! Ἐπί εἰκοσιοκτώ τώρα ἔτη βασανίζεται ἡ τάλαινα γυνή χωρίς νά δυνηθῇ νά κοιμήσῃ τόν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς της, οὔτε ἐν ταῖς δυστυχίαις οὔτε ἐν ταῖς εὐτυχίαις της!

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔμαθον τήν θλιβεράν της ἱστορίαν, συνεκέντρωσα ὅλην μου τήν προσοχήν εἰς τό πῶς ν' ἀνακουφίσω τήν καρδίαν της, προσπαθῶν νά παραστήσω εἰς αὐτήν ἀφ' ἑνός μέν τό ἀπρομελέτητον καί ἀβούλητον τοῦ ἁμαρτήματος, ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ἄκραν τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἥτις δέν ἀνταποδίδει ἴσα ἀντί ἴσων, ἀλλά κρίνει κατά τούς διαλογισμούς καί τάς προθέσεις μας. Καί ὑπῆρξε καιρός καθ' ὅν ἐπίστευον, ὅτι αἱ προσπάθειαί μου δέν ἔμειναν ἀνεπιτυχεῖς.

Ἐν τούτοις ὅταν μετά δύο ἐτῶν νέαν ἀπουσίαν ἦλθεν ἡ μήτηρ μου νά μέ ἰδῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐθεώρησα καλόν νά κάμω ὑπέρ αὐτῆς κάτι τι ἐπιβλητικώτερον.

Ἐξενιζόμην τότε ἐν τῷ περιφανεστέρῳ τῆς Πόλεως οἴκῳ, ἐν ᾧ ἔσχον ἀφορμήν νά γνωρισθῶ μέ τόν Πατριάρχην, Ἰωακείμ τόν δεύτερον. Ἐνῷ μίαν ἡμέραν συνεβαδίζομεν μόνοι ὑπό τάς ἀμφιλαφεῖς[109] τοῦ κήπου σκιάς, τῷ ἐξέθηκα τήν ἱστορίαν[110] κ' ἐπεκαλέσθην τήν ἐπικουρίαν του. Τό ὕψιστον αὐτοῦ ἀξίωμα, τό ἐξαίρετον κῦρος, μεθ' οὗ περιβάλλεται πᾶσα θρησκευτική του ρήτρα,[111] ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νά ἐμπνεύσῃ εἰς τήν μητέρα μου τήν πεποίθησιν τῆς ἀφέσεως τοῦ κρίματός της. Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος γέρων ἐπαινέσας τόν περί

108. *αυτόχρημα·* πράγματι.

109. *αμφιλαφής·* άφθονος, πλουσιοπάροχος.

110. *εκθέτω την ιστορίαν·* εξιστορώ, παρουσιάζω κάτι με λεπτομέρειες.

111. *ρήτρα·* λόγος με ισχύ νόμου, θρησκευτικός κανόνας.

τά θρησκευτικά ζῆλον μου, μοί ὑπεσχέθη τήν πρόθυμον σύμπραξίν του.

Οὕτω λοιπόν ὡδήγησα μετ' ὀλίγον τήν μητέρα μου εἰς τό Πατριαρχεῖον διά νά εξομολογηθῇ εἰς τήν Παναγιότητά του.

Ἡ ἐξομολόγησις διήρκεσε πολλήν ὥραν καί ἐκ τῶν νευμάτων καί ἐκ τῶν ρημάτων τοῦ Πατριάρχου ἐννόησα, ὅτι ἐχρειάσθη νά διαθέσῃ ὅλην τήν δύναμιν τῆς ἁπλῆς καί εὐλήπτου ρητορικῆς του, ὅπως ἐπιφέρῃ τό ποθητόν ἀποτέλεσμα.

Ἡ χαρά μου ἦτον ἀπερίγραπτος. Ἡ μήτηρ μου ἀπεχαιρέτησε τόν γεραρόν Ποιμενάρχην μετ' εἰλικρινοῦς εὐγνωμοσύνης καί ἐξῆλθε τῶν Πατριαρχείων τόσον εὐχαριστημένη, τόσον ἐλαφρά, ὡς ἐάν ἤρθη ἀπό τῆς καρδίας αὐτῆς μία μεγάλη μυλόπετρα.

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τό κατάλυμά της, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου της ἕνα σταυρόν, δῶρον τῆς Παναγιότητός του, τόν ἐφίλησε καί ἤρχισε νά τόν περιεργάζεται, βυθιζομένη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς σκέψεις.

— Καλός ἄνθρωπος, τῇ εἶπον, αὐτός ὁ Πατριάρχης. Ὁρίστε; Τώρα πιά πιστεύω, ὅτι ἦλθεν ἡ καρδιά σου στόν τόπον της.

Ἡ μήτηρ μου δέν ἀπεκρίθη.

— Δέν λέγεις τίποτε, μητέρα; τήν ἠρώτησα μετά τινος δισταγμοῦ.

— Τί νά σέ πῶ, παιδί μου! ἀπήντησε τότε σύννους καθώς ἦτον· ὁ Πατριάρχης εἶναι σοφός καί ἅγιος ἄνθρωπος. Γνωρίζει ὅλαις ταῖς βουλαῖς καί τά θελήματα τοῦ Θεοῦ, καί συγχωρνᾷ ταῖς ἁμαρτίαις ὅλου τοῦ κόσμου. Μά, τί νά σέ πῶ! Εἶναι καλόγερος. Δέν ἔκαμε παιδιά, γιά νά μπορῇ νά γνωρίσῃ, τί πρᾶγμα εἶναι τό νά σκοτώσῃ κανείς τό ἴδιο τό παιδί του!

Οἱ ὀφθαλμοί της ἐπληρώθησαν δακρύων καί ἐγώ ἐσιώπησα.

Ερωτήσεις

1. *Αλλ' ημείς εγνωρίζαμεν, ότι η ενδόμυχος της μητρός ημών στοργή διετέλει αδέκαστος και ίση προς όλα της τα τέκνα…* (σ. 125):

Η βεβαιότητα του αφηγητή για τα αισθήματα της μητέρας διατηρείται σ' όλο το αφήγημα; Ανατρέπεται; Αποκαθίσταται; Πώς; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας

2. *Και είχαμε πια την Αννιώ σαν τα μάτια μας. Και εζούλευες εσύ, και έγινες του θανατά από τη ζούλια σου. Ο πατέρας σου σε έλεγε «το αδικημένο του», γιατί σ' απόκοψα πολύ νωρίς, και μ' εμάλωνε καμμιά φορά, γιατί σε παραμελούσα* (σ. 150):

Η οπτική γωνία της μητέρας συμπίπτει με την οπτική γωνία, του αφηγητή σε ό,τι αφορά τα συναισθήματά του προς την αδελφή του κατά την παιδική του ηλικία; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας.

3. Να αναζητήσετε σημεία του κειμένου τα οποία αποκαλύπτουν τη διάσταση ανάμεσα στον ώριμο αφηγητή και στην παιδική συνείδηση που προσλαμβάνει τα συμβάντα (στον αφηγητή-παιδί) π.χ. *Ενθυμούμαι ακόμη οποίαν εντύπωσιν έκαμε επί της παιδικής μου φαντασίας η πρώτη εν τη εκκλησία διανυκτέρευσις.*

4. Ποιες είναι οι γλωσσικές επιλογές του αφηγητή α) ως ενήλικα και πεπαιδευμένου β) ως παιδιού ή έφηβου. Αναζητήστε αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα για να αναδείξετε την «ιδιότυπη αυτή διγλωσσία». Διαπιστώνετε άλλα κριτήρια με βάση τα οποία διαμορφώνονται οι γλωσσικές ποικιλίες του αφηγηματικού λόγου στο κείμενο;

5. Σε ποια σημεία του διηγήματος διακρίνετε την κοινωνική καταπίεση και τον κοινωνικό έλεγχο που υφίσταται η γυναίκα του περασμένου αιώνα και πώς αντιμετωπίζει η Δεσποινιώ η Μηχαλιέσσα αυτή την πραγματικότητα;

6. «...Ιδιαίτερα πρέπει να εξαρθεί η δραματική πυκνότητα και οι επεμβάσεις της μοίρας, που φέρνουν τους χαρακτήρες αντιμέτωπους, καθώς από ένα, το αρχικό μοιραίο γεγονός, προκύπτουν στη συνέχεια άλλες δραματικές συνέπειες, με αντίχτυπο πάνω σε όλους...» (Κ. Στεργιόπουλος).

Ποιο είναι το αρχικό γεγονός στο *Αμάρτημα της μητρός* μου και πώς δραματοποιούνται οι συνέπειές του;

7. *Όσο περισσότερο τυραννηθώ και χολοσκάσω, τόσο λιγώτερο θα με παιδέψει ο Θεός για το παιδί που πλάκωσα…* (σ.151).

Η συντριβή και η ενοχή είναι το μόνιμο ψυχικό κλίμα της μάνας.

α) Η αυτοτιμωρία συνιστά πράξη εξιλέωσης απέναντι στο Θεό ή και απέναντι στον εαυτό της;

β) Καθησυχάζει η μητέρα τη συνείδησή της τελικά, ιδιαίτερα μετά τη συνάντησή της με τον Πατριάρχη;

γ) Ενοχοποιείται η μητέρα στη συνείδησή σας; Ποια είναι η αίσθηση που σας αφήνει η τελική έκβαση της ιστορίας;

8. Είναι γνωστό ότι ο Βιζυηνός συνθέτει την αφήγησή του βασισμένος στο αυτοβιογραφικό στοιχείο. Η ανάγνωση του συγκεκριμένου διηγήματος σάς δίνει την εντύπωση ότι ο συγγραφέας περιορίζεται στην αφήγηση της ατομικής του περιπέτειας και της οικογενειακής του ιστορίας;

9. Υπάρχει μια φράση-κλειδί που αποτυπώνει την εξέλιξη στην πορεία της ασθένειας της Αννιώς και επαναλαμβάνεται παραλλαγμένη στις πρώτες σελίδες του κειμένου.

α) Αναζητήστε την και καταγράψτε τις εκδοχές της.

β) Γιατί ο αφηγητής την επαναλαμβάνει; υπηρετεί η φράση αυτή τη δομή του κειμένου; Πώς λειτουργεί μέσα στα ευρύτερα συμφραζόμενά της;

10. *Σου έφερα δύο παιδιά στα πόδια σου... χάρισέ μου το κορίτσι!* (σ. 133). Τι απήχηση είχε αυτή η προσευχή στην ψυχή του Γιωργή;

11. Σε ορισμένα σημεία του κειμένου διακρίνουμε ειρωνικές αποχρώσεις στη «φωνή» του αφηγητή.

α) Να τα εντοπίσετε και να τα καταγράψετε.

β) Σε τι στοχεύει, κατά τη γνώμη σας, ο αφηγητής καταφεύγοντας στην ειρωνεία;

12. Με ποια επιχειρήματα θα μπορούσατε να υποστηρίξετε την αληθοφάνεια των χαρακτήρων του διηγήματος;

13. Αναζητήστε εκείνα τα στοιχεία που προσδίδουν στο κείμενο θεατρική λειτουργία.

14. Έχει επισημανθεί ότι ο χώρος στα διηγήματα του Βιζυηνού λειτουργεί με συνεχείς αντιθέσεις π.χ. πόλη / χωριό, μέσα / έξω κ.ά. Μπορείτε να εντοπίσετε την αντίθεση «κλειστός χώρος / ανοιχτός χώρος» στο διήγημα που εξετάζουμε, υποδεικνύοντας τα αντίστοιχα σημεία; Πώς εγγράφονται στη συνείδηση του αφηγητή οι χώροι αυτοί και με τι είδους περιστατικά συνδέονται;

15. «*Στο Αμάρτημα της μητρός μου* η ηρωίδα, πολύ πριν ομολογήσει τον ακούσιο φόνο της, υπαινίσσεται την "αμαρτίαν" της» (Παν. Μουλλάς): Να αναζητήσετε τους σχετικούς υπαινιγμούς.

16. «Έτσι ο αφηγητής-πρόσωπο του Βιζυηνού (παρών μέσα στην αφήγηση) απέχει εξίσου από τον αφηγητή-παντογνώστη (απόντα από την αφήγηση) και από τον αφηγητή

πρωταγωνιστή (προνομιακό φορέα της αφήγησης)» [Παν. Μουλλάς]: Να αναζητήσετε μέσα από το κείμενο τα επιχειρήματα που δικαιολογούν μια τέτοια άποψη.

17. Όπως γνωρίζετε, σε μια αφήγηση συχνά παρατηρούνται αναχρονίες όταν ο αφηγητής παραβιάζει τη χρονική σειρά κατά την αφήγηση, αναφερόμενος άλλοτε σε γεγονότα προγενέστερα από το σημείο της ιστορίας στο οποίο βρισκόμαστε σε μια δεδομένη στιγμή (αναδρομικές αφηγήσεις) και άλλοτε προλέγοντας γεγονότα τα οποία θα διαδραματιστούν αργότερα (πρόδρομες αφηγήσεις) [βλ. σχετικά στην Αφηγηματολογία, έκφραση-έκθεση Α΄ τεύχος].

α) Να αναζητήσετε και να καταγράψετε τις αναχρονίες του αφηγήματος.

β) Τι επιτυγχάνει με τη χρήση τους ο αφηγητής;

Εργασίες

1. Στο κείμενο, παράλληλα με την κυρίως διήγηση, δίνεται μια εικόνα της καθημερινής ζωής (έθιμα, παραδόσεις, ήθη, προλήψεις, λαϊκές δοξασίες κλπ.). Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα λαογραφικά στοιχεία του κειμένου.

2. Έχει επισημανθεί ότι ο Βιζυηνός «βρίσκεται πολύ μακριά από τους απλοϊκούς "ηθογράφους" της γενιάς του...» και πως του χρωστούμε «την πρώτη γενναία προσπάθεια να λυτρωθεί η πεζογραφική μας παράδοση από τη ρηχή ηθογραφία και τη ρομαντική αφήγηση». Λαμβάνοντας υπόψη ότι ως απλοϊκή, ρηχή ή αφελής ηθογραφία χαρακτηρίζεται η επιφανειακή αναπαράσταση ηθών και εθίμων του χωριού, να επισημάνετε στο αφήγημα στοιχεία που δικαιώνουν την παραπάνω κρίση για τον Βιζυηνό.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

Κατεξοχήν διηγηματογράφος ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος 1851-1911) μας έδωσε, ανάμεσα στις πολλές σελίδες που αφιέρωσε στην παρακολούθηση χαρακτηριστικών τύπων της ιδιαίτερης πατρίδας του και της παλιάς Αθήνας, μια σειρά, όχι μεγάλη, γραπτών με προσωπικότερες αναμνήσεις: η πλούσια πηγή των παιδικών του χρόνων προσπορίζει και το θέμα του «Ονείρου στο Κύμα», διηγήματος που δημοσιεύτηκε στα *Παναθήναια* το 1900. Πρόκειται για ένα κείμενο ερωτικό, γενικώς στα «αυτοβιογραφικά» καταχωριζόμενο, και της «εφηβικής ηλικίας» μάλιστα, που η κριτική *ξεχωρίζει συστηματικά στο έργο του*. «Σε τι ποσοστό μεταφέρονται εδώ πραγματικά βιώματα του Παπαδιαμάντη, θα ήταν δύσκολο να καθορίσουμε με ακρίβεια» (Π. ΜΟΥΛΛΑΣ, Εισαγωγή στο *Α. Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος*, Αθ.: Ερμής, 1974, σ. νβ΄)· ο συγγραφέας άλλωστε υπογράφοντας αποποιείται κάθε ταύτισή του με τον αφηγητή. Πάντως η δυναμική αντιπαράθεση παρελθόντος-παρόντος στο διήγημα υπερβαίνει τα όρια της κατάθεσης ενός προσωπικού βιώματος και προσδίδει στο διήγημα την αίσθηση της γενικευμένης εμπειρίας. Ο αδιαπραγμάτευτος ιδανισμός θρησκευτικής προέλευσης από τη μια, που κρατάει τον ήρωα σε απόσταση από το αντικείμενο του ερωτικού θαυμασμού του, κι από την άλλη το εγκώμιο της φυσικής ομορφιάς, που συνιστά μια φλογερή κατάφαση στη ζωή, δίνουν εσωτερική ένταση και συνοχή στο κείμενο – ένα κείμενο επιδεκτικό πολλαπλών αναγνώσεων και ερμηνειών εξαιρετικού ενδιαφέροντος.

«Ο Θάνος Βροντόλαλος», έργο του Φώτη Κόντογλου.

“Ἤμην πτωχόν βοσκόπουλον εἰς τά ὄρη. Δεκαοκτώ ἐτῶν, καί δέν ἤξευρα ἀκόμη *ἄλφα*. Χωρίς νά τό ἠξεύρω, ἤμην εὐτυχής. Τήν τελευταίαν φοράν ὁπού ἐγεύθην τήν εὐτυχίαν ἦτον τό θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἤμην ὡραῖος ἔφηβος, κ’ ἔβλεπα τό πρωίμως στρυφνόν,[1] ἡλιοκαές πρόσωπόν μου νά γυαλίζεται εἰς τά ρυάκια καί τάς βρύσεις, κ’ ἐγύμναζα τό εὐλύγιστον, ὑψηλόν ἀνάστημά μου ἀνά τούς βράχους καί τά βουνά.

Τόν χειμῶνα πού ἤρχισ’ εὐθύς κατόπιν μ’ ἐπῆρε πλησίον του ὁ γηραιός πάτερ Σισώης, ἤ Σισώνης, καθώς τόν ὠνόμαζον οἱ χωρικοί μας, καί μ’ ἔμαθε γράμματα. Ἦτον πρῶην διδάσκαλος, καί μέχρι τέλους τόν προσηγόρευον ὅλοι εἰς τήν κλητικήν «δάσκαλε». Εἰς τούς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτον μοναχός καί διάκονος. Εἶτα[2] ἠγάπησε μίαν Τουρκοπούλαν, καθώς ἔλεγαν, τήν ἔκλεψεν, ἀπό ἕνα χαρέμι τῆς Σμύρνης, τήν ἐβάπτισε καί τήν ἐνυμφεύθη.

Εὐθύς μετά τήν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐπί Καποδίστρια κυβερνήτου[3], ἐδίδασκεν εἰς διάφορα σχολεῖα ἀνά τήν Ἑλλάδα, καί εἶχεν οὐ μικράν φήμην, ὑπό τό ὄνομα «ὁ Σωτηράκης ὁ δάσκαλος». Ἀργότερα ἀφοῦ ἐξησφάλισε τήν οἰκογένειάν του, ἐνθυμήθη τήν παλαιάν ὑποχρέωσίν του, ἐφόρεσε καί πάλιν τά ράσα, ὡς ἁπλοῦς μοναχός τήν φοράν ταύτην, κωλυόμενος νά ἱερατεύῃ,[4] κ’ ἐγκαταβίωσεν[5] ἐν μετανοίᾳ, εἰς τό Κοινόβιον τοῦ

---

* Το κείμενο παρατίθεται όπως στην έκδοση των *Απάντων* του Παπαδιαμάντη από τον Ν .Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟ, τ. 3, Αθ.: εκδ. Δόμος, 1989, σσ. 261-273.

1. *στρυφνόν* (< *στρύφνος*, φυτό που ο χυμός του προξενούσε έκφραση αποστροφής· εδώ προκειμένου για ήθος προσώπου): τραχύ, αυστηρό, άρα αρρενωπό.

2. *Είτα*· έπειτα.

3. *επί Καποδίστρια κυβερνήτου*· δηλ. κατά την περίοδο 1828-1831, οπότε ως γνωστό αναπτύχθηκε ευρύ εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην Ελλάδα.

4. *κωλυόμενος να ιερατεύη*· του απαγορευόταν να τελεί μυστήρια ως ιερέας, ίσως ως ποινή για το παράπτωμά του.

5. *εγκαταβίωσεν* (<*εν+κατά+βιώ*)· πέρασε τη ζωή του μέσα...

Εὐαγγελισμοῦ.[6] Ἐκεῖ ἔκλαυσε τό ἁμάρτημά του, τό ἔχον γενναίαν ἀγαθοεργίαν ὡς ἐξόχως ἐλαφρυντικήν περίστασιν,[7] καί λέγουν ὅτι ἐσώθη.

Ἀφοῦ ἔμαθα τά πρῶτα γράμματα πλησίον τοῦ γηραιοῦ Σισώη, ἐστάλην ὡς ὑπότροφος τῆς μονῆς εἴς τινα κατ' ἐπαρχίαν ἱερατικήν σχολήν, ὅπου κατετάχθην ἀμέσως εἰς τήν ἀνωτέραν τάξιν, εἶτα εἰς τήν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον.[8] Τέλος, ἀρχίσας τάς σπουδάς μου σχεδόν εἰκοσαέτης, ἐξῆλθα τριακοντούτης ἀπό τό Πανεπιστήμιον· ἐξῆλθα δικηγόρος μέ δίπλωμα προλύτου[9]...

Μεγάλην προκοπήν, ἐννοεῖται, δέν ἔκαμα. Σήμερον ἐξακολουθῶ νά ἐργάζωμαι ὡς βοηθός ἀκόμη εἰς τό γραφεῖον ἐπιφανοῦς τινος δικηγόρου καί πολιτευτοῦ ἐν Ἀθήναις, τόν ὁποῖον μισῶ, ἀγνοῶ ἐκ ποίας σκοτεινῆς ἀφορμῆς, ἀλλά πιθανῶς ἐπειδή τόν ἔχω προστάτην καί εὐεργέτην. Καί εἶμαι περιωρισμένος καί ἀνεπιτήδειος[10], οὐδέ δύναμαι νά ὠφεληθῶ ἀπό τήν θέσιν τήν ὁποίαν κατέχω πλησίον τοῦ δικηγόρου μου, θέσιν οἱονεί[11] αὐλικοῦ.

Καθώς ὁ σκύλος, ὁ δεμένος μέ πολύ κοντόν σχοινίον εἰς τήν αὐλήν τοῦ αὐθέντου του, δέν ἠμπορεῖ νά γαυγίζῃ οὔτε νά δαγκάσῃ ἔξω ἀπό τήν ἀκτῖνα καί τό τόξον τά ὁποῖα διαγράφει τό κοντόν σχοινίον, παρομοίως κ' ἐγώ δέν δύναμαι οὔτε νά εἴπω, οὔτε νά πράξω τίποτε περισσότερον παρ' ὅσον μοῦ ἐπιτρέπει ἡ στενή δικαιοδοσία τήν ὁποίαν ἔχω εἰς τό γραφεῖον τοῦ προϊσταμένου μου.

* * *

---

6. *Κοινόβιον του Ευαγγελισμού·* την Ι.Μ. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, στη Σκιάθο, που λειτουργούσε με πνεύμα κολλυβάδικο, χτισμένη (πιθ. το 1794) πάνω στα ερείπια της παλαιότερης μονής των Αγαλλιανών σε υψηλόκρημνη κορυφή.

7. *το έχον γενναίαν αγαθοεργίαν ως εξόχως ελαφρυντικήν περίστασιν·* είχε ως μεγάλο ελαφρυντικό το ότι ενήργησε με τόλμη που κατέληξε ...σε γάμο.

8. *Ριζάρειον [Εκκλησιαστική Σχολή]·* ιδρυμένη από τους εθνικούς ευεργέτες Μ. και Γ. Ριζάρη – σήμερα στην οδό Βασ. Σοφίας (1844 κ.εξ.).

9. *προλύτου·* ασκήσιμου, απλού πτυχιούχου (*προλυτεία*: αποφοίτηση, απόλυση, πτυχίο λυτείας – παλαιά απόδοση πανεπιστημιακού τίτλου).

10. *είμαι περιωρισμένος·* δεν έχω οικονομική άνεση· *είμαι ανεπιτήδειος·* δεν έχω τα «επιτήδεια» (πόρους) – ομόσημες εκφράσεις.

11. *οιονεί* (*<οίον ει)·* σαν, τρόπον-τινά, κατά κάποιον τρόπο. Βλ. σχετικά στην κατακλείδα του διηγήματος, όπου η παρομοίωση επανέρχεται.

Ἡ τελευταία χρονιά πού ἤμην ἀκόμη φυσικός ἄνθρωπος[12] ἦτον τό θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἤμην ὡραῖος ἔφηβος, καστανόμαλλος βοσκός, κ' ἔβοσκα τάς αἶγας τῆς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς τά ὄρη τά παραθαλάσσια, τ' ἀνερχόμενα ἀποτόμως διά κρημνώδους ἀκτῆς, ὕπερθεν[13] τοῦ κράτους τοῦ Βορρᾶ καί τοῦ πελάγους. Ὅλον τό κατάμερον[14] ἐκεῖνο, τό καλούμενον Ξάρμενο[15], ἀπό τά πλοῖα τά ὁποῖα κατέπλεον ξάρμενα ἤ ξυλάρμενα[16], ἐξωθούμενα ἀπό τάς τρικυμίας, ἦτον ἰδικόν μου.

Ἡ πετρώδης, ἀπότομος ἀκτή του, ἡ Πλατάνα, ὁ Μέγας Γιαλός, τό Κλῆμα, ἔβλεπε πρός τόν Καικίαν,[17] καί ἦτον ἀναπεπταμένη[18] πρός τόν Βορρᾶν. Ἐφαινόμην κ' ἐγώ ὡς νά εἶχα μεγάλην συγγένειαν μέ τούς δύο τούτους ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι ἀνέμιζαν τά μαλλιά μου, καί τά ἔκαμναν νά εἶναι σγουρά ὅπως οἱ θάμνοι κ' αἱ ἀγριελαῖαι, τάς ὁποίας ἐκύρτωναν μέ τό ἀκούραστον φύσημά των, μέ τό αἰώνιον τῆς πνοῆς των φραγγέλιον.[19]

Ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν ἰδικά μου. Οἱ λόγγοι, αἱ φάραγγες, αἱ κοιλάδες, ὅλος ὁ αἰγιαλός, καί τά βουνά. Τό χωράφι ἦτον τοῦ γεωργοῦ μόνον εἰς τάς ἡμέρας πού ἤρχετο νά ὀργώσῃ ἤ νά σπείρῃ, κ' ἔκαμνε τρίς τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, κ' ἔλεγεν: «*Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*,[20] σπέρνω αὐτό τό χωράφι, γιά νά φᾶνε ὅλ' οἱ ξένοι κ' οἱ διαβάτες, καί τά πετεινά τ' οὐρανοῦ, καί νά πάρω κ' ἐγώ τόν κόπο μου!»

---

12. *φυσικός ἄνθρωπος·* «*ζῶν κατά φύσιν*». Ο Παπαδιαμάντης γενικά δεν συμπαθούσε τον πολιτισμό των αστικών κέντρων που απομάκρυνε τους ανθρώπους από την παράδοση.

13. *ὑπερθεν* (επίρρ.)· πάνω από, υπεράνω του...

14. *κατάμερον·* εξοχική περιοχή που ανήκει σε κάποιον, περιοχή όπου κάποιος βοσκός διαμένει με το κοπάδι του.

15. *Ξάρμενο*, και παρακάτω *Πλατάνα*, *Μέγας Γιαλός*, *Κλῆμα* κλπ.· τοπωνύμια της Σκιάθου.

16. Για ιστιοφόρα που θαλασσοδέρνουν: *ξάρμενα·* χωρίς αρματωσιά· *ξυλάρμενα·* με δεμένα λόγω κακοκαιρίας τα πανιά κι εκτεθειμένα στον άνεμο.

17. *Καικίαν·* τον βορειοανατολικό άνεμο των αρχαίων (*«ἀπό τῆς ἄρκτου* [από το Βορρά] *ῥέων ἄνεμος»*, κατά μεσαιωνική πηγή).

18. *αναπεπταμένη* (<*αναπετάννυμι*): ανοιχτή, εκτεθειμένη/ανοιγμένη προς...

19. *φραγγέλιον·* μαστίγιο (λέξη εκκλησιαστική).

20. Αρχή προσευχών.

Ἐγώ, χωρίς ποτέ νά ὀργώσω ἤ νά σπείρω, τό ἐθέριζα ἐν μέρει. Ἐμιμούμην τούς πεινασμένους μαθητάς τοῦ Σωτῆρος, κ' ἔβαλλα εἰς ἐφαρμογήν τάς διατάξεις τοῦ *Δευτερονομίου*[21] χωρίς νά τάς γνωρίζω.

Τῆς πτωχῆς χήρας ἦτον ἡ ἄμπελος μόνον εἰς τάς ὥρας πού ἤρχετο ἡ ἰδία διά νά θειαφίσῃ, ν' ἀργολογήσῃ,[22] νά γεμίσῃ ἕνα καλάθι σταφύλια, ἤ νά τρυγήσῃ, ἄν ἔμενε τίποτε διά τρύγημα. Ὅλον τόν ἄλλον καιρόν ἦτον κτῆμα ἰδικόν μου.

Μόνους ἀντιζήλους εἰς τήν νομήν[23] καί τήν κάρπωσιν ταύτην εἶχα τούς μισθωτούς τῆς δημαρχίας, τούς ἀγροφύλακας, οἱ ὁποῖοι ἐπί τῇ προφάσει, ὅτι ἐφύλαγαν τά περιβόλια τοῦ κόσμου, ἐννοοῦσαν νά ἐκλέγουν αὐτοί τάς καλυτέρας ὀπώρας. Αὐτοί πράγματι δέν μοῦ ἤθελαν τό καλόν μου. Ἦσαν τρομεροί ἀνταγωνισταί δι' ἐμέ.

Τό κυρίως κατάμερόν μου ἦτο ὑψηλότερα, ἔξω τῆς ἀκτῖνος τῶν ἐλαιώνων καί ἀμπέλων, ἐγώ ὅμως συχνά ἐπατοῦσα[24] τά σύνορα. Ἐκεῖ παραπάνω, ἀνάμεσα εἰς δύο φάραγγας καί τρεῖς κορυφάς, πλήρεις ἀγρίων θάμνων, χόρτου καί χαμωκλάδων, ἔβοσκα τά γίδια τοῦ Μοναστηρίου. Ἤμην «παραγυιός», ἀντί μισθοῦ πέντε δραχμῶν τόν μῆνα, τάς ὁποίας ἀκολούθως μοῦ ηὔξησαν εἰς ἕξ. Σιμά εἰς τόν μισθόν τοῦτον, τό Μοναστήρι μοῦ ἔδιδε καί φασκιές[25] διά τσαρούχια, καί ἄφθονα μαῦρα ψωμία ἤ πίττες, καθώς τά ὠνόμαζαν οἱ καλόγηροι.

Μόνον διαρκῆ γείτονα, ὅταν κατηρχόμην κάτω, εἰς τήν ἄκρην τῆς περιοχῆς μου, εἶχα τόν κύρ Μόσχον, ἕνα μικρόν ἄρχοντα λίαν ἰδιότροπον. Ὁ κυρ Μόσχος ἐκατοίκει εἰς τήν ἐξοχήν, εἰς ἕνα ὡραῖον μικρόν πύργον μαζί μέ τήν ἀνεψιάν του τήν Μοσχούλαν, τήν ὁποίαν εἶχεν υἱοθετήσει, ἐπειδή ἦτον χηρευμένος καί ἄτεκνος. Τήν εἶχε προσλάβει πλησίον του, μονογενῆ,[26] ὀρφανήν ἐκ κοιλίας

---

21. *Δευτερονόμιον* ΚΓ΄ 25-26: «*Ἐάν δέ εἰσέλθῃς εἰς ἀμητόν* [στα σπαρτά] *τοῦ πλησίον σου, καί συλλέξεις ἐν ταῖς χερσίν σου στάχυς καί δρέπανον οὐ μή ἐπιβάλῃς ἐπί τόν ἀμητόν τοῦ πλησίον σου. — ἐάν δέ εἰσέλθῃς εἰς τόν ἀμπελῶνα τοῦ πλησίον σου, φάγῃ σταφυλήν ὅσον ψυχήν σου ἐμπλησθῆναι, εἰς δέ ἄγγος* [δοχείο] *οὐκ ἐμβαλεῖς*».

22. *να θειαφίση, ν' αργολογήση·* να ραντίσει τα κλήματα με θειάφι για την πρόληψη ασθενειών και να τα απαλλάξει από τους αργούς (άχρηστους) βλαστούς – αντίστοιχα.

23. *νομήν* (με τη νομική του σημασία ο όρος)· εξουσία, κατοχή και χρήση.

24. *επατούσα* (κοιν. ιδιωμ.)· παραβίαζα.

25. *φασκιές·* λουρίδες (εδώ δερμάτινες).

26. *μονογενή·* μοναδικό τέκνο, χωρίς αδέλφια, μοναχοπαίδι.

μητρός, καί τήν ἠγάπα ὡς νά ἦτο θυγάτηρ του.

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ἀποκτήσει περιουσίαν εἰς ἐπιχειρήσεις καί ταξίδια. Ἔχων ἐκτεταμένον κτῆμα εἰς τήν θέσιν ἐκείνην, ἔπεισε μερικούς πτωχούς γείτονας νά τοῦ πωλήσουν τούς ἀγρούς των, ἠγόρασεν οὕτως ὀκτώ ἤ δέκα συνεχόμενα χωράφια, τά περιετοίχισεν ὅλα ὁμοῦ, καί ἀπετέλεσεν ἕν μέγα διά τόν τόπον μας κτῆμα, μέ πολλῶν ἑκατοντάδων στρεμμάτων ἔκτασιν. Ὁ περίβολος διά νά κτισθῇ ἐστοίχισε πολλά, ἴσως περισσότερα ἤ ὅσα ἤξιζε τό κτῆμα· ἀλλά δέν τόν ἔμελλε δι' αὐτά τόν κύρ Μόσχον θέλοντα νά ἔχῃ χωριστόν οἰονεί βασίλειον δι' ἑαυτόν καί διά τήν ἀνεψιάν του.

Ἔκτισεν εἰς τήν ἄκρην πυργοειδῆ ὑψηλόν οἰκίσκον, μέ δύο πατώματα, ἐκαθάρισε καί περιεμάζευσε τούς ἐσκορπισμένους κρουνούς τοῦ νεροῦ, ἤνοιξε καί πηγάδι πρός κατασκευήν μαγγάνου διά τό πότισμα. Διῄρεσε τό κτῆμα εἰς τέσσαρα μέρη· εἰς ἄμπελον, ἐλαιῶνα, ἀγροκήπιον μέ πλῆθος ὀπωροφόρων δένδρων καί κήπους μέ αἱμασιάς[27] ἤ μποστάνια. Ἐγκατεστάθη ἐκεῖ, κ' ἔζη διαρκῶς εἰς τήν ἐξοχήν, σπανίως κατερχόμενος εἰς τήν πολίχνην.[28] Τό κτῆμα ἦτον παρά τό χεῖλος τῆς θαλάσσης, κ' ἐνῷ ὁ ἐπάνω τοῖχος ἔφθανεν ὡς τήν κορυφήν τοῦ μικροῦ βουνοῦ, ὁ κάτω τοῖχος, μέ σφοδρόν βορρᾶν πνέοντα, σχεδόν ἐβρέχετο ἀπό τό κῦμα.

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ὡς συντροφιάν τό τσιμπούκι του, τό κομβολόγι του, τό σκαλιστήρι του καί τήν ἀνεψιάν του τήν Μοσχούλαν. Ἡ παιδίσκη θά ἦτον ὡς δύο ἔτη νεωτέρα ἐμοῦ. Μικρή ἐπήδα ἀπό βράχον εἰς βράχον, ἔτρεχεν ἀπό κολπίσκον εἰς κολπίσκον, κάτω εἰς τόν αἰγιαλόν, ἔβγαζε κοχύλια, κ' ἐκυνηγοῦσε τά καβούρια. Ἦτον θερμόαιμος[29] καί ἀνήσυχος ὡς πτηνόν τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἦτον ὡραία μελαχροινή, κ' ἐνθύμιζε τήν νύμφην τοῦ *Ἄσματος*[30] τήν ἡλιοκαυμένην,

---

27. *αιμασιάς·* ξερολιθιές, περιφράγματα λιθόχτιστα χωρίς κονίαμα· *μποστάνια·* ποτιστικά χωράφια, περιβόλια με λαχανικά κυρίως.

28. *πολίχνην·* κωμόπολη.

29. *θερμόαιμος·* ζωηρή.

30. Πρόκειται για το *Άσμα Ασμάτων*, διαλογική ερωτικο-ποιμενική αλληγορία της *Παλαιάς Διαθήκης*, που αποδίδεται στον Σολομώντα. Εκτός από τον στίχο που παρατίθεται εν συνεχεία στο κείμενο των Ο΄ (Δ΄ 1), υπονοούνται και οι ακόλουθοι: «*Μέλαινά εἰμι καί καλή [...] μή βλέψητέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέν με ὁ ἥλιος· υἱοί μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί, ἔθεντό με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελῶσιν· ἀμπελῶνα ἐμόν οὐκ ἐφύλαξα*» (Α΄ 5-6) και «*τράχηλός σου ὡς πύργος ἐλεφάντινος*» (Ζ΄ 5).

τήν ὁποίαν οἱ υἱοί τῆς μητρός της εἶχαν βάλει νά φυλάῃ τ' ἀμπέλια· «*Ἰδού εἶ καλή, ἡ πλησίον μου, ἰδού εἶ καλή· ὀφθαλμοί σου περιστεραί...*» Ὁ λαιμός της, καθώς ἔφεγγε καί ὑπέφωσκεν[31] ὑπό τήν τραχηλιάν της, ἦτον ἀπείρως λευκότερος ἀπό τόν χρῶτα[32] τοῦ προσώπου της.

Ἦτον ὠχρά, ροδίνη, χρυσαυγίζουσα[33] καί μοῦ ἐφαίνετο νά ὁμοιάζῃ μέ τήν μικρήν στέρφαν[34] αἶγα, τήν μικρόσωμον καί λεπτοφυῆ,[35] μέ κατάστιλπνον τρίχωμα, τήν ὁποίαν ἐγώ εἶχα ὀνομάσει Μοσχούλαν. Τό παράθυρον τοῦ πύργου τό δυτικόν ἠνοίγετο πρός τόν λόγγον, ὁ ὁποῖος ἤρχιζε νά βαθύνεται πέραν τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, ὅπου ἦσαν χαμόκλαδα, εὐώδεις θάμνοι, καί ἀργιλλώδης γῆ τραχεία. Ἐκεῖ ἤρχιζεν ἡ περιοχή μου. Ἕως ἐκεῖ κατηρχόμην συχνά, κ' ἔβοσκα τάς αἶγας τῶν καλογήρων, τῶν πνευματικῶν πατέρων μου.

Μίαν ἡμέραν, δέν ἠξεύρω πῶς, ἐνῷ ἐμέτρουν καθώς ἐσυνήθιζα τάς αἶγάς μου (ἦσαν ὅλαι πενηνταέξ κατ' ἐκεῖνον τόν χρόνον· ἄλλοτε ἀνεβοκατέβαινεν ὁ ἀριθμός των μεταξύ ἑξῆντα καί σαρανταπέντε), ἡ Μοσχούλα, ἡ εὐνοουμένη μου κατσίκα, εἶχε μείνει ὀπίσω, καί δέν εὑρέθη εἰς τό μέτρημα. Τάς εὕρισκα ὅλας 55. Ἐάν ἔλειπεν ἄλλη κατσίκα, δέν θά παρετήρουν ἀμέσως τήν ταυτότητα, ἀλλά μόνον τήν μονάδα πού ἔλειπεν ἀλλ' ἡ ἀπουσία τῆς Μοσχούλας ἦτον ἐπαισθητή.[36] Ἐτρόμαξα. Τάχα ὁ ἀετός μοῦ τήν ἐπῆρε;

Εἰς τά μέρη ἐκεῖνα, τά κάπως χαμηλότερα, οἱ ἀετοί δέν κατεδέχοντο νά μᾶς ἐπισκέπτωνται συχνά. Τό μέγα ὁρμητήριόν των ἦτον ὑψηλά πρός δυσμάς, εἰς τό κατάλευκον πετρῶδες βουνόν, τό καλούμενον Ἀετοφωλιά

---

31. *υπέφωσκεν·* μόλις έφεγγε, ίσα που διακρινόταν, φέγγιζε από κάτω.

32. *χρώτα·* το δέρμα, τη σάρκα, και –κατ' επέκταση– την απόχρωση (χροιά) της επιδερμίδας.

33. *ωχρά, ροδίνη, χρυσαυγίζουσα·* φαινομενικώς αντιφατικά μεταξύ τους τα δυο πρώτα επίθετα συνδυάζονται με το τρίτο (<*χρυσαυγάζω·* εκπέμπω χρυσή ανταύγεια, λάμψη σαν της αυγής, την ώρα που ο ουρανός γίνεται χρυσαφής από τον ήλιο που ανατέλλει)· διακρίνεται η μεταφορά της ανώριμης αλλά υποσχετικής νεότητας.

34. Από τις κατσίκες, άλλες επιδιώκεται να μην τεκνοποιήσουν, και ονομάζονται *στέρφες* (στείρες), κι άλλες προορίζονται για το αντίθετο ακριβώς (*τα γαλάρια*).

35. *λεπτοφυή·* λεπτή, ντελικάτη ως προς τη σωματική δομή (*την φυήν·* φύση).

36. *επαισθητή·* έντονα αισθητή, αμέσως αντιληπτή (αντίθ.: *ανεπαίσθητος, -η, -ο*).

φερωνύμως.[37] Ἀλλά δέν μοῦ ἐφαίνετο ὅλως παράδοξον ἤ ἀνήκουστον πρᾶγμα ὁ ἀετός νά κατῆλθεν ἐκτάκτως, τρωθείς[38] ἀπό τά κάλλη τῆς Μοσχούλας, τῆς μικρᾶς κατσίκας μου.

Ἐφώναζα ὡς τρελός:

— Μοσχούλα!... ποῦ εἶν' ἡ Μοσχούλα;[39]

Οὔτε εἶχα παρατηρήσει τήν παρουσίαν τῆς Μοσχούλας, τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ κύρ Μόσχου ἐκεῖ σιμά. Αὐτή ἔτυχε νά ἔχῃ ἀνοικτόν τό παράθυρον. Ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου τοῦ κτήματος, καί ἡ οἰκία ἡ ἀκουμβῶσα ἐπάνω εἰς αὐτόν, ἀπεῖχον περί τά πεντακόσια βήματα ἀπό τήν θέσιν ὅπου εὑρισκόμην ἐγώ μέ τάς αἶγάς μου. Καθώς ἤκουσε τάς φωνάς μου, ἡ παιδίσκη ἀνωρθώθη, προέκυψεν εἰς τό παράθυρον καί ἔκραξε:

— Τί ἔχεις καί φωνάζεις;

Ἐγώ δέν ἤξευρα τί νά εἴπω· ἐν τοσούτῳ ἀπήντησα:

— Φωνάζω ἐγώ τήν κατσίκα μου, τή Μοσχούλα!... Μέ σένα δέν ἔχω νά κάμω.

Καθώς ἤκουσε τήν φωνήν μου, ἔκλεισε τό παράθυρον κ' ἔγινεν ἄφαντη.

Μίαν ἄλλην ἡμέραν μέ εἶδε πάλιν ἀπό τό παράθυρόν της εἰς ἐκείνην τήν ἰδίαν θέσιν. Ἤμην πλαγιασμένος εἰς ἕνα ἴσκιον, ἄφηνα τάς αἶγάς μου νά βόσκουν κ' ἐσφύριζα ἕνα ᾆχον, ἕν ᾆσμα τοῦ βουνοῦ αἰπολικόν.[40]

Δέν ἠξεύρω πῶς τῆς ἦλθε νά μοῦ φωνάξῃ:

---

37. *φερωνύμως* (<*φέρω-ὄνομα*)· δημ. «με τ' όνομα» – και αντίστοιχη η χρήση του αρχαιοπρεπούς επιθέτου: επιτατικά.

38. *τρωθείς* (<*τιτρώσκω*): πληγωμένος (από τα βέλη του έρωτα), γοητευμένος.

39. Υπόκειται το θέμα του «*ἀπολωλότος προβάτου*», θέμα ιδιαίτερα προσφιλές στον Παπαδιαμάντη (το αναπλάθει χαρακτηριστικά στο παλαιότερό του διήγημα «Η Γλυκοφιλούσα», 1894)· «*τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατόν πρόβατα, καί ἀπολέσας ἕν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τά ἐνενήκοντα ἐννέα ἐν τῇ ἐρήμῃ καί πορεύεται ἐπί τό ἀπολωλός ἕως οὗ εὕρῃ αὐτό; καί εὑρών ἐπιτίθησιν ἐπί τούς ὤμους αὐτοῦ χαίρων, καί ἐλθών εἰς τόν οἶκον συγκαλεῖ τούς φίλους καί τούς γείτονας λέγων αὐτοῖς· συγχάρητέ με ὅτι εὗρον τό πρόβατόν μου τό ἀπολωλός*» (*Κατά Λουκάν* ΙΕ΄ 4-6).

40. *αιπολικόν* (<αἰπόλος: βοσκός)· ποιμενικό.

— Ἔτσι ὅλο τραγουδεῖς!... Δέ σ' ἄκουσα ποτέ μου νά παίζῃς τό σουραύλι!.... Βοσκός καί νά μήν ἔχῃ σουραύλι, σάν παράξενο μοῦ φαίνεται[41]!...

Εἶχα ἐγώ σουραύλι (ἤτοι φλογέραν), ἀλλά δέν εἶχα ἀρκετόν θράσος ὥστε νά παίζω ἐν γνώσει ὅτι θά μέ ἤκουεν αὐτή... Τήν φοράν ταύτην ἐφιλοτιμήθην νά παίξω πρός χάριν της, ἀλλά δέν ἠξεύρω πῶς τῆς ἐφάνη ἡ τέχνη μου ἡ αὐλητική. Μόνον ἠξεύρω ὅτι μοῦ ἔστειλε δι' ἀμοιβήν ὀλίγα ξηρά σῦκα, κ' ἕνα τάσι γεμᾶτο πετμέζι.[42]

* * *

Μίαν ἑσπέραν, καθώς εἶχα κατεβάσει τά γίδια μου κάτω εἰς τόν αἰγιαλόν, ἀνάμεσα εἰς τούς βράχους, ὅπου ἐσχημάτιζε χιλίους γλαφυρούς[43] κολπίσκους καί ἀγκαλίτσες τό κῦμα, ὅπου ἀλλοῦ ἐκυρτώνοντο οἱ βράχοι εἰς προβλῆτας καί ἀλλοῦ ἐκοιλαίνοντο εἰς σπήλαια· καί ἀνάμεσα εἰς τούς τόσους ἑλιγμούς καί δαιδάλους τοῦ νεροῦ, τό ὁποῖον εἰσεχώρει μορμυρίζον[44], χορεῦον μέ ἀτάκτους φλοίσβους καί ἀφρούς, ὅμοιον μέ τό βρέφος τό ψελλίζον, πού ἀναπηδᾷ εἰς τό λῖκνόν του καί λαχταρεῖ νά σηκωθῇ καί νά χορεύσῃ εἰς τήν χεῖρα τῆς μητρός πού τό ἔψαυσε — καθώς εἶχα κατεβάσει, λέγω, τά γίδια μου διά ν' «ἁρμυρίσουν»[45] εἰς τήν θάλασσαν, ὅπως συχνά ἐσυνήθιζα, εἶδα τήν ἀκρογιαλιάν πού ἦτον μεγάλη χαρά καί μαγεία, καί τήν «ἐλιμπίστηκα»[46], κ' ἐλαχτάρησα νά

---

41. Το στερεότυπο που η ηρωίδα έχει για τους βοσκούς μαρτυρεί ότι η γνώση της για την ποιμενική ζωή δεν είναι πρωτογενής και άμεση, αλλά από πηγές (διηγήσεις, εικόνες βιβλίων κλπ.) όπου η ζωή αυτή εμφανιζόταν εξωραϊσμένη – κατά παρόμοιο τρόπο πάντως και στην αρκαδική (ξένοιαστη βουκολική) παράσταση του νεαρού βοσκού που εμφανίζεται στο «Μοιρολόγι της Φώκιας» (βλ. και *ΚΝΛ* Β΄ Λυκείου, σ. 182).

42. *τάσι·* μεταλλικό δοχείο, συνήθως αβαθές (πιάτο – απ' όπου το υποκορ. *τασάκι*)· *πετ(ι)μέζι·* σταφιδόμελι – γλυκό παχύρρευστο υγρό που παράγεται από το μούστο μετά απο παρατεταμένο βράσιμο σε σιγανή φωτιά. Η χειρονομία της ηρωίδας μαρτυρεί, πέρα από την προσήνειά της, ή ότι δεν της φάνηκε κακή η «αυλητική τέχνη» του αφηγητή, και ο ίδιος το ήξερε (από αιδημοσύνη δυσκολεύεται να το ομολογήσει ευθέως), ή έστω ότι δεν της ήταν αυτός αδιάφορος.

43. *γλαφυρούς·* πλαστικούς, κομψούς, γλυπτικούς, καλοφτιαγμένους, χαριτωμένους, με κόλπους και κοιλώματα – πβ. πιο κάτω και τορνευτούς.

44. *μορμυρίζον* (για τρεχούμενα νερά προπάντων)· μουρμουρίζοντας.

45. *ν' «αρμυρίσουν»* (λέγεται κυρίως για ζώα)· να πιουν θάλασσα, να πάρουν αλάτι.

46. *«ελιμπίστηκα»* (λατινογενές· σχετικός και ο ψυχαναλυτικός όρος libido)· ορέχθηκα, λαχτάρησα, επιθύμησα σφοδρά.

πέσω νά κολυμβήσω. Ἦτον τόν Αὔγουστον μῆνα.

Ἀνέβασα τό κοπάδι μου ὀλίγον παραπάνω ἀπό τόν βράχον, ἀνάμεσα εἰς δύο κρημνούς καί εἰς ἕνα μονοπάτι τό ὁποῖον ἐχαράσσετο ἐπάνω εἰς τήν ράχιν. Δι' αὐτοῦ εἶχα κατέλθει, καί δι' αὐτοῦ ἔμελλα πάλιν νά ἐπιστρέψω εἰς τό βουνόν τήν νύκτα εἰς τήν στάνην μου. Ἄφησα ἐκεῖ τά γίδια μου διά νά βοσκήσουν εἰς τά κρίταμα[47] καί τάς ἁρμυρήθρας, ἄν καί δέν ἐπεινοῦσαν πλέον. Τά ἐσφύριξα σιγά διά νά καθίσουν νά ἡσυχάσουν καί νά μέ περιμένουν. Μέ ἄκουσαν κ' ἐκάθισαν ἥσυχα. Ἑπτά ἤ ὀκτώ ἐξ αὐτῶν τράγοι ἦσαν κωδωνοφόροι καί θά ἤκουον μακρόθεν τούς κωδωνισμούς των, ἄν τυχόν ἐδείκνυον συμπτώματα ἀνησυχίας.

Ἐγύρισα ὀπίσω, κατέβην πάλιν τόν κρημνόν, κ' ἔφθασα κάτω εἰς τήν θάλασσαν. Τήν ὥραν ἐκείνην εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος, καί τό φεγγάρι σχεδόν ὁλόγεμον ἤρχισε νά λάμπῃ χαμηλά, ὥς δύο καλαμιές ὑψηλότερα ἀπό τά βουνά τῆς ἀντικρινῆς νήσου. Ὁ βράχος ὁ δικός μου ἔτεινε πρός βορρᾶν, καί πέραν ἀπό τόν ἄλλον κάβον πρός δυσμάς, ἀριστερά μου, ἔβλεπα μίαν πτυχήν ἀπό τήν πορφύραν τοῦ ἡλίου, πού εἶχε βασιλέψει ἐκείνην τήν στιγμήν.

Ἦτον ἡ οὐρά τῆς λαμπρᾶς ἁλουργίδος[48] πού σύρεται ὀπίσω, ἤ ἦτον ὁ τάπης, πού τοῦ ἔστρωνε, καθώς λέγουν,[49] ἡ μάννα του, διά νά καθίσῃ νά δειπνήσῃ.

Δεξιά ἀπό τόν μέγαν κυρτόν βράχον μου, ἐσχηματίζετο μικρόν ἄντρον θαλάσσιον, στρωμένο μέ ἄσπρα κρυσταλλοειδῆ κοχύλια καί λαμπρά ποικιλόχρωμα χαλίκια, πού ἐφαίνετο πώς τό εἶχον εὐτρεπίσει καί στολίσει αἱ νύμφαι τῶν θαλασσῶν.[50] Ἀπό τό ἄντρον ἐκεῖνο ἤρχιζεν ἕνα μονοπάτι, διά τοῦ ὁποίου ἀνέβαινέ τις πλαγίως τήν ἀπότομον ἀκρογιαλιάν, κ' ἔφθανεν εἰς τήν κάτω πόρταν τοῦ τοιχογυρίσματος τοῦ κύρ Μόσχου, τοῦ ὁποίου ὁ ἕνας τοῖχος ἔζωνεν εἰς μῆκος ἑκατοντάδων μέτρων ὅλον τόν αἰγιαλόν.

---

47. *κρίταμα, αρμυρήθρες·* φυτά που φύονται σε παραθαλάσσια εδάφη.

48. *αλουργίδος* (<*αλς+έργον*)· πορφύρας.

49. *καθώς λέγουν·* ρητή παραπομπή σε λαϊκή παράδοση.

50. *ευτρεπίσει·* συγυρίσει. Αναφορά στην αρχαία ελληνική μυθολογία, στους θρύλους για τις γυναικείες θεότητες των υδάτων, που επιβιώνουν και μέσα στις νεότερες παραδόσεις των λαών για τις νεράιδες, τις «ξωθιές» των σπηλαίων (ιδίως των θαλασσινών) κ.τ.τ.

Ἐπέταξα ἀμέσως τό ὑποκάμισόν μου, τήν περισκελίδα[51] μου, κ' ἔπεσα εἰς τήν θάλασσαν. Ἐπλύθην, ἐλούσθην, ἐκολύμβησα ἐπ' ὀλίγα λεπτά τῆς ὥρας. Ἠσθανόμην γλύκαν, μαγείαν ἄφατον,[52] ἐφανταζόμην τόν ἑαυτόν μου ὡς νά ἤμην ἕν μέ τό κῦμα, ὡς νά μετεῖχον τῆς φύσεως αὐτοῦ, τῆς ὑγρᾶς καί ἁλμυρᾶς καί δροσώδους. Δέν θά μοῦ ἔκανε ποτέ καρδιά νά ἔβγω ἀπό τήν θάλασσαν, δέν θά ἐχόρταινα ποτέ τό κολύμβημα, ἄν δέν εἶχα τήν ἔννοιαν τοῦ κοπαδιοῦ μου. Ὅσην ὑπακοήν καί ἄν εἶχαν πρός ἐμέ τά ἐρίφια[53] καί ἄν ἤκουον τήν φωνήν μου διά νά καθίσουν ἥσυχα, ἐρίφια ἦσαν, δυσάγωγα καί ἄπιστα[54] ὅσον καί τά μικρά παιδία. Ἐφοβούμην μήπως τινά ἀποσκιρτήσουν καί μοῦ φύγουν, καί τότε ἔπρεπε νά τρέχω νά τά ζητῶ τήν νύκτα εἰς τούς λόγγους καί τά βουνά ὁδηγούμενος μόνον ἀπό τόν ἦχον τῶν κωδωνίσκων τῶν τράγων! Ὅσον ἀφορᾷ τήν Μοσχούλαν, διά νά εἶμαι βέβαιος, ὅτι δέν θά μοῦ φύγῃ πάλιν, καθώς μοῦ εἶχε φύγει τήν ἄλλην φοράν, ὁπότε ὁ ἄγνωστος κλέπτης (ὦ νά τόν ἔπιανα) τῆς εἶχε κλέψει, ὁ ἀνόητος, τόν ἐπίχρυσον κωδωνίσκον μέ τό κόκκινον περιδέραιον ἀπό τόν λαιμόν, ἐφρόντισα νά τήν δέσω μ' ἕνα σχοινάκι εἰς τήν ρίζαν ἑνός θάμνου ὀλίγον παραπάνω ἀπό τόν βράχον εἰς τήν βάσιν τοῦ ὁποίου εἶχα ἀφήσει τά ροῦχά μου πρίν ριφθῶ εἰς τήν θάλασσαν.

Ἐπήδησα ταχέως ἔξω, ἐφόρεσα τό ὑποκάμισόν μου, τήν περισκελίδα μου, ἔκαμα ἕνα βῆμα διά νά ἀναβῶ. Ἄνω τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου, τοῦ ὁποίου ἡ βάσις ἐβρέχετο ἀπό τήν θάλασσαν, θά ἔλυα τήν Μοσχούλαν, τήν μικρήν αἶγά μου, καί μέ διακόσια ἤ περισσότερα βήματα θά ἐπέστρεφα πλησίον εἰς τό κοπάδι μου. Ὁ μικρός ἐκεῖνος ἀνήφορος, ὁ ὀλισθηρός κρημνός ἦτον δι' ἐμέ ἄθυρμα,[55]ὅσον ἕνα σκαλοπάτι μαρμαρίνης σκάλας, τό ὁποῖον φιλοτιμοῦνται[56] νά πηδήσουν ἐκ τῶν κάτω πρός τά ἄνω ἁμιλλώμενα τά παιδιά τῆς γειτονιᾶς.

Τήν στιγμήν ἐκείνην, ἐνῷ ἔκαμα τό πρῶτον βῆμα, ἀκούω σφοδρόν πλατά-

---

51. *περισκελίδα·* παντελόνι(α).

52. *άφατον* (α στερ. + *φάσκω/φημί*)· ανείπωτη.

53. *ερίφια·* κατσικάκια (*ἔριφος, ό/ή*, στην αρχαιότητα).

54. *δυσάγωγα·* που δύσκολα πειθαρχούν, τα χωρίς αγωγή· *άπιστα·* πεισματάρικα.

55. *άθυρμα·* παιχνίδι.

56. *φιλοτιμούνται·* καταγίνονται με πάθος, παραβγαίνουν ευσυνείδητα (με χιουμοριστική διάθεση η όλη παρομοίωση).

γισμα εἰς τήν θάλασσαν, ὡς σώματος πίπτοντος εἰς τό κῦμα. Ὁ κρότος ἤρχετο δεξιόθεν, ἀπό τό μέρος τοῦ ἄντρου τοῦ κογκυλοστρώτου καί νυμφοστολίστου, ὅπου ἤξευρα, ὅτι ἐνίοτε κατήρχετο ἡ Μοσχούλα, ἡ ἀνεψιά τοῦ κύρ Μόσχου, κ' ἐλούετο εἰς τήν θάλασσαν. Δέν θά ἐρριψοκινδύνευα νά ἔλθω τόσον σιμά εἰς τά σύνορά της, ἐγώ ὁ σατυρίσκος τοῦ βουνοῦ,[57] νά λουσθῶ, ἐάν ἤξευρα ὅτι ἐσυνήθιζε νά λούεται καί τήν νύκτα μέ τό φῶς τῆς σελήνης. Ἐγνώριζα, ὅτι τό πρωί, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου συνήθως ἐλούετο.

Ἔκαμα δύο τρία βήματα χωρίς τόν ἐλάχιστον θόρυβον, ἀνερριχήθην εἰς τά ἄνω, ἔκυψα μέ ἄκραν προφύλαξιν πρός τό μέρος τοῦ ἄντρου, καλυπτόμενος ὄπισθεν ἑνός σχοίνου καί σκεπόμενος ἀπό τήν κορυφήν τοῦ βράχου, καί εἶδα πράγματι ὅτι ἡ Μοσχούλα εἶχε πέσει ἀρτίως[58] εἰς τό κῦμα γυμνή, κ' ἐλούετο...

* * *

Τήν ἀνεγνώρισα πάραυτα εἰς τό φῶς τῆς σελήνης τό μελιχρόν,[59] τό περιαργυροῦν[60] ὅλην τήν ἄπειρον ὀθόνην τοῦ γαληνιῶντος πελάγους, καί κάμνον νά χορεύουν φωσφορίζοντα τά κύματα. Εἶχε βυθισθῆ ἅπαξ καθώς ἐρρίφθη εἰς τήν θάλασσαν, εἶχε βρέξει τήν κόμην της, ἀπό τούς βοστρύχους[61] τῆς ὁποίας ὡς ποταμός ἀπό μαργαρίτας ἔρρεε τό νερόν, καί εἶχεν ἀναδύσει· ἔβλεπε κατά τύχην πρός τό μέρος ὅπου ἤμην ἐγώ, κ' ἐκινεῖτο ἐδῶ κ' ἐκεῖ προσπαίζουσα[62] καί πλέουσα. Ἤξευρε καλῶς νά κολυμβᾷ.

Διά νά φύγω ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος νά πατήσω ἐπί μίαν στιγμήν ὀρθός εἰς

---

57. *ο σατυρίσκος του βουνού·* ο μικρός σάτυρος ποιμένας – η αρκαδική παράσταση (βλ. την περιγραφή της θαλασσινής σπηλιάς και παραπάνω) συμπληρώνεται. Ως σατυρίσκο θα τον αντιμετώπιζε η ηρωίδα, αν τον έβλεπε ξαφνικά μπροστά της. Οι τραγόμορφοι *σάτυροι* (θεοί των δασών), από τους συνοδούς του Διονύσου, λόγω της οχλητικής ερωτοτροπίας τους, έγιναν πολύ νωρίς συνώνυμα των ασελγών, λάγνων και ερωτικά παρενοχλητικών ανθρώπων.

58. *αρτίως* (επίρ. < *ἄρτι*)· μόλις, προ ολίγου.

59. *μελιχρόν·* με το χρώμα του μελιού.

60. *περιαργυρούν·* που έβαφε αργυρό (ασήμωνε) γύρω-γύρω· *οθόνη·* σεντόνι.

61. *βόστρυχοι·* μπούκλες.

62. *προσπαίζουσα·* χαριεντιζόμενη, απολαμβάνοντας, παίζοντας.

τήν κορυφήν τοῦ βράχου, εἶτα νά κύψω ὄπισθεν θάμνων, νά λύσω τήν αἶγά μου, καί νά γίνω ἄφαντος κρατῶν τήν πνοήν μου, χωρίς τόν ἐλάχιστον κρότον ἤ θροῦν.[63] Ἀλλ' ἡ στιγμή καθ' ἣν θά διηρχόμην διά τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου ἤρκει διά νά μέ ἴδῃ ἡ Μοσχούλα. Ἦτον ἀδύνατον, καθώς ἐκείνη ἔβλεπε πρός τό μέρος μου, νά φύγω ἀόρατος.

Τό ἀνάστημά μου θά διεγράφετο διά μίαν στιγμήν ὑψηλόν καί δεχόμενον δαψιλῶς[64] τό φῶς τῆς σελήνης, ἐπάνω τοῦ βράχου. Ἐκεῖ ἡ κόρη θά μέ ἔβλεπε, καθώς ἦτον ἐστραμμένη πρός τά ἐδῶ. Ὤ! πῶς θά ἐξαφνίζετο. Θά ἐτρόμαζεν εὐλόγως, θά ἐφώναζεν, εἶτα θά μέ κατηγόρει διά σκοπούς ἀθεμίτους, καί τότε ἀλλίμονον εἰς τόν μικρόν βοσκόν!

Ἡ πρώτη ἰδέα μου ἦτον νά βήξω, νά τῆς δώσω ἀμέσως εἴδησιν, καί νά κράξω: «— Βρέθηκα ἐδῶ, χωρίς νά ξέρω... Μήν τρομάζῃς!... φεύγω ἀμέσως, κοπέλα μου!»

Πλήν, δέν ἠξεύρω πῶς, ὑπῆρξα σκαιός[65] καί ἄτολμος. Κανείς δέν μέ εἶχε διδάξει μαθήματα κοσμιότητος εἰς τά βουνά μου. Συνεστάλην, κατέβην πάλιν κάτω εἰς τήν ρίζαν τοῦ βράχου κ' ἐπερίμενα.

«Αὐτή δέν θ' ἀργήσῃ, ἔλεγα μέσα μου· τώρα θά κολυμπήσῃ, θά ντυθῇ καί θά φύγῃ... Θά τραβήξῃ αὐτή τό μονοπάτι της κ' ἐγώ τόν κρημνό μου!...»[66]

Κ' ἐνθυμήθην τότε τόν Σισώην, καί τόν πνευματικόν τοῦ μοναστηρίου, τόν παπα-Γρηγόριον, οἵτινες πολλάκις μέ εἶχον συμβουλεύσει νά φεύγω, πάντοτε, τόν γυναικεῖον πειρασμόν!

Ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ νά περιμένω δέν ὑπῆρχε ἄλλον μέσον ἤ προσφυγή, εἰμή ν' ἀποφασίσω νά ριφθῶ εἰς τήν θάλασσαν, μέ τά ροῦχα, ὅπως ἤμην, νά κολυμβήσω εἰς τά βαθέα, ἄπατα νερά, ὅλον τό πρός δυσμάς διάστημα, τό ἀπό τῆς ἀκτῆς ὅπου εὑρισκόμην, ἐντεῦθεν τοῦ μέρους ὅπου ἐλούετο ἡ νεᾶνις, μέχρι τοῦ κυρίως ὅρμου καί τῆς ἄμμου, ἐπειδή εἰς ὅλον ἐκεῖνο τό διάστημα ὡς ἡμίσεος

---

63. *θρουν·* θρόισμα.

64. *δαψιλώς·* πλουσιοπάροχα, γενναιόδωρα.

65. *σκαιός·* (εδώ) αδέξιος.

66. Δύσκολα αποκρύπτεται ο μελαγχολικός τόνος της πρόγνωσης.

μιλίου, ἡ ἀκρογιαλιά ἦτον ἄβατος, ἀπάτητος, ὅλη βράχος καί κρημνός. Μόνον εἰς τό μέρος ὅπου ἤμην ἐσχηματίζετο τό λῖκνον ἐκεῖνο τοῦ θαλασσίου νεροῦ, μεταξύ σπηλαίων καί βράχων.

Θ' ἄφηνα τήν Μοσχούλαν μου, τήν αἶγα, εἰς τήν τύχην της, δεμένην ἐκεῖ ἐπάνω, ἄνωθεν τοῦ βράχου, καί ἅμα ἔφθανα εἰς τήν ἄμμον μέ διάβροχα[67] τά ροῦχά μου (διότι ἦτον ἀνάγκη νά πλεύσω μέ τά ροῦχα), στάζων ἅλμην καί ἀφρόν, θά ἐβάδιζα δισχίλια βήματα διά νά ἐπιστρέψω ἀπό ἄλλο μονοπάτι πάλιν πλησίον τοῦ κοπαδιοῦ μου, θά κατέβαινα τόν κρημνόν παρακάτω διά νά λύσω τήν Μοσχούλαν τήν αἶγά μου, ὁπότε ἡ ἀνεψιά τοῦ κύρ Μόσχου θά εἶχε φύγει χωρίς ν' ἀφήσῃ βεβαίως κανέν ἴχνος εἰς τόν αἰγιαλόν. Τό σχέδιον τοῦτο ἄν τό ἐξετέλουν, θά ἦτον μέγας κόπος, ἀληθής ἆθλος. Θά ἐχρειάζετο δέ καί μίαν ὥραν καί πλέον. Οὐδέ θά ἤμην πλέον βέβαιος περί τῆς ἀσφαλείας τοῦ κοπαδιοῦ μου.

Δέν ὑπῆρχεν ἄλλη αἵρεσις,[68] εἰμή νά περιμένω. Θά ἐκράτουν τήν ἀναπνοήν μου. Ἡ κόρη ἐκείνη δέν θά ὑπώπτευε τήν παρουσίαν μου. Ἄλλως[69] ἤμην ἐν συνειδήσει ἀθῷος.

Ἐντοσούτῳ ὅσον ἀθῷος καί ἄν ἤμην, ἡ περιέργεια δέν μοῦ ἔλειπε. Καί ἀνερριχήθην πάλιν σιγά-σιγά πρός τά ἐπάνω καί εἰς τήν κορυφήν τοῦ βράχου, καλυπτόμενος ὄπισθεν τῶν θάμνων· ἔκυψα νά ἴδω τήν κολυμβῶσαν νεάνιδα.

Ἦτον ἀπόλαυσις, ὄνειρον, θαῦμα. Εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ὥς πέντε ὀργυιάς[70] ἀπό τό ἄντρον, καί ἔπλεε, κ' ἔβλεπε τώρα πρός ἀνατολάς, στρέφουσα τά νῶτα πρός τό μέρος μου. Ἔβλεπα τήν ἀμαυράν καί ὅμως χρυσίζουσαν ἀμυδρῶς κόμην της, τόν τράχηλόν της τόν εὔγραμμον, τάς λευκάς ὡς γάλα ὠμοπλάτας, τούς βραχίονας τούς τορνευτούς,[71] ὅλα συγχεόμενα, μελιχρά καί ὀνειρώδη εἰς τό φέγγος τῆς σελήνης. Διέβλεπα τήν ὀσφύν[72] της τήν εὐλύγιστον, τά ἰσχία

67. *διάβροχα·* εντελώς βρεγμένα, μουσκεμένα.

68. *αίρεσις·* επιλογή.

69. *Άλλως·* Άλλωστε, εξάλλου.

70. *Οργιά·* παραδοσιακή μονάδα μέτρησης, ίση με το μήκος δυο ανοιχτών χεριών από τη μια ως την άλλη άκρη (περίπου 1,775 μ.).

71. *τορνευτούς·* πλαστικούς, καλογραμμένους, γλυπτικούς.

72. *την οσφύν·* τη μέση· *τα ισχία·* τους γοφούς.

της, τάς κνήμας, τούς πόδας της, μεταξύ σκιᾶς καί φωτός, βαπτιζόμενα εἰς τό κῦμα. Ἐμάντευα τό στέρνον της, τούς κόλπους[73] της, γλαφυρούς, προέχοντας, δεχομένους ὅλας τῆς αὔρας τάς ριπάς καί τῆς θαλάσσης τό θεῖον ἄρωμα. Ἦτον πνοή, ἴνδαλμα[74] ἀφάνταστον, ὄνειρον ἐπιπλέον εἰς τό κῦμα· ἦτο νηρηίς, νύμφη, σειρήν,[75] πλέουσα, ὡς πλέει ναῦς μαγική, ἡ ναῦς τῶν ὀνείρων...

Οὔτε μοῦ ἦλθε τότε ἡ ἰδέα ὅτι, ἄν ἐπάτουν ἐπάνω εἰς τόν βράχον, ὄρθιος ἤ κυρτός, μέ σκοπόν νά φύγω, ἦτον σχεδόν βέβαιον, ὅτι ἡ νέα δέν θά μ' ἔβλεπε, καί θά ἠμποροῦσα ν' ἀποχωρήσω ἐν τάξει. Ἐκείνη ἔβλεπε πρός ἀνατολάς, ἐγώ εὑρισκόμην πρός δυσμάς ὄπισθέν της. Οὔτε ἡ σκιά μου δέν θά τήν ἐτάραττεν. Αὕτη, ἐπειδή ἡ σελήνη ἦτον εἰς τ' ἀνατολικά, θά ἔπιπτε πρός τό δυτικόν μέρος, ὄπισθεν τοῦ βράχου μου, κ' ἐντεῦθεν τοῦ ἄντρου.

Εἶχα μείνει χάσκων, ἐν ἐκστάσει, καί δέν ἐσκεπτόμην πλέον τά ἐπίγεια.

* * *

Δέν δύναμαι νά εἴπω ἄν μοῦ ἦλθον πονηροί, καί συνάμα παιδικοί ἀνόητοι λογισμοί, ἐν εἴδει εὐχῶν κατάραι. «Νά ἐκινδύνευεν ἔξαφνα! νά ἔβαζε μιά φωνή! νά ἔβλεπε κανένα ροφόν εἰς τόν πυθμένα, τόν ὁποῖον νά ἐκλάβῃ διά θηρίον, διά σκυλόψαρον, καί νά ἐφώναζε βοήθειαν!...»

Εἶναι ἀληθές, ὅτι δέν ἐχόρταινα νά βλέπω τό ὄνειρον, τό πλέον εἰς τό κῦμα. Ἀλλά τήν τελευταίαν στιγμήν, ἀλλοκότως, μοῦ ἐπανῆλθε πάλιν ἡ πρώτη ἰδέα... Νά ριφθῶ εἰς τά κύματα, πρός τό ἀντίθετον μέρος, εἰς τά ὄπισθεν, νά κολυμβήσω ὅλον ἐκεῖνο τό διάστημα ἕως τήν ἄμμον, καί νά φύγω, νά φύγω τόν πειρασμόν!...

Καί πάλιν δέν ἐχόρταινα νά βλέπω τό ὄνειρον... Αἴφνης εἰς τάς ἀνάγκας τοῦ πραγματικοῦ κόσμου μ' ἐπανέφερεν ἡ φωνή τῆς κατσίκας μου. Ἡ μικρή Μοσχούλα ἤρχισεν αἴφνης νά βελάζῃ!...

Ὤ, αὐτό δέν τό εἶχα προβλέψει. Ἠμποροῦσα νά σιωπῶ ἐγώ, ἀλλά δυστυ-

---

73. *τους κόλπους·* τον κόρφο, τα στήθη.

74. *ίνδαλμα·* ομοίωμα (του ιδεώδους), ιδεατή μορφή (όπως στην πλατωνική φιλοσοφία).

75. Γυναικείες θεότητες, πλάσματα της λαϊκής φαντασίας.

χῶς δέν ἦτον εὔκολον νά ἐπιβάλω σιωπήν εἰς τήν αἶγά μου. Δέν ἤξευρα καλά ἄν ὑπῆρχον πρόχειροι φιμώσεις διά τά θρέμματα,[76] ἐπειδή δέν εἶχα μάθει ἀκόμη νά κλέπτω ζωντανά πράγματα,[77] καθώς ὁ ἄγνωστος ἐχθρός, ὁ ὁποῖος τῆς εἶχε κλέψει τόν κωδωνίσκον· ἀλλά δέν τῆς εἶχε κόψει καί τήν γλῶσσαν διά νά μή βελάζῃ. — Μέ ράμνον[78] πολύκλαδον εἰς τό στόμα, ἤ μέ σπαρτίον περί τό ρύγχος, ἤ ὅπως ἄλλως· ἀλλά καί ἄν τό ἤξευρα ποῦ νά τό συλλογισθῶ!

Ἔτρεξα τότε παράφορος νά σφίγξω τό ρύγχος της μέ τήν παλάμην, νά μή βελάζῃ... Τήν στιγμήν ἐκείνην ἐλησμόνησα τήν κόρην τήν κολυμβῶσαν χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς κόρης. Δέν ἐσκέφθην ἄν ἦτον φόβος νά μέ ἰδῇ, καί ἡμιωρθώθην κυρτός πάντοτε, κ' ἐπάτησα ἐπί τοῦ βράχου, διά νά προλάβω καί φθάσω πλησίον τῆς κατσίκας.

Συγχρόνως μ' ἐκυρίευσε καί ὁ φόβος ἀπό τήν φιλοστοργίαν τήν ὁποίαν ἔτρεφα πρός τήν πτωχήν[79] αἶγά μου. Τό σχοινίον μέ τό ὁποῖον τήν εἶχα δέσει εἰς τήν ρίζαν τοῦ θάμνου ἦτον πολύ κοντόν. Τάχα μήν «ἐσχοινιάσθη»,[80] μήν ἐμπερδεύθη καί περιεπλάκη ὁ τράχηλός της, μήν ἦτον κίνδυνος νά πνιγῇ τό ταλαίπωρον ζῷον;

* * *

Δέν ἠξεύρω ἄν ἡ κόρη λουομένη εἰς τήν θάλασσαν ἤκουσε τήν φωνήν τῆς γίδας μου. Ἀλλά καί ἄν τήν εἶχεν ἀκούσει, τί τό παράδοξον; Ποῖος φόβος ἦτον; Τό ν' ἀκούῃ τις φωνήν ζῴου ἐκεῖ πού κολυμβᾷ, ἀφοῦ δέν ἀπέχει εἰμή ὀλίγας ὀργυιάς ἀπό τήν ξηράν, δέν εἶναι τίποτε ἔκτακτον.

Ἀλλ' ὅμως, ἡ στιγμή ἐκείνη, πού εἶχα πατήσει εἰς τήν κορυφήν τοῦ βράχου, ἤρκεσεν. Ἡ νεαρά κόρη, εἴτε ἤκουσεν εἴτε ὄχι τήν φωνήν τῆς κατσίκας —μᾶλλον φαίνεται ὅτι τήν ἤκουσε, διότι ἔστρεψε τήν κεφαλήν πρός τό μέρος

---

76. *θρέμματα·* οικόσιτα ζώα (βλ. «γέννημα-θρέμμα»).

77. *ζωντανά πράγματα·* ιδιόκτητα ζώα· (*πράγματα·* τα ζώα γενικά που εκθρέφονται από τους κτηνοτρόφους).

78. *ράμνος·* είδος ακανθώδους θάμνου· *σπαρτίον* (υποκορ. του σπάρτου, που συχνά χρησίμευαν οι κλώνοι του για κατασκευή σχοινιών)· σκοινάκι, σπάγγος.

79. *πτωχήν* – θωπευτικά. Το επίθετο προοικονομεί διακριτικά την εξέλιξη.

89. Ο ιδιωματικός όρος (*σχοίνιασμα*) εξηγείται στη συνέχεια.

τῆς ξηρᾶς... — εἶδε τόν μαῦρον ἴσκιον μου, τόν διακαμόν[81] μου, ἐπάνω εἰς τόν βράχον, ἀνάμεσα εἰς τούς θάμνους, καί ἀφῆκε μισοπνιγμένην κραυγήν φόβου...

Τότε μέ κατέλαβε τρόμος, συγκίνησις, λύπη ἀπερίγραπτος. Τά γόνατά μου ἐκάμφθησαν. Ἔξαλλος ἐκ τρόμου, ἠδυνήθην ν' ἀρθρώσω φωνήν, κ' ἔκραξα:

— Μή φοβᾶσαι!... δέν εἶναι τίποτε... δέν σοῦ θέλω κακόν!

Καί ἐσκεπτόμην λίαν τεταραγμένος ἄν ἔπρεπε νά ριφθῶ εἰς τήν θάλασσαν, μᾶλλον, διά νά ἔλθω εἰς βοήθειαν τῆς κόρης, ἤ νά τρέξω καί νά φύγω... Ἤρκει ἡ φωνή μου νά τῆς ἔδιδε μεγαλύτερον θάρρος ἤ ὅσον ἡ παραμονή μου καί τό τρέξιμόν μου εἰς βοήθειαν.

Συγχρόνως τότε, κατά συγκυρίαν ὄχι παράδοξον, καθότι ὅλοι οἱ αἰγιαλοί καί αἱ θάλασσαι ἐκεῖναι ἐσυχνάζοντο ἀπό τούς ἁλιεῖς, μία βάρκα ἐφάνη νά προβάλλῃ ἀντικρύ, πρός τό ἀνατολικομεσημβρινόν μέρος, ἀπό τόν πέρα κάβον, τόν σχηματίζοντα τό δεξιόν οἱονεί κέρας[82] τοῦ κολπίσκου. Ἐφάνη πλέουσα ἀργά, ἐρχομένη πρός τά ἐδῶ, μέ τάς κώπας· πλήν ἡ ἐμφάνισίς της, ἀντί νά δώσῃ θάρρος εἰς τήν κόρην, ἐπέτεινε τόν τρόμον της.

Ἀφῆκε δευτέραν κραυγήν μεγαλυτέρας ἀγωνίας. Ἐν ἀκαρεῖ[83] τήν εἶδα νά γίνεται ἄφαντη εἰς τό κῦμα.

Δέν ἔπρεπε τότε νά διστάσω. Ἡ βάρκα ἐκείνη ἀπεῖχεν ὑπέρ τάς εἴκοσιν ὀργυιάς, ἀπό τό μέρος ὅπου ἠγωνία ἡ κόρη, ἐγώ ἀπεῖχα μόνον πέντε ἤ ἕξ ὀργυιάς. Πάραυτα, ὅπως ἤμην, ἐρρίφθην εἰς τήν θάλασσαν, πηδήσας μέ τήν κεφαλήν κάτω, ἀπό τό ὕψος τοῦ βράχου.[84]

Τό βύθος τοῦ νεροῦ ἦτον ὑπέρ τά δύο ἀναστήματα. Ἔφθασα σχεδόν εἰς τόν πυθμένα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀμμόστρωτος, ἐλεύθερος βράχων καί πετρῶν, καί δέν ἦτο φόβος νά κτυπήσω. Πάραυτα ἀνέδυν καί ἀνῆλθον εἰς τόν ἀφρόν τοῦ κύματος.

Ἀπεῖχον τώρα ὀλιγότερον ἤ πέντε ὀργυιάς ἀπό τό μέρος τοῦ πόντου, ὅπου ἐσχηματίζοντο δῖναι καί κύκλοι συστρεφόμενοι εἰς τόν ἀφρόν τῆς θαλάσσης, οἱ ὁποῖοι θά ἦσαν ὡς μνῆμα ὑγρόν καί ἀκαριαῖον διά τήν ἀτυχῆ παιδίσκην τά μόνα ἴχνη τά ὁποῖα ἀφήνει ποτέ εἰς τήν θάλασσαν ἀγωνιῶν ἀνθρώπινον

---

81. *τον διακαμόν·* τον ήσκιο, τη σιλουέτα, το περίγραμμα της φευγαλέας μορφής.

82. *κέρας·* προεξοχή, βραχίονας, πλευρό.

83. *Εν ακαρεί·* ακαριαία, μονομιάς.

84. Όπως στο «Μοιρολόγι της Φώκιας» (ό.π., σ. 183).

πλάσμα!... Μέ τρία στιβαρά πηδήματα καί πλευσίματα, ἐντός ὀλίγων στιγμῶν, ἔφθασα πλησίον της...

Εἶδα τό εὔμορφον σῶμα νά παραδέρνῃ κάτω, πλησιέστερον εἰς τόν βυθόν τοῦ πόντου ἤ εἰς τόν ἀφρόν τοῦ κύματος, ἐγγύτερον τοῦ θανάτου ἤ τῆς ζωῆς· ἐβυθίσθην, ἥρπασα τήν κόρην εἰς τάς ἀγκάλας μου, καί ἀνῆλθον.

Καθώς τήν εἶχα περιβάλει μέ τόν ἀριστερόν βραχίονα, μοῦ ἐφάνη ὅτι ᾐσθάνθην ἀσθενῆ τήν χλιαράν πνοήν της εἰς τήν παρειάν[85] μου. Εἶχα φθάσει ἐγκαίρως, δόξα τῷ Θεῷ!... Ἐντούτοις δέν παρεῖχε σημεῖα ζωῆς ὁλοφάνερα... Τήν ἐτίναξα μέ σφοδρόν κίνημα, αὐθορμήτως, διά νά δυνηθῇ ν' ἀναπνεύσῃ, τήν ἔκαμα νά στηριχθῇ ἐπί τῆς πλάτης μου, καί ἔπλευσα, μέ τήν χεῖρα τήν δεξιάν καί μέ τούς πόδας, ἔπλευσα ἰσχυρῶς πρός τήν ξηράν. Αἱ δυνάμεις μου ἐπολλαπλασιάζοντο θαυμασίως.

Ἠσθάνθην ὅτι προσεκολλᾶτο τό πλάσμα ἐπάνω μου· ἤθελε τήν ζωήν της· ὤ! ἄς ἔζῃ, καί ἄς ἦτον εὐτυχής. Κανείς ἰδιοτελής λογισμός δέν ὑπήρχε τήν στιγμήν ἐκείνην εἰς τό πνεῦμά μου. Ἡ καρδία μου ἦτο πλήρης αὐτοθυσίας καί ἀφιλοκερδείας. Ποτέ δέν θά ἐζήτουν ἀμοιβήν!

Ἐπί πόσον ἀκόμη θά τό ἐνθυμοῦμαι ἐκεῖνο τό ἁβρόν, τό ἁπαλόν σῶμα τῆς ἁγνῆς κόρης, τό ὁποῖον ᾐσθάνθην ποτέ[86] ἐπάνω μου ἐπ' ὀλίγα λεπτά τῆς ἄλλως ἀνωφελοῦς ζωῆς μου! Ἦτον ὄνειρον, πλάνη, γοητεία.[87] Καί ὁπόσον διέφερεν ἀπό ὅλας τάς ἰδιοτελεῖς περιπτύξεις, ἀπό ὅλας τάς λυκοφιλίας καί τούς κυνέρωτας[88] τοῦ κόσμου ἡ ἐκλεκτή, ἡ αἰθέριος ἐκείνη ἐπαφή! Δέν ἦτο βάρος ἐκεῖνο, τό φορτίον τό εὐάγκαλον,[89] ἀλλ' ἦτο ἀνακούφισις καί ἀναψυχή. Ποτέ δέν ᾐσθάνθην τόν ἑαυτόν μου ἐλαφρότερον ἤ ἐφ' ὅσον ἐβάσταζον τό βάρος ἐκεῖνο... Ἤμην ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατώρθωσε νά συλλάβῃ μέ τάς χεῖράς του πρός στιγμήν ἕν ὄνειρον, τό ἴδιον ὄνειρόν του...

* * *

85. *παρειάν·* μάγουλο.

86. *ποτέ·* κάποτε.

87. *πλάνη·* ψευδαίσθηση (με θετική σημασία)· *γοητεία·* μαγεία.

88. *τας λυκοφιλίας·* ψεύτικες και ύπουλες σχέσεις που υποδύονται τις φιλικές· *τους κυνέρωτας·* αγοραίους έρωτες.

89. *ευάγκαλον·* εύκολα μεταφερόμενο στην αγκαλιά· ευχάριστο στο αγκάλιασμά του.

Ἡ Μοσχούλα ἔζησε, δέν ἀπέθανε. Σπανίως τήν εἶδα ἔκτοτε, καί δέν ἠξεύρω τί γίνεται τώρα, ὁπότε εἶναι ἁπλῆ θυγάτηρ τῆς Εὔας,[90] ὅπως ὅλαι.

Ἀλλ' ἐγώ ἐπλήρωσα τά λύτρα διά τήν ζωήν της. Ἡ ταλαίπωρος μικρή μου κατσίκα, τήν ὁποίαν εἶχα λησμονήσει πρός χάριν της, πράγματι «ἐσχοινιάσθη»· περιεπλάκη κακά εἰς τό σχοινίον, μέ τό ὁποῖον τήν εἶχα δεμένην, καί ἐπνίγη!... Μετρίως ἐλυπήθην, καί τήν ἔκαμα θυσίαν πρός χάριν της.

Κ' ἐγώ ἔμαθα γράμματα, ἐξ εὐνοίας καί ἐλέους τῶν καλογήρων, κ' ἔγινα δικηγόρος... Ἀφοῦ ἐπέρασα ἀπό δύο ἱερατικάς σχολάς, ἦτον ἑπόμενον!

Τάχα ἡ μοναδική ἐκείνη περίστασις, ἡ ὀνειρώδης ἐκείνη ἀνάμνησις τῆς λουομένης κόρης, μ' ἔκαμε νά μή γίνω κληρικός; Φεῦ! ἀκριβῶς ἡ ἀνάμνησις ἐκείνη ἔπρεπε νά μέ κάμῃ νά γίνω μοναχός.

Ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ γηραιός Σισώης ὅτι «ἄν ἤθελαν νά μέ κάμουν καλόγερον, δέν ἔπρεπε νά μέ στείλουν ἔξω ἀπό τό μοναστήρι...». Διά τήν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου ἤρκουν τά ὀλίγα ἐκεῖνα κολλυβογράμματα, τά ὁποία αὐτός μέ εἶχε διδάξει, καί μάλιστα ἦσαν καί πολλά!...

Καί τώρα, ὅταν ἐνθυμοῦμαι τό κοντόν ἐκεῖνο σχοινίον, ἀπό τό ὁποῖον ἐσχοινιάσθη κ' ἐπνίγη ἡ Μοσχούλα, ἡ κατσίκα μου, καί ἀναλογίζομαι τό ἄλλο σχοινίον τῆς παραβολῆς,[91] μέ τό ὁποῖον εἶναι δεμένος ὁ σκύλος εἰς τήν αὐλήν τοῦ ἀφέντη του, διαπορῶ μέσα μου ἄν τά δύο δέν εἶχαν μεγάλην συγγένειαν, καί ἄν δέν ἦσαν ὡς «*σχοίνισμα κληρονομίας*»[92] δι' ἐμέ, ὅπως ἡ Γραφή λέγει.

Ὤ! ἄς ἤμην ἀκόμη βοσκός εἰς τά ὄρη!...»

(Διά τήν ἀντιγραφήν)
Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

---

90. *θυγάτηρ της Εύας*· περίφραση για τη γυναίκα, που αντιμετωπίζεται εδώ ως κληρονόμος των αδυναμιών της πρωτόπλαστης Εύας. Αξιοσημείωτη η βεβαιότητα (μολονότι «δεν ξεύρει») και η γενικευτική κρίση του αφηγητή.

91. Πβ. *Παροιμιών Ζ΄ 22*· «*ὁ δέ ἐπῃκολούθησεν αὐτῇ κεπφωθείς* [ξεγελασμένος από αφέλεια], *ὥσπερ δέ βοῦς ἐπί σφαγήν ἄγεται καί ὥσπερ κύων ἐπί δεσμούς*».

92. *σχοίνισμα* (από την καταμέτρηση εδαφών με σχοινί)· μερίδιο, κλήρος· η έκφραση απαντά σε διάφορα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης.

Ερωτήσεις

1. Να συζητήσετε τη σχέση συγγραφέα-αφηγητή.

α) ως προς τη συμμετοχή του στα δρώμενα,

β) ως προς την πειστικότητά του,

γ) ως προς το στοιχείο της πλαστοπροσωπείας.

2. Τι ρόλο παίζει το ονειρικό στοιχείο στην αφήγηση; Υπάρχουν στοιχεία στο διήγημα που μας μεταφέρουν διαδοχικά από τον κόσμο του ονείρου στον κόσμο της πραγματικότητας;

3. Πώς λειτουργεί στην υπόθεση του διηγήματος η αναφορά στην προσωπική ιστορία του πατέρα Σισώη;

4. Να προσδιορίσετε τα στάδια που προάγουν το μύθο στο διήγημα.

5. Ποια είναι η άποψη του αφηγητή για την «κοσμική» μόρφωση;

6. Αποβαίνει λυτρωτικό ή βασανιστικό για τον αφηγητή το «ζωντανό» όνειρό του;

7. Με υλικά του διηγήματος συνθέστε το πρόσωπο

α) του ώριμου αφηγητή της ιστορίας και

β) του νεαρού βοσκόπουλου.

Να επιχειρήσετε επίσης να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

α) Ποια είναι η αιτία της δυστυχίας του ώριμου αφηγητή;

β) Ποια η πηγή της ευτυχίας του νεαρού βοσκόπουλου;

8. Διαφέρει η Μοσχούλα του Ονείρου από την Μοσχούλα της ώριμης ηλικίας; Γιατί ο Παπαδιαμάντης δεν επέλεξε να παραλείψει την αναφορά στην τύχη της ενήλικης Μοσχούλας;

9. Υπάρχουν στοιχεία στο διήγημα, στα οποία διαφαίνεται αντινομία του φυσικού (ποιμενικού) με τον κοινωνικό (αστικό) βίο;

10. Ποια στοιχεία προσδίδουν στο διήγημα ποιητική λειτουργία;

Εργασίες

1. Διαβάστε το κείμενο του Δ. Τζιόβα «Ερμηνεύοντας *το Όνειρο στο Κύμα*», (παράρτημα σσ. 346-347). Αφού συγκεντρώσετε τις ερμηνείες που κατά καιρούς έχουν προταθεί για το *Όνειρο στο Κύμα*, επιλέξετε μία με την οποία συμφωνείτε και μία

με την οποία διαφωνείτε και αιτιολογήστε τις επιλογές σας.

2. Υπάρχει συγγένεια ανάμεσα στη «Μοσχούλα» του Παπαδιαμάντη και στη «Φεγγαροντυμένη» του *Κρητικού*;

3. Διαβάστε *Το μοιρολόγι της Φώκιας* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και αναζητήστε κοινά στοιχεία.

Εικόνα του Γιώργου Κόρδη για το βιβλίο Α. Παπαδιαμάντη «Διηγήματα της αγάπης», Αρμός, 1998.

4

Άλλες πηγές

Στεφάν Μαλλαρμέ

Όραμα

Θλίψη η σελήνη σκόρπιζε. Και δακρυσμένα Σεραφείμ
Ονειρεύονταν, στα δάχτυλά τους το δοξάρι, στη σιγαλιά ανθών
Όλο μελαγχολία, από θλιμμένες βιόλες ανακρούοντας
Λευκούς λυγμούς που αργοσέρνονται στο γαλάζιο των πετάλων.
Ήταν η ευλογημένη μέρα του πρώτου σου φιλιού.
Ο ρεμβασμός μου, που να με τυραννά τού αρέσει
Μεθούσε πάνσοφα από την ευωδιά της θλίψης
Που και χωρίς λύπη ή στενοχώρια αφήνει
Στην καρδιά οπού την έδρεψε του Ονείρου τη συγκομιδή.
Λοιπόν πλανιόμουν, το μάτι καρφωμένο στο ρικνό οδόστρωμα
Όταν με τον ήλιο στα μαλλιά, εκεί στο δρόμο
Και μες στο απόβραδο, μου φανερώθηκες γελώντας
Και πίστεψα πως τη νεράιδα έβλεπα με κόμη ολόφωτη
Που άλλοτε, σαν ήμουνα παιδί, ερχόταν στο βαθύ μου ύπνο
Αφήνοντας πάντα από τα μισανοιγμένα χέρια της
Να πέφτουνε σα χιόνι, λευκά μπουκέτα μυρωμένων άστρων.

Μετάφραση: Αλέξης Ζήρας

Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1988, 35-36.

Ζαν Μορεάς

Ρόδα της Δαμασκός…

Ρόδα της Δαμασκός, λευκά ρόδα, πορφύρες ρόδα,
πού είναι τα μύρα, τα θαμπωτικά τα πέταλά σας;
Και τα χιμαιρικά σας τα φτερά και τα τραγούδια,
πουλιά του θρύλου, ρόδινα πουλιά, πουλιά γαλάζια;

Ω χιόνια του παλιού καιρού! οι παιάνες σας φαμφάρες!
Για πάντα καταλύθηκαν τέλη κι αρχές γεννήτρες,
κι αυγή, ουδέ μεταψύχωση ξανά γραφτή δεν είναι:
ω βάλσαμα ακριβά, και αλησμοβότανα και φίλτρα!

Έσπασαν τ᾽ αναφτέριασμα οι κακότεχνες παγίδες.
Με τη σαΐτα ανάμεσα στα κέρατα, τα λάφια,
στις σπαραχτές των βούκινων κραυγές, τα λάφια εφύγαν.

Κι είμαστε στης Πεντάμορφης το δάσος, που, για πάντα,
άλυτος κι εφτασφράγιστος την περιζώνει ο ύπνος…
Τυφλού ερημόπυργου, κλειστού, θαρρείς κι εμοιάσαμε ίσκιοι.

Μετάφραση: Τέλλος Άγρας
Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1988, 74.

Πωλ Βαλερύ

Η κλώστρα

Lilia… neque nent

Όπως καθόταν στο γλαυκό του παραθύρου η κλώστρα,
όπου απαλά λικνίζεται μελωδικός ο κήπος,
το αρχαίο ροδάνι που ροχθεί τη μέθυσε ελαφρά.

Αφού ήπιε εκείνη το γλαυκό, κι απαύδησε να κλώθει,
την πράα την κόμη που γλιστρά στ' άτονα δάκτυλά της,
ρεμβάζει τώρα, κι η μικρή της γέρνει κεφαλή…

Ένα δεντρί κι ο καθαρός αέρας μια κρήνη κάνουν,
που, απ' την ημέρα κρεμασμένη, ηδονική ποτίζει
με των ανθών της τη φθορά της άνεργης τον κήπο.

Ένα κλωνάρι, όπου ο άνεμος ο πλάνης αναπαύεται,
λυγά το χαίρε το άσκοπο της αστρικής του χάρης,
το ρόδο που αφιερώνοντας, λαμπρό, στο αρχαίο ροδάνι.

Μα ένα μαλλί ξεχωριστό κλώθει η φιλόυπνη κόρη·
μυστηριακά η αβρή σκιά στο νήμα των μακρών
δακτύλων της, που υπνώνουνε, υφαίνεται, κλωσμένη.

Τ' όνειρο ξετυλίγεται με αγγελική νωχέλεια,
κι άπαυτα η ευκολόπιστη, στο πράο το αδράχτι επάνω,
η κόμη κυματώνεται στο χάδι υποταγμένη.

Νεκρή είσαι τώρα απλοϊκή στου δειλινού την άκρη,
κλώστρα από φύλλα κι από φως παντούθε εσύ ζωσμένη.
Θνήσκει ο ουρανός ο πράσινος. Το ύστατο δέντρο καίγεται.

Το μέγα ρόδο, η αδελφή σου, όπου μειδιά μια αγία,
το φευγαλέο σου μέτωπο με την αθώα μυρώνει
πνοή του, κι αισθάνεσαι ότι σβεις. Είσαι σβησμένη τώρα

στου παραθύρου το γλαυκό όπου έκλωθες το μαλλί.

Μετάφραση: Καίσαρ Εμμανουήλ
Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1988, 100.

Πωλ Βαλερύ

Τα ρόδια

Ω ρόδια εσείς σκληρά, μισανοιγμένα
(: στην περίσσεια υποκύψατε των σπόρων),
μέτωπα υπέρτατα θαρρώ ότι βλέπω
απ' τις ανακαλύψεις των σκασμένα.

Αν οι ήλιοι, που τους έχετε υποστεί,
ω ρόδια από τη νύσταν ανοιγμένα,
τα ρουμπινένια εκάμαν να τριχτούν,
από έπαρση αργασμένα, φράγματά σας,

κι αν ο ξερός χρυσός του φλοιού, γιατί
μια δύναμη το ζήτησε, σε πέτρες
από χυμό κόκκινες σκάζει,

το φωτεινό σκάσιμο τούτο να ρεμβάζει
κάνει κάποια ψυχή που κάποτε είχα
τη μυστικήν αρχιτεκτονική της.

Μετάφραση: Άρης Δικταίος
Χριστόφορος Λιοντάκης, *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1988, 103-104.

Αρθούρ Ρεμπώ

Άλλοτε, αν θυμάμαι…

Άλλοτε, αν θυμάμαι καλά, η ζωή μου ήταν μια γιορτή όπου άνθιζαν όλα τα αισθήματα κι έρεε κάθε λογής οίνος.
Μια βραδιά κάθισα στα γόνατα μου την Ομορφιά. – Και τη βρήκα φαρμάκι. – Και την καταράστηκα.
Ξεσηκώθηκα ενάντια στην εξουσία.
Πήρα τους δρόμους. Αχ μάγισσες, δυστυχία, μίσος, σ' εσάς εμπιστεύτηκα το θησαυρό μου!
Κατάφερα να σβήσω από τη σκέψη μου κάθε ανθρώπινη ελπίδα. Όρμησα ύπουλα, θηρίο ανήμερο, να πνίξω κάθε χαρά.
Κάλεσα τους δήμιους, να δαγκώσω πεθαίνοντας το κοντάκι των τουφεκιών τους. Κάλεσα τις συμφορές, να πνιγώ μες την άμμο και το αίμα. Θεός μου η δυστυχία. Ξάπλωσα στη λάσπη. Στέγνωσα στον αέρα της αμαρτίας. Κι έπαιξα ωραία παιχνίδια στην τρέλα.
Και η άνοιξη μού χάρισε το φρικτό γέλιο του ηλίθιου.
Τον τελευταίο καιρό λοιπόν, καθώς ήμουν έτοιμος να τα τινάξω, σκέφτηκα να αναζητήσω το μυστικό της παλιάς γιορτής, μήπως και ξαναβρώ το κέφι μου.
Το μυστικό είναι η καλοσύνη. – Και μόνο που το σκέφτηκα, δείχνει πως ήμουν αλλού νυχτωμένος!
«Θα είσαι πάντα ύαινα, κλπ.» επιμένει ο δαίμονας, που με στεφάνωσε με τερπνούς μήκωνες υπνοφόρους. «Θα φτάσεις ως το θάνατο μ' όλα σου τα πάθη, τον εγωισμό σου και όλα τα θανάσιμα αμαρτήματα.»
Αχ! η δόση ήταν μεγάλη: - Μα σε εξορκίζω, καλέ μου Σατανά, μη με κοιτάς τόσο άγρια! Κι αφού είναι αναμενόμενο πως κάποια στιγμή θα κάνω πίσω, αποσπώ για σένα, για σένα που εκτιμάς τους συγγραφείς χωρίς περιγραφές και διδαχές, αυτά τα μισητά φύλλα από το σημειωματάριο ενός κολασμένου.

Μετάφραση: Χριστόφορος Λιοντάκης

Αρθούρ Ρεμπώ, *Μια εποχή στην κόλαση*, Αθήνα, Γαβριηλίδης, 2013, 17, 19.

Κωστής Παλαμάς

Ονειρεύομαι, πλάθω, ζω το στίχο…

Ονειρεύομαι, πλάθω, ζω το στίχο
στα λιγνά μου τα χέρια από παιδάκι·
τον έχτισα τριγύρω μου σαν τοίχο,

σα σηκωμού τον έστησα μπαϊράκι·
σαν ποτήρι, και πρόσφερα με κείνο
το νερό, το κρασί και το φαρμάκι.

Μα ο κεραστής εγώ, κι εγώ τα πίνω·
το στόμα ξένο, ανόρεχτο του κόσμου.
Πότε αμύριστο, αμάραντο είναι κρίνο

μιας μαστοριάς ο στίχος ο δικός μου,
πότε χορτάρι ηλιοθρεμμένων τόπων,
και πότε ωμά τον αμολά ο θυμός μου

φασκέλωμα στα μάτια των ανθρώπων.

Κωστής Παλαμάς, *Σατιρικά γυμνάσματα*, Δεύτερη σειρά: 18, Άπαντα, Αθήνα, Μπίρης, χ.χ., τ. 5, 268.

Ιωάννης Γρυπάρης

Δικό μου φως

ΜΕΣΟΥΡΑΝΙΣ η ολόφεγγη η Σελήνη
λαμποκοπά κι αστράφτει πέρα ως πέρα
το φως της μες στον έρημον αιθέρα
της νύχτας όλα τ' άλλα φώτα σβήνει.
Μα εκεί βαθιά που ροδοφέγγει η μέρα
όταν μικρή ζωή στη νύχτα μείνει,
έν' άστρο λίγο μα δικό του χύνει
φως τρέμιο από την άγνωστή του σφαίρα.
Κ' είπα: τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
αφού κοντά σε μεγαλεία ξένα
ό,τι σιμώνει το δικό του χάνει,
Καλύτερα μακριά και μοναχός μου!
σε μια άγνωστη κρυφή γωνιά του κόσμου
λίγο μα και δικό μου φως με φτάνει.

Ι. Γρυπάρης, *Σκαραβαίοι και Τερρακότες*, Αθήνα, Εστία, 1928, 65–66.

Γεώργιος Δροσίνης

[Δε θέλω του κισσού το πλάνο ψήλωμα]

Δε θέλω του κισσού το πλάνο ψήλωμα
Σε ξένα αναστυλώματα δεμένο.
Ας είμαι ένα καλάμι, ένα χαμόδεντρο.
Μα όσο ανεβαίνω, μόνος ν' ανεβαίνω.

Δε θέλω του γυαλιού το λαμπροφέγγισμα,
Που δείχνεται άστρο με του ήλιου τη χάρι.
Θέλω να δίνω φως από τη φλόγα μου,
Κι ας είμαι κι ένα ταπεινό λυχνάρι.

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: http://www.snhell.gr/references/quotes/writer.asp?id=106

Ρώμος Φιλύρας

Ο πιερότος

Πιερότοι εσύ κι εγώ κι άλλοι κοντά του
κι αυτός τόσο σωστός μ' άσπρη ζακέτα,
παίζαμε με τη φόρμα του, ρίχναμε κάτου
τ' ομοίωμά του –χρώμα σε παλέτα.

Φτιάναμ' εμείς τη στάση του μαζί του,
ήταν τυχαία και το σύμβολό μας˙
στο πέταγμα, στην τοποθέτησή του,
είχε τον ξένο μορφασμό και το δικό μας.

Ήταν ειρωνικός, μα και θλιμμένος,
στο παλκοσένικο ένας μώμος τραγικός,
ήταν ολοφυρόμενος, απεγνωσμένος,
σαν εμπροστά σε θαύμα, εκστατικός.

Ανάμπαιζε με τη δική του κάθε πόζα,
ενώ την είχε πάρει από τεχνίτη,
και στα κοιτάγματά του τα σκαμπρόζα
εμάντευες το δύσκολο και ψηλομύτη.

Ήταν αυτός, ολόκληρος κι ωραίος,
ανθρώπινος πολύ στη μπατιστένια
στολή του, στα κουμπιά του, φευγαλέος,
βραχνάς απ' τους βαθύτερους στην έννοια.

Κι έξαφνα, καθώς έγερνε, ήταν όλος
μια σκεπτική κι επιγνωσμένη εικόνα,
διανοητικός κι όμως μαριόλος,
δίπλωνε χαριέστατα το γόνα.

Σα να 'ταν ανεμπόδιστος στην πλάση,
χωρίς την ψεύτικην ευγένεια και τη γνώση,
ελεύθερος να κλάψει ή να γελάσει,
δίχως ν' ακούσει σχόλια ή ν' αρθρώσει.

Είχε του θετικού την παρουσία,
το ρεμβασμό ενός όντος νοητικού,
ευπρέπεια πολλή, ετοιμολογία,
κι ύφος κρυψίνου σ' έμπασμα ιερού.

Άλλοτε είχε αυθάδεια μεγάλη
κι έπαιρνε η φάτσα του έκφραση πικρή,
περιφρονούσε τις κυρίες οπού οι άλλοι
θαυμάζανε, και του φαινόντουσαν μικροί!

Είχε χολή σε υπόσταση πανένια,
πλαστογραφούσε υπόκριση ρητή,
κι εσυγχυζότανε σα νιόκοπη γαρντένια
με τεχνητή καμέλια στο κουτί.

Είχε πρωθύστερη η μορφή του σημασία,
κι όμως μας απατούσε όλους μαζί,
κι ενώ ήταν άνθρωπος σωστός, ουσία
γυρεύαμε και θέλαμε να ζει...

Λίνος Πολίτης, *Ποιητική Ανθολογία*, Αθήνα, Δωδώνη, 1982, τ. 7, 105-106.

Κ. Π. Καβάφης

ΑΠ' ΤΕΣ ΕΝΝΙΑ —

Δώδεκα καὶ μισή. Γρήγορα πέρασεν ἡ ὥρα
ἀπ' τὲς ἐννιὰ ποὺ ἄναψα τὴν λάμπα,
καὶ κάθισα ἐδῶ. Κάθουμουν χωρὶς νὰ διαβάζω,
καὶ χωρὶς νὰ μιλῶ. Μὲ ποιόνα νὰ μιλήσω
κατάμονος μέσα στὸ σπίτι αὐτό. *5*

Τὸ εἴδωλον τοῦ νέου σώματός μου,
ἀπ' τὲς ἐννιὰ ποὺ ἄναψα τὴν λάμπα,
ἦλθε καὶ μὲ ηὗρε καὶ μὲ θύμισε
κλειστὲς κάμαρες ἀρωματισμένες,
καὶ περασμένην ἡδονὴ — τί τολμηρὴ ἡδονή! *10*
Κ' ἐπίσης μ' ἔφερε στὰ μάτια ἐμπρός,
δρόμους ποὺ τώρα ἔγιναν ἀγνώριστοι,
κέντρα γεμάτα κίνησι ποὺ τέλεψαν,
καὶ θέατρα καὶ καφενεῖα ποὺ ἦσαν μιὰ φορά.

Τὸ εἴδωλον τοῦ νέου σώματός μου *15*
ἦλθε καὶ μ' ἔφερε καὶ τὰ λυπητερά·
πένθη τῆς οἰκογένειας, χωρισμοί,
αἰσθήματα δικῶν μου, αἰσθήματα
τῶν πεθαμένων τόσο λίγο ἐκτιμηθέντα.

Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασεν ἡ ὥρα. *20*
Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασαν τὰ χρόνια.

[82, 1918]

Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Α΄ (1896-1918)*, Αθήνα, Ίκαρος, 2000, 67.

Κ. Π. Καβάφης

Το πρώτο σκαλί

Εις τον Θεόκριτο παραπονιούνταν
μια μέρα ο νέος ποιητής Ευμένης·
«Τώρα δυο χρόνια πέρασαν που γράφω
κ' ένα ειδύλλιο έκαμα μονάχα.
Το μόνον άρτιόν μου έργον είναι.
Αλλοίμονον, είν' υψηλή το βλέπω,
πολύ υψηλή της Ποιήσεως η σκάλα·
κι απ' το σκαλί το πρώτο εδώ που είμαι
ποτέ δεν θ' ανεβώ ο δυστυχισμένος.»
Είπ' ο Θεόκριτος· «Αυτά τα λόγια
ανάρμοστα και βλασφημίες είναι.
Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο, πρέπει
νάσαι υπερήφανος κ' ευτυχισμένος.
Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι·
τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο
πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει.
Εις το σκαλί για να πατήσεις τούτο
πρέπει με το δικαίωμά σου νάσαι
πολίτης εις των ιδεών την πόλι.
Και δύσκολο στην πόλι εκείνην είναι
και σπάνιο να σε πολιτογραφήσουν.
Στην αγορά της βρίσκεις Νομοθέτας
που δεν γελά κανένας τυχοδιώκτης.
Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι·
τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.»

Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Α΄ (1896-1918)*, Αθήνα, Ίκαρος, 2000, 101.

Κ. Π. Καβάφης

ΑΠΟ ΥΑΛΙ ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΟ

Πολὺ μὲ συγκινεῖ μιὰ λεπτομέρεια
στὴν στέψιν, ἐν Βλαχέρναις, τοῦ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ
καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀνδρονίκου Ἀσάν.
Ὅπως δὲν εἶχαν παρὰ λίγους πολυτίμους λίθους
(τοῦ ταλαιπώρου κράτους μας ἦταν μεγάλ' ἡ πτώχεια) 5
φόρεσαν τεχνητούς. Ἕνα σωρὸ κομάτια ἀπὸ ὑαλί,
κόκκινα, πράσινα ἢ γαλάζια. Τίποτε
τὸ ταπεινὸν ἢ τὸ ἀναξιοπρεπὲς
δὲν ἔχουν κατ' ἐμὲ τὰ κοματάκια αὐτὰ
ἀπὸ ὑαλὶ χρωματιστό. Μοιάζουνε τουναντίον 10
σὰν μιὰ διαμαρτυρία θλιβερὴ
κατὰ τῆς ἄδικης κακομοιριᾶς τῶν στεφομένων.
Εἶναι τὰ σύμβολα τοῦ τί ἥρμοζε νὰ ἔχουν,
τοῦ τί ἐξ ἅπαντος ἦταν ὀρθὸν νὰ ἔχουν
στὴν στέψι των ἕνας Κὺρ Ἰωάννης Καντακουζηνός, 15
μιὰ Κυρία Εἰρήνη Ἀνδρονίκου Ἀσάν.

[117, 1925]

Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Β΄ (1919-1933)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1963, 50.

Κ. Π. Καβάφης

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Σαστίσαμε στὴν Ἀντιόχειαν ὅταν μάθαμε
τὰ νέα καμώματα τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ὁ Ἀπόλλων ἐξηγήθηκε μὲ λόγου του, στὴν Δάφνη!
Χρησμὸ δὲν ἤθελε νὰ δώσει (σκοτισθήκαμε!),
σκοπὸ δὲν τό 'χε νὰ μιλήσει μαντικῶς, ἂν πρῶτα *5*
δὲν καθαρίζονταν τὸ ἐν Δάφνη τέμενός του.
Τὸν ἐνοχλοῦσαν, δήλωσεν, οἱ γειτονεύοντες νεκροί.

Στὴν Δάφνη βρίσκονταν τάφοι πολλοί.—
Ἕνας ἀπ' τοὺς ἐκεῖ ἐνταφιασμένους
ἦταν ὁ θαυμαστός, τῆς ἐκκλησίας μας δόξα, *10*
ὁ ἅγιος, ὁ καλλίνικος μάρτυς Βαβύλας.

Αὐτὸν αἰνίττονταν, αὐτὸν φοβοῦνταν ὁ ψευτοθεός.
Ὅσο τὸν ἔνοιωθε κοντά, δὲν κόταε
νὰ βγάλει τοὺς χρησμούς του· τσιμουδιά.
(Τοὺς τρέμουνε τοὺς μάρτυράς μας οἱ ψευτοθεοί). *15*

Ἀνασκουμπώθηκεν ὁ ἀνόσιος Ἰουλιανός,
νεύριασε καὶ ξεφώνιζε: «Σηκῶστε, μεταφέρτε τον,

Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα Β΄ (1919-1933)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1963, 99.

Κ. Π. Καβάφης

Θεόφιλος Παλαιολόγος

Ο τελευταίος χρόνος είν' αυτός. Ο τελευταίος των Γραικών
αυτοκρατόρων είν' αυτός. Κι αλίμονον
τι θλιβερά που ομιλούν πλησίον του.
Εν τη απογνώσει του, εν τη οδύνη
ο Κυρ Θεόφιλος Παλαιολόγος
λέγει «Θέλω θανείν μάλλον ή ζην».

Α Κυρ Θεόφιλε Παλαιολόγο,
πόσον καημό του γένους μας, και πόση εξάντλησι
(πόσην απηύδησιν από αδικίες και κατατρεγμό)
οι τραγικές σου πέντε λέξεις περιείχαν.

Κ. Π. Καβάφης, *Κρυμμένα Ποιήματα (1877;-1923)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1993.

Κ. Π. Καβάφης

Ποσειδωνιάται

Ποσειδωνιάταις τοις εν τω Τυρρηνικώ κόλπω το μεν εξ αρχής
Έλλησιν ούσιν εκβαρβαρώσθαι Τυρρηνοίς ή Ρωμαίοις γεγονόσι
και τήν τε φωνήν μεταβεβληκέναι, τά τε πολλά των επιτηδευμάτων,
άγειν δε μιάν τινα αυτούς των εορτών των Ελλήνων
έτι και νυν, εν η συνιόντες αναμιμνήσκονται των αρχαίων
ονομάτων τε και νομίμων, απολοφυράμενοι προς αλλήλους
και δακρύσαντες απέρχονται.
ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Την γλώσσα την ελληνική οι Ποσειδωνιάται
εξέχασαν τόσους αιώνας ανακατευμένοι
με Τυρρηνούς, και με Λατίνους, κι άλλους ξένους.
Το μόνο που τους έμενε προγονικό
ήταν μια ελληνική γιορτή, με τελετές ωραίες,
με λύρες και με αυλούς, με αγώνας και στεφάνους.
Κ' είχαν συνήθειο προς το τέλος της γιορτής
τα παλαιά τους έθιμα να διηγούνται,
και τα ελληνικά ονόματα να ξαναλένε,
που μόλις πια τα καταλάμβαναν ολίγοι.
Και πάντα μελαγχολικά τελείων' η γιορτή τους.
Γιατί θυμούνταν που κι αυτοί ήσαν Έλληνες —
Ιταλιώται έναν καιρό κι αυτοί·
και τώρα πώς εξέπεσαν, πώς έγιναν,
να ζουν και να ομιλούν βαρβαρικά
βγαλμένοι — ω συμφορά! — απ' τον Ελληνισμό.

Κ. Π. Καβάφης, *Κρυμμένα Ποιήματα (1877;-1923)*, Αθήνα, Ίκαρος, 1993.

Οδυσσέας Ελύτης

Άξιον εστί

ΤΑ ΠΑΘΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΕΚΤΟ

ΠΡΟΦΗΤΙΚΟΝ

ΧΡΟΝΟΥΣ ΠΟΛΛΟΥΣ μετά την Αμαρτία που την είπανε Αρετή μέσα στις εκκλησίες και την ευλόγησαν. Λείψανα παλιών άστρων και γωνιές αραχνιασμένες τ' ουρανού σαρώνοντας η καταιγίδα που θα γεννήσει ο νους του ανθρώπου. Και των αρχαίων Κυβερνητών τα έργα πληρώνοντας η Χτίσις, θα φρίξει. Ταραχή θα πέσει στον Άδη, και το σανίδωμα θα υποχωρήσει από την πίεση τη μεγάλη του ήλιου. Που πρώτα θα κρατήσει τις αχτίδες του, σημάδι ότι καιρός να λάβουνε τα όνειρα εκδίκηση. Και μετά θα μιλήσει, να πει: εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου, λέγε, τι βλέπεις;

- Βλέπω τα έθνη, άλλοτες αλαζονικά, παραδομένα στη σφήκα και στο ξινόχορτο.
- Βλέπω τα πελέκια στον αέρα σκίζοντας προτομές Αυτοκρατόρων και Στρατηγών.
- Βλέπω τους εμπόρους να εισπράττουν σκύβοντας το κέρδος των δικών τους πτωμάτων.
- Βλέπω την αλληλουχία των κρυφών νοημάτων.

Χρόνους πολλούς μετά την Αμαρτία που την είπανε Αρετή μέσα στις εκκλησίες και την ευλόγησαν. Αλλά πριν, ιδού θα γίνουν οι ωραίοι που ναρκισσεύτηκαν στις τριόδους Φίλιπποι και Ροβέρτοι. Θα φορέσουν ανάποδα το δαχτυλίδι τους, και με καρφί θα χτενίσουνε το μαλλί τους, και με νεκροκεφαλές θα στολίσουνε το στήθος τους, για να δελεάσουν τα γύναια. Και τα γύναια θα καταπλαγούν και θα στέρξουν. Για να έβγει αληθινός ο λόγος, ότι σιμά η μέρα όπου το κάλλος θα παραδοθεί στις μύγες της Αγοράς. Και θα αγαναχτήσει το κορμί της πόρνης μην έχοντας άλλο τι να ζηλέψει. Και θα γίνει κατήγορος η πόρνη σοφών και μεγιστάνων, το σπέρμα που υπηρέτησε πιστά, σε μαρτυρία φέρνοντας. Και θα τινάξει πάνουθέ της την κατάρα, κατά την Ανατολή το χέρι τεντώνοντας και φωνάζοντας: εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου, λέγε, τι βλέπεις;

- Βλέπω τα χρώματα του Υμηττού στη βάση την ιερή του Νέου Αστικού μας Κώδικα.
- Βλέπω τη μικρή Μυρτώ, την πόρνη από τη Σίκινο, στημένη πέτρινο άγαλμα στην πλατεία της Αγοράς με τις Κρήνες και τα ορθά Λεοντάρια.
- Βλέπω τους έφηβους και βλέπω τα κορίτσια στην ετήσια Κλήρωση των Ζευγαριών.
- Βλέπω ψηλά, μες στους αιθέρες, το Ερέχθειο των Πουλιών.

Λείψανα παλιών άστρων και γωνιές αραχνιασμένες τ᾽ ουρανού σαρώνοντας η καταιγίδα που θα γεννήσει ο νους του ανθρώπου. Αλλά πριν, ιδού θα περάσουν γενεές το αλέτρι τους πάνω στη στέρφα γης. Και κρυφά θα μετρήσουν την ανθρώπινη πραμάτεια τους οι Κυβερνήτες, κηρύσσοντας πολέμους. Όπου θα χορτασθούνε ο Χωροφύλακας και ο Στρατοδίκης. Αφήνοντας το χρυσάφι στους αφανείς, να εισπράξουν αυτοί τον μιστό της ύβρης και του μαρτυρίου. Και μεγάλα πλοία θ› ανεβάσουν σημαίες, εμβατήρια θα πάρουν τους δρόμους, οι εξώστες να ράνουν με άνθη το Νικητή. Που θα ζει στην οσμή των πτωμάτων. Και του λάκκου σιμά του το στόμα, το σκοτάδι θ› ανοίγει στα μέτρα του, κράζοντας: εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου, λέγε, τι βλέπεις;

- Βλέπω τους Στρατοδίκες να καίνε σαν κεριά, στο μεγάλο τραπέζι της Αναστάσεως.
- Βλέπω τους Χωροφυλάκους να προσφέρουν το αίμα τους, θυσία στην καθαρότητα των ουρανών.
- Βλέπω τη διαρκή επανάσταση φυτών και λουλουδιών.
- Βλέπω τις κανονιοφόρους του Έρωτα.

Και των αρχαίων Κυβερνητών τα έργα πληρώνοντας η Χτίσις, θα φρίξει. Ταραχή θα πέσει στον Άδη, και το σανίδωμα θα υποχωρήσει από την πίεση τη μεγάλη του ήλιου. Αλλά πριν, ιδού θα στενάξουν οι νέοι και το αίμα τους αναίτια θα γεράσει. Κουρεμένοι κατάδικοι θα χτυπήσουν την καραβάνα τους πάνω στα κάγκελα. Και θα αδειάσουν όλα τα εργοστάσια, και μετά πάλι με την επίταξη θα γεμίσουν, για να βγάλουνε όνειρα συντηρημένα σε κουτιά μυριάδες, και χιλιάδων λογιών εμφιαλωμένη φύση. Και θα ‹ρθουνε χρόνια χλωμά και αδύναμα μέσα στη γάζα. Και θα ‹χει καθένας τα λίγα γραμμάρια της ευτυχίας. Και θα ‹ναι τα πράγματα μέσα του κιόλας ωραία ερείπια. Τότε, μην έχοντας άλλη εξορία, που να θρηνήσει ο Ποιητής, την υγεία της καταιγίδας από τ› ανοιχτά στήθη του αδειάζοντας, θα γυρίσει για να σταθεί στα ωραία μέσα ερείπια. Και τον πρώτο λόγο του ο στερνός των ανθρώπων θα πει, ν› αψηλώσουν τα χόρτα, η γυναίκα στο πλάι του σαν αχτίδα του ήλιου να βγει. Και πάλι θα λατρέψει τη γυναίκα και θα την πλαγιάσει πάνου στα χόρτα καθώς που ετάχθη. Και θα λάβουνε τα όνειρα εκδίκηση, και θα σπείρουνε γενεές στους αιώνες των αιώνων!

Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Αθήνα, Ίκαρος, 1989, 65-67.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ποιητική

- Προδίδετε πάλι την Ποίηση, θα μου πεις,
Την ιερότερη εκδήλωση του Ανθρώπου
Την χρησιμοποιείτε πάλι ως μέσον, υποζύγιον
Των σκοτεινών επιδιώξεών σας
Εν πλήρει γνώσει της ζημιάς που προκαλείτε
Με το παράδειγμά σας στους νεοτέρους.

- Το τί δ ε ν πρόδωσες ε σ ύ να μου πεις
Εσύ κι οι όμοιοί σου, χρόνια και χρόνια.
Ένα προς ένα τα υπάρχοντά σας ξεπουλώντας
Στις διεθνείς αγορές και τα λαϊκά παζάρια
Και μείνατε χωρίς μάτια για να βλέπετε, χωρίς αυτιά
Ν᾽ ακούτε, με σφραγισμένα στόματα και δε μιλάτε.
Για ποια ανθρώπινα ιερά μάς εγκαλείτε;

Ξέρω: κηρύγματα και ρητορείες πάλι, θα πεις
Έ, ναι λοιπόν! Κηρύγματα και ρητορείες.

Σαν π ρ ό κ ε ς πρέπει να καρφώνονται οι λέξεις

Να μην τις παίρνει ο άνεμος.

Ο Στόχος

Ανθολογία Νεοελληνικής Ποίησης, Για την Τρίτη Λυκείου, Υ.Α.Π., Λευκωσία 2015 (ανατύπωση), 293.

Ανδρέας Παστελλάς

Τοις εντευξομένοις

Η Ποίηση δε γράφεται όπως θέλουμε
μ' άστρα, πουλιά, βεγγαλικά,
φωνές εξαίσιες μουσικές.
Κάποτε ταράζει τον ύπνο μας
τη θύρα μας κρούει βράδυ μεσάνυχτα
κι εμείς σπεύδουμε περιδεείς κι' ανήσυχοι
να τη συναντήσουμε
κι εκείνη έχει φύγει.
Άλλοτε μας βασανίζει πολλές μέρες
κρατώντας μπροστά στα μάτια μας ένα ανοιχτό λογαριασμό
και περιμένει να υπογράψουμε
κι εμείς δεν έχουμε καιρό.
Η Ποίηση δε γράφεται όποτε θέλουμε.
Μεγαλώνει μέσα μας
μα δε γράφεται,
ανασαίνει μέσα μας
όπως τα δέντρα κι η χλόη στην αυλή του σχολείου
όταν φεύγουν οι μαθητές για τις θερινές διακοπές,
όταν αδειάζουν τα γήπεδα
από τις φωνές και τα σφυρίγματα των διαπληκτιζομένων θεατών
κι εμείς βρίσκουμε τότε ένα ήσυχο σπίτι
να ξεκουραστούμε και να κουβεντιάσουμε.
Όπως και να το κάνεις
η Ποίηση είναι μια θλιμμένη αδελφή
που κάθεται στη γωνιά της αμίλητη
δε γελάει ποτέ
ή κλαίει χωρίς δάκρυα στην όχθη του Σκαμάνδρου
τη χαμένη νιότη του Έκτορα
που από χρόνια τώρα πολεμάει σ' όλα τα μέτωπα του κόσμου
κι όλες τις μάχες του τις χάνει
και τ' όνομά του συχνά στις στήλες των αγνοουμένων είναι
κι όλο του πλέκει τη φανέλλα που θα φορέσει
χωρίς ελπίδα ποτέ πως κάποια μέρα θα γυρίσει.

Ανδρέας Παστελλάς, *Χώρος διασποράς*, Αθήνα, Δίφρος, 1970, 55.

Μιχάλης Πασιαρδής

Η Ποίηση

Η ποίηση είναι σαν το πρωί της άλλης
μέρας – πάντα ένα κύκλο πιο μπροστά
απ' τον κόσμο, σαν το πρωί της άλλης
μέρας, όπου μες σε παρθένους κελαϊδησμούς
μαστορεύεται ο ήλιος του μέλλοντος.

Μιχάλης Πασιαρδής, *Ο δρόμος της ποίησης: Ποιήματα 1959-1969*, Κύπρος, 1970, 81.